L. ANNAEI SENECAE

PHILOSOPHI

OPERA OMNIA

QVAE SVPERSVNT

RECOGNOVIT ET ILLVSTRAVIT

FRIDERICVS ERNESTVS RVHKOPF.

VOLVMEN SECVNDVM.

LIPSIAE

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

MDCCC.

PRAEFATIO.

Si in epiſtolis, quas nobis ex antiquitate graeca vel romana transmiſſas gaudemus, reperiantur, quae magno honore dignae ſint, iis certe, quae Senecae tribuuntur, praecipuum locum asſignandum eſſe, neminem opinor qui neget inveniri. Sive enim ad animi emendationem, quam inde nanciſcaris, accurate legendo exſequens, ſpectaveris, ſive ingenii expolitionem et culturam tractare malis, haud ulli veterum Epiſtolographorum Senecam virtute ſecundum ſtatues. Tanta eſt dignitas gravitasque argumentorum, quae ſibi exponenda ſumſit, cuilibet coelo, cuilibet hominum generi accommodatorum, quippe quae phi-

philoſophum amicumve ſemper, raro aut numquam hominem romanum referunt. Summa enim cura id agi videmus, ut animus legentis a iudiciorum vitiorumque anfractibus retractus in rectum virtutis, at quantae virtutis! tramitem deducatur, et veris, magnis utiliſſimisque ſententiis et praeceptis inſtructus Deo dignum ſe praeſtare diſcat. Tanta vi et ſeveritate de dignitate hominis, eiusque origine divina, atque de ſtudio fineque philoſophiae recto lectorem admonet, ut hisce epiſtolis nihil facile efficacius cogitari ad animum emendandum poſſe confidam. Quibus proinde curatius legendis niſi animo egregia ſuboriantur conſilia vitae bene agendae, niſi recta, deterioribus calcatis et reiectis, probentur et ſola bona ideoque honeſta enixiſſime expetenda et actu exprimenda videantur, ei verendum fuerit, ut ullus fructus ex aliorum librorum quamvis utilium lectione ſatis idoneus percipi queat. Atque ſi ingenii cultura in eo poni debet, ut facultates ingenii habeant,

quo

quo explicentur meditando, comparando, cogitando, inveniendo, profecto nec has epistolas materia carere dixeris egregia, qua illae vires excolantur, formentur. Recte itaque nobis gratulamur, quod tam bene cesserit Senecae consilium posteritati scribendi, haud semel ab eo declaratum[1]), et quod nobis fortunae quodam ludo transmissum sit istud epistolarum volumen per septemdecim, et quod excurrit saecula magni aestimatum[2]).

Quod cum ceteris ex Antiquitate nobis relictis epistolis comparatum, omnes, si Ciceronem exceperis, epistolas facile superabit. Ciceronis enim epistolae, praeter multa prae-

1) Vide v. c. Ep. XXI, 5. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, *hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere.*

2) Nam non omnes Senecae Epistolas morales aetatem tulisse patet ex Auli Gellii Noct. Attic. XII, 2. ubi laudat quaedam ex lib. XXII. Epp. quae in deperditis sunt. De divisione Epp. in libros cf. Fabricii Bibl. Lat. Vol. II. p. 107. not. *q.* ed. Ern.

clara, tot tantaque ad hiſtoriam iſtius temporis ſpectantia indicia et documenta continent, aliunde vel non petenda, vel iam per ſe ſatis gravia, quippe ab homine tantae auctoritatis tantique momenti ad res ſui temporis profecta, ut iam eo nomine non poſtponendae eſſent, niſi etiam elegantia aliaeque ſermonis dotes, quibus Cicero omnes ſuae nationis ſcriptores ſuperat, primas ei partes iure meritoque deferrent. Longe aliter iudicandum eſt de Plinii iun. epiſtolis. Quas ut dem ſermonis nitore et elegantia Senecae palmam praeripere, tamen res ipſae, quas tractant, tantum abſunt, ut eandem praeſtantiam prae ſe ferant, ut ne comparationem quidem permittant.

Accedit, quod Senecae morales epiſtolae unicum ſui generis exemplar ex antiquitate nobis transmiſſum haberi debeant. Quid? quod haud ſciam, an Seneca primus et unus in tota antiquitate fuerit auctor talium epiſtolarum ſcribendarum. Nam etſi Platonem,

Epi-

Epicurum aliosque ſciam epiſtolas philoſophicas compoſuiſſe, tamen non id egiſſe eos patet, ut idem conſilium ac Seneca inirent. Quae obſervatio ſi voluptatem haud exiguam legenti afferat, altera ex parte non deſunt, quae eidem quoque fiduciam aliquanto maiorem inſtillent, intelligenti, ſenem atque adeo hominem ſummo loco conſtitutum, multoque rerum uſu et hominum peritia inſtructum has epiſtolas compoſuiſſe, eo adeo conſilio, ut poſteris prodeſſe poſſent [3]).

Temporis itaque, in quo ſcriptae ſint, definitionem certam ſi quis inde facile confici poſſe putaverit, haud ſcio an recte iudicaverit, quamquam et Lipſius in praefat. ad has Epiſtolas huic opinioni calculum ſuum adiecerit, omnes eas, affirmans, intra biennium Conſulibus Memmio Regulo et Virginio Rufo, itemque Lecanio et Licinio, a. V. C. 816 et 817. i. e. haud longe ante Senecae mortem,

 quae

3) Senem fuiſſe, ipſe ait. Cf. Epp. XII, 1. XXVI, 1. XXXIV, 1 etc.

quae incidit in annum V. C. 818. compositas esse. Vnica tamen temporis finitio occurrit satis luculenta, cui fidere, atque ad dirimendam hanc litem uti licet. In Epist. XCI, 4. agit Seneca de incendio, quo Lugdunensis colonia exstincta erat: „huic coloniae," addit, „ab origine sua centesimus annus est. A Planco deducta in hanc frequentiam loci opportunitate convaluit." Iam quum certum sit, Lugdunum in Gallia Celtica s. Lugdunensi, a Lepido et L. Planco conditum esse, ut Viennenses ab Allobrogibus e sedibus pulsi haberent ubi habitarent, a. V. C. 711. memorante Dion. Cass. XLVI, 50.; nullum dubitationi locum esse putem, quin hae epistolae sex septemve annis ante Senecae mortem scriptae sint. Lubens omitto cetera temporis indicia, quippe leviora, quam ut iis uti possis [4]).

Inci-

4) Quum enim Ep. XXIII hiemis, Ep. LXVII init. veris, Ep. LXXXVI, 14 Iunii, et Ep. LXX longi intervalli meminit, post quod Pompeios viderit, quos

Incidit igitur hoc litterarum commercium, si tamen verum commercium fuit, in id tempus, quo Nero malignitatem animi ostendere inciperet, et Seneca consuetudinis parum honestae cum Agrippina, quamquam falso, insimulatus, gratiam, qua apud Neronem floruerat, sensim frigescere intelligeret. Cf. Dio Cass. LXI, 10. Vnde factum esse videtur, ut omni fere reipublicae administratione identidem omissa, tum otio literario et philosophico magis magisque se traderet, tum itineribus, quibus delectabatur, faciendis, accedente quoque valetudine mala, ad Baianas thermas, Neapolin, Puteolos, ad villas suas Albanum, Nomentanum etc. secederet, animi relaxandi et corpus curandi caussa. Quare plurimae epistolae Baiis, Neapoli etc. scriptae sunt.

De *Lucilio Iuniore*, ad quem epistolas has scripsit Seneca, omnia vestigia historiae

quos Ep. XLIX. a se conspectos nunciat, nihil certi inde ad liquidum colligi potest.

et politicae et literariae tam radicitus ſublata et deleta ſunt, ut niſi Senecae vaticinatio ſupra adducta exitum habuiſſet, ideoque eius libri de providentia, hae epiſtolae, et naturales quaeſtiones Lucilio inſcripti memoriam huius viri conſervaſſent, prorſus nihil de eo ſciremus: quamquam magnus fuerit in provincia Sicilia (Ep. XLIII, 2.), cuius procurator, quae fuit nobilitas equeſtris, (v. Taciti vit. Agricol. c. 4. et Dio Caſſ. LIII, 15.) ex more a Caeſare electus erat. Locus claſſicus de origine et fatis eius eſt Natur. Quaeſt. IV. prooem., ex quo aliisque epiſtolarum locis videmus, eum humili loco natum, ut videtur, in Campania [5]), ſtudio literarum bonarum et iurisperitia tantopere enituiſſe, ut eques

5) Nunc mihi incertum eſt, an Neapoli eum oriundum eſſe dicamus, quod ex Ep. LIII. colligitur. Ibi Seneca ad Lucilium ſcribit, *a Parthenope tua usque Puteolos.* Alibi autem Ep. XLIX. et *Pompeiorum tuorum conſpectum* memorat, quae repetit Ep. LXX, 1. Ceterum omnia quae de eo ſcire licet, iam a b. Wernsdorfio Tom. IV, p. 11. ſqq. Poet. Min. Latinorum collecta ſunt.

eques Romanus factus effet (Ep. XLIV, 1.: Eques Romanus es, et ad hunc ordinem fumma te produxit induftria) et mox pericula vitae aulicae feliciter eluctatus procurationem Siciliae acciperet.

Mores eius modeftos, animi candorem, conftantiam et humanitatem, tum ingenii dotes egregias, doctrinam et ftudium poefeos faepiffime laudat Seneca. Philofophum eum fuiffe Epicureum colligit Wernsdorf cum Lipfio ex Epift. XXIII, 7. *Poffum enim vocem tibi Epicuri tui reddere:* cui iudicio equidem asfentior hactenus, ut eclecticae philofophiae deditum Epicuri, quem non fine iudicio legit (v. Epp. IX, 1. X. XIII, 1.) doctrinae multum tribuiffe colligam ex Epp. IX. XXII. CVII. CXIV. Facile itaque explicare eft, quod procuratione abdicata, in otium philofophicum, a Stoicis pariter ac Epicureis praelatum adminiftrationi reipublicae, fecedere voluerit, accedentibus incommodis et inimicitiis, triftitiaque et gravitate mentis, ad quam exhi-

exhilarandam itinera e. c. per Siciliam fecit. Videas Epp. XXII. XXIV. XXVIII, 1. XLIV.

Iuniorem eum Seneca fuisse non solum totus epistolarum tenor docet, sed epistola quoque XXVI, 7. *Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni.* Quem locum recte ad aetatem referas cum Lipsio, qui tamen quum diceret, Iunior non fuisse Lucilii cognomen, non advertebat Nat. Qu. III, 1. *Sive ut apud te, Iunior carissime, invenio* etc., et lib. IV praef. *Ita est, mi Iunior* etc. [6]).

Non praeterire hoc loco licet fortunam eximiam, qua ornatus est hic Lucilius nostris demum temporibus a Viris duobus humanissimis

6) Cf. Wernsdorf l. l. p. 12. Addi nunc potest Iunioribus aliis a *W.* ibi allatis Iunior poeta, cuius epigramma elegans nuper primus protulit Ennius Quirinus *Visconti* in libro docto: Lettera su duc monimenti, ne' quali è memoria d'Antonia Augusta p. 20. et vindicavit M. Pompeio iuniori, iam ex Anthologia (Brunk. Anal. II, p. 105.) noto. Quo iure, alii viderint. Vide Götting. gel. Anz. anni 1800. nu. 36. p. 360.

mis et doctissimis, qui quum ex hisce epistolis rescivissent, Lucilium nostrum poetam in animo habuisse, memorabilia Siciliae, atque ideo Aetnam versibus suis celebrare, ambo eodem tempore at diversis locis, alter Io. Christi. *Wernsdorf*, Prof. Helmstad. abhinc aliquot annis pie defunctus [7]), alter Frid. Christi. *Matthiae*, Gottinga oriundus ibique Sodalitio philologico, cui Deus faveat, meeum adscriptus, atque intima amicitia ex isto tempore mihi iunctissimus, nunc Profess. antiq. litt. in Academia Moguntina, animi et ingenii virtutibus vir insignis [8]), eximia doctrina et summo studio id egerunt, ut Lucilium Iuniorem poematis *Aetna* inscripti et Cornelio Severo tribui soliti, auctorem esse demonstrarent.

Argumenta quibus uterque usus est ad poema illud Lucilio Iuniori vindicandum, ingenio-

7) Vide Poetarum Minorum Latin. Tom. IV. init.
8) Videas Götting. gel. Anz. anni 1785. nu. 148. p. 1479.

genioſe quidem inventa et eleganter expoſita vidi, ut vi ſua non deſtituantur ad perſuadendum lectori: ſed ſi curatius rem inſpexeris, omnis illa asſenſio vereor ne animo elabatur. Hoc tantum inde certo ſequi mihi perſuadeo, Cornelium Severum huius poematii auctorem eſſe non potuiſſe: ſed an Lucilius Iunior eius auctor ſit, incertum manere, quamquam Lucilius, ſi tamen auctorem certum anonymo praeferas, is fortaſſe ſit, cui aliqua veriſimilitudine illud coniectando tribuere poſſis. Enimvero ex argumentis quae a Wernsdorfio fuſius expoſita ſunt, hoc nondum efficitur.

Totus autem cardo argumentationis in Senecae Ep. LXXIX in. vertitur, unde videmus, Lucilium iam diu deſcriptionem Aetnae paraſſe. Sed enim cupidius iuſto inde colligeremus, ergo conſilium illud etiam confectum eſſe. Senecam autem ibi de maiore carmine loquutum eſſe, qualia ſunt Virgilii Aeneis, Ovidii Metamorphoſes, et Cornelii Se-

veri

veri epos nunc deperditum, Bellum Siculum (Octaviani cum Sext. Pompeio, cum Wernsdorfio l. l. p. 26. puto) inscriptum, nec singulare poema de Aetna intellexisse, verba ex Ep. laud. docere videntur, in margine apposita [9]). Iam vero ex hisce verbis colligere tantum licet, Senecam suasisse Lucilio, ut episodii loco Aetnae descriptionem carmini de Sicilia s. Memorabilibus Siciliae inserat. Si enim de singulari carmine cogitasset noster, certe dicere non potuit: *attingas*, quippe quo verbo episodia et similia designari solent. Atenim totus poematii huius tenor et compositio quemque lectorem ab ullo opinionis commento integrum docebit, non esse episodium, aut fragmentum ut Hesiodi scutum [10]).

Reli-

9) *Non est autem, quod istam curam imputes mihi: morbo enim tuo* (enthusiasmo poetico) *daturus eras, etiamsi nemo mandaret tibi, donec Aetnam describas in tuo carmine, et hunc sollennem omnibus poetis locum attingas.*

10) Quum in eo eram, ut haec prelo pararem, intelligebam e literis amicissimi Matthiae ad me datis, sibi nunc eandem sententiam probari.

clara, tot tantaque ad hiſtoriam iſtius temporis ſpectantia indicia et documenta continent, aliunde vel non petenda, vel iam per ſe ſatis gravia, quippe ab homine tantae auctoritatis tantique momenti ad res ſui temporis profecta, ut iam eo nomine non poſtponendae eſſent, niſi etiam elegantia aliaeque ſermonis dotes, quibus Cicero omnes ſuae nationis ſcriptores ſuperat, primas ei partes iure meritoque deferrent. Longe aliter iudicandum eſt de Plinii iun. epiſtolis. Quas ut dem ſermonis nitore et elegantia Senecae palmam praeripere, tamen res ipſae, quas tractant, tantum abſunt, ut eandem praeſtantiam prae ſe ferant, ut ne comparationem quidem permittant.

Accedit, quod Senecae morales epiſtolae unicum ſui generis exemplar ex antiquitate nobis transmiſſum haberi debeant. Quid? quod haud ſciam, an Seneca primus et unus in tota antiquitate fuerit auctor talium epiſtolarum ſcribendarum. Nam etſi Platonem,

Epi-

Epicurum aliosque ſciam epiſtolas philoſophicas compoſuiſſe, tamen non id egiſſe eos patet, ut idem conſilium ac Seneca inirent. Quae obſervatio ſi voluptatem haud exiguam legenti afferat, altera ex parte non deſunt, quae eidem quoque fiduciam aliquanto maiorem inſtillent, intelligenti, ſenem atque adeo hominem ſummo loco conſtitutum, multoque rerum uſu et hominum peritia inſtructum has epiſtolas compoſuiſſe, eo adeo conſilio, ut poſteris prodeſſe poſſent [3].

Temporis itaque, in quo ſcriptae ſint, definitionem certam ſi quis inde facile confici poſſe putaverit, haud ſcio an recte iudicaverit, quamquam et Lipſius in praefat. ad has Epiſtolas huic opinioni calculum ſuum adiecerit, omnes eas, affirmans, intra biennium Conſulibus Memmio Regulo et Virginio Rufo, itemque Lecanio et Licinio, a. V. C. 816 et 817. i. e. haud longe ante Senecae mortem,

 quae

3) Senem fuiſſe, ipſe ait. Cf. Epp. XII, 1. XXVI, 1. XXXIV, 1 etc.

quae incidit in annum V. C. 818. compositas esse. Vnica tamen temporis finitio occurrit satis luculenta, cui fidere, atque ad dirimendam hanc litem uti licet. In Epist. XCI, 4. agit Seneca de incendio, quo Lugdunensis colonia exstincta erat: „huic coloniae,“ addit, „ab origine sua centesimus annus est. A Planco deducta in hanc frequentiam loci opportunitate convaluit.“ Iam quum certum sit, Lugdunum in Gallia Celtica s. Lugdunensi, a Lepido et L. Planco conditum esse, ut Viennenses ab Allobrogibus e sedibus pulsi haberent ubi habitarent, a. V. C. 711. memorante Dion. Cass. XLVI, 50.; nullum dubitationi locum esse putem, quin hae epistolae sex septemve annis ante Senecae mortem scriptae sint. Lubens omitto cetera temporis indicia, quippe leviora, quam ut iis uti possis [4]).

Inci-

4) Quum enim Ep. XXIII hiemis, Ep. LXVII init. veris, Ep. LXXXVI, 14 Iunii, et Ep. LXX longi intervalli meminit, post quod Pompeios viderit, quos

Incidit igitur hoc litterarum commercium, si tamen verum commercium fuit, in id tempus, quo Nero malignitatem animi ostendere inciperet, et Seneca consuetudinis parum honestae cum Agrippina, quamquam falso, insimulatus, gratiam, qua apud Neronem floruerat, sensim frigescere intelligeret. Cf. Dio Cass. LXI, 10. Vnde factum esse videtur, ut omni fere reipublicae administratione idemtidem omissa, tum otio literario et philosophico magis magisque se traderet, tum itineribus, quibus delectabatur, faciendis, accedente quoque valetudine mala, ad Baianas thermas, Neapolin, Puteolos, ad villas suas Albanum, Nomentanum etc. secederet, animi relaxandi et corpus curandi causa. Quare plurimae epistolae Baiis, Neapoli etc. scriptae sunt.

De *Lucilio Iuniore*, ad quem epistolas has scripsit Seneca, omnia vestigia historiae

 et

quos Ep. XLIX. a se conspectos nunciat, nihil certi inde ad liquidum colligi potest.

et politicae et literariae tam radicitus ſublata et deleta ſunt, ut niſi Senecae vaticinatio ſupra adducta exitum habuiſſet, ideoque eius libri de providentia, hae epiſtolae, et naturales quaeſtiones Lucilio inſcripti memoriam huius viri conſervaſſent, prorſus nihil de eo ſciremus: quamquam magnus fuerit in provincia Sicilia (Ep. XLIII, 2.), cuius procurator, quae fuit nobilitas equeſtris, (v. Taciti vit. Agricol. c. 4. et Dio Caſſ. LIII, 15.) ex more a Caeſare electus erat. Locus claſſicus de origine et fatis eius eſt Natur. Quaeſt. IV. prooem., ex quo aliisque epiſtolarum locis videmus, eum humili loco natum, ut videtur, in Campania [5]), ſtudio literarum bonarum et iurisperitia tantopere enituiſſe, ut eques

5) Nunc mihi incertum eſt, an Neapoli eum oriundum eſſe dicamus, quod ex Ep. LIII. colligitur. Ibi Seneca ad Lucilium ſcribit, *a Parthenope tua usque Puteolos.* Alibi autem Ep. XLIX. et *Pompeiorum tuorum conſpectum* memorat, quae repetit Ep. LXX, 1. Ceterum omnia quae de eo ſcire licet, iam a b. Wernsdorfio Tom. IV, p. 11. ſqq. Poet. Min. Latinorum collecta ſunt.

eques Romanus factus esset (Ep. XLIV, 1.: Eques Romanus es, et ad hunc ordinem summa te produxit industria) et mox pericula vitae aulicae feliciter eluctatus procurationem Siciliae acciperet.

Mores eius modestos, animi candorem, constantiam et humanitatem, tum ingenii dotes egregias, doctrinam et studium poeseos saepissime laudat Seneca. Philosophum eum fuisse Epicureum colligit Wernsdorf cum Lipsio ex Epist. XXIII, 7. *Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere:* cui iudicio equidem assentior hactenus, ut eclecticae philosophiae deditum Epicuri, quem non sine iudicio legit (v. Epp. IX, 1. X. XIII, 1.) doctrinae multum tribuisse colligam ex Epp. IX. XXII. CVII. CXIV. Facile itaque explicare est, quod procuratione abdicata, in otium philosophicum, a Stoicis pariter ac Epicureis praelatum administrationi reipublicae, secedere voluerit, accedentibus incommodis et inimicitiis, tristitiaque et gravitate mentis, ad quam exhi-

exhilarandam itinera e. c. per Siciliam fecit. Videas Epp. XXII. XXIV. XXVIII, 1. XLIV.

Iuniorem eum Seneca fuisse non solum totus epistolarum tenor docet, sed epistola quoque XXVI, 7. *Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni.* Quem locum recte ad aetatem referas cum Lipsio, qui tamen quum diceret, Iunior non fuisse Lucilii cognomen, non advertebat Nat. Qu. III, 1. *Sive ut apud te, Iunior carissime, invenio* etc., et lib. IV praef. *Ita est, mi Iunior* etc. [6]).

Non praeterire hoc loco licet fortunam eximiam, qua ornatus est hic Lucilius nostris demum temporibus a Viris duobus humanissimis

6) Cf. Wernsdorf l. l. p. 12. Addi nunc potest Iunioribus aliis a *W.* ibi allatis Iunior poeta, cuius epigramma elegans nuper primus protulit Ennius Quirinus *Visconti* in libro docto: Lettera su duc monimenti, ne' quali è memoria d'Antonia Augusta p. 20. et vindicavit M. Pompeio iuniori, iam ex Anthologia (Brunk. Anal. II, p. 105.) noto. Quo iure, alii viderint. Vide Götting. gel. Anz. anni 1800. nu. 36. p. 360.

mis et doctissimis, qui quum ex hisce epistolis rescivissent, Lucilium nostrum poetam in animo habuisse, memorabilia Siciliae, atque ideo Aetnam versibus suis celebrare, ambo eodem tempore at diversis locis, alter Io. Christ. *Wernsdorf*, Prof. Helmstad. abhinc aliquot annis pie defunctus [7]), alter Frid. Christ. *Matthiae*, Gottinga oriundus ibique Sodalitio philologico, cui Deus faveat, mecum adscriptus, atque intima amicitia ex isto tempore mihi iunctissimus, nunc Profess. antiq. litt. in Academia Moguntina, animi et ingenii virtutibus vir insignis [8]), eximia doctrina et summo studio id egerunt, ut Lucilium Iuniorem poematis *Aetna* inscripti et Cornelio Severo tribui soliti, auctorem esse demonstrarent.

Argumenta quibus uterque usus est ad poema illud Lucilio Iuniori vindicandum, ingenio-

7) Vide Poetarum Minorum Latin. Tom. IV. init.

8) Videas Götting. gel. Anz. anni 1785. nu. 148. p. 1479.

genioſe quidem inventa et eleganter expoſita vidi, ut vi ſua non deſtituantur ad perſuadendum lectori: ſed ſi curatius rem inſpexeris, omnis illa asſenſio vereor ne animo elabatur. Hoc tantum inde certo ſequi mihi perſuadeo, Cornelium Severum huius poematii auctorem eſſe non potuiſſe: ſed an Lucilius Iunior eius auctor ſit, incertum manere, quamquam Lucilius, ſi tamen auctorem certum anonymo praeferas, is fortaſſe ſit, cui aliqua veriſimilitudine illud coniectando tribuere poſſis. Enimvero ex argumentis quae a Wernsdorfio fuſius expoſita ſunt, hoc nondum efficitur.

Totus autem cardo argumentationis in Senecae Ep. LXXIX in. vertitur, unde videmus, Lucilium iam diu deſcriptionem Aetnae paraſſe. Sed enim cupidius iuſto inde colligeremus, ergo conſilium illud etiam confectum eſſe. Senecam autem ibi de maiore carmine loquutum eſſe, qualia ſunt Virgilii Aeneis, Ovidii Metamorphoſes, et Cornelii Se-

veri

veri epos nunc deperditum, Bellum Siculum (Octaviani cum Sext. Pompeio, cum Wernsdorfio l. l. p. 26. puto) inſcriptum, nec ſingulare poema de Aetna intellexiſſe, verba ex Ep. laud. docere videntur, in margine appoſita [9]). Iam vero ex hisce verbis colligere tantum licet, Senecam ſuaſiſſe Lucilio, ut epiſodii loco Aetnae deſcriptionem carmini de Sicilia ſ. Memorabilibus Siciliae inſerat. Si enim de ſingulari carmine cogitaſſet noſter, certe dicere non potuit: *attingas*, quippe quo verbo epiſodia et ſimilia deſignari ſolent. Atenim totus poematii huius tenor et compoſitio quemque lectorem ab ullo opinionis commento integrum docebit, non eſſe epiſodium, aut fragmentum ut Heſiodi ſcutum [10]).

Reli-

9) *Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo* (enthuſiaſmo poetico) *daturus eras, etiamſi nemo mandaret tibi, donec Aetnam deſcribas in tuo carmine, et hunc ſollennem omnibus poetis locum attingas.*

10) Quum in eo eram, ut haec prelo pararem, intelligebam e literis amiciſſimi Matthiae ad me datis, ſibi nunc eandem ſententiam probari.

Reliquis argumentis a *W.* docte expoſitis non immoror. Nulla enim cauſa eſt, cur non omnia ea, quae adhaec afferuntur ad poema illud Lucilio vindicandum in poetam alium quamvis ſeriorem cadere poſſint.

Paullo moleſtior eſſe videtur quaeſtio illa, quam et Lipſium in praef. ad has Epiſtolas attigiſſe video: Epiſtolas has ita ſcripſit et inſcripſit, non quia verae ſint, et aſſidue miſſae: non ego arbitror: ſed placuit et ratio ſcribendi libera, in qua incipias, deſinas quum lubet; inſeras, varies, ut lubet; neque adſtringeris ad ordinem aut materiem certam. Cui iudicio cur non ſubſcribendum ſit, nulla cauſſa ſubeſſe videtur.

Quum de conſilio quod in hac editione ſequendum ratus, et de ſubſidiis, quae mihi ſe obtulerunt, iam in Praef. ad Vol. I. pluribus egerim, breviter hoc loco addenda ſunt, quibus in his epiſtolis recognoſcendis adiutum me ſenſi. Ac primum hic laudanda mihi eſt egregia illa benignitas, qua *Harleſius*

Vir

Vir et meritis summis, quibus de literis bonis inclaruit, et animi candore, quo nemini secundus est, vere Illustris, me sibi plane ignotum amplexus ad maximas quas possim gratias devinxit. Misit autem mihi Vir eximius collationes codd. Norimbergensis et Erfordiensis (diversi tamen ab illo, unde amicissimus Matthiae varietatem lectionis enotatam mihi miserat) una cum editione vetere, quam ex auctione Bibliothecae Gottl. Corttii, Professoris quondam Lips. emerat, et editionem Variorum, cui passim notulas quasdam haud spernendas adscripserat, aliaque. Neapolitanae quoque editionis, quae primum locum inter edd. meretur, nondum collatae, quam e bibliotheca Viri egregii Vindobonam migrasse audio, excerptas lectiones primae epistolae mihi mittendas curavit. Quibus omnibus me gratissimo animo usum esse publice profiteor. Quamvis illi codd. plerumque cum Gruterianis conspirarent, nec in locis dubiis aut corruptis quidquam auxilii prae-

berent; quippe e codice recentiore, ut videtur, descripti, saepe tamen iudicium meum rexerunt. Editio illa vetus est sine loco et anno; at e codice expressa. Praestitit illa interdum lectiones quibus reliquae vett. edd. carent [11]. Scribebam Bielefeldae Mense Maio ineunte MDCCC.

11) Cf. de ea Acta Eruditorum a. 1725. p. 429. laudata ab Ernestio ad Fabricii Bibl. Lat. Vol. II, p. 168 not. Ibi vocatur editio Epistolarum pervetus, si non princeps, quae eo nomine MSS. anteferri posset, quod integras περικοπὰς oppido elegantes habet, quae in nullis edd. occurrunt etc. Quasdam hic excerptas dabo: *Prima. De colligenda et sistenda fuga temporis, et quod pauper non est, cui quantulumcunque superest sat est. Tertia: De modo eligendi et colendi amicum, et quod tam vitium est, omnibus credere, quam nullis, sicut vel semper inquietum esse vel semper quiescere.*

L. AN-

L. ANNAEI SENECAE
AD LVCILIVM
EPISTOLAE.

EPISTOLA I.

ARGVMENTVM.

Admonet Lucilium noster, ut pergat in bono temporis usu, quemadmodum is perscripserat Senecae, se nunc quidem facere, laudatque. Esse autem, adiicit, rem haud parvi momenti ad vitam bene beateque agendam, tempore suo bene uti: multis elabi tempus male collocatum, usu quippe eius in aliud tempus reiecto. Qua dilatione nihil esse peius, quum tamen nihil magis in nostra potestate positum sit, quam tempus, a cuius recto usu quemvis temere se abstrahi pati queritur. Hoc certe videndum, ne omnia pereant. — Haud immerito haec epistola agmen insequentium ducit, quandoquidem de gravissimae rei usu non subtiliter exponit, sed quasi praeludit, ut in epistolis fieri solet. Tempus autem in bonis a natura rationi humanae concessis primarium ferme locum obtinere videri potest, ut quod amplissimam facultatibus mentis copiam ansamque praebet se explicandi atque erudiendi. Quapropter et hoc nomine sensuque inter prima naturae a Stoicis recte referri tempus poterat. Caeterum discrimen ab iis factum inter τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν quivis vel ex Epicteti Enchiridio recordetur. Et Horatius III Carm. 29. egregie usus est. Cf. Consol. ad Marc. X, 3 not.

Ita fac, [a] mi Lucili: vindica te tibi, et tempus quod adhuc aut auferebatur, aut furripiebatur, aut excidebat, collige et ferva. Perfuade tibi fic effe, ut fcribo: quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam fubducuntur, quaedam effluunt. Turpiffima tamen eft iactura, quae per negligentiam venit; et fi volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agen-
2 tibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem aeftimet? qui intelligat fe quotidie mori? In hoc enim fallimur, [b] quod mortem profpicimus: magna pars eius iam praeteriit. quidquid aetatis retro eft, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te fcribis, omnes horas complectere: fic fiet, ut minus ex craftino pendeas, fi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, transcurrit.

VARIETAS LECTIONIS.

a. *Ita fac mi Lucili.* In editione Neapolitana: Ita fac *ergo* m. L. in nullis aliis codd. comparuit. Ponere folet Seneca hanc voculam, fi quando admonitionem adiicere velit ex antecedentibus aptam: quod hic nullum locum habet. Ideo e §. 2. inrufa effe videtur. Mox: *Perfuade tibi hoc fic effe* eâdem abundantiâ praeftant nonnulli codd. ap. Gruter. et Amplonianus, cum Erasm. ed.

b. *quod mortem profpicimus.* Mira varietas in codd. obtinet, nonnullis ap. Pincian. *quod m. procul effe coniicimus*, nonnullis ap. Gruter. alia haud multum abludentia fuppeditantibus, nonnullis cum editione Neapolit. *quod mortem non profpicimus* etc. Vulgatam Erasmiani atque alii tuentur et doctiorem et Seneca digniorem. Profpicere eft ex alto videre, ideoque ventura et quae procul abfunt (Drakenborch. ad Livium 22, 6, 8). Varietas et ex ignorantia, qua laborabant librarii, acutioris dicti, et e captatione argutiarum orta eft, iudicibus Erasmo et Lipfio.

ANIMADVERSIONES.

§. 1. Lucilio, homini occupato, multum temporis perire debuit per muneris, quo fungebatur, procurationis Siciliae, officia tempus *auferentia* vi, tum per falutationes ipfi praeftari folitas, et per eius negligentiam.

2. *Sic fiet — inieceris*] Lipfius laudat Senecam de Brevit. vit.

currit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt: tempus tan- 3
tum nostrum est. In huius rei ᶜunius fugacis ac lu-
bricae possessionem natura nos misit, ex qua nos ex-
pellit quicunque vult. Sed tanta stultitia mortalium est,
ut, quae minima et vilissima sunt, certe reparabilia,
imputari sibi, quum impetravere, patiantur: nemo
se iudicet quidquam debere, qui tempus accepit; quum
interim hoc unum est, quod ne gratus quidem potest
reddere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui
tibi ista praecipio? Fatebor ingenue: quod apud lu- 4
xuriosum, sed diligentem, evenit, ratio mihi constat

A 2 im-

c. *unius* i. unicae. Omnes fere codd. tuentur, sensu postulante: est res unica, quam natura possidemus. *Nimis* est in ed. Erasmi et uno cod. ap. Grut. Confusio harum vocularum in MSC. facilis. Mox: *ex qua expellit quicunque vult* antiqua eaque sincerissima lectio, quam tamen Grut. in codd. suis non inveniebat, sed *ex qua expellitur quicunque vult*, *ex qua non expellitur quicunque vult*, *ex qua expellit quemcunque vult* cum Erasmi ed. *ex qua non expellit q. v*, Vulgatam etiam ex uno gallicano observatam recte defendit Gronov., utique toto epistolae tenore perversitatem hominum maxime temporis prodigorum increpante permotus. Cum Gron. et cod. Amplon. *τὸ nos* ante expellit, induxi. Mox §. 4. *non suo vitio* omnium codd et edd. lectio. Sed si vocula *non* abesset, equidem nihil desiderarem. Luxuriosus enim suo vitio ad inopiam redigitur: et si cui succurritur, certe ei subvenimus, qui non suo vitio infelix est.

vit. IX, 1. Ne effugiat tempus, uti occasio apud Phaedrum Fabb. V, 8. vi illud retineas. *dum differtur — transcurrit.* Lipsius laudat Stobaei Florileg. Serm. XVI. (Schow. p. 336.) Epicurum. Parilia attulit Gatacker ad Antonin. p. 59. Observatio haec fuit antiquissima, quam Heraclitus sic extulit: *δὶς ἐς αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἐμβαίνομεν* ap. Platon. Cratyl. To. III. p. 267. 268. Bip.

3. Sibi non constant homines, quod quum minima eaque vilissima, quae petentibus concessa sint, beneficii loco habeant, nemo fere tempus tamquam beneficium maximum, cuius usuram debeat, reputandum existimet. Cf. de Brevit. vit. c. 3.

4. Luxurioso se patrifamilias comparat propterea, quod vita aulica, quam degebat Seneca, multum temporis auferebat: proinde tabulas accepti et expensi diligenter dispensare, et temporis iacturam eiusque causas accurate computare

et

impenſae. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, et quare, et quemadmodum, dicam: cauſas paupertatis meae reddam. Sic evenit mihi, quod pleriſque non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui, quantulumcunque ſupereſt, ſat eſt. Tu tamen malo ſerves tua, et bono tempore uti incipias. Nam, ut viſum eſt maioribus noſtris: „Sera parſimonia in fundo eſt." Non enim tantum minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

EPISTOLA II.

Lucilium, qui Senecae ſcripſerat, ſe lectioni librorum operam navare, nec locorum mutationibus delectari, laudat, et ut in his inceptis pergat, hortatur. Prope idem argumentum Epiſt. XXVIII eſt. Addit egregia conſilia de recte et utiliter legendis libris, quae in memoriam revocant illud Quinctiliani Inſtit. Orat. X, 1. multa magis quam multorum lectione firmandam mentem, et ducendum eſſe colorem: ſive quod alio loco acute praecepit, non multa, ſed multum legere oportere. Egregium tandem illud conſilium, ut Lucilius ſibi quotidie e lectione ſua praeceptum aliquod efficax excerpat, a ſe ipſo cuſtodiri ait Seneca, ideoque finit epiſtolam dicto Epicureo: honeſtam rem eſſe laetam paupertatem. Saepius revertitur noſter ad haec conſilia de lectione recte inſtituenda. Cf. de Tranquill. Anim. IX, 4. Epiſt. XLV. LXXXVIII etc. — Mature autem vitia, quae in legendis libris committerentur, fuiſſe obſervata a viris intelligentibus, docent vel Ariſtarchi et Ariſtophanis Byzant. praecepta, ſive indices librorum ad legendum fructuoſiſſimorum, ſub nomine canonum notiſſimi. Quibus tamen illa vitia non prorſus ſublata eſſe, ex ſtudio hominum iſto, quo videri quam eſſe malint, ſatis ſuperque pateret, niſi

et tenere poterat. ***Maioribus noſtris*** i. romanis: recte Bentleio notante ad Horat. A. P. 270. ***Sera — eſt.*** Iam Eraſmus laudavit Heſiodeum illud ex Ἐργ. καὶ Ἡμ. 339. (Brunk. Gnom. Poet. Gr. p. 162.) δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ. ***non enim — minimum.*** laudat poſt alios Muretus Antiphanis Comici verſus, in quibus vita noſtra vino adſimilatur: quod ubi paulum ſuperſit, aceſcat, apud Brunk. Gnom. Poet. Gr. p. 186. n. VIII. Cf. Senec. Epiſt. CVIII, 26.

nisi adhuc Polybius III, 57 p. 513 sq., Tom. I. ed. Schweighaeus. de eo quaereretur. Sed haec obiter et quasi perfusorie hic tantum attingere licet.

Et ex his quae mihi scribis, et ex his quae audio, bonam spem de te concipio: non discurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est. Primum argumentum compositae mentis existimo, posse consistere, et secum morari. Illud autem vide, ne ista lectio multorum auctorum, et omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum et instabile. Certis ingeniis immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui ubique est. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim et *properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumtus emittitur. Nihil aeque sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cica- 2

a. *properanter* cum Erasmo et uno cod. Pal. ap. Gruter. reduxi. Antea properantes.

§. 1. *Aegri animi — est*] Hoc animi vitium saepe taxat, inprimis de Tranquill. Animi II, 11 sq. *certis ingeniis — sedeat.* ad scriptores, qui certo scribendi genere clari sint, ideoque ad eos, quos *probatos* appellat, animum applicari, et iis innutriri, ἐντρέφεσθαι, suadet. Vix dubitandum est, quin et illos, quos Quinctil. X, 1. Inst. Orat. probari videmus, pro classicis habuerit auctoribus. *trahere* i. accipere, nancisci. Sic navigium trahit aquam de Ira II, 10, 5. molestia ex pernicie trahitur, cognomen trahitur, ap. Ciceronem etc.

2. *Hospitia*] quae inter homines diversarum urbium nationumque, tesseris datis, instituì solebant: ne de deversoriis nostris antiquitati incognitis, cogites. Caeterum similia, quae sequuntur, magis luxuriantis quam vere elegantis ingenii esse indicia, uno tantum verbo monemus.

tricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non convalefcit planta quae faepe transfertur: nihil tam
3 utile eft, [b]quod in transitu profit. [c]Diftringit animum librorum multitudo. Itaque quum legere non poffis quantum habueris, fat eft habere quantum legas. „Sed modo," inquis, „hunc librum evolvere volo, modo illum." Faftidientis ftomachi eft, multa deguftare: quae ubi varia funt et diverfa, [d]coinquinant, non alunt. Probatos itaque femper lege: et fi quando ad alios devertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie adverfus paupertatem, aliquid adverfus mortem auxilii compara, nec minus adverfus ceteras
4 peftes. Et quum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die [e]excoquas. Hoc ipfe quoque facio: ex pluribus quae lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eft, quod apud Epicurum nactus fum; foleo enim et in aliena caftra transire, non tanquam transfuga, fed tanquam explorator. „Honefta," inquit, „res

b. *quod in transitu profit.* Erlangenf. et Erfurtenfes codd. *ut:* fed eft aberratio librarii. Suppleas: quam illud, quod locum fuum tenet. c. *Diftringit* i. diftinet et ligat, Lipfio interprete, ex nonnullis Lipfii, Erlangenfi et Erfurtenfi cod. B. recepi: eft noftro familiare verbum. *Distrahit* antea legebatur: hac vi vocis hoc ipfo loco tantum adftructa. d. *coinquinant* Erafmi et omnes Gruteriani codd. probant: Pinciani et alii: *inquinant*: illud Seneca dignius putans probo. Mox *devertere* dedi: pro aberrationibus aut explicationibus mihi funt varietates codd. *transire; diverti.* Hoc fenfu verbum *devertere*, non, *divertere*, effe fcribendum, conftat. Clav. Cic. *devertere.* e. *excoquas* reduxi omnibus codd. permotus. Gruter. addit: quibusdam id mutatum effe in *concoquas.*

3. *Itaque — legas*] Quum plures libros legere velis, quam poffideas, fis quaefo contentus iis, quos habeas. *Faftidientis — alunt*: non eft fermo de doctis disquifitionibus, quae haud dubie plerumque multorum et eorum diverforum librorum copiam ufumque liberum requirunt, fed de ea lectione, qua te emendare, ingenium acuere, et mentem firmare velis. *peftes*, i. mala.

4. *Honefta — paupertas*] Egregium haud dubie dictum Epi-

„res eſt, laeta paupertas." Illa vero non eſt paupertas, ſi laeta eſt. Cui enim cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arcâ, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, [f]quantum feneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit divitiarum modus, quaeris? Primus, habere quod neceſſe eſt, proximus, quod ſat eſt.

EPISTOLA III.

Familiariter reprehendit Lucilium, quod amici nomine, ut vulgus ſolent, uſus ſit, monetque, eum demum vere ac proprie amicum eſſe, quocum, ſi probatus fuerit, omnia noſtra aeque ac nobiſcum communicare poſſimus. Vnde hoc nos proficere, addit, ut nec ipſi mali quid committamus, et amicum conſtantem reddamus et fidelem. In quo et a vulgo ſeiungamus nos oportet, quippe qui, nullo amici discrimine facto, vel omnes amicorum loco habent, vel amicitiae praeſtantiam ignorant. (Cf. Epiſt. IX. ubi alio eoque ſtoico more hunc locum perſequitur.) Quae quidem obſervatio de hominum inconſtantia ſimilem eorum errorem in eius mentem revocat, utpote qui induſtriam in circumcurſione perpetua et quietem in omni vacuitate a motu ponunt. Satis laxo vinculo adhibetur Pomponii dictum, clauſulae loco, eiusdem fere argumenti. Ceterum et de amicitia omnes egiſſe auctores, qui de officiis expoſuerint, conſtat. In Stoicis autem hac re tractanda clari fuere Poſidonius, Hecato, Panaetius. Vide Diog. Laert. VII 124: quibus et Cicero in libro egregio de amicitia, dialogo praeſtantiſſimo Platonis cui titulus eſt: Lyſis, in partes vocato, identidem uſus eſſe videtur.

Eraſmus cum ſequentibus edd. habet: *concoquat.* Senſu nihil differunt. f. *quantum* et quatuor codd. Gruter. atque Erfurtenſi B, et uſu Senecae permotus reduxi; antea: *aut.*

Epicuri, quo digniſſimum fuit, eiusque vitae rationi, quam in horto cuſtodivit, convenientiſſimum. Cf. Diogen. Laert. X, 11 ſq. Senec. Ep. XVIII, 7. XXI, 7 ſq. et Cic. Paradox. VI.

5. *Quid enim refert — feneret*] diverſa divitiarum genera recenſet; *quantum — paſcat* i. quantum pecoris, boum, oviumque alat in paſcuis ſuis. In Apulia inprimis haec pecu-

Epiſtolas ad me perferendas tradidiſti, ut ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eâdem epiſtolâ illum et dixiſti amicum, et negaſti. Itaque ſic priore illo verbo quaſi publico uſus es, et ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos bonos viros dicimus; quomodo obvios, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. [a]Hoc abierit! Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantundem credis quantum tibi, vehementer erras, et non ſatis noſti vim verae amicitiae. [b]Tu vero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius.

a. *Hoc abierit!* Senſus probus eſt, ſive *hoc ab.* ſive *hac ab.* cum codd. et edd. legas: hoc modo excuſari dictum tuum poteſt, explicante Fr. Modio Ep. 2 Nov. lect., quem Gruter. laudat. Abeſſe tamen haud bene poteſt, quamvis codd. nonnulli concinant. Gronov. acute emendavit: Hic (ſc. amicus tuus) abierit: de re, non de homine loquar tecum, in theſi non in hypotheſi. At vulgata bene habet.

b. Ante: *Tu vero* ſequentia ap. Eraſmum, Gruterum eiusque quinque codd. al. legebantur: Errat autem, qui amicum in atrio quaerit, in convivio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo et bonis ſuis obſeſſus, quam quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt. Muretus haec verba delenda cenſuit, ut invecta huc ex ep. 19, 11. Probavit hoc iudicium Gruterus et inſecuti editores: haud immerito. Sunt enim alieniſſima ab hoc loco, e margine interpolata.

pecuaria fiebat. Cf. Tom. I. p. 337 not.

§. 1. *publico*] i. quod vulgo uſitatum, commune eſt. Sic mos fuit, ut qui in Senatu Candidatum produceret, bonum eum vel optimum virum diceret. Cuius quidem rei veſtigium apparet in Plinii Panegyrico: faciebas ergo, quum diceres optimos. Gruterus huc trahit Ciceron. de Orat. II, 64. *Dominos*, honoris cauſſa, ut apud recentiores: Herr, Monſieur, Sir. Saepe autem huius moris, non ſolum honoratiores, parentes, fratres, (cf. epiſt. CIV, 1.) ſed etiam obvios quosque, quorum nomen non ſtatim ſuccurreret, hoc titulo compellandi, mentio iniicitur apud veteres. cf. Sueton. Aug. 53 not. Tacit. Annal. II, 87. cum Excurſ. Lipſii P. Eadem ratione utebantur in mulieribus iam inde a decime

prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam
iudicandum. Isti vero praepostere officia permiscent,
qui contra praecepta Theophrasti, quum amaverint,
iudicant; et non amant, quum iudicaverint. Diu
cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit:
quum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam
audacter cum illo loquere, quam tecum. Tu quidem 3
ita vive, [c] ut nihil tibi committas, nisi quod commit-
tere etiam inimico possis: sed quia interveniunt quae-
dam, quae consuetudo fecit arcana, cum amico omnes
curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si
putaveris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum
timent falli: et aliis ius peccandi suspicando fecerunt.
Quid est ergo, quare ulla verba coram amico meo re-
traham? quid est, quare me coram illo non putem
solum? Quidam quae tantum amicis committenda sunt, 4
obviis narrant, et in quaslibet aures, quidquid illos
urit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum
conscientiam reformidant, et, si possent, ne sibi qui-
dem credituri, interius premunt omne secretum. Neu-
trum faciendum est. utrumque enim vitium est, et

 omni-

c. *ut nihil tibi committas.* Erasmi editio cum libris vett. praestat hanc lectionem, quam a Mureto sine ulla caussa adiecta immutatam in: *ut nihil committas* recte restituendam duxit Gronov. qui exponit: ut *conscire sibi* est, pravi facti conscientiam habere ap. Horat. I. Ep. 1, 61, ita *committere sibi* est conscientiam alicuius facti admittere. Itaque revocavi.

mo quarto aetatis anno. Vide Epicteti Manual. CXL. edit. Schweighaeus. ubi Vptoni notae (Tom. III. p. 163 Epicteteae Philos. Monum.): addas Spanhem. de Vsu et P. N. To. II. p. 487. Petron. c. 62. p. 330. Burmann.

2. *Theophrasti*] Occurrit quoque apud Plutarchum de fraterno amore Tom. X. p. 45. Hutt. Τοὺς μὲν γὰρ ἀλλοτρίους, ὡς ἔλεγε Θεόφραστος, οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρινοῦντα φιλεῖν. Locus huius dicti erat fortasse in libro *περὶ Ἔρωτος*, si hariolari licet. Cf. Fabricii Bibl. Graec. Vol. III, p. 449. ed. Harles.

omnibus credere, et nulli: ſed alterum honeſtius
5 dixerim vitium, alterum tutius. — Sic utrosque reprehendas, et eos qui ſemper inquieti ſunt, et eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatae mentis concurſatio: et haec non eſt quies, quae motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio et languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. „Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt.“ Inter ſe iſta miſcenda ſunt, et quieſcenti agendum, et agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi, ſe et diem feciſſe et noctem.

EPISTOLA IV.

Hortatur amicum, ut perſeverat in philoſophia et in emendando animo: quo maiores enim profectus faciat, eo maiorem voluptatem ſenſurum eſſe, virili animo aſſumto et puerilitate depoſita. Praecipua autem utilitas huius ſtudii eſt contemtus animae, ſive mortis: quam quum ex frivolis cauſis contemnant interdum homines, e ſolidioribus virtutis cauſis multo magis eam eſſe parviſaciendam, monet. Vitam itaque una cum bonis eam comitantibus non eſſe amandam, ſed omnem pro illa ſollicitudinem deponendam, quum ex tot leviſſimis cauſis mors nos occupare poſſit. Finem epiſtolae facit dictum Epicuri de veris divitiis. Hoc emblema per ſe egregium ſatis bene cum antecedentibus coniungi poteſt, quandoquidem ei, qui paucis contentus nec avi-

dus

5. *Pomponium*] Lipſius ait: „poetam tragicum hoc nomine ſcio, ſed et alios. At iſta non olent poetam: eſtque in meo libro optimo: Pompeium philoſophum“. Vixit autem ille Pomponius (nam varietas a Lipſio e codice allata pro aberratione librarii habenda eſt) ſub Auguſto et ſuperſtes fuit Tiberio. Tacit. Annal. V, 8, ubi vir morum elegantia et ingenio illuſtris audit. Cf. Lipſius ad Taciti Annal. XI, 13. Si cum Lipſio e carmine haec eſſe petita, negaveris, quamquam in iis afferendis ſententiam quin ſequeretur, verbis relictis, nihil impedit, altera tamen ex parte non pervideo, quidni poetam tragicum et libros philoſophicos compoſuiſſe putemus?

dus est rerum in vita supervacanearum, minus metus obiicere potest mors, quam iis, qui contrariam vitae rationem inierunt: quamquam in hisce clausulis illam arctam cum antecedentibus coniunctionem quaerere velle, ipsius auctoris consilio repugnaret.

Persevera ut coepisti; et quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo et composito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: [a] alia tamen illa voluptas est, quae percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe purae et splendidae. Tenes utique memoriâ, quantum senseris gaudium, quum praetextâ positâ, sumsisti virilem togam, et in forum deductus es: maius exspecta, quum puerilem animum deposueris, et te in [b] virum philosophia
transcripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, 2
sed, quod est gravius, puerilitas remanet: et hoc quidem peius est, quod auctoritatem habemus senum, vitia

a. *alia. altior* conî. Heumann in Poecile II, 1. p. 31. ingeniose. Sed vulg. bene habet.

b. *virum* antiquior lectio ab omnibus edd. et codd. Gruter. firmata. Muretus ex vetere libro legendum esse ait: *viros*, attici instituti memor, ex quo qui incipiebant per se censeri iamque res suas libere tractare atque administrare, qui *περίπολοι* fuerant (Wesseling. Obss. 1, 2) in viros transcribebantur. Vocabatur hoc ap. Athen. *ἐγγράφεσθαι εἰς ἄνδρας*, *εἰς ληξιαρχικὸν* (*τοῦ δήμου*). Res nota vel ex Lamb. Bosii Antiqq. Graec. Sed illi veteres libri Mureti quum non satis locupletes testes sint, antiquiorem coniecturâ lectionem retinendam duxi, ideoque revocavi. Transcribi in virum i. declarari publice tamquam vir. Sic ap. Senecam in Thyest. 13 est: in quod malum transcribor? i. mutor, deferor.

***Contemplatione — splendidae.*]** Spectant haec ad dogma antiquum philosophicum, Pythagoreorum, et Stoicis perquam familiare, de animo in corpus tamquam in custodiam et vincula coniecto, ubi multum maculae et labis attraxit, a qua nonnisi Philosophiae opera liberari debet ac potest. cf. Senecae Nat. Quaest. I. praef.

praetexta toga: fiebat hic actus sollennis anno aetatis decimo quarto quintóve. vide ad Consol. ad Marc. XI, 1. To. I. p. 254.

2. ***illa levia — utraque.*]** Muretus perquam apposite comparat Lucretium II, 54 sq. ubi Creechius laudat Senec. Epist. CX, 6.

tia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium.
Illi levia, hi falsa formidant: nos utraque. [c]Profice
modo, et intelliges, quaedam ideo minus timenda,
quia multum metus afferunt. [d]Nullum magnum, quod
extremum est. Mors ad te venit, timenda erat, si
tecum esse posset: necesse est, aut non perveniat, aut
pertranseat. „Difficile est," inquis, „animum perdu-
cere ad contemtum animae." Non vides, quam ex
3 frivolis causis contemnatur? Alius ante amicae fores
laqueo pependit; alius se praecipitavit a tecto, ne
dominum stomachantem diutius audiret; alius, ne re-
duceretur e fuga, ferrum adegit in viscera. Non pu-
tas virtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formi-
do? Nulli potest secura vita contingere, qui de pro-
ducenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos
4 consules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis
aequo animo vitam relinquere, quam multi sic com-
plectuntur et tenent, quomodo qui a torrente rapiun-
tur, spinas et aspera. Plerique inter mortis metum,
et vitae tormenta, miseri fluctuant: et vivere nolunt,
et mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam,
omnem pro illa solicitudinem deponendo. Nullum
bonum iuvat habentem, nisi ad cuius amissionem prae-
para-

c. *Profice*, prospice, et mox *auferunt* loco *afferunt* aberrationes librarr. d. *Nullum magnum, quod extremum est:* antiqua lectio. Erasini et omnium insecutorum edd. addunt post magnum: *malum*, quod tamen omnibus codd. deest. Itaque exsulet. Nihil magni momenti est, quod e. e.

3. *alius se — viscera.*] de servis loquitur. *qui inter magna bona — numerat* i. iteratum consulatum: nam sub principibus consulatus communior factus pluribus dati simul poterat, quum alii consules ordinarii, alii suffecti, s. minores, quin etiam honorarii crearentur. Cf. Dio Cass. XLVIII, 35 et ad III de Ira 31, 2.

4. *et vivere — nesciunt.* Laudat Lipsius Epicteti (fragm. XCV. p. 98. Tom. III. Epictetee

paratus est animus. Nullius autem rei facilior amissio
est, quam quae desiderari amissa non potest. Ergo 5
adversus omnia quae accidere possunt etiam potentissi-
mis, adhortare te et indura. De Pompeii capite pu-
pillus et spado tulere sententiam: de Crasso crudelis
et insolens Parthus. Caius Caesar iussit Lepidum [e]Dex-
tro tribuno praebere cervicem: ipse Chaereae praesti-
tit. Neminem eo fortuna provexit, ut non tantum
illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tran-
quillitati confidere. momento mare evertitur: eodem
die, ubi luserunt navigia, sorbentur. Cogita posse 6
latronem et hostem admovere iugulo tuo gladium: ut
potestas maior absit, nemo non servus habet in te vi-
tae necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam
contemsit, tuae dominus est. recognosce exemplum
eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta
vi, aut dolo: et intelliges, non pauciores servorum
irâ cecidisse, quam regum. Quid ad te itaque, quam
potens sit quem times, quum id propter quod times,
nemo non possit? At si forte in manus hostium inci-
deris, victor te duci iubebit, eo nempe quo duceris. 7
Quid

e. *Dextro* hanc scriptorum lectionem praetuli alteri: Decimo. Mox *permiserat* praestat τῷ *promiserat* nonnullorum codd., in quod et Heumannus in Poecile l. l. p. 32. coniectura inciderat. *mare evertitur* cum omnibus scriptis, Erasino, Grutero et Gronovio praetuli: i. turbatur. *vertitur* a Mureto erat.

cteteae Philos. Monum. edit. Schweigh.) increpitationem parilem: Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν.

5. De *Pompeio* cf. ad II. de Ira 2, 4. De *Crasso* adi Plut. To. III. Vita M. Crassi c. 30 p. 488 ed. Reisk. *Caius Caesar* Caligula: narrat Dio Cass. LIX, 22: Lepidus Caligulae cognatus, Drusillae, sororis Caii, maritus, olim eiusdem Caii amasius, coniurationis crimine damnatus et a tribuno *Dextro* interfectus est. Sueton. Calig. XXIV. Lipsius ad Taciti Annal. III, 2. *Cassius Chaerea* una cum Cornelio Sabino Caligulam interfecit. Dio Cass. LIX, 29.

Quid te ipse decipis, et hoc nunc primum, quod olim
patiebaris, intelligis? ita dico, ex quo natus es,
duceris. Haec et huiusmodi versanda in animo sunt,
si volumus illam ultimam horam placidi exspectare:
cuius metus omnes alias inquietas facit. — Sed ut
epistolae finem imponam, accipe quod hodierno die
mihi placuit. et hoc quoque ex alienis hortulis sum-
8 tum est. „Magnae divitiae sunt lege naturae compo-
sita paupertas.“ Lex autem illa naturae scis quos no-
bis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non
algere. Vt famem sitimque depellas, non est necesse
superbis assidere liminibus, nec supercilium grave, et
contumeliosam etiam humanitatem pati: non est ne-
cesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod
natura desiderat, f et appositum: ad supervacua suda-
tur. Illa sunt quae togam conterunt, quae nos se-
nescere sub tentorio cogunt, quae in aliena litora im-
pingunt. Ad manum est, quod satis est.

EPI-

f. *et appositum* antiquissima lectio, quam coniectura mutaverat Erasmus, adoptaverat Muretus: *et expositum.* Appositum est commodum, vicinum. Recte Gronov. revocavit.

7. *eo — duceris,*] inde a primo vitae die sc. ad mortem.

8. *Magnae divitiae — paupertas,*] Sunt haec Epicurea: quod noster indicasse videri potest verbis: *ex alienis hortis.* Hinc Epicurus κηπολόγος (Analect. Brunk. II, p. 53) philosophus ex horto, eiusque philosophia κῆπος, hortus, appellatur, v. c. ap. Themist. Orat. IV. ὅτῳ μέλει ὁ κῆπος. Sed vide quae ad Ep. XXI, 10 notamus de hac re. *lex naturae.* cf. de Vita beat. XIII. *Vt famem — pati,* tamquam cliens. *Supercilium* i. fastum, ut gr. ὀφρὺς, Bergler ad Alciphron. Epist. I, 34 p. 194. Wagner. Hunc morem Romanorum fores principum obsidendi respexit Lucian. Nigrin. c. 23 (ubi vide Hemsterhus. Tom. I. p. 259, 260 Bip.): τοὺς πυλῶνας ἕωθεν ἐμπλήθουσι, superbis assident liminibus, ut ave suum portent, et coenas e sportulis accipiant (τὸ ἀπὸ σπυρίδος δεῖπνον Athenae. VIII, 17. p. 365. Iuvenal. I, 95 sq. et ad utrumque cf. Casaub.) *illa* supervacua *sunt, quae togam conterunt* in officiis civilibus, salutatione, deductione, ubi clientuli isti semper togati. Lipsius.

EPISTOLA V.

Gratulatur amico, quod Philosophiae operam navat indefessam, sed monet simul, ut ab ostentatione liberum se praestet: Philosophiae enim studium ad emendationem animi ac vitae adhibendam esse: qua una, si dissimilitudo a vulgo esse debeat, admiratio fit, reliqua, quae ad externam dissimilitudinem pertineant, tamquam ridicula et odiosa sint reiicienda. Emblema egregium ex Hecatone Stoico affert: Desines timere, si sperare desieris.

Quod pertinaciter ftudes, et omnibus omiffis, hoc unum agis, ut te quotidie meliorem facias, et probo et gaudeo: nec tantum hortor, ut perfeveres, fed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, fed confpici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo, aut genere vitae notabilia fint. Afperum cultum, et intonfum caput, et negligentiorem barbam, et indictum argento odium, et cubile humi pofitum, et quidquid aliud ambitionem perverfa via fequitur, evita. Satis ipfum nomen philo- 2
fophiae, etiam fi modefte tractetur, invidiofum eft: quid, fi nos hominum confuetudini coeperimus excerpere? Intus omnia diffimilia fint: frons noftra populo conveniat. Non fplendeat toga: ne fordeat quidem.

1. Egregie haec dicta funt ad reprimendam oftentationem, quam inter philofophos cuiuscunque fere fectae regnaffe, vel ex Luciano, Horat. I. Epp. 19, 12 etc. notiffimum eft.

2. *invidiofum eft,*] quia contra vitia omnis generis, quae utique in metropoli, aut quavis magna urbe, inprimis vero Romae dominabantur, invehebatur philofophia quaelibet: five Stoicorum dogmata, naturam effe fequendam etc. praecipientia, five Epicuri decreta atque fententias, in quibus animi emendatio et inde manans voluptas (vide locum praeftantiffimum Luciani Tom. V. p. 106 Bip.) feveriffime poftulabatur, fpectaveris. *Quid fieret fi* hac modefta tractatione omiffa nos a moribus receptis hominum fepararemus, alia eaque diverfiffima vivendi inftituta fequentes? Itaque medium tene-

dem. non habeamus argentum, in quod solidi auri caelatura descenderit: sed non putemus frugalitatis indicium, auro argentoque caruisse. Id agamus, ut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non ut contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus,
3 et a nobis avertimus. Illud quoque efficimus, ut nihil imitari velint nostri, dum timent ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem et congregationem: [a] a qua professione dissimilitudo nos separabit. Videamus ne ista, per quae admirationem parare volumus, ridicula et odiosa sint. Nempe propositum nostrum est,
4 secundum naturam vivere. Hoc contra naturam est, tor-

a *a qua professione dissimilitudo nos separabit.* Antiquior lectio, cf. Gruter. h. ne professione ab aliis diversi simus, sed vita. vid. Ep. 14. Erasmus coniectura τὸ *nos* eiecerat: i. e. ait: a qua congregatione dissimilitudo professionis separabit. vult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri.

teneamus inter cultum exquisitum et asperum. *non habeamus argentum — descenderit.* Recte Lipsius: „Emblema, s. Latinis inserta." Spectant autem haec ad luxum, qui utique inter Romanos viguit, ut vasis mensalibus argenteis sigilla ex auro praesertim, anaglypha intelligenter facta (*solidi auri caelaturam*), illigarent quae pro lubitu demi atque variari poterant: quandoquidem recentia vasa eaque recenter ornata in conviviis, quae luxus satis frequentia apparavit, semper apponere non licuit. Cicero emblemata appellat. Cf. Ernesti Clav. Cic. *Caelatura* id q. *τόρευμα*. Cf. Heynii antiquar. Aufsaetze II p. 145 sqq. et Schneider in Lexico graec. ad voc. *τορεύω*. Hic luxus Herculanensibus antiquitatibus detectis et publici iuris factis in clariore demum luce positus est.

3. *sensum communem*] quo tempus, locum, personas observare et distinguere possumus, ne quid inepte faciamus. Sic explicat noster de Benefic. I, 12. hanc phrasin, quae varie apud varios accipitur, quos erudite significavit magnus Bentleius ad Horat. Sermon. I, 3, 65. nostri loci non immemor. *secundum naturam*, commune philosophorum axioma. vid. de Vita beata cap. III. et VIII. Epistol. XLI fin. Lipsius.

torquere corpus suum, et faciles odisse munditias, et squallorem appetere, et cibis non tantum vilibus uti, sed tetris et horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriae est: ita usitatas et non magno parabiles fugere, dementiae est. Frugalitatem exigit philosophia, non poenam: potest autem esse non incomta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores et publicos: [b] suspiciant omnes vitam nostram, sed et agnoscant. Quid ergo? 5
Eadem faciemus, quae ceteri? nihil inter nos et illos intererit? plurimum. Dissimiles esse nos vulgo, sciat, qui inspexerit propius. qui domum intraverit, nos potius miretur, quam supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est, pati non posse divitias. — Sed ut huius quoque diei lucellum 6
tecum communicem, apud Hecatonem nostrum inveni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. „Desines, inquit, timere, si sperare desieris." Dices, quomodo ista tam diversa pariter sunt? ita est, mi Lucili: quum videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena et [c] custodiam et militem copu-

b. *suspiciant omnes vitam nostram, sed et agnoscant.* Praestat haec lectio antiqua coniecturae Gruteri: Non suspiciant homines vitam nostram, sed agnoscant. Sensus postulat: vita nostra ita sit comparata, ut non solum admiratio homines in vitam nostram convertat, sed etiam praestantiam eius imitandam ducant.
c. *custodiam* ap. Scriptt. argenteae Latinitatis significat eum, qui custoditur. Male Gruteriani codd. *custodem.* cf. ad de Tranq. An. 10, 3.

6. *Hecatonem*] Fuit is Stoicus satis celeber in antiquitate, Rhodius, Panaetii discipulus, cuius opera omnia periere. Cf. Fabricii Bibl. Gr. Vol. III, p. 563 Harles. Hoc dictum pertinet ad Apathiam Stoicorum. Vide nostrum de Constant. Sap. XIX, 2. Eleganter de hoc loco disserit Muretus Var. Lectt. XII, 6.

copulat: ſic iſta quae tam diſſimilia ſunt, pariter in-
7 cedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic
ire. utrumque pendentis animi eſt, utrumque futuri exſpectatione [d] ſolicitum. Maxima autem utriusque cauſa eſt, quod non ad praeſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua praemittimus. Itaque providentia, maximum bonum conditionis humanae, in malum verſa eſt. Ferae pericula quae vident, fugiunt; quum effugêre, ſecurae ſunt: nos et venturo torquemur, et praeterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat. Nemo tantum praeſentibus miſer eſt.

EPISTOLA VI.

Quum ſe emendari, quin transfigurari intelligat ope Philoſophiae, cupit cum amico hanc animi mutationem communicare, quandoquidem amicis omnia communia eſſe debent. Hoc ipſo efficitur, ut amico proſit, et ſibi utilitatem creet, atque verum ſapientiae fructum capiat: nam nullius boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt. Proinde libros ſe miſſurum ei promittit, in quibus loca praeſtantiora a ſe iam inſignita ſint. Sed enim quum viva vox efficacior ſit, optat ut ſe conveniat, quia exempla ſecurius et efficacius docent, quam praecepta, uti experientia docet.

Egregium Hecatonis dictum huc ſpectans finem epiſtolae imponit. Eſt autem dogma Stoicum, illum qui ſe amet, i. e. bonum ſapientemque faciat, hunc et alios ſic amare, ut non ſibi ſoli, ſed toti genitum ſe credat mundo. Cf. de Clement. II, 5, 3. Cic. de Fin. III, 20. Eodem ſenſu iam Socrates ſe mundanum appellavit apud Ciceron. Tuſc. disputat. V, 37. et Plutarch. de exilio To. X, cap. 5, p. 370 Hutten.

Intelligo, Lucili, non emendari me tantum, ſed transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in

d. *ſolicitum.* Recte Gronov. praetulit e codice et tribus vett. edd. vulgatae: *ſolicit i.* Ep. 14, 16. De Brevit. Vit. 17, 1.

1. *transfigurari*] in alium habitum hominemque ire. Epiſt. XCIV, 46. Nam qui illam (Philoſophiam) didicit et facienda ac vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea, quae

in me supereffe, quod mutandum fit. Quidni multa
habeam quae debeant corrigi, quae extenuari, quae
attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius trans-
lati animi, quod vitia sua, quae adhuc ignorabat, vi-
det. Quibusdam aegris gratulatio fit, quum seipsi
aegros esse senserunt. Cuperem itaque tecum com- 2
municare tam subitam mei mutationem: tunc amicitiae
nostrae certiorem fiduciam habere coepissem; illius ve-
rae, quam non spes, non timor, non utilitatis suae
cura divellit: illius, cum qua homines moriuntur, et
pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non ami-
co, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere,
quum animos in societatem honesta cupiendi par vo-
luntas trahit. Quidni non possit? Sciunt enim ipsos 3
omnia habere communia, et quidem magis adversa.
Concipere animo non potes, quantum momenti afferre
mihi singulos dies videam. Mitte, inquis, et nobis
ista, quae tam efficacia expertus es. Ego vero cu-
pio ista omnia in te transfundere, et in hoc gaudeo
aliquid discere, ut doceam: nec me ulla res delecta-
bit, licet eximia sit et salutaris, quam mihi uni scitu-
rus sim. Si cum hac exceptione detur sapientia, ut 4
illam inclusam teneam, nec enuntiem, reiiciam. Nul-

 lius

quae didicit, animus eius transfiguratus est. Itaque mutario haec sive *μετασχηματισμὸς* animorum est hominisque interni. Lipsius. *nec hoc* sc. dicto: ideo quidni *corrigi — extolli*, prava refingi, superba deprimi, humilia elevari? *Quibusdam — senserunt*, ut in lethargo, ut in melancholia, ubi insani maxime sibi sani (videntur). Lipsius.

2. *amico*] vulgari s. publico. Vide Epist. III, 1. *amicitia* vera, quae castigat, monet, communicat. Lipsius.

4. *Si cum hac exceptione — reiiciam.*] Egregia professio! Similis est illa beati Lessingii. Si Providentia mihi altera manu inclusam ostenderet veritatem omni dubio liberam, altera illam, quae humanae conditioni convenire videtur, nondum omnibus dubiis exemtam, ideo-

lius boni, sine socio, iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros: et ne multum operae impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ea ipsa protinus, quae probo et miror, accedas. Plus tamen tibi et viva vox et convictus, quam oratio, proderit: in rem praesentem venias oportet.
5 Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt: deinde quia longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. vitae eius interfuit, secreta perspexit, observavit illum, an ex formula sua viveret. Plato et Aristoteles, et omnis in diversum itura sapientium turba, plus ex moribus, quam

ideoque inquisitioni patentem, retine, dicerem, illam, relinque hanc.

5. *Primum — credunt*] Recte haec dicta sunt, quatenus a te ad iudicandum apto, nec ullis opinionum commentis praepedito, res accuratius diiudicari possunt, quam si auribus accipias. Tuetur hanc eandem sententiam Horatius A. P. 180. Segnius irritant animos demissa per aurem, Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus, et quae ipse tibi tradit spectator. Quintil. Inst. Orat. XI, 2. acrior est oculorum quam aurium sensus. Altera tamen ex parte nec illi falsi sunt, qui auribus maiorem vim quam oculis tribuant. Sic Candaules Herodoti I, 8 ait ὦτα τυγχάνει ἀνθρώποισιν ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, ubi vide Wesseling. Strabo II, p. 178 ed. Lips. ἀκοὴ πρὸς ἐπιστήμην (ad notitias variarum rerum acquirendas) πολὺ κρείττων ἐστί. Lactant. Inst. III, 9 plus est in auribus quam in oculis situm. *Cleanthes*, aestimatissimus Zenonis discipulus, quem ideo Epictetus una cum Socrate, Diogene et Zenone ad imitandum proponit, Dissert. Arrian. III, 23, 32. cf. Diog. Laert. VII, 168 sqq. *formula.* vide ad II de Clem. 3, 1. *Plato et Aristoteles — traxit.* Quum hic de contubernio sermo sit, Lipsius anachronismum commisisse Senecam putat. Aristoteles enim Socratem, qui Ol. XCV, 1 obiit, ne vidit quidem, natus XCIX, 1. Calore itaque scriptionis nostrum in errorem chronologicum abreptum fateamur oportet. *plus ex moribus.* Laudat Lipsius Xenophont. Memorab. Socrat. IV, 1, init.

quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, et 6
[a]Hermachum, et Polyaenum, magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te arcesso tantum, ut proficias, sed ut prosis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectaverit, dicam. „Quaeris," inquit, „quid profecerim? Amicus esse mihi coepi." Multum profecit: nunquam erit solus. Qui sibi amicus est, scito hunc amicum omnibus esse.

EPISTOLA VII.

Consortium malorum quum ex pervetusto proverbio vitiositatem aliquam facillime vel optimis moribus affricare soleat, suadet Lucilio Seneca, ut turbam, sive multorum conversationem devitet, qua nihil emendationi morum periculosius sit. A generali hoc praecepto devertitur ad spectacula gladiatoria, quibus nuper interfuerat. Qua occasione data in illa spectacula, s. munera gladiatoria ideoque in populum qui iis tanta insania gaudere soleat, acerbissime invehitur. Fortasse huius loci est, quaedam huc pertinentia breviter delibasse. Haec spectacula publica, Graecis liberis diu prorsus incognita, et quum cognovissent, odio habita, maximopere placuerunt Romanis (Auctor Dialogi de Caussis corr. Eloq. c. XXIX). Originem traxere a more saevissimo captivos ad placandos manes suorum in bello caesorum inferiarum loco mactandi; quem et apud Graecos obtinuisse Homerus

a. *Hermachum.* Sic omnes fere codd. omnium auctorum, ubi Hermachus memoratur. *Hermarchum* tamen scribendum esse putat Villoison. in Anecdot. Graec. tom. II. p. 159. n. ex *Antichità di Ercolano* Vol. V. p. 71. tav. 17. et p. 721. Cf. Harles ad Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 604. x) ubi et de Metrodoro Atheniensi p. 606. et de Polyaeno p. 609 conferas. Is Hermachus est Mitylenaeus, qui in schola et diatriba Epicuro successit. Hanc eandem sententiam de nomine hoc scribendo protulisse Klotzium in Actis liter. T. V. p. 367, qui eam ex Protome Hermarchi in della Antichità l. c. probaverat, intellexi e Wagneri nota ad Alciphron. II, ep. 2, p. 287 sq.

6. *Metrodorus*] Atheniensis, discipulus Epicuri celeberrimus. Cf. Baylii Dictionn. histor. et crit. Epicure (D). Ceterum vide de eo, Hermacho et Polyaeno Diogen. Laert. X, 15, 22 sq.

tradit. Decimus Iunius Brutus a. u. c. CCCCXC captivos inter se pugnare iussit in honorem defuncti patris, ideoque munus gladiatorium edidit primus (Liv. Epit. XVI. Valer. Max. II, 4, 7.). Mox res in ludum versa mos factus est, ut a magistratibus et deinceps a Candidatis ad populi favorem sibi conciliandum, ederentur. Quare lanistae exorti sunt, qui viles homines et mancipia emta, familiam autem dixere, sub procuratore sagina gladiatoria alerent, et ludis gladiatoriis secundum dictata et leges exerceri iuberent. Quid, quod nobiles iique potentes gladiatorum adeo familias in ergastulis praediorum suorum, ubi detinebantur, alerent, teste bello Spartacio! Armis et modo pugnandi, quibus utebantur, genera gladiatorum constituebantur, et nomina. Ex iis, qui vulgari modo inter se pugnarent, ordinariis paribus, excerpere hic liceat duo genera, postulatitios et bestiarios. Quorum quidem priores a principibus privatim emtos alitosque, ideoque Caesarianos fiscalesque (Καίσαρος μονομάχους Epictet. Diss. I, 29, 37.) nominatos, a populo propter peritiam, qua inclaruerant, interdum in arenam fori s. Amphitheatri sibi commodari postulatos esse legimus, ubi paria inter se componebantur. Bestiariorum, ad mortem plerumque propter scelera commissa damnatorum, pugna erat cum bestiis e. c. leonibus, quam vel poenae loco, vel ultro, vel auctoramento s. mercede conducti pugnarunt: haec pugna vocata est venatio. Iam vero qui mane cum leonibus ursisque pugnaverant, meridie inter se depugnare cogebantur, nominati inde catervarii s. meridiani, gregatim temere ac sine arte mortis periculo obiecti. Plura dabit Meierotto ueber Sitten u. Lebensart der Roemer in verschiednen Zeiten der Republik, Tom. I. p. 127 sqq.

' *Iam quum haec saevitia velut contagione quadam animi proximum quemque invadere soleat, cum iis tantummodo versandum esse suadet Seneca, qui emendationem dare et recipere possint: sufficere, addit, sibi et melioribus didicisse. Tria egregia dicta Democriti, Heracliti et Epicuri afferuntur huc facientia: quae nostras Balde Sylva lyric. lib. VII, 14 in usum suum convertit, praeclare expressa ab Herdero, in Terpsichore T. II. p. 312. Allen immer gefallen ist ein Gluecksspiel etc.*

Quid tibi vitandum praecipue existimes,' quaeris? turbam. Nondum enim tuto illi te commiseris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur: aliquid ex his quae fugavi, redit. Quod aegris evenit, quos longa imbecillitas usque eo affe-

affecit, ut nunquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conversatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit,
aut nescientibus allinit. Vtique quo maior est popu- 2
lus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Quid me existimas dicere? avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? immo vero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans, et sales, et aliquid laxamenti, quo hominum oculi
ab humano cruore acquiescant. Contra est: quid- 3
quid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis, mera homicidia sunt: nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi: nunquam frustra manum mittunt. Hoc plerique ordinariis paribus et postulatitiis praeferunt. Quidni praeferant? non galeâ, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo [a] gladii artes? Omnia ista mortis morae sunt.

a. *gladii artes?* Nonnulli codd. et Erasini editio omittunt *τὸ gladii*, quod tamen in multis aliis additur, idque iure. Spectant autem hae gladii artes ad dictata et leges quas lanistae gladiatoribus in ludis gladiatoriis commentari solebant. Cic. de Or.

1. *ex longo morbo*] i. vitiositate. Ep. LXXV, 9. Sic declarant Stoici animi nondum emendati sed passionibus laborantis statum, nonnisi ope Philosophiae purgandum. Cf. Cicer. Tusc. Qu. IV, 10. coll. IV, 12 init. Diog. Laert. VII, 115. Stob. Eclog. ethic. p. 177. Tiedemann System der stoischen Philos. III, p. 263 sqq. *sine offensa*, i. noxa, incommodo.

2. *populus*] turba, multi, stoico sensu, i. stulti pravique, *Φαῦλοι*: ideoque opponuntur sapientibus s. sapientiae studiosis, *σπουδαίοις*. *quia inter homines fui*, stultos et nulla philosophia exoultos, *Φαύλους*. *lusus — acquiescant*; mimos, pantomimosque etc.

3. *Quo — artes?*] i. cui bono sunt iis munimenta, c. c. galea, scutum. Plura exempla

sunt. Mane leonibus et ursis homines, meridie spe-
4 ctatoribus suis obiiciuntur. [b] Interfectores interfecturis iubentur obiici, et victorem in aliam detinent caedem. exitus pugnantium mors est: ferro et igne res geritur. Haec fiunt, dum vacat arena. — Sed latrocinium fecit aliquis. Quid ergo? meruit, ut suspendatur. Occidit hominem: qui occidit, ille meruit ut hoc pateretur: tu quid meruisti, miser, ut hoc spectes? — Occide, ure, verbera! Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter oc-
5 cidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, et mutuos ictus nudis et obviis pectoribus [c] excipiunt. Intermissum est spectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age, ne hoc

III, 23. Suet. Iul. 26. b. *interfectores interfecturis iubentur obiici.* Ita mss. Pincianus et Gronov. invenerunt probaruntque. Lipsius lib. 2. Saturn. Serm. c. 15. ita quoque emendaverat probatum Grutero. *Interfectores interfectis* legebatur ante Muretum, ap. Erasmum et in multis codd. nullo tamen sensu. Muretus fecit *interfectores inter se.* Quam codd. dant lectionem sanam praetuli. Qui mane interfecerant, obiiciuntur aliis a quibus interfici debent. c. *excipiunt.* Gronov. ex nonnullis codd. praefert: *recipiunt*, allusum putans ad feralem illam victoris in arena vocem: recipe ferrum: cf. de Tranq. An. XI, 4. Ep. 57, 3 fin. Cic. Tuscul. II, 14. At h. l. de catervariis s. meridianis sermo est, qui *plagis* i. verberibus in vulnera aguntur, nec de gladiatoribus ante probe exercitis, ad quos videlicet illa feralis vox spectabat. Itaque vulgatam tueor.

pla huius phraseos attulit Gronovius ad Senec. Nat. Quaest. I, 16, probatus a Bentleio ad Horat. I. Epp. 5, 12. Exquisitior autem usus est τοῦ *quo* coniuncti cum accus., ubi *quo* antiquus dativus pro *cui* esse videtur, intellecto: adhibeam, aut simili verbo.

4. *ferro et igne res geritur.*] Donec arena, s. locus, in quo gladiatores pugnabant, vacua sit, omni vi saeviunt in se invicem. *Igne.* fugax, aut certe retrogradus in adversarium ire cogebatur. Iusiurandum, quo lanistae obligabantur gladiatores, occurrit ap. Petron. c. 117. cf. Horat. II, Serm. 7. 58. Senecae Epist. XXXVII, 1. uri, vinciri, verberari, necari non detrectabant. *Occide — moritur?* voces spectatorum. Cf. de Ira I, 2, 3. ibique Var. Lect.

hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, et parum tenax recti: facile transitur ad plures. Socrati, Catoni, et Laelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeo nemo nostrum, qui quum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exem- 6
plum aut luxuriae, aut avaritiae, multum mali facit: convictor delicatus paulatim enervat et emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: malignus comes quamvis candido et simplici rubiginem suam affricuit: quid tu accidere his [d] moribus credis, in quos publice factus est impetus? Necesse est aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem devitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: neve inimicus multis, qui dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum pot- 7
es. cum his versare, qui te meliorem facturi sunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, et homines dum docent, discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare istis velis, aut disputare: quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam

d. *moribus.* Optime restituit Gronov. e membranis et vett. edd. explicans *his moribus:* horum hominum moribus et bonae licet indoli: non potest ea servari in turba, quae omnis eam destruere nata et operata *est.* Cf. Gronovii Obss. I, 24. p. 149

5. *Agite — discere.*] Lipsius et Muretus referunt haec ad Neronem, in cuius clementiae laudem, blande nec tamen falso, sub initia quidem imperii, haec dicta sint. *Docetis* de conatu, docere vultis. *adeo nemo nostrum — potest.* Lipsius laudat Epictet. Diss. Arrian. II, 16.

6. *rubiginem.*] Eadem fere habet Arrian. in Diss. Epict. III, 16, 3. Lipsio laudante.

8 *mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe unus aut alter incidet: et hic ipſe formandus tibi erit, inſtituendusque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quae occurrerunt mihi egregie dicta circa eundem fere ſenſum tria: ex quibus unum haec epiſtola in debitum ſolvet, duo in anteceſſum accipe. Democritus ait: „Vnus mihi pro populo eſt, et populus pro uno.“ Bene et ille quisquis fuit (ambigitur enim de auctore) quum quaereretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpecta-
9 ret ad pauciſſimos perventurae? „Satis ſunt,“ inquit, „mihi pauci, ſatis eſt unus, ſatis eſt nullus.“ Egregie hoc tertium. Epicurus quum uni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: „Haec,“ inquit, „ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus.“ Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, ut contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

EPI-

(ed. Lipſ. 1755.). e. *mentem* i. ſi tibi cum populo conveniret; omnium fere codd. et edd. lectio, praeterquam quod nonnulli ſcripti habent: *mercem*, nullo ſenſu. Vnde Gronov. emendabat: *artem*. Sed vulgata bene habet.

8. *aliquis incidet:*] Similia exſtant ap. Perſium Sat. I, 2. Quis leget haec? — vel duo, vel nemo. *in anteceſſum*. Vox a foro et argentariis: ſignificat inante ſolvi et priusquam dies ceſſit etc. Lipſius. *Democritus.* Cf. de Ira II, 10, 2. *Heracliti* eſt ſequens dictum, ſi Symmachum lib. IX Epp. 105. ſequaris: ſecundum Heraclitum phyſicum, qui ſummam laudis arbitrabatur placere uni: is eſſet optimus, qui probaret.

EPISTOLA VIII.

Priori epistolae responderat Lucilius, illum secessum, quem Seneca suaserat, contra Stoicorum esse dogmata, quae imperant in actu mori. Immo vero, respondet noster, ago quae prodesse possint pluribus: posterorum negotium ago, conscribendo illis salutaria praecepta, quae ipse expertus sum. Epicuri sententia: libertatem veram a Philosophia dari, bene cum antecedentibus cohaerens claudit epistolam. Vide de Tranquill. An. c. 3. et Argum. libri de Otio aut Secessu: quibus addas, quae Vptonus ad Arrian. Diss. Epictet. I, 10, 7. collegit, ubi Schweighaeuser huius Epistolae non immemor fuit.

„Tu me," inquis, „vitare turbam iubes, secedere, et conscientia esse contentum: ubi illa praecepta vestra, quae imperant in actu mori?" [a] Quid? ego tibi videor inertiam suadere? in hoc me recondidi, et fores clausi, ut prodesse pluribus possim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium studiis vindico: non vaco somno, sed succumbo, et oculos vigiliâ fatigatos, cadentesque, in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam a rebus, et primum a meis. Posterorum negotium ago: illis aliqua quae 2 possint prodesse conscribo: salutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compositiones, literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus: quae

a. *Quid ego tibi videor inertiam suadere?* Gronovii est emendatio. Ille sic: „Scripti omnes (et edit. Erasmi): *Quod ego tibi videor interim suadere.* Forte: Quid? ego tibi videor inertiam suadere? Quae sequuntur, accipienda, quasi interposuisset: Meum exemplum vide: in hoc me recondidi etc." Vulgatum erat, nescio inde: Quid? ego tibi videor interim sedere?

1. *conscientia*] sc. te tibi didicisse. *Nullus — exit.* Quisnam Titi imperatoris illud celeberrimum non recordabitur; diem non perdidi! Cf. Plinii Panegyr. LXVIII, 2, ibi Schwarz.

2. Spectant haec inprimis, ut opinor, ad Senecae Moralium libros nunc deperditos, in quibus de omni materia ad Philosophiam morum spectante fusius disputaverat, ut innuit ipse Epist. CVI, 2. CVIII, 1. CIX,

quae etiamsi persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognovi, et lassus errando, aliis monstro. Clamo: Vitate quaecunque vulgo placent, quae casus attribuit: ad omne fortuitum bonum
9 suspiciosi pavidique subsistite. Et fera, et piscis, spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunae putatis? insidiae sunt. Quisquis nostrûm tutam agere vitam volet, quantum plurimum potest, ista viscata beneficia devitet: in quibus hoc quoque miserrimi fallimur, [b] habere nos putamus, habemur. In praecipitia cursus iste deducit: huius eminentis vitae exitus, cadere est. Deinde ne resistere quidem licet, quum coepit transversos agere felicitas. [c] Aut saltem rectis, aut

b. *habere nos putamus, habemur.* Multi ms. *putamus, haeremus* ut ad viscum referatur; quod *h. n. p. h.* Erasmus et Muretus. Sed vulgata recte defenditur codd. Pinciani, Erasini et Mureti. Accedit quod antithesin amat noster: de Ira I, 16, 8. not. Ep. 119, 12. de Vit. beat. 22. fin.

c. *aut saltem rectis, aut temet fruere.* Lectio fere omnium codd.; et sic fere Erasinus: Aut rectis saltem, aut temet fruere. H. e. Aut emendatorum hominum consortio fruaris, vitatis quae vulgo placent, aut, si hoc tibi non contingat, recede in te ipsum, tibi vive. At Muretus his verbis nullum idoneum sensum inesse putans, e sua coniectura dedit: *aut rectus sta, aut semel fuge.* Nec Gronovius vulgata contentus emend.: *Aut statum rectus, aut temet tene. non vertet fortuna; se cernuet et allidet.* Equidem vulgatam teneo, nec hic quaedam, ex Lipsii opinione, excidisse puto.

CIX, 14. Cf. Lactant. I, 16. II, 2. VI, 17. *serpere* i. contagione grassari, ingravescere. De ulceribus est vox propria. *ad omne fortuitum bonum — subsistite.* Nam Stoicorum dogma est, illa tantummodo bona esse in iisque rebus ponenda, quae in nostra potestate sint. Arrian. Diss. Epict. II, 16, 1. Antonin. VI, 32. Hinc *fortuita* idem valent, quod *aliena* §. 8. cf. Cort. ad Sallust. Iug. I. Proinde *viscata beneficia* bene nominat illa bona, quae nos ab officio avocare, et morbis quos vocant Stoici, i. perturbationibus implicare solent.

3. *Aut saltem rectis*] Recta sunt Stoicis ea, quae sapientis consensu approbantur, τὰ καλὰ, ὀρθὰ, honesta. (v. Vpton. ad Arrian. Diss. Epi-

aut temet fruere. Qui hoc faciunt, non evertit for- 4
tuna, sed cernuat et allidit. Hanc ergo sanam et salubrem formam vitae tenere memento, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonae valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat: cibus famem sedet, potio sitim exstinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversus infesta corpori. Hanc utrum cespes erexerit, an varius lapis gentis alienae, nihil interest: scito hominem tam bene culmo, quam auro tegi. Contemne omnia, quae super- 5
vacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita, in te, praeter animum, nihil esse mirabile: cui magno nihil magnum est. — Si hoc mecum, si hoc cum posteris loquor, non videor tibi plus prodesse, quam quum ad vadimonium advocatus descenderem,

Epictet. I, 18, 20, p. 221 ed. Schweighaeus. T. II. P. I.) Aut his honestis, quae fortuna offert, fruere, aut eius beneficia prorsus aspernans, tibi vive, vulgo et fortunae istis beneficiis inaccessus.

4. *cernuat*] i. turbat, σφάλλει: plus est, quam *evertit*, quod praeit. Sic Ep. IX, 7. τῷ *florere* opponitur *everti*. *forma* i. ratio vitae ita instituatur, ut beneficiis istis fortunae bene careas, parum sollicitus, utrum domus tua sit casa s. tugurium, an *lapide vario* i. marmore varii coloris externo (Plin. XXXIII, 1.) exstructa. Marmora autem paria, carystia, Hymettia, Numidica etc. ideoque gentium alienarum domibus exstruendis ornandisque esse adhibita vel ex Plin. libr. XXXVII. notum est: Italiae enim marmora illis posthabita sunt, e. c. Lunense marmor (Carrarium nunc vocant), quod etsi non longe ante Caesarem inventum esset, (Strabo V, 2, 5. p. 130 ed. Lips. iam memorat cum laude.) diu tamen peregrinis illis cessit honore, nec a delicatioribus facile adhibitum esse videtur. Sed hoc in disquisitione de aetate statuae Apollinis (in Belvedere dicti) ad liquidum deductum est. Cf. Les Oeuvres de Raph. Mengs, T. II. p. 9 sqq.

5. *cui magno — est:*] quae si cum animo sapientia imbuto comparaveris, parvi sunt momenti. *ad vadimonium advocatus*, ab amico reo tamquam spon-

rem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu candidato vocem et manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt,
6 humana divinaque simul tractant. Sed iam finis faciendus est, et aliquid, ut institui, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum [d]replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. „Philosophiae servias oportet, ut tibi contingat vera libertas.“ Non differtur in diem; qui se illi subiecit et tradidit. statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophiae servire, libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta
7 referam potius quam nostrorum? Quid est tamen, quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quam multa poëtae dicunt, quae a philosophis aut dicta sunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas nostras: habent enim hae quoque aliquid severitatis, et sunt inter comoedias et tragoedias mediae: quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? quam multa Publii, non excalceatis, sed

d. *replicamus.* Optimorum codd. lectio. *Complicamus* nonnulli codd., unde Erasinus fecerat: *compilamus.*

sponsor praesentiam amici coram iudice mea fide et periculo meo promittens. Clav. Cic. *aut — commodarem:* nam sub Tiberio Comitia e Campo in Curiam sunt translata. Tacit. Annal. I, 15. Plin. Epp. III, 20.

6. *Philosophiae — libertas*] Egregie idem asserit Epictetus in Arrian. Diss. II, cap. 1, ubi §. 25 ait: *Οἱ φιλόσοφοι λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἐπιτρέπομεν ἐλευθέροις εἶναι, εἰ μὴ τοῖς πεπαιδευμένοις.* Dicit autem Stoicos. Eodem sensu Zenodorus Stoicus in Brunkii Analect. II, 78. Zenonis disciplinam *ματέρα ἐλευθερίας* appellat. Nam sapiens solus rex et liber est. Cf. Cicero de finib. II, 75. Paradox. V. Epictet. Diss. IV, 1. de libertate, ubi vide Vptonum. *circumagitur, στρέφεται,* manumittitur ritu solenni coram praetore per vindictam.

7. De *Publio* Syro mimographo Laberii aequali et aemulo cf. not. ad Consol. ad Marc. IX,

ſed cothurnatis dicenda ſunt? Vnum eius verſum, qui 8
ad philoſophiam pertinet, et ad hanc partem quae modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda:

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum a te dici non paulo melius, et adſtrictius, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnunc melius dictum a te non praeteribo:

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum, de tuo tibi.

EPISTOLA IX.

Stilponi Megarenſi et Stoicis obiecerat Epicurus, male eos dicere: ſapientem ſe ipſo eſſe contentum, ideoque amico non indigere. An recte haec ab Epicuro reprehenſa ſint ſcire deſideraverat Lucilius. Reſpondet noſter, hanc reprehenſionem non cadere in Stoicos, quippe qui aliam ἀπάθειαν, *quam Stilpo cum ſuis acciperent. Megarici enim omnem mali ſenſum in ſapiente excludant, Stoici non item. Atque licet utrisque commune ſit dogma illud vere magnificum, ſapientem ſeipſo eſſe contentum; amico tamen Stoicus et gaudere poteſt, et revera gaudet, quamquam et ſine amico eſſe poſſit. Enimvero quum faciendarum amicitiarum peritiſſimus ſit, numquam amico carebit. Egregie huc facit Hecatonis dictum: Si vis amari, ama, et illud Attali: iucundius eſſe, amicum facere, quam habere. Quibus allatis docet ideo praeſertim a Stoico ſapiente deſiderari amicum, ut amicitiam exercere poſſit, non ut ea ſibi auxilium comparet, ad modum Epicuri, qui utilitatis cauſſa amicitias iungendas eſſe praecepit, temporarias illas quidem, quae Stoico ſatisfacere non poſſunt. Alte-*

IX, 4. de Tranquill. An. XI, 6. Vixit ſub Caeſare et denatus eſt ſub Auguſto. Vide Fabricii Bibl. lat. Tom. I, p. 477 ſq. Ern. *togatas* comoedias, quae argumenta romana tractabant, et admodum ludicra; *excalceatis* i. comoedis ſ. mimis qui ſoccis in theatro utebantur, quum tragoedi cothurnis incederent. Cf. du Bos reflexions crit. Tom. I. ſect. 21.

8. *Hunc verſum — de tuo tibi*] In quonam poemate hi verſus occurrerint, ignoramus.

Altera ex parte perperam interpretantur sapientem. Non se contentus est ad vivendum, sed ad beate vivendum. Nulla re indiget, sed multis illi rebus opus est, ideoque et amico, ut vivat, non ut beate vivat. Naturali autem irritatione ad amicitiam, ad coniugium etc. fertur: appetit societatem, amorque sui. Si tamen ei idem quod Stilponi acciderit, et ille omnibus amissis, sua se virtute involvet. Neque tamen Epicurum dissimilia his docuisse monet: quippe qui dixerat: Si cui sua non videntur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.

Huic Apathiae descriptioni, quam apud omnes fere Stoicos iteratam invenimus, utique posteaquam Peripatetici duriorem, quam primi Stoae magistri statuebant, apathiam impugnaverant, multo maior laus tribui debet, quam illi antiquiori: quamquam nec sic omnes, quibus systema laborabat, difficultates effugere poterant Stoici. Cf. Lipsii Manuduct. III, Diss. 10, 9. et Tiedemanni System der stoischen Philosophie III, p. 187 sqq.

An merito reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem seipso esse contentum, et propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obiicitur Stilponi ab Epicuro, et his, quibus summum bonum visum est animus impatiens. In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπάθειαν uno verbo [a]cito voluerimus, et impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus,
a intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui respu-

at

a. *cito* omnium codd. et edd. ante Pincian. lectio, quam ille et Dionys. Godofredus Coniectur. et var. lect. (Basil. 1540. 8. per Euseb. Episcopium) p. 18 in *scite* emendavit. Enimvero haec Senecae sententia non fuit; si statim ἀπ. uno verbo exprimere v., ait, posset hoc fieri. At scite id non factum esse, ambiguitas interpretationis satis docet. Scitius factum esset, verbo: imperturbatio, cum Lipsio, delecto. Simili modo Cicero Tusc. Disp. I, c. 7. omne pronuntiatum (sic enim mihi in praesentia occurrit,) ut appellarem ἀξίωμα etc. Restituendum itaque duxi.

1. *Hoc obiicitur Stilponi*] de quo Philosopho Megarensi in Antiquitate celeberrimo, Zenonis magistro, qui floruit circa Ol. CXX. cf. Fabricii Bibl. Graec. III, p. 627 ed. Harl. et de Constantia Sap. C. V, 3 not. *et his* sc. Stoicis. Multa autem dogmata Megaricis et Stoicis fuere communia, inprimis illud de Apathia.

at omnis mali sensum: accipietur is, qui nullum pos-
sit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut in-
vulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem
patientiam positum. Hoc inter nos et illos interest.
Noster sapiens vincit quidem incommodum omne, sed
sentit: illorum, ne sentit quidem. Illud nobis cum
illis commune est, sapientem seipso esse contentum:
sed tamen et amicum habere vult, et vicinum, et
contubernalem, quamvis sibi ipse sufficiat. Vide quam 3
sit se contentus. aliquando sui parte contentus est, si
illi manum aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis
oculum [b] casu excusserit, reliquiae illi suae satisfacient:
et erit imminuto corpore et amputato tam latus, quam
integro fuit. [c] Sed quae sibi desunt, num desiderat?
Non deesse mavult. Ita sapiens se contentus est, non
ut velit esse sine amico, sed ut possit: et hoc quod
dico, possit, tale est. amissum aequo animo fert: sine
amico quidem nunquam erit. in sua potestate habet,
quam cito reparet. Quomodo si perdiderit Phidias 4
statuam, protinus alteram faciet: sic et hic facienda-
rum

b. *Casu* i. fortuito: omnium librorum lectio. *Casus* praetulit Gruter. e coniectura: nulla caussa.

c. *Sed quae sibi desunt, num desiderat? Non deesse mavult.* Omnium edd. ante Pincian. qui per transpositionem verborum scribendum putabat. Quae sibi desunt, non desiderat, sed non deesse mavult. Antiquiorem lectionem, quae bonum sensum fundit, praestare malui, quam coniecturam. Cf. Gruter.

2. *patientiam*] Vox hoc sensu, quo Graeci τῷ πάσχειν, τῷ παθητῷ utuntur, Stoicis propria, ad sensum declarandum. cf. Ep. XIII, 6. Abest igitur a vulgari significatione quam definit Cicero de Inventione II, 54. Sentit quidem Stoicus sapiens malum, sed ita ut nullus inde affectus oriatur, nullum vulnus morbumque accipiat.

4. *Phidias*] celeberrimus ille coaevus Periclis et Socratis, idemque artifex laudatissimus, cuius statuae immortales exstabant, Iupiter Olympiae, Minerva Athenis. Vide

rum amicitiarum artifex fubftituet alium in locum amiffi. Quaeris quomodo amicum cito facturus fit? dicam, fi illud mihi tecum convenerit, ut ftatim tibi folvam quod debeo, et quantum ad hanc epiftolam, paria faciamus. Hecaton ait: „Ego tibi monftrabo amatorium, fine medicamento, fine herba, fine ullius veneficae carmine. Si vis amari, ama." Habet autem non tantum amicitiae ufus, veteris et certae, magnam voluptatem, fed etiam initium et comparatio novae.
5 Quod intereft inter metentem agricolam, et ferentem: hoc inter eum qui paravit amicum, et qui parat. Attalus philofophus dicere folebat: Iucundius effe amicum facere, quam habere; quomodo artifici iucundius eft pingere, quam pinxiffe. Illa in opere fuo occupata folicitudo, ingens oblectamentum habet in ipfa occupatione. Non aeque delectatur, qui ab opere perfecto removit manum. iam fructu artis fuae fruitur: ipfa fruebatur arte, quum pingeret. Fructuofior eft
6 adolefcentia liberorum, fed infantia dulcior. — Nunc ad propofitum revertamur. Sapiens etiam fi contentus

de Plin. XXXIV, 19, (8 fect. 19). De quo poft Iunii catalogum conferendi funt Heyne Antiquar. Auffaetze I, et Voelkel in defcriptione Iovis a Phidia confecti. Cf. Epift, LXXXV, 34. *dicam — convenerit.* Si hoc mihi ante permiferis, ut tibi folvam debitum, ideoque *paria faciamus*, i. neuter in alterius aere fit. *Amatorium*, philtrum, quo et pertinent *medicamenta* i. venena, et *herbae* fucci herbarum, *φάρμακα* et *carmina* incantationes. cf. Tibulli Elegg. II, 4, 55 fqq. et Ovidii Art. amat. II, 99, 599. ubi fimile praeceptum occurrit: ut ameris, amabilis efto. *Hecaton — ama.* Frequens hoc praeceptum veteribus. Nonnulla laudat Wernsdorf ad Poet. Lat. Min. T. IV, p. 258 ad Saleii Baffi Carm. ad Pifon. 120.

5. *Attalus.*] De eo Seneca pater in fuaforia II. haec habet: Stoicus qui folum vertit a Seiano, magnae vir eloquentiae: ex philofophis, quos noftra aetas vidit, longe et fubtiliffimus et facundiffimus. cf. Ep. CVIII. 3.

tus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi [d] ob nihil
aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna virtus
iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipſa
epiſtola, ut habeat qui ſibi aegro aſſideat, ſuccurrat in
vincula coniecto vel inopi: ſed ut habeat aliquem, cui ipſe
aegro aſſideat, quem ipſum circumventum hoſtili cuſtodiâ
liberet. Qui ſe ſpectat, et propter hoc ad amicitiam venit, 7
male cogitat: quemadmodum coepit, ſic deſinet. Paravit
amicum adverſus vincula laturum opem: quum primum
crepuerit catena, diſcedet. Hae ſunt amicitiae, quas
Temporarias populus appellat. Qui cauſa utilitatis aſſum-
tus eſt, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac
re florentes amicorum turba circumſedet: circa ever-
ſos ingens ſolitudo eſt: et inde amici fugiunt, ubi
probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, alio- 8
rum metu relinquentium, aliorum metu prodentium.
Neceſſe eſt initia inter ſe et exitus congruant. Qui
amicus eſſe coepit, quia expedit; placebit ei aliquod
pretium contra amicitiam, ſi ullum in illa placet pre-
tium praeter ipſam. In quid amicum paro? ut ha-
beam pro quo mori poſſim, ut habeam quem in exſi-
lium ſequar, cuius me morti opponam et impendam.
Iſta quam tu deſcribis, negotiatio eſt, non amicitia: 9

 quae

d. *ob nihil aliud* et mox *ob hoc* Eraſmus al., niſi quod alii *aliud niſi ut e.* alii *ſi nihil aliud ut e.* omiſſo *τῶ ab*, et mox alii: *non hoc quod Epicurus*, alii *non ad hoc quod E.* legunt.

6. *Epicurus*] Diogen. Laert. X, 120. ex emendatione Gaſſendi, qui ibi plura et ea egregia de amicitia ex mente Epicuri congeſſit: *καὶ τὴν Φιλίαν, διὰ τὰς χρείας εἶναι μὲν καὶ παρασκευάζεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν.* Vide et Plutarch. de amore prolis Tom. X, p. 75. ed. Hutt. ſi tamen locus ille ſanus ſit. Muretus laudat Horat. I. Serm. I, 80.

8. *Hac re*] i. ideo, proinde, propter utilitatem. *everſos*, infelices, ad egeſtatem redactos. Ep. VIII, 4. *probantur* i. examini ſubmittuntur. Laudat haec verba ſatis appoſite Bentleius ad Horat. Carm. I, 35, 22.

quae ad commodum accedit, quae quid conſecutura
ſit, ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiae
affectus amantium: poſſis dicere, illum eſſe inſanam
amicitiam: numquid ergo quisquam amat lucri cauſa?
numquid ambitionis aut gloriae? Ipſe per ſe amor,
omnium aliarum rerum negligens, animos in cupidita-
tem formae, non ſine ſpe mutuae caritatis, accendit.
10 Quid ergo? ex honeſtiori cauſa coit turpis affectus?
Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter
ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter
ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui
ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam acce-
dit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro ca-
ptus, nec varietate fortunae perterritus. Detrahit ami-
citiae maieſtatem ſuam, qui illam parat ad bonos ca-
11 ſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, per-
peram plerique interpretantur: ſapientem undique ſub-
movent, et intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum
eſt autem, quid et quatenus vox iſta promittat. Se
contentus eſt ſapiens, ad beate vivendum, non ad vi-
vendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad
illud tantum animo ſano, et erecto, et deſpiciente for-
12 tunam. Volo tibi Chryſippi quoque diſtinctionem in-
dicare. Ait: „ſapientem nulla re indigere, et tamen
mul-

11. *intra cutem ſuam,*] i. intra ſe. Proverbiale eſt, ut in Horatio (Serm. I, 6, 22.) quoniam in propria non pelle quieſſem. Martial. (Ep. III, 16, 6.) — memento Intra pelliculam cerdo manere tuam. Lipſius. Senſus eſt: illi metiuntur ſapientem ex ſe ſuisque viribus, ideoque ſapiens ſubmovetur, i. is, quem interpretantur, non amplius ſapiens haberi meretur.

12. *Volo tibi Chryſippi — eget.*] Muretus hic notat, non idem eſſe apud Stoicos: egere et indigere, i. δεῖσθαι et ἐνδεῖσθαι. Nam egere eum dicunt, qui ita caret aliqua re, ut angatur animo, et eius deſiderium non ferre poſſit: indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua uti ſcit, quaeque utilis eſſe ei poteſt. Illud eſt ſtulti, ideoque mali,
Φαύ-

multis illi rebus opus esse: contra, stulto nulla re
opus est, nulla enim re scit uti, sed omnibus eget."
Sapienti et manibus, et oculis, et multis ad quoti-
dianum usum necessariis opus est, sed eget nulla re:
egere enim, necessitatis est: nihil autem necesse sa-
pienti est. Ergo, quamvis seipso contentus sit, ami-
cis illi opus est. hos cupit habere quam plurimos,
non ut beate vivat: vivet enim etiam sine amicis bea-
te. Summum bonum extrinsecus instrumenta non quae-
rit, domi colitur: ex se totum est. incipit fortunae
esse subiectum, si quam partem sui foris quaerit. Qua- 13
lis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis re-
linquatur in custodiam coniectus, vel in aliqua gente
aliena destitutus, vel in navigatione longa retentus,
aut in desertum litus eiectus? qualis est Iovis, quum
resoluto mundo, et diis in unum confusis, paulisper
cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis tra-
ditus? Tale quiddam sapiens facit. in se reconditur, 14
secum est: quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res
suas ordinare, se contentus est: et ducit uxorem, se
contentus est: et liberos tollit, se contentus est: et

φαύλου, hoc sapientis, σπουδαίου. Noster quidem hoc discrimen h. l. non observavit. Haec attigit Cic. Tusc. Qu. I. multo melius Plutarch. in libro de communibus notionibus adversus Stoicos. Cf. Lipsius in Manud. III, Diss. II, qui hanc Chrysippi distinctionem ex Plutarch. l. l. affert: ὡς οὐ δέονται μὲν, ἐνδέονται δὲ οἱ φαῦλοι (mali non egent, sed indigent). Cic. Tusc. Q. IV, 9. indigentia libido inexplebilis.

13. *qualis est Iovis — traditus?*] Stoicorum dogma est (cf. Lipsii Manud. in Physiol. II. Diss. 22.): omnia conflagratione, ἐκπυρώσει, in se aliquando conversum iri. Ait igitur noster, sapientem ita victurum in solitudine, si res ferat, ut Iovem exiguo illo tempore, quo conversis in se omnibus, ideoque et diis, paullisper a generatione cessat. Heracliti fuit illa opinio, quam Stoici adoptarunt. Ceterum sapientem Iovi assimilasse Stoicos constat.

tamen non vivet, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio. nam ut aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiae. Quomodo solitudo in odio est, sic
15 in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus quum sit amicorum amantissimus, quum illos sibi comparet, saepe praeferat: omne intra se bonum terminabit, et dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, quum ex incendio publico solus, et tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit: „Numquid perdidisset?". „Omnia," inquit,
16 „bona mea mecum sunt." Ecce vir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui victoriam vicit! „Nihil," inquit, „perdidi!" dubitare illum coëgit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt: Iustitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quaedam, quae per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum et ruinas et ignes,
17 illaesus et indemnis evasit? Vides, quanto facilius sit totam gentem, quam unum virum vincere? Haec vox illi est communis cum Stoico. aeque et hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam fine designat. Ne existi-

14. *Ad amicitiam fert — irritatio.*] In his noster nobiliori Stoicorum parti accessit: fuere enim quoque, qui amicitiam propter utilitatem petendam esse censent. cf. Cic. de Fin. III, 21.

15. *Stilpon*] Eadem fere occurrunt in Senecae libro de Constant. Sap. V, 3. De *Demetrio* Poliorceta similia narrat Plutarch. in eius vita T. V. p. 16 sq. 6. 9. Reisk.

exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare: et ipſe
Stilponis obiurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emi-
ſit, quam tu boni conſule, etiamſi hunc diem iam ex-
punxi. „Si cui," inquit, „ſua non videntur ampliſſi- 18
ma, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt."
Vel ſi hoc modo tibi melius enuntiari videtur: id
enim agendum, ut non verbis ſerviamus, ſed ſenſi-
bus. Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, li-
cet imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus com-
munes eſſe, naturâ ſcilicet dictante, apud poëtam co-
micum invenies:

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Quid enim refert, qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi vide- 19
tur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixe-
rit ille turpiter dives, et ille multorum dominus, ſed
plurium ſervus: beatus ſuâ ſententiâ fiet? Non quid
dicat, ſed quid ſentiat, refert; nec quid uno die
ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod verea-
ris, ne ad indignum res tanta perveniat. Niſi ſapienti
ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPISTOLA X.

Solitudinem ut amet, hortatur. Quam etſi hominibus multis et iis imprudentibus utique non ſuadeat, quoniam malo iis et incommodo eſſe potius ſoleant, quam utilitati, Lucilio tamen, quippe cui multum fidat, potiſſimum commendandam eſſe putat. In ſalute et bona mente com-

17. *expunxi*] q. d. hunc diem, quo tibi ſententiam debebam, eo ex tabula debitorum meorum delevi, quia tibi debitum iam perſolvi. Sunt, qui male de bene exacto die intelligant.

18. *Si cui — miſer eſt.*] Meminit huius ſententiae Epicuri Diogen. Laert. X, 120. ubi vid. Menag. qui Aelian. V. H. IV, 13 laudat. *poetam Comicum*, Publium Syrum. Laudat Gruterus Eraſmi Adag. 4504. Vide Lipſii Manud. II, Diſſ. 17.

comparanda sit illa occupata. Quare monet, ut nonnisi ea, quae eo spectant, Deum roget. Quibus monitis bene annectit Athenodori dictum: Nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam.

Sic est, non muto sententiam: fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te communicatum velim, et vide quo iudicium meum abeat: [a] tibi haereas: audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipsius Stilponis auditor, cuius mentionem priori epistola feci, quum vidisset adolescentulum secreto ambulantem, interrogavit, quid illlo solus faceret? „Mecum," inquit, „loquor." cui Crates: „Cave," inquit, „rogo, et diligenter attende, ne cum homine malo loquaris!" Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur: nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant; tunc aut aliis, aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant; [b] tunc quidquid aut metu aut pudore malus celabat animus, exponit; tunc audaciam acuit, libidinem

a. *tibi haereas.* Gronovii iudicium secutus revocavi in textum, e quo exsulaverat. E codice suo, in quo erat: *eum habet: mitti haereas: audeo te* etc. hanc lectionem nullo negotio fecit. i. e. sis tecum, prosequaris te et componas.

b. *tunc quidquid aut metu aut pudore malus celabat animus, exponit:* Omnes libri habent: *exponit*, i. profert in lucem et conspectum, pro quo Erasmus ex mera coniectura reposuerat: *expromit.* Vulgata caruit voce: *malus:* quae Gronovio debetur, qui eam in voce *manus*, quam plures codd. habent, latere recte iudicabat. Sic ap. Horat. I Epist. 16, 24. Stultorum incurata pudor malus ulcera celat. Restituendam itaque putavi.

1. *Crates*] Thebanus, sectâ Cynicus, satis celeber. Diog. Laert. II, 118. 119. Fabric. Bibl. Graec. Vol. III. p. 514.

2. *imprudentibus*] i. philosophia non studiosis, Φαύλοις. Bene laudat Lipsius Antisthenem, qui interrogatus: quid ex philosophia fecisset lucri? respondit: posse mecum loqui et versari (τὸ δύνασθαι ἑαυτῷ ὁμιλεῖν), ap. Diogen. Laert. VI, 6. Contulisse non poenitebit Horat. Serm. I, 4, 133 sqq.

dinem irritat, iracundiam instigat. Denique, quod
unum solitudo habet commodum, nihil ulli committe-
re, non timere indicem, perit stulto: ipse se prodit.
Vide itaque quid de te sperem, immo quid spondeam 3
mihi; spes enim incerti boni nomen est. non inve-
nio cum quo te malim esse, quam tecum. Repeto
memoriâ, quam magno animo quaedam verba proie-
ceris, quanti roboris plena. gratulatus sum protinus
mihi, et dixi: Non a summis labris ista venerunt:
habent hae voces fundamentum. iste homo non est
unus e populo: ad salutem spectat. Sic loquere, 4
sic vive: vide ne te ulla res deprimat. Votorum
tuorum veterum licet diis gratiam facias: alia de in-
tegro suscipe: roga bonam mentem, bonam valetu-
dinem animi, deinde corporis. Quidni tu ista vota
saepe facias? audacter Deum roga, nil illum de alie-
no rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munus-
culo epistolam mittam, verum est, quod apud Athe-
nodorum inveni: „Tunc scito te esse omnibus cupidi- 5
tatibus solutum, quum eo perveneris, ut nihil Deum

 roges,

sqq. Sextii egregium exemplum habes ap. nostrum III de Ira, 36, 2. cf. Cic. de Offic. III, 1. Fuisse hoc inter pythagorica praecepta constat vel ex Meiners Geschichte der Wissensch. I. p. 411 sqq.

3. *non a summis labris:*] proverbialis loquendi ratio de iis qui leviter rem tractant. Inde *ἀπὸ δογμάτων* et *ἀπὸ χειλῶν λαλεῖν* sibi opponuntur. vid. Epictet. Diss. III, 16, 7. cf. Ep. XX. Similiter dicebatur proprie de iis, qui in mortis limine constituti sunt: senilis anima in primis labiis est. Ep. XXX, 13. Gatack. in Misc. Advers. II, 6. p. 302.

4. *gratiam facias*] remittas, non exigas. Epist. XX, 7. cf. Aul. Gell. I, 12 not. *bonam mentem* i. stoice, rectam s. perfectam rationem, mentem bene eruditam, judicii sanam. Eadem forme occurrunt iam apud Platon. Alcib. 11. *Athenodorum.* vide de hoc philosopho stoico, amico M. Catonis Uticensis, ad c. III, 1. de Tranquill. Anim. p. 339.

5. *Tunc scito — palam.*] Sublimis sententia! cf. Heyne ad Tibull. II, 1, 84. Platon. Eu-

roges, nisi quod rogare possis palam." Nunc enim quanta dementia est hominum? turpissima vota diis insusurrant: si quis admoverit aurem, conticescent, et quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc praecipi salubriter possit: Sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.

EPISTOLA XI.

Lucilii amicum, qui se ad sapientiam composuerat, laudans, erubuisse narrat. Qua occasione utitur, de rubore quaedam afferendi. Esse autem, ait, ruborem pudoris signum idque egregium, quod adeo sapientem et constantissimum virum sequatur: comparere tamen interdum quoque in malis, ibique esse mali notam. Clausulam efficit dictum Epicuri: eligas tibi virum bonum, quo velut inspectante vivas. Cf. Ep. XXV.

Locutus est mecum amicus tuus bonae indolis: in quo quantum esset animi, quantum ingenii, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quem respondebit: non enim ex praeparato locutus est, sed subito deprehensus: ubi se collegit, verecundiam, bonum in adolescente signum, vix

Euthyphr. Tom. I. p. 32. Alcibiad. II. Tom. V. p. 95 sqq. Bip. Lipsius laudat nostrum de Benef. VI, 38. II, 1. Horat. I, Epp. 16. Martial. I, 40. Pythagoreorum praescriptum: clara voce precandum esse (*μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύουσι*), disce ex Clementis Alexandr. Stromat. libr. IV, prope finem. Hoc effatum et Macrobius Saturnal. I, 17 p. 226 Bip. tanquam praeceptum philosophiae secundum affert. In haec eadem fere inciderat Gatack. ad M. Antonin. p. 93, 1, 7. Uptonusque ad Epict. Diss. Arrian. III, 13, 7.

1. *in quo — profectus.*] Bona voluntas moresque egregii, deinde vires hunc animum excolendi, tandem ipse earum laudabilis usus intelliguntur. *gustum — respondebit*, vita sua sequente efficiet, ut bona de eo concepta spes expleatur.

adeo

vix potuit excutere: adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam quum ſe confirmaverit, et omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nullâ enim ſapientiâ naturalia cor- 2
poris aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum et ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam conſtantiſſimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quam fatigatis et aeſtuantibus ſolet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Haec nec diſciplina, nec uſus unquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, et illos [a] vitio ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter haec et ruborem eſſe ſcio, 3
qui graviſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidem in iuvenibus apparet, quibus et plus caloris eſt, et tenera frons: nihilominus veteranos et ſenes tangit. Quidam nunquam magis, quam quum erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, quum faciem eius

a. *vitio.* Sic omnes codd. ap. Gruter., Gronovii, Erfurtenſ. et Amplonianus cum duabus edd. Et recte ſe habet, ideoque reſtitui. Gronovius tamen hac lectione non contentus legendum ſuaſit: *ultro.* Vulgata erat: *vitii* ap. Eraſmum al. Senſus: natura iſto vitio admonet homines vel ſapientiſſimos, ipſos eſſe homines.

adeo illi — rubor. Laudat Lipſius Diogenis Cynici dictum in iuvenem, quem erubeſcere viderat: confide, talis virtutis eſt color, ap. Diog. Laert. VII, 54, ubi vide Menag., qui et poſt Lipſium Menandri comici verſum affert: Ἐρυθριῶν πᾶς χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.

2. *Nulla enim — vincitur.*] Vides hic Senecam a rigidis Stoicorum decretis de ſapiente diſſentire: nam ſi Ciceron. de Fin. III, 9. Stob. Ecl. Ethic. p. 180. 183. Cant. et Diog. Laert. VII, 125 comparaveris, eum videbis ne naturali quidem corporis aut animi vitio ſuccumbere.

Quidam numquam — effuderint. Laudat Lipſius Tacitum de Domitiano in Iul. Agricolae vita c. 45. Pliniumque in Pane-

eius sanguis invaserat. Nihil erat mollius ore Pom-
peii: nunquam non coram pluribus erubuit: utique in
concionibus. Fabianum, quum in Senatum testis es-
set inductus, erubuisse memini; et hic mire illum pu-
dor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis,
sed a novitate rei: quae inexercitatos etsi non concutit,
movet, naturali in hoc facilitate corporis pronos.
Nam ut quidam boni sanguinis sunt, ita quidam inci-
4 tati et mobilis, et cito in os prodeuntis. Haec, ut
dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerum
naturam sub imperio, si omnia eraderet vitia. Quae-
cunque attribuit conditio nascendi, et corporis tempe-
ratura, quum multum se diuque animus composuerit,
haerebunt. Nihil horum [b] vitari potest, non magis
5 quam arcessi. Artifices scenici, qui imitantur affe-
ctus, qui metum et trepidationem exprimunt, qui
tristitiam repraesentant, hoc indicio imitantur verecun-
diam: deiiciunt vultum, verba submittunt, figunt in ter-
ram oculos, et deprimunt, ruborem sibi exprimere non
possunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil ad
versus haec sapientia promittit, nihil proficit: sui iu-
6 ris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedunt. Iam clau-
sulam

b. *vetari*, prohiberi, arceri. Recte Gronov. vulgatae: *vitari* e Gruter. Modii Opsopoei etc. praetulit. Sic et noster Amplenian. et Erlangensis praestant.

Panegyric. c. 48 not. addatur Sueton. Domit. c. 18. *Pompeii* de quo hoc idem narrat Plutarch. in Eius Vita Tom. III, c. 2. p. 707 Reisk. Hanc eandem oris molliriem quoque in Pompeii statua, si tamen est genuina, quae in Palatio Spada Romae asservabatur, conspici dicunt. vid. Raccolta 127. cf. Raschii Lexic.

3. *Fabianum*] cf. de eo not. ad Consol. ad Marc. XXIII, 2. de Brevit. vit. XIV, 4.

5. *Artifices scenici*] (*οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται*) comoedi, tragoedi: h. l. mimi, pantomimi. Cic. pro Arch. poet. c. V. cf. Ernesti clav. Cic. ubi recte Wesseling. ad Diodor. Sicul. IV, c. 5. p. 451 laudatur.

ſulam epiſtola poſcit: accipe, et quidem utilem et ſalutarem, quam te affigere animo volo. „Aliquis vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tanquam illo ſpectante vivamus, et omnia tanquam illo vidente faciamus.“ Hoc, mi Lucili, Epicurus praecepit: cuſtodem nobis et paedagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non [c] adſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat!
O felicem qui ſic aliquem vereri poteſt, ut ad memo- 7
riam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, cito erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Laelium: elige eum, cuius tibi placuit et vita, et oratio; [d] et ipſius animum ante te ferens et vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem, vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, prava non corriges.

EPI.

c. *aſpectus.* Sana lectio: ex qua aberrationes librariorum ortas putem *actus* ſ. *praeſens.* Amplonian. et Erlang. praeſtant: *praeſens*, uti Eraſmi vetuſtiſſimus codex. Plurimi: *actus*, quod et Eraſmi editio habet.

d. *et ipſius animum ante te ferens et vultus.* Vulgata lectio ap. Eraſmum, Muret. al., in qua acquieſco. cf. Gruter.

6. *Aliquis — faciamus.*] Egregium non dubie conſilium! Similia iam praeceperat Plato de Legg. lib. IX. init. Tom. IX, p. 4. Bip. Cf. et Epictet. in Enchiridio c. 33 ed. Schweigh. ubi Vpton. p. 159 ſimilia loca veterum notavit, poſt Gatacker. ad M. Antonin. p. 409 ſq., ubi nec noſtri loci immemor fuit.

EPISTOLA XII.

De senectute agit, cuius se admonitum narrat urbanissime, quum ad suburbanum suum venisset. Eam voluptatis plenam esse, pergit, si illa scias uti, nec molestum esse, mortem ante oculos habere, quum omnibus hominibus certa, et cuique spes data sit vitae longioris. Addit, unumquemque ad mortem quotidie paratum esse debere. Saepe huc redit noster, e. c. Ep. XLIX. al. Quis non Ciceronis egregium librum de Senectute hac occasione recordabitur?

Quocunque me verto, argumenta senectutis meae video. Veneram in suburbanum meum, et quaerebar de impensis aedificii dilabentis: ait villicus, non esse negligentiae suae vitium: omnia se facere, sed villam veterem esse. Haec villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum est, si iam putria sunt aetatis meae saxa? Iratus illi, proximam occasionem stomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi: nullas habent frondes: quam nodosi sunt, et retorri-
2 di rami? quam tristes et squalidi trunci? Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per Genium meum, se omnia facere, in nulla re cessa-

1. *Si iam — saxa*] quae ipse substruxi, ponenda curavi. *platanos.* Vmbrae caussa has arbores, ceterum steriles et celibes, (Virg. Ge. II, 70. Horat. II Carm. 15, 4.) una specie excepta, cui vitis iungebatur, (Antipater Sidon. 38 in Anal. Brunk. II. p. 16. ibi Iacobs.) ex Asia primum ad insulas Diomedeas, ex adverso Apuliae sitas, deinde ad Siciliam arcessitas, et inter primas arbores Italiae circa captae urbis aetatem donatas esse, testatur Plin. Nat. Hist. XII, 3 et 4 Bip., qui etiam monet, eas mero infusis radicibus egregie enutriri. In suburbana autem Claudio demum principe ab eius liberto quodam esse translatas docet Plinius l. l. c. 5, unde patet, quod Seneca iuvenis eas posuisse se testatur. *rami retorridi* i. e. sicci, nimio calore extenuati, ideoque *tristes et squalidi trunci* quoniam hispidi, rugosi et aspe ri erant.

2. *Iurat per Genium meum*] Ab Etruscis, ut videtur, haec opinio per totam Italiam dissipata erat, cuique homini esse numen tutelare, Genium, qui cum

cessare curam suam: sed illas vetulas esse. [a]Quod inter nos fit, ego illas posueram, ego illarum primum videram folium. Conversus ad ianuam: Quis est, inquam, iste decrepitus, et merito ad ostium admotus? foras enim spectat. Vnde istunc nactus es? quid te delectavit, alienum mortuum tollere? At ille: Non 3 cognoscis me? inquit: ego sum Felicio, cui solebas sigillaria afferre: ego sum Philositi villici filius, deliciolum tuum. Profecto, inquam, iste delirat. — [b]Pupulus etiam deliciolum meum factus est. Prorsus pot-

a. *Quod inter nos fit.* Erasinus sic in suis codd. invenit et Modius. Facere dictum est, quod cur Gronov. non accipiat, non video. Alii codd. dant: *quid inter nos fit*, unde Pincianus fecit: *quid interim nobis fit?* alii: *quidem intra nos fit*, unde Gronov. fecerat: *quidni veteres fint?*

b. *Pupulus.* Restituit Lipsius Electorum I, 6. p. 369. e codd., *populus* praestantibus, Mureto, Grutero, Gothofredo al. probantibus. Erasmus: *vetulus.* *Profecto* tamen defendam contra emendationem nonnullorum: *perfecte.*

cum eo nasci et mori a multis credebatur: diversa ab ea, quam Graeci δαίμονι tribuebant, significatione. Apud Romanos haec religio privata, unde, quum et locorum et urbium, quin adeo deorum genii reperti essent, publica quoque exorta est, magni habebatur. Genius feminarum autem Iuno vocabatur, cum deo natali interdum confusus, et adoratione ideoque libatione dignus habitus. Tibull. II, 2. Horat. Epist. II, 2, 187. Plin. N. Hist. II, 7. Arrian. I, 14. Senec. Epist. CX, 1. singulis enim et Genium et Iunonem dederunt (maiores nostri). Iuramenti per Genium exempla non rara sunt: cf. v. c. Suet. Calig. 27. Epictet. Diss. Arrian. IV, 1, 14. p. 809. not. *foras enim spectat* cadaverum more, quae ad ostium deponi solebant, pedibus et facie foras versis. Ritum hunc explicat Serv. ad Virgil. Aen. XII, 345. Cf. Lipsii Electa I, 6.

3. *sigillaria*] munuscula, e. c. placentae multiformes, e melle etc. confectae, imagunculae aereae a sigillariis fusae (Reines. ad Inscript. Cl. XI. 89. p. 644), quae Saturnalium die ultimo domini servis suis mittere solebant. Erat autem iste Felicio unus e vernis, qui ob vernilitatem, iocos procaces, amabantur, unde ap. Horat. III Carm. 23, 7 dulces alumni vocantur. *Pupulus.* Profecto, quum ille parvulus esset

poteſt fieri: dentes illi quum maxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi ſenectus mea, quocunque adverteram, apparuit. Complectamur illam, et amemus: plena eſt voluptatis, ſi illâ ſcias uti.
4 Gratiſſima ſunt poma, quum fugiunt: pueritiae maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quae mergit, quae ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. Iucundiſſima eſt aetas devexa iam, non tamen praeceps: et illam quoque in extrema regula ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum
5 voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates [c] fatigaſſe ac reliquiſſe? „Moleſtum eſt,“ inquis, „mor-

c. *fatigaſſe* cum Eraſmi, Lipſii et Gruteri codd. praefero τῷ *fugaſſe*. Mox *improbe* i. immodice, impudentet, dedir Muretus e pluribus codd. ap. Pincian. Eraſmus tamen aliique conſervant negationem *non* ante *improbe* ſupervacaneam.

eſſet vetna, iſte etiam deliciolum meum factum eſt: hoc concedo: nunc vero ſenex eſt, nam dentes ei quummaxime cadunt.

4. Haec docendi et probandi per exempla ratio noſtro perquam familiaris eſt et populari ſcribendi generi ſatis idonea: quamquam in poeta, e. c. Ovidio, magis exſpectatur. Nec dubito, quin ex eo, quem diligenter legiſſe videtur, mutuatus eam ſit. *fugiunt* iam cedentia aetati et abeuntia ut vinum fugiens. L. Mox *in extrema regula ſtantem* de fine vitae explicandum eſt: metaphora ducta a ludis circenſibus, quorum ſunt carceres i. locus in Circo, unde curſus initium fiebat, et *regula* i. catenulaſ. repagulum, ὕσπληγξ, in cuius demiſſione effundebantur in curſum currus. Hoc ſenſu adhibetur vox *regula* a Srario Theb. VI, 593. et Graecis ſatis ſollenne eſt de aurigis, ἐστᾶσιν ἐφ' ὕσπληγγος, excurſuris. Haud dubie aurem obverſabatur noſtro decretum ſtoicum illud, animum, hîc in corpus, tamquam in vincula, coniectum, morte in libertatem vindicari. *Regula* itaque illa *extrema* hactenus cum Horariano illo (I Epp. 16, 79.) Mors ultima linea rerum eſt, contendi poteſt. Graecis non infrequens locutio ſimilis: ἐπὶ ἐσχάτης τοῦ βίου γράμμης, Diod. Sicul. XVIII. p. 625. Rhodemann. ed.

„mortem ante oculos habere.“ — Primum, iſta tam
iuveni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: non enim
citamur ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, ut
improbe unum diem ſperet. Vnus autem dies gradus
eſt vitae. tota aetas partibus conſtat, et orbes habet
circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui 6
omnes complectatur et cingat: hic pertinet a natali
ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiae
excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit.
eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens
tempora, quorum multiplicatione vita componitur.
Menſis arctiore praecingitur [d]circulo: anguſtiſſimum
habet dies gyrum: ſed et hic ab initio ad exitum venit,
ab ortu ad occaſum. Ideo Heraclitus, cui cognomen
Scotinon fecit orationis obſcuritas: „Vnus,“
inquit, „dies par omni eſt.“ Hoc alius aliter accepit: 7
dixit enim parem eſſe horis. nec mentitur. Nam
ſi dies tempus eſt viginti quatuor horarum, neceſſe eſt
omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet quod
dies perdidit. Alius ait, parem eſſe unum diem
omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis
ſpatium, quod non in uno die invenias, lucem
et noctem, [e]et in alternas mundi vices plura facit iſta,
non

d. *circulo* e quinque codd. revocandum cenſuit Gruterus, recte. antea: *cingulo*.

e. *et in alternas mundi vices plura facit iſta, non alia, alias contractior, alias productior.* Sic ſcripti omnes; quare Gronov. reſtituit. Senſum explicat Gronov. ſic: nempe dies ille 24 horarum *plura facit iſta*, non aliud, plus lucis modo facit, modo plus noctis, *non alia*, non aliud quam lucem et noctem, *alias contractior alias productior*, ſcilicet alterutra harum, luce vel

5. ***non enim citamur ex cenſu***] ex tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioresque notati, et cuiusque adeo aevum. Talis autem citatio in militia et dilectu obtinebat: at non, inquit, in morte. Lipſius.

6. *Heraclitus*] cf. ad II de Ira 10, 2. Ariſtotel. Rhetor. III.

non alia, alias contractior, alias productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tanquam cogat agmen,
8 et consummet atque expleat vitam. Pacuvius, qui Syriam usu suam fecit, quum vino et illis funereis epulis sibi parentaverat, sic in cubiculum ferebatur a coena, ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur: [f] *βεβίωται, βεβίωται.* nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, et in somnum ituri, laeti hilaresque dicamus,

Vixi. et, quem dederat cursum fortuna, peregi.

Cra-

nocte, idque *in vices mundi alternas*, ut ita alternae sint mundi lucem et noctem mortalibus praebentis vices. Erasmus habet: *et alternas mundi vices. Planeta* (Muretus: *Planiora) facit ista, non alias contractior, alias productior dies.* Muretus: *f. ista nox,* omisso: *dies.*

f. *βεβίωται; βεβίωται* i. acta vita est. Omnium fere codd. scriptura, probata Turnebo (Adversar. XII, 2.) et Grutero. Erasmi et insequentium edd. habent *βεβίωκε, βεβίωκε,* vixit. Illud erat usitatius paullo. Cic. ad Attic. XII, 2. XIV, 21.

III, 5, 6. ubi Buhle loca veterum apposuit.

8. *Pacuvii* legati Tacitus Annal. II, 79. mentionem facit ad ann. V. C. 772. post Christ. nat. 19. Fuerat autem a partibus Pisonis contra Germanicum et post eius mortem, etiam contra Sentium, praevenitque Domitio Laodiceam Syriae urbem petenti. Iam vero is per aliquot annos propraetor Syriae, s. legatus Caesaris fuisse videtur: etenim inde ab anno 775 sequutus est Propraetor Syriae Flaccus Pomponius (Suet. Tib. XLII, cui a. V. C. 786 mortuo (Tacit. Annal. VI, 27.). successit L. Vitellius (Tacit. Annal. VI, 27. 32.). Nisi pravus homo fuisset, cum Pisone non conspiravisset contra Germanicum. *usu fecit* i. usucepit, ap. Liv. XXII, 40 ubi vid. I. F. Gronov. *ubi parentaverat.* Lipsius laudat Epist. CXXII, 3. non convivantur, sed iusta sibi faciunt: et de Vit. beat. II, 3. Non sine allusione ad convivia in columbariis s. hypogaeis celebrari solita eaque satis opipara, de quibus occasione operum artis in iis repertorum Bartolus (gli antichi sepolchri Rom. 1697 fol.) aliique docte egerunt. *Virgilii* versus occurrit in Aeneid. IV, 654.

Crastinum si adiecerit Deus, laeti recipiamus. Ille 9
beatissimus est et securus sui possessor, qui crastinum
sine solicitudine exspectat. Quisquis dixit: „Vixi,"
quotidie ad lucrum surgit. Sed iam debeo epistolam
[8] includere. „Sic," inquis, „sine ullo ad me pecu-
lio veniet?" Noli timere: aliquid secum feret. qua-
re aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce prae-
clarius, quam illi trado ad te perferendam? „Malum 10
est in necessitate vivere; sed in necessitate vivere, ne-
cessitas nulla est." Quidni nulla sit? patent undique
ad libertatem viae multae, breves, faciles. Agamus
Deo gratias, quód nemo in vita teneri potest. calca-
re ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit:
quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est.
perseverabo Epicurum tibi ingerere: ut isti quum in
verba iurant, nec quid dicatur aestimant, sed a quo,
sciant, quae optima sunt, esse communia.

EPISTOLA XIII.

Quamquam iam inde ab adolescentia Lucilius se firmum gesserat contra fortunae iniurias priusquam philosophiae se dedisset, tamen auxilia, quibus ad maiorem firmitatem elevari ideoque se munire contra mala possit,

8. *includere.* Omnes Gruteri, Gronov. et Erfurt. Compositum pro simplici saepe scriptores aevi Augustei et sequentis usurpant: nec nostro insolitum, v. c. de Ira III, 19, 2. fin. Horat. IV Carm. 13, 15. 16.

9. *vixi*] Diogenes Sinopensis, qui ad hoc dictum vitam disposuit, ἡμερόβιος inde dicebatur (in diem vivens). Cf. M. Antonin. IV, 35 ibique Gatacker p. 161 sq.

10. In iis quae nobis ab aliis, conservata sunt de Epicuri decretis, haec verba non reperiuntur, quamquam eius sententiis non adversantur. Quum enim animi immortalitatem reiecisset, nulla fere ratio erat, qua ab hac, quam Seneca profert, sententia revocari posset. Stoicorum quoque decretum eodem redire, constat. Cf. Tiedemann System der stoischen Philosophie III, p. 309.

possit, cum eo communicanda censet Seneca. Iam quum opinioni maior metus terrorque, quam ipsis rebus inesse soleant, constantiam ei commendat et vacuitatem ab omnibus praeiudiciorum opinionumve commentis. Quam si tueatur, vera rerum natura animo concepta una cum iudicio integro, ideoque spe metuque recte examinatis, contra mala tum praesentia, tum futura securus et munitus sit. Nec ipsum malum, si tamen veniat, semper contra nos, sed quoque pro nobis venire debet, atque adeo vitam nostram honestare, sicut Socratis Catonisque exempla docent. Conclusionem facit praeclara Epicuri sententia: Stulti est, quotidie novam vitam incipere.

Pro brevitate et consilio epistolae non male res cessisse nostro videri debet. Nam non omnia remedia et praesidia, quae alias Stoici contra mala afferre solebant (et quae prudenter collecta vides a Tiedemanno l. l. III, p. 205 sqq.) velut pulvisculo convertere voluit nec debuit in hoc leviori scribendi genere. Stoicismo tamen in omnibus quae protulit, se gessisse patebit de Tranq. An. XIII. et de Benef. IV, 34 etc. comparanti. De Lucilii fatis cf. Praef.

Multum tibi esse animi scio. nam etiam antequam [a]instrueres te praeceptis salutaribus, et dura vincentibus, satis adversus fortunam placebas tibi: et multo magis, postquam cum illa conseruisti manum, viresque expertus es tuas. quae nunquam certam dare fiduciam sui possunt, nisi quum multae difficultates hinc et illinc apparuerint, aliquando vero et propius accesserint. Sic verus ille animus, et in alienum non venturus arbitrium, probatur: [b]haec eius obrussa est. Non

a. *instrueres* praeferunt plerique ms. Gruteri et Modii. i. antequam Philosophiae te dedisti. Confirmat Nat. Quaest. IV praefat. med. liberalibus me studiis tradidi, quamquam paupertas alia suaderet etc.; qui locus hic conferri meretur. Antea: *instruerem.*

b. *haec eius obrussa est.* Sic ex vetusto cod. Erasmi. Plures codd. Gruteri: *haec enim res eius probatio est*, partim *hic eius probatio obscura est*, vel *obtrusa est:* lectiones quae ignorantiae vel oscitantiae librariorum debentur.

1. *Satis adversus — placebis tibi*] i. te pro satis valido contra f. habebas. Tacit. Hist. IV, 23. vis et arma satis placebant i. validiora esse videbantur, quam ut munimentis se cingerent. *verus animus* i. recta tua et virtuti conveniens animi

Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen afferre, 2
qui nunquam ſuggillatus eſt. Ille qui [c]vidit ſangui-
nem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille
qui ſupplantatus adverſarium toto tulit corpore, nec
proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit, con-
tumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pu-
gnam. Ergo, ut ſimilitudinem iſtam proſequar, ſae- 3
pe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te,
ſed ſubſiliiſti, et acrior [d]conſtitiſti; multum enim ad-
iicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, ac-
cipe a me auxilia, quibus munire te poſſis. Plura
ſunt, Lucili, quae nos terrent, quam quae premunt:
et ſaepius opinione, quam re laboramus. Non lo-
quor tecum Stoicâ linguâ, ſed hac ſubmiſſiore. Nos

D 3 enim

c. *vidit* e priſcis libris praeferunt vulgatae: *fudit* Lipſius. Gruterus, Modius. Prior confert de Provident. c. 4, 7. audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſaepe viciſſe poſt ſanguinem; adde ibid. § 4.

d. *conſtitiſti.* Recte e pluribus libris et vetere editione reſtituit Gron., qui egregie confert Ep. XXIX, 7. attolle animum, adverſus formidata conſiſte. de Ira II, 7, 3, ubi eſt vox forenſis quoque litigii, derivata inde, quod in athletis et pugnantibus etiam ſtatus obſervabatur, unde in ſtatu ſtare, ſimilia. Cornel. Nep. Chabria c. 1 fin. Antea: *reſtitiſti*, ſenſu parum diverſo.

mi indoles roburque naturale experientia tantum cernitur, praeter quam nulla alia eius *obruſſa* probatio eſt (Cic. Clav. Ern.).

2. *ſuggillatus*] livida verberum veſtigia, *ὑπώπια*, ſugillationes, (ſubciliationes, a cilio i. parte ſub oculis. Feſtus.) quas pugiles ceſtibus pugnisve ſibi invicem infligere ſolebant. Hinc pugiles ceſtibus contuſi (ap. Cic. Tuſc. Q. II, 10.) et inprimis auribus fractis, *ὠτοθλαδίαι*, *ὠτοκατάξεις*, *οἱ τὰ ὦτα κατεαγότες*. Cf. Menag. ad Diog. Laert. V, 67. Winckelmann Monim. inedit. p. 76. De lucta et pugillatu, ex quibus pancratium conſtabat, vid. Ariſtot. Rhet. I, 5 fin. T. IV. Bip. Pauſan. VIII, 40 init. Fac. et ibi laudatus Philoſtrat. Icon. II, 6. Adverſarium itaque pugno male mulctare, eum pede ex loco dimoto proſternere ſ. *ſupplantare*, *σφάλλειν*, et deinde collum premere et ſuffocare propria pugnae erant.

enim dicimus, omnia ista quae gemitus mugitusque
4 exprimunt, levia esse, et contemnenda. Omittamus haec magna verba, sed, dii boni, vera! illud tibi praecipio: ne sis miser ante tempus, quum illa, quae velut imminentia expavisti, fortasse nunquam ventura sint, certe nondum venerint. Quaedam ergo nos magis torquent, quam debeant: quaedam ante torquent, quam debeant: quaedam torquent, quum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingi-
5 mus, aut praecipimus. Primum illud, quia res in controversia est, et litem contestatam habemus, in praesentia differatur. Quod ego leve dixero, tu gravissimum esse contendes; scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea videbimus, utrum ista suis viribus valeant, an imbecillitate nostra: illud praesta mihi, ut quoties circumsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed
6 quid sentias, cogites: et cum patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: Quid est quare isti me complorent? quid est quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quasi transilire cala-

4. Nisi Lucilium stoicae philosophiae rudem fuisse statuamus, nulla subest caussa, cur stoicae praecepta sua efferre noluerit. Ceterum non irridet Stoae, opinor, sed laudat eam: nam *dii boni!* i. profecto non semper irrisionis caussa adhibetur. Cf. De Constant. Sap. c. III. *Quaedam — praecipimus:* conclusiones illae tres dupliciter enunciatae: augemus mala magis nos torquentia quam debeant. *praecipimus* i. occupamus antequam torqueant, *fingimus* quae omnino non debeant torquere.

5. *Primum — differatur*] sc. nos augere dolorem. Stoicis autem est indifferens, quod Epicureis iuxta ac Peripateticis al. malum est. Ideoque res adhuc in controversia posita erat. *litis contestatio* fiebat a re, de qua disceptabatur, exponenda Praetori, qui deinde utraque parte consentiente, iudicem s. iudicium, s. actionem dabat. Vid. Ernesti Clav. Cic. *Postea videbimus, utrum ista*, quae nos magis torquent, quam debeant etc. *illud praesta*, promittas.

6. *patientia*] sensu eiusque iudicio. cf. Ep. IX, 2. not.

calamitas possit? Est aliquid istic mali? an res ista
magis infamis est quam mala? Ipse te interroga: Num-
quid sine causa crucior, et moereo, et quod non est
malum facio? „Quomodo," inquis, „intelligam, va-
na sint, an vera, quibus angor?" Accipe huius rei 7
regulam! Aut praesentibus torquemur, aut futuris,
aut utrisque. De praesentibus, facile est iudicium.
si corpus tuum liberum est; sanum est, nec ullus ex
iniuria dolor est. videbimus quid futurum sit. hodie
nihil negotii habet. At enim futurum est. Primum
dispice, an certa argumenta sint venturi mali. plerum-
que enim suspicionibus laboramus, et illudit nobis il-
la, quae conficere bellum solet, fama: multo autem
magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili. cito ac- 8
cedimus opinioni, non coarguimus illa, quae nos in
metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: et
sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos pulvis
motus fugâ pecorum, exuit castris, aut quos aliqua
fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo
magis vana perturbant. vera enim modum suum ha-
bent: quidquid ex incerto venit, coniecturae et li-
centiae paventis animi traditur. Nulli itaque tam per- 9
niciosi, tam irrevocabiles, quam lymphatici metus
sunt. ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt.

7. *plerumque enim — conficere bellum* etc.] Ad Livii verba dicas adspectum XXVII, 47. Fama bellum conficit et parva momenta in spem metumve animos impellunt. Cf. Curt. III, 8, 7 intpp.

8. Multa exempla terroris panici, quem mox *lymphaticum* vocat, in historia occurrunt: quae hic notare nihil attinet. De re cf. Stob. Serm. VIII, p. 210 sq. Schow. Gatacker ad Antonin. IV, 3. p. 128, 2 sq.

9. Nisi memineris, de iis malis, quae devitari nequeunt, h. l. sermonem esse, nostrum parum accurate in rem inquisivisse dixeris. *lymphatici* i. vani. cf. Ep. LXXXV, 23. Laudat Bentl. ad Horat. I Carm. 37, 14. nostrum locum, quasi legisset lymphati, nulla tamen huius

Inquiramus itaque in rem diligenter. Verisimile est,
aliquid futurum mali? non statim verum est. Quam
multa non exspectata venerunt, quam multa exspectata
nunquam comparuerunt? Etiam si futurum est, quid
iuvat dolori suo occurrere? satis cito dolebis, quum
venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies
10 lucri? tempus. Multa intervenient, quibus vicinum
periculum, vel prope admotum aut subsistat, aut de-
sinat, aut in alienum caput transeat. Incendium ad
fugam patuit: quosdam molliter ruina deposuit: ali-
quando gladius ab ipsa cervice revocatus est: aliquis
carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna
levitatem. fortasse erit, fortasse non erit: interim
11 dum non est, meliora propone. Nonnunquam nullis
apparentibus signis, quae mali aliquid pronuntient, ani-
mus sibi falsas imagines fingit, aut verbum aliquod
dubiae significationis detorquet in peius, aut maiorem
sibi offensam proponit alicuius, quam est, et cogitat,
non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato.
Nulla autem causa vitae est, nullus miseriarum modus,
si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic
robore animi evidentem quoque metum respue: si mi-
12 nus, vitio vitium repelle, spe metum tempera. Ni-
hil

huius varietatis mentione adiecta. *Etiam si futurum — promitti.* Contrarium praecepit Anaxagoras apud Euripidem in Tragoed. deperdita, Theseo: cf. Fragmm. Eurip. p. 478. ed. Lips., quem locum Cicero Tusc. Disp. III, 14 interpretatus est. Futuras mecum commentabar miserias — Vt, si qua invecta diritas casu foret, Ne me imparatum cura laceraret repens.

10. *Incendium*] i. loca, quae igne correpta sunt, patent fugae.

11. *vitio vitium repelle:*] nam spes et metus sunt affectus, ideoque vitia, sensu stoico. Laudat Lipsius Epist. CIV. et Plutarch. Quaest. conviv. IV, Quaest. 4. 3. p. 185. Tom. XI. Hutten. ubi elpisticorum philosophorum fit mentio, qui vitam potissimum spe contineri affirmabant. Brucker.
Histor.

hil tam certum est ex his quae timentur, ut non certius sit, et formidata subsidere, et sperata decipere. Ergo et spem ac metum examina: et quoties incerta erunt omnia, tibi fave; crede quod mavis. si plures habebis sententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, et perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volve, maiorem partem mortalium, quum illi nec sit quidquam mali, nec pro certo futurum sit, aestuare ac discurrere. Nemo enim resistit 13
sibi, quum coeperit impelli, nec timorem suum redigit ad verum. Nemo dicit: vanus auctor est; aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expavescimus dubia pro certis, non servamus modum rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, et tam levibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid 14
porro si veniet? videbimus utrum veniet: fortasse pro me veniet, et mors ista vitam honestabit. Cicuta magnum Socratem e confecit: Catoni gladium assertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriae. Nimium diu te cohortor, quum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus sit. Non in diversum te a natura tua ducimus: natus es ad ista quae dici-

e. *confecit* omnes fere libri et edd. praeferunt vulgatae: *fecit*, quam Muretus nixus Pinciani iudicio introduxit. Mox Gronov. e nonnullis codd. qui habent: *libertatis victor abstuleris, magnam*, emendat: *Catoni gladium adsertorem libertatis victor abstulerit, magnam partem detraxerit gloriae*: intellecta ad prius membrum particula conditionali *si*: saepius a Seneca al. suppressa: cf. ad III de Benef. 31. *Victor* sc. Caesar. Haud dubie perquam egregia emendatio, etiamsi in textum, vulgata temere repudiata, reducere non ausim.

Histor. crit. Phil. T. III, p. 244 Stoicos esse putat.

13. *Nemo enim — redigit ad verum.*] Sic constanter loquitur Seneca, numquam: redigere in. Quod Bentleius ad Horat. I Carm. 37, 14 eleganter animadvertit, laudato I. F. Gronovio ad Liv. XLI, 25.

15mus. Eo magis bonum tuum auge, et exorna. Sed iam finem epiſtolae faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandavero. „Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium; ſemper incipit vivere." Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: et intelliges quam foeda ſit hominum levitas, quotidie nova vitae fundamenta ponentium, novas ſpes
16etiam in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe quum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex vivore incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quae mihi et laudare, et adoptare permiſi.

EPISTOLA XIV.

Etiamſi vitae cura agenda ſit diligentiſſime, tamen ei non ſerviendum, ideoque non propter corpus vivendum, ſed ita eo utendum eſt, ut, ſi opus ſit, ab eo facile diſcedamus. Enimvero eius cura poſtulat, ut tum incommoda et pericula, tum inopiam, morbos, inprimis vero ea mala devitemus, quae per vim potentioris eveniunt, quippe quae maiori varietate et apparatu terribiliori nos concutiunt. Qua re offenſis potentiorum inprimis valgi abstinendum eſt, ſed ita, ut et ſpecie nocituram potentiam vitandi careas. Fieri hoc ita optime docet philoſophia, ut vitentur odium, invidia, contemtus. Itaque tranquille modeſteque vita agenda eſt, et bene videndum, an cum ſucceſſu operam tuam rebus interpoſueris: ipſa M. Cato melias forſan republica abstinuiſſet, ut quae iamdudum peſſundata erat. Quod conſilium ſi ſequutus fueris, plerumque te felicem praeſtabit, niſi ſi quando fortuna vitae tuae quaedam adverſa admiſcuerit. Epicurea ſententia concludit epiſtolam: Is maxime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget.

Stoica

15. ***Inter cetera mala — vivere.***] Cf. Epiſt. XXIII, 7. Cl, 4. Horat. I Carm. 4, 15. ***Inter vulgata Epicuri dicta***, i. inter ſententias eius ratas, quas tantopere laudat Lucianus Tom. V. p. 106. et Diogenes Laertius.

Stoica philosophia has egregias sententias nostro suppeditavit, quippe quae docet, corpore utendum esse instrumenti loco (cf. Simplicius ad Epicteti Manuale init. Antonin. IX, 3). Haec vero epistola huius sententiae praecipua s. classica sedes est. Nec omnino a republica capessenda recedet sapiens, sed πολιτεύεσθαι φασὶ τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύῃ secundum Chrysippum Diogenis Laert. VII, 121. Cic. de Fin. III, 20. cf. Senec. de Otio Sapientis.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri caritatem:
fateor nos huius gerere tutelam: non nego indulgendum illi, serviendum nego. Multis enim serviet, qui corpori servit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus vivere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honestum ei vile est, cui corpus nimis 2
carum est. Agatur eius diligentissime cura: ita tamen, ut quum exiget ratio, quum dignitas, quum fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus, quantum possumus, evitemus incommoda quoque, non tantum pericula: et in tutum nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli. quorum tria[1], ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, 3
timentur morbi, timentur quae per vim potentioris eveniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quam quod ex aliena potentia impendet. Magno enim stre-

1. Est stoicum dogma: nobis insitus est nostri amor, ama te ipsum ut prima naturae consequaris, et quae iis opposita sunt, evites: quae quum sine corporis conservatione fieri non possunt, primum et necessarium est officium, naturam adiuvandi eamque conditionem sequendi, quae naturae vel maxime consentanea est; unde tamen quoque sequitur, corpus esse adhibendum ut instrumentum necessarium. Cf. Cic. de Fin. III, 6. Epictetus eandem sententiam de cura corpori adhibenda bene tuitus est Dissert. Arrian. II, 4, 17 Schweigh.

ſtrepitu et tumultu venit. Naturalia mala quae retuli, inopiae atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis, nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt; ferrum circa ſe et ignes habet, et catenas, et turbam ferarum, quam in viſcera
4 immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, et cruces, et equuleos, et uncum; et adactum, per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem; et diſtracta in diverſum actis [a]curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium et illitam et intextam; quidquid aliud, praeter haec, commenta ſaevitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius et varietas magna, et apparatus terribilis eſt.
5 Nam quemadmodum plus [b]agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui [c]patientiae reſtitiſſent:) ita ex his, qui animos noſtros ſubigunt et domant, plus proficiunt quae habent quod oſtendant. illae peſtes non minus graves ſunt, famem dico et ſitim, et praecordiorum ſuppurationes, et febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent.

a. *curribus.* ap. Eraſinum, al. *cruribus* ſcripti fere tuentur, ut omnes ap. Gruterum. Senſus tamen idem eſt: agitur autem de iis noxiis, quos cruribus ſ. pedibus ad currus alligatis in diverſum actis equis diſtrahere ſolebant. b. *agit.* fortaſſe erat: *angit*, quamquam vulgata bene defenditur. c. *patientiae* ex uno cod. Palat. ap. Gruter. et Lipſiano, Grutero et Lipſio ſuadentibus, reſtitui. *Patientia* eſt ſenſus; cf. ad Ep. IX, 2. Antea: *patientia.* Mox *ſuppurationes* ap. Eraſmum al. at quinque codd. Gruteri: *ſuſpirationes.* de phthiſi loquitur, de qua Ep. LIV, 1, vocabulum ſuſpirium uſurpat. Vulgata ta-

3. *turba ferarum*] quibus homines noxii obiiciebantur in Amphitheatris. §. 4. *equuleos*, inſtrumentum tortoris ad veritatem exprimendam, cui noxii intendebantur: *uncum*, inſtrumentum ferreum, inſtar hami, quod gutturi eorum, qui in carcere necati erant, inpingebatur, ut ad Tiberim pertraherentur. *tunicam intextam* pice et bitumine ſolitam liniri, ſecundum Iſidori Origg. Recte ap. Iuvenal. I, 155. VIII, 235 al. vocatur tunica moleſta. cf. Tacit. Annal. XV, 44.

tent. nihil habent quod intentent, quod praeferant: haec, ut magna bella, adſpectu paratuque vicerunt.
Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Inter- 6
dum populus eſt, quem timere debeamus: interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum transigantur, [d]gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi et in populum data eſt. Hos omnes amicos habere, operoſum eſt: ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potentium iras provocabit: immo declinabit, non aliter quam in navigando porcellam. Quum peteres Siciliam, tra- 7
iecifti fretum. Temerarius gubernator contemſit auſtri minas; (ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, et in vertices cogat) non ſiniſtrum petit litus, ſed id, quo propior Charybdis maria convolvit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui aeſtus ſit, quae ſigna dent nubes, et longe ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cavens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis et in hoc eſt, 8
non ex profeſſo eam [e]petere: quia quae quis fugit, dam-

men bene ſe habet. d. *gratioſi in eo viri.* Sic plurimi codd. ap. Pincian. Modium et Gruterum. At Eraſmus al. *gratioſi timeantur in eo viri.* e. *petere* omnium eſt codd. lectio, quam Muretus mutavit in: *fugere*, neſcio unde. Lipſius ait: ſententia ex illo eadem elicitur: non petendam palam ſecuritatem, quia

6. *ut plurima per Senatum transigantur*] Hoc tunc temporis ex Tiberii inſtituto Romae fiebat, comitiis in curiam e campo translatis. *ſinguli*, magiſtratus.

7. *Quum — convolvit.*] Exemplo utar traiectione freti in Siciliam Scylla, quae Italiae adiacet; et Charybdi, quae Siciliae eſt, infami: infeſtiſſima navigiis Charybdis, gurges mirae profunditatis, in quem aeſtus freti ea abrepta abſorbet, et fragmenta ad litus Tauromenitarum eiicit, quod hac de cauſſa Copriam vocabant, Strabone referente VI, 2, 3. p. 258 ed. Lipſ. *contemſit*, *ἀφοριστικῶς*, contemnere ſolet. *aeſtus* adceſſus, *ἄμπωσις*. Cf. Cluveri Sicil. Antiq. I, 5.

damnat. Circumspiciendum nobis est ergo, quomodo a vulgo tuti esse possimus. [f] Primum nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. quam minimum sit in corpore tuo spoliorum! Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci: plures computant, quam oderunt. Nudum latro transmittit: et-
9 iam in obsessa via pauperi pax est. Tria deinde ex praeceptione veteri praestanda sunt, ut vitentur: Odium, Invidia, Contemtus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, verendumque, ne in contemtum nos invidiae timor transferat: ne, dum calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Vndique nos reducamus: non minus contemni
10 quam suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. hae literae non dico apud bonos, sed apud medio-

sic videmur fugere potentes (subducendo nos et removendo): quod est tacite eos damnare. Gruterus tamen suspicabatur aliquid deesse, quippe post *petere* habentur in aliquot mss.: *Non nostrae professionis, vulgi favores appetere quia quae* etc. Sed haec verba desunt in Gruterianis aliisque, et inepte ab interprete vel ab annotatore adiecta sunt, Erasmo, Modioque iudicibus et sensu repugnante. f. *Primum nihil inde concupiscamus, unde rixa est inter competitores.* Muretus e codd. Pinciani in contextum recepit: quum ap. Erasmum, Grut. Modium illud: *unde* non exstet, quod et Lipsius, cuius liber optimus habet: *nihil idem*, delendum censet. Falsam lectionem non putaverim cum Grutero. Sensus est satis manifestus: *nihil inde* i. a vulgo concupiscamus, a quo rixa oritur, f. qui rixae ansam dat. Mox *plures computant, quam oderunt* bene se habent, nec ulla emendatione egent, i. ut Ciceronis verbis utar, latrones non iugulant viatores, quod eos perisse velint, sed lucri cupiditate adducti. cf. no-

8. *spoliorum*] i. quae tibi eripiant, ut spoliorum loco habeantur. *obsessa* sc. a latronibus.

9. *temperamentum*] i. modus, cautio. Philosophia haec suadet, ut a capessenda republ. omnino recedas et tranquille mode-

mediocriter malos, infularum loco sunt. Nam foren-
sis eloquentia, et quaecunque alia populum movent,
adversarium habent: haec quieta, et sui negotii, con-
temni non potest: cui ab omnibus artibus, etiam apud
pessimos, honor est. Nunquam in tantum conva-
lescet nequitia, nunquam sic contra virtutes coniura-
bitur, ut non philosophiae nomen venerabile et sacrum
maneat. Ceterum philosophia ipsa tranquille modeste- 11
que tractanda est. Quid ergo? inquis. videbitur tibi
M. Cato modeste philosophari, qui bellum civile sen-
tentiâ suâ reprimit? qui furentium principum armis
mediis intervenit? qui aliis Pompeium offendentibus,
aliis Caesarem, simul lacessit duos? Potest aliquis dis-
putare, an illo tempore capessenda fuerit sapienti res-
publica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de
libertate, olim pessundata est: quaeritur, utrum Cae-
sar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi 12
cum ista contentione? nullae partes tuae sunt: domi-
nus eligitur. [g] Quid tua, uter vincat? potest melior
vincere, non potest non peior esse qui vicerit. Vlti-
mas partes attigi Catonis: sed ne priores quidem an-
ni

strum de Benefic. V, 17. g. *Quid tua, uter vincat? potest melior vincere, non potest non peior esse, qui vicerit.* Cum Erasmo et Lipsio hanc lectionem praefero; nam locus hic mire variat in codd., ut in acutis sententiis fieri solet. cf. Gruter. et Schotti Obss. V, 4. qui legit: *melior vincere non potest. Potest esse peior qui victus fuerit. Non potest esse melior, qui vicerit.* Confert Martial. Epigr. I, 8. de Deciani dogmate. Mox *rapinam* et

modesteque Philosophiam tractes.

10. *infularum loco*] dignitatem et securitatem praestant: omnes quippe sacris rebus operam dantes propter infulas quas gerunt, sacri et inviolabiles. cf. ad Helviam XIII, 4. *ab omnibus artibus:* philosophiae honor est, quia nulla *ars*, scientiam nos dicimus, ea carere potest.

11. De *M. Catone* Vticensi omnia nota sunt. Cf. tamen de Constant. Sap. I. et Cic. Tusc. Disp. V, 19.

ni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipublicae admitterent. Quid aliud quam vociferatus est Cato, et misit irritas voces, quum modo per populi levatus manus, et obrutus sputis, et portandus extra forum traheretur, modo e senatu in carcerem duce-
13 retur? Sed postea videbimus, an sapienti opera perdenda sit: interim ad hos te voco, qui a republica exclusi, secesserunt ad colendam vitam, et humano generi iura condenda, sine ulla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mores, nec populum in se vitae novitate convertet. Quid ergo? utique erit tutus, qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc non magis possum, quam in homine temperante bonam valetudinem: et tamen facit temperan-
14 tia bonam valetudinem. Perit aliqua navis in portu: sed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen saepius. Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est. Denique [h] consilium omnium rerum sapiens, non exitum spectat. Initia tamen in potestate nostra sunt: de

portandus extra forum codd. praestant omnes. h. *consilium.* Ex Erasmi et Grut. codd. repositum, quum nonnullae edd. habent: *initium.* Mox *initia tamen* omnes libri dant, proinde cum Gronovio reposui: *utcunque non omnia, tamen initia in*

13. *sed postea videbimus*] h. e. alias, alia epistola aut alio scripto. *Interim ad hos te voco* Spectant haec ad eos, qui factione quadam inimica e republica exclusi Philosophiae se tradiderunt, ut Cicero aliique, qui otio fruentes de genere humano scriptis suis bene meruerunt.

14. *Ars ei constat — est.*] Etiamsi gladiator pugnans cadit, tamen inter artis peritos numeratur. *Ornamenta* i. galeam, loricam, scutum, quatenus gladiatorem instruunt ad pugnam. De armis, (gladiis telisve) non intelligas cum Schotto Obss. V, 4. Cf. Ernesti ad Sueton. Tit. IX. Excurs. XXVII.

de eventu fortuna iudicat, cui de me sententiam non
do. At aliquid vexationis affert, aliquid adversi. [1]non
damnatur latro, quum occidit. — Nunc ad quotidia- 15
nam stipem manum porrigis. aurea te stipe implebo.
Et quia facta est auri mentio, accipe quemadmodum
usus fructusque eius tibi esse gratior possit. „Is ma-
xime divitiis fruitur, qui minime divitiis indiget.“
Ede, inquis, auctorem. Vt scias quam benigne si-
mus, propositum est aliena laudare: Epicuri est, aut
Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid in-
terest, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget divi- 16
tiis, timet pro illis: nemo autem solicito bono frui-
tur. Adiicere illis aliquid studet, dum de incremento
cogitat: oblitus est usus, rationes accipit, forum
con-

potestate nostra sunt. 1. *non damnatur latro, quum occidit.* Lipsius et Gronov. reprobant hanc lectionem: ille, quo haec spectent, ait, non video. Imo nec vera sunt, et omnino damnatur latro, quum occidit: emendat *afferet.* Fortasse aliquid adversi: sed ne occupa, aut damna, nisi quum fectum. Gronovius contra putat scribendum esse: *damnat* i. latro potest occidere, non damnare seu efficere iure caesum videri, qui latrocinio periit: sic Fortuna non potest propterea facere peiorem, quem vexaverit. Equidem nihil mutem. Sensus est: Consilia in potestate mea sunt, sed exitus in fortunae manu. Itaque aliquid adversi afferre potest, interfici possum a latrone, etiamsi ille a iudice capitis non damnetur.

15. *Is maxime — indiget*] Easdem sententias et Socrati proprias fuisse constat. Vid. Stob. Serm. XC sq. Similia sunt illa Epicuri ap. Plutarch. T. X. p. 23 Hutt. ὁ τῆς αὔριον ἥκιστα δεόμενος, ὥς φησιν Ἐπίκουρος, ἥδιστα πρόσεισι πρὸς τὴν αὔριον. Cf. Diogen. Laert. X, 127. Addas nostrum de Vita beata XXI et XXII.

16. Qui divitias augere studet, de usu recto non cogitans, rationes accipit ab iis, qui pecuniam suam administrant: *forum conterit*, frequentat tamquam negotiator: ibi enim mensarii, argentarii et nummularii tabernas suas habebant. In foro et de mensae scriptura magis quam ex arca domoque vel cista pecunia numerabatur Romae, ait Donatus ad Terent. Adelph.

conterit, kalendarium versat, fit ex domino procurator.

EPISTOLA XV.

Valetudinem animi cum cura corporis coniungendam suadet, sed ita, ut non athletica fiat, ideoque nos cogat corpori, quod talis labor exhausit, alenda et restituenda omnem operam navare. Iam vera corporis exercitatio sit facilis et brevis, qua corpus sine mora laxetur, et tempori parcatur. Sana haud dubie praecepta, quae postea Galenus, et quae eum sequuta est schola Salernitana, recte repetivit. Exercitationes quidem corporis, quas natura homini suadere solet, mox bella in usum suum converterunt, idque iam tempore heroico: deinde Cretenses et Spartanos his militaribus studiis maximam operam impendentes ceteri Graeci sequuti superarunt: tum pugilatus et pancratium, quod quidem ex lucta et pugilatu compositum erat, apud omnes Graecos, praeter Lacedaemonios, in honore esse coepit, gymnosia ubique exstructa, victus vel sumtus praebitus invenibus, qui se vitae athleticae traderent, atque duro gymnasiarcharum imperio subiicerent, tum praemiis, honoribus prope divinis, victores a civibus ornati. Mox autem artificia multiplicia eaque subtilia et difficilia inventa sunt, quibus vera ars gymnastica paullatim defecit, iam Aristophanis tempore, vid. Ei. Nub. 985—1054. Hinc ars gymnastica, quae ad corpora excelsiora, robustiora, pulchriora, et duriara reddenda reperta erat, in Athleticen est deflexa, quae tale vitae genus praescribebat, ut corpora iuvenum et virorum quamvis validiora quassari atque debilitari necesse esset, omni quippe vivendi eorum modo contra naturae leges instituto. Inprimis autem hoc spectabant Gymnastae, ut Athletae nil nisi bubula atque praesertim suilla carne vescendo nolentes volentes (unde ἀναγκαιοφαγία haec vita dicta est) saginati robur et obesitatem acquirerent, ut quosvis adversarios deiicere, eorumque ictus sustinere possent: sed enim Platonis (cf. Gorgia T. IV, p. 41 Bip.) iam et Euripidis aetate

II, 4, 13. Cf. Io. Fr. Gronovii Obss. IV, 24. p. 797 sq. Lips. *Kalendarium*, liber pecuniae foenebris, quae per Kalendas, interdum tamen etiam per idus mensis sequentis exigebatur, solvebaturque. Vid. Epist. LXXXVII, 6. qui locus egregius cum nostro contendi meretur. *fit ex domino procurator*. Theocritus idem iam dixerat ap. Stob. Serm. XVI, p. 335 Schow.: Θεόκριτος τοὺς πολλοὺς τῶν πλουσίων ἔλεγεν ἐπιτρόπους εἶναι, ἀλλὰ μὴ δεσπότας τῶν χρημάτων.

tate pervulgatum erat, Athletas esse somnolentos, tardos, atque parum aptos ad belli pacisque officia peragenda. Pervaserat tamen et haec prava ars Romam. Cf. Meiners in Commentatt. Soc. Reg. Gottingensis Tom. XI.

Clausula ab Epicuro est: ne vita in futurum feratur, uti stulti faciunt: sed praesentibus bene utere. Et haec sententia egregia, quae ad Epicuri κυρίας δόξας pertinuit, cum Stoicismo bene convenit, τὰ μέλλοντα μὴ ταρασσέτω, M. Antonin. VII, 8. X, 1. Iam Pittacus praeceperat παλαιὸν λόγον, secundum Platon. in Gorgia (cf. Hemsterhus. ad Lucian. Tom. III, p. 365 Bip.) ab Horatio III Carm. 29, 29 sq. bene expressum: τὸ παρὸν εὖ ποιεῖν.

Mos antiquus fuit, usque ad meam servatus aetatem, primis epistolae verbis adiicere: [a] Si vales, bene est: ego valeo. Recte et nos dicimus: Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est: [1] sine hoc aeger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, non aliter quam furiosi aut phrenetici, validum est. Ergo hanc valetudinem praecipue cura, deinde et illam secundam: quae non magno tibi constabit, si volueris bene valere. Stulta est enim, mi Lucili, et minime conveniens literato viro, occupatio exercendi lacertos, et dilatandi cervicem, ac la- [2]

E 2 tera

a. *Si vales, bene est: ego valeo.* Mureti editio omittit: *ego valeo*: at Erasmi et quinque Gruteri habent: *ego valeo*, quod inde reposui. Ceterum res nota est ex epistolis Ciceronis, et Plinio I Epp. 11. Mox malit Lipsius: *dicemus*: sed non opus est; intelligit enim philosophos.

1. *Sine hoc aeger est animus:*] nam qui philosophiae studio se non tradidit, ille aegrotat, e sententia Stoicorum. Cf. ad Ep. VII, 1. Epictetus in Diss. Arrian. II, 18, 8. Stoicos quoque intelligit, ubi Vptonus male ad Platon. IV, p. 166 Bip. lectorem ablegat, tacite correctus a Schweighaeusero. Simplicio talis homo ὁ πολὺς vocatur sub initio commentarii ad Epict. Manuale.

2. Haec videlicet exercitationibus gymnicis consequi studebant; ut lucta et pugilatu *lacerti et cervix*, currendo vero *latera* i. pectus pulmonesque

tera firmandi. Quum tibi feliciter sagina cesserit, et
tori creverint; nec vires unquam opimi bovis, nec
pondus aequabis. Adiice nunc, quod maiore corpo-
ris sarcinâ animus eliditur, et minus agilis est. Ita-
que, quantum potes, circumscribe corpus tuum, et
animo locum laxa. multa sequuntur incommoda huic
3 deditos curae. Primum exercitationes, quarum labor
spiritum exhaurit, et inhabilem intentioni ac studiis
acrioribus reddit: deinde copiâ ciborum subtilitas ani-
mi impeditur. Accedunt pessimae notae mancipia in
magisterium recepta, homines inter oleum et vinum
occupati: quibus ad votum dies est actus, si bene de-
sudaverunt, si in locum eius quod effluxit, multum
potionis [b]altius ieiuno gutture regesserunt. Bibere et
4 sudare, vita cardiaci est. Sunt exercitationes et faci-
les et breves, quae corpus et sine mora laxent, et
tempori parcant: cuius praecipua ratio habenda est.
Cur-

b. *altius* cum Gronovio e mss. omnibus rescripsi. *regesserunt* plures praestant. Antea: *alterius*. Per ieiunum guttur, ait, in locum eius, qui effluxit, sudoris, regerere, i. rursus ingerere, puta in corpus, sed bene altius multum potionis. Cf. Gruter. Laudat Lipsius Epist. Senec. LXXXVIII, 15 sq. CXXII, 7 sq. Mox nonnulli codd. *lassent*, quod Gruter. praefert vulgatae: *laxent*. Male. Iam §. 2. dixerat: *animo locum laxa*.

que firmarentur. *Sagina*, vitâ illâ gladiatoriâ. *Quum* i. etsi. *tibi tori* i. caro tendoque in lacertis et pectore. *Opimi* i. pinguis: sic dicti sunt boves altiles ad sacrificia publica saginati. Varro de Re rust. II, 1, 20. p. 162 Bip.

3. *Primum exercitationes*] sequuntur. *Spiritum*, vires animi. *deinde — impeditur*. Horatius prius idem dixerat Serm. II, 2, 77. 78. quin corpus onustum Hesternis vitiis animum praegravat una atque adfligit humo divinae particulam aurae. Comparat et Schottus Obss. I, 4. *Accedunt — occupati*, graeculi magistri, iique servi, quorum imperio te trades, nullaque alia re, nisi unguendi se et saginandi studio infames. *Cardiacus*. In ore stomachi vitium καρδιαλγία, ab humore acri vellicante et rodente. Celsus III, 19. Trallian. VII, 2.

Curſus, et cum aliquo pondere manus motae, et ſaltus, vel ille qui corpus in altum levat, vel ille qui in longum mittit, vel ille, ut ita dicam, ſaliaris, aut ut contumelioſius dicam fullonius. Quodlibet ex his elige, uſu fit facile. Quidquid facies, cito redi a corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non aeſtus impedit, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum et aliquod intervallum animo: ita tamen ut non reſolvatur, ſed remittatur. Geſtatio et corpus concutit, et ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contemſeris: quam veto te per gradus et cer-

 tos

4. *Pondere*] Halteres (ἁλτῆρες) vocabantur haec pondera plerumque plumbea, quae manibus tenentes ſaltabant. Vid. Epiſt. LVI, 1. et Mercurial. de arte gymn. II, 11. *ſaliaris*, Saliorum, Martis ſacerdotum, qui quotannis ſemel per urbem pompam et ancilia ducendo tripudiabant: ſimilis huic ſaltationi videbatur motus ille fullonum veſtimenta, quae coguntur, calcantium, et conciliantium (κιλικιζόντων). Cf. Ioſ. Scaliger. ad Varron. de Ling. Lat. lib. V. Nott. p. 137. 138 Bip., ubi et noſtri loci memor fuit: addas Plauti Pſeudol. III, 1, 15. *contumelias* propter contemtum artificiorum quae illiberalia, ſordida, ἔργα βάναυσα, βαναυσίαι, vocabantur. Cf. Cic. de Offic. I, 42 ibique Garve.

5. *Geſtatio* fiebat aut lectica, aut ſcamno i. ſella, aut rheda eſſedove ſubiunctis mulis aut equis, longe aliter quam in lectica aut ſella, quae a ſervis portabatur. Geſtatio tamen in eſſedo Senecae tempore communior fuit. Cf. Lipſius in Centuria III miſcellanea Ep. XI, ubi locum noſtrum non praeteriit. *Gradus*, elationem demiſſionemque dicit. *modus* eſt modulatio, ῥυθμὸς, reſpectu praecipuo habito ad tempus ſeu ſpatium et ad ſenſus animi exprimendos: gradus vero μέλος, ad ſonos diverſae altitudinis notandos. Cf. Ariſtot. Polit. VIII, c. 5 -- 7. Quintil. in Inſtit. Orat. I, 10. Sen-

6 tos modos attollere, deinde deprimere. Quod si ve-
lis deinde, quemadmodum ambules, discere, admit-
tes istos, quos nova artificia docuit fames: erit qui
gradus tuos temperet, et buccas edentis observet, et
in tantum procedet, in quantum eius audaciam [c] pa-
tientiae credulitate produxeris. Quid ergo? a clamo-
re protinus et a summa contentione vox tua incipiet?
Vsque adeo naturale est, paulatim incitari, ut litigan-
tes quoque a sermone incipiant, ad vociferationem
7 transeant, nemo statim Quiritium fidem implorat. Er-
go utcunque tibi impetus animi suaserit, modo vehe-
mentius fac vitiis convicium, modo lentius, prout
vox quoque te hortabitur et latus. Modesta, quum
receperis illam revocarisque, descendat, non decidat:
moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto
et rustico more desaeviat. Non enim id agitur, ut
exerceatur vox, sed ut exerceat. [d] Detraxi tibi non
pusil-

c. *patientiae credulitate* cum Gronov. e Gruteri et Ruben. codd. praetuli. h. e. Gronov. interprete: quousque ei animum audendi addideris, fide facta tuae patientiae? quousque tibi patientiam ferendi tam molesta et morosa imperia fore credet. cf. Ep. XLI, 6. d. *Detraxi tibi non pusillum negotium:* mer-

Sensus itaque est: ne te imperio phonasci tradas.

6. *Quod si velis — discere.*] Intelligas de mimis et pantomimis, uno verbo, de saltatione. Augusti autem et insequenti tempore has artes ludicras Romanis magnopere placuisse, constat. Cf. Senec. Nat. Qu. VII, 32. Quis non recordatur Pyladem et Bathyllum magnos harum artium apud Romanos statores? Quod iam Horat. III Carm. 6, 21. 22. Motus doceri gaudet ionicos Matura virgo, de suae aetatis moribus queritur, id nostro maiorem conquerendi copiam dabat. Cf. Epist. XC, 18. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque cantus et infractos. Graeculi fuerunt magistri harum artium, qui *buccas edentis* observarent, parasitorum modo. *et in tantum procedet — produxeris.* Laudat apposite Lipsius Iuvenalem III, Sat. 78. Graeculus esuriens in coelum, iusseris, ibit.

pusillum negotium: mercedula, et munus gratum ad haec beneficia accedet. Ecce insigne praeceptum! 8
„Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur.“ Quis haec, inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc vitam dici existimas stultam? Babae et Ixionis? Non ita est. nostra dicitur: quos caeca cupiditas in nocitura, certe nunquam satiatura, praecipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quam iucundum sit nihil poscere, quam magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucill, quam multa sis consecutus, 9
recordare: quum adspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse adversus deos, et adversus vitam tuam, cogita quam multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? te ipse antecessisti.

E 4 finem

cedula et munus gratum ad haec beneficia accedet. Mureti et Gruteri sententiam sequor. Mira enim est varietas: *Detraxit* plurimi habent: alii *mercedula et unum Graecum*, alii *mercedulae et unus graecus:* alii *mercedula et minus gratus.* Inde emendavit Lipsius: *Detraxi tibi non pus. negotium mercedulae et unius Graeci:* vel ex suo: *mercedulae et magistratus. Ad haec beneficia accedet ecce insigne praeceptum.* Adiicit: Docui te sine magistro graeculo, sine stipendio exerceri.

8. De hoc Epicuri dicto cf. Argum. *Babae et Ixionis.* Erasmus notat: scholium margini codicis adscriptum indicare: Babam et Ixionem fuisse duos Senecae temporibus notae fatuitatis homines. In quo quidni acquiescamus, non video. Mox *plenum* esse i. divitem ideoque contentum esse cum iis, quae habeas.

9. *cogita, quot sequantur.*] Sapiens et quotidiani usus monitum! Non prospice tantum, sed respice. Phavorinus bene: Τὸν ἐνθυμεῖσθαι θέλοντα χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀφορᾷν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας. Aliter plebeium ingenium. Nec quod habet numerat, tantum quod non habet optat, ut ait Manilius. Lipsius. Cf. Plutarch. Tom. X, p. 9 et 14. de Tranquill. Animi. *Quid tibi cum ceteris* hominibus rei est, ut cum iis te compares? Tu ipse philosophiae studio *te antecessisti*, perturbatio-

finem constitue, quem transire ne possis quidem, si velis: discedent aliquando ista insidiosa bona, et sperantibus meliora, quam assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando et implerent: nunc haurientium sitim concitant, et invitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors voluit, quare potius a fortuna impetrem, ut det, quam a me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanae? Congeram? in quid? laborem? ecce hic ultimus dies. ut non sit, prope ab ultimo est.

EPISTOLA XVI.

Quum observasse sibi videretur, Lucilium amore quidem Philosophiae teneri, sed nondum firmitatem satis idoneam assequutum, monet, ut semet ipsum scrutando videat, an et in vitam factaque penitus se iam insinuaverit Philosophia. Nam quacunque hora utilitatem philosophiae conspici, nec obstare diversa de fato et providentia dogmata, quoniam, quidquid sit, ea tamen nos tueri debeat, docendo nos, ut Deo pareamus et fortunam ac fortuita aspernemur. Clausula est Epicuri: secundum naturam qui vivit, nunquam erit pauper, si ad opinionem, numquam dives. Videre facile est, quantopere Epicurus cum Stoicis conveniat.

Liquere tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beate vivere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiae studio: et beatam vitam perfectâ sapientiâ effici, [1] cete-

tiones et malas animi propensiones tui vincendo. Etiamsi tibi finem quamvis splendidum consiliorum tuorum constitueres, tamen aliquando evanescent omnia. *Si quid — apparatus.* Aristippi est haec sententia apud Plutarch. de Cupiditate Divitiarum c. 3. p. 150. 151. Tom. X. Hutt. Solon tamen iam dixerat: Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισιν ap. Plut. l. l. p. 152.

1. *perfecta sapientia*] summo philosophiae gradu, sensu Stoico. Cf. Lipsii Manuduct. in Stoic. philos. II, 8 et 9. *medita-*

[a]ceterum tolerabilem etiam inchoatâ. Sed hoc, quod
liquet, firmandum, et altius quotidiana meditatione
figendum est. Plus operis est in eo, ut proposita cu-
stodias, quam ut honesta proponas. Perseverandum
est, et assiduo studio robur addendum, donec bona
mens sit, quod bona voluntas est. [b]Itaque tibi apud 2
me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut
tam longis: intelligo te multum profecisse. Quae
scribis unde veniant scio: non sunt ficta, nec colo-
rata. Dicam tamen quid sentiam. iam de te spem
habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias,
volo. non est quod tibi cito et facile credas: excute
te, et varie scrutare, et observa. Illud ante omnia
vide, utrum in philosophia, an in ipsa vita profeceris.

a. *ceterum tolerabilem etiam inchoatâ.* Sic Erasmus et plures codd. In nonnullis libris est: *ceterum nec tolerabilem sive ipsa etiam inchoari*, quam tamen lectionem ab erudítulo esse intrusam notat recte Erasmus. Nam sensus et Senecae Stoicismus, cf. sequentia et notam, repugnant.

b. *Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profecisse.* Commoda sententia, sed ab Erasmo, qui haec tria: *opus non est* e coniectura infarsit. Nulla adest varietas, nisi quod *aut*, et, *nec tam longis*, et audax *summatis*, *assumatis*. Lipsius ait: *quid lateat, me latet.* Hinc Gronov. emendat: *plurib. v. aut affirmatis* (i. adseveratis, laborantibus ad probandum) *nequaquam opus*, *intelligo* &c. sive *nequaquam locus*: sive *pl. v. haud affirmandum: ex tali unque intellige.* Locus conclamatus est.

ditatione i. exercitatione. *Plus operis — bona voluntas est.* Bona mens et bona voluntas se excipiunt: haec est inclinatio, bona illa quidem, sed nondum tam firma, ut everti nequeat, ὁρμή: bona mens est habitus. Est autem Stoicorum dogma: esse in hominis potestate, ut bonus fiat. Senec. de Ira II, 15. Ep. XLI et XCIV. Antonin. VIII, 29. Ceterum hoc erat Demetrii philosophi praeceptum sane egregium ap. Senec. de Benef. VII, 1. Cuius utilitate ducti Pythagorei aureum carmen, Epicurus ratas sententias, Epictetus Manuale composuerunt.

2. *utrum in philosophia — profeceris*] i. utrum studium philosophiae ad vitam quoque transtuleris.

3 ris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausea: animum format et fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, et per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quae consilium exigunt, quod ab hac petendum est.
4 Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam et mutari certa non possunt, et nihil praeparari potest adversus incerta: si aut consilium meum Deus occupavit, decrevitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quidquid est ex his, Lucili, vel si omnia haec sunt, philosophandum est; sive nos inexorabili lege fata constringunt, sive arbiter Deus universi cuncta disponit, sive casus res humanas sine ordine impellit et iactat,
5 philosophia nos tueri debet. Haec adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunae contumaciter resistamus: haec docebit, ut Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si providentia in imperio

3. *populare*] ad populi favorem aucupandum.

4. *Dicet aliquis — fatum est?*] Stoicorum erat dogma: *καθ᾽ εἱμαρμένην πάντα γίνεσθαι*. Diog. Laert. VII, 149. Cic. de Nat. D. III, 6. Discedit autem Seneca a vero stoicismo, secundum quem ceterosque plurimos philosophos, praecise docebatur, mundum fatumque a Deo regi. cf. Seneca de Provid. C. V. Ep. LXXVII. LXXXVIII. Plutarch. de Repugn. Stoicor. tom. II, p. 1056 Francof. Gell. Noct. Att. VI, 2. et post Upton. ad Epict. Diss. Arrian. I, 12. Tiedemann System der Stoisch. Philos. II, p. 134. *Quid prodest, si casus imperat*, secundum Epicureos. cf. Tiedemann Geist der specul. Phil. II, p. 377. 380.

perio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur: illo nunc revertor, ut te moneam et exhorter, ne patiaris animum tuum delabi et refrigescere. Constitue illum, et contine, ut habitus fiat quod est impetus. — Iam ab initio, si 6
bene te novi, circumspexisti, ecquid haec epistola munusculi attulerit? excute illam, et invenies. Non est quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum est ab ullo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: „Si ad naturam vives, nunquam eris pauper; si ad opinionem, nunquam dives.“ Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Con- 7
geratur in te, quidquid multi locupletes possederunt: ultra privatum pecuniae modum fortuna te provehat, auro tegat, purpurâ vestiat, et eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas, et non tantum habere tibi liceat, sed calcare divitias: accedant statuae et picturae, et quicquid ars ulla luxuriae laboravit; maiora cupere ab his disces. Natura- 8
lia desideria finita sunt; ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Viâ eunti aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te a vanis; et quum voles scire, quod petis, utrum naturalem habeat, an caecam cupiditatem, considera an possit alicubi consistere. Si longe progresso semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.

EPI-

6. Epicurum vita sua in hortis ad Athenas acta veritatem huius dicti comprobavisse constat e Diog. Laert. X, 12. ubi Athenaeus: Τᾶς φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει, Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες τὰν ἀπέραντον ὁδόν. Quibuscum conveniunt Epicuri illa apud Stob. Flor. XVII, p. 341 Schow.: Χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει, ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα. Ceterum conferas cum seqq. Consolat. ad Helv. c. 11.

EPISTOLA XVII.

Hortatur amicum, ut omni dilatione dimissa philosophiam amplectatur, nec paupertatem pertimescat, quippe quae multis eum vitae periculis liberet et expeditiorem philosophandi viam monstret. Iam quum fuerint, qui propter multo minora praemia, quam quae philosophia offert, non solum paupertatem, sed etiam egestatem famemque toleraverint, nihil obstare debere, quominus omni cura studioque divitias parandi abiecto, ad bonam mentem laeto cursu tendat, ut animum a morbis furoribusque i. passionibus et perturbationibus liberet. Qua in re naturam sequatur monet, quae minimum petit: sin aliter res expedire non licet, exsiliat suadet e vita. His adiungit Epicuri dictum egregium: multos divitiis suis paratis non miserias suas finire, sed mutare, quoniam animus a divitiis nullam emendationem accipiat.

Proiice omnia ista, si sapis, immo ut sapias, et ad bonam mentem magno cursu, ac totis viribus tende. Si quid est, quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris: sic illam disponere volo, ut [a] sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Quum haec dicis, non videris vim ac potentiam eius, de quo cogitas, boni nosse: et summam quidem rei pervides, quantum philosophia prosit; partes autem nondum satis
2 tis subtiliter dispicis. nec dum scis, quantum ubique nos adiuvet: quemadmodum et in maximis (ut Ciceronis utar verbis) opituletur, et in minima descendat. Mihi crede, advoca illam in consilium: suadebit tibi,

ne

a. *sufficere nihil agenti possit.* In multis libris: *sufficere in hoc agenti*, unde Gruterus, Lipsio approbante, fecerat: *unum hoc agenti.* Sed Gronov. vulgatum in aliquot et ipsis bonis codd. invenit et recte tuetur. Oppositus autem est *nihil agens* i. nullam Reip. partem, nullam privatam quaestus caussa tractans iis, qui in actu rerum versari dicebantur.

2. *ut Ciceronis — verbis.*] Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortensio, ubi ex professo laudavit philosophiam? Lipsius. In fragmentis collectis non reperitur.

ne

ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quaeris, et hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda est? multis ad philosophandum obstitere divitiae: paupertas expedita est, secura est. Quum classicum cecinit, scit non se peti: quum 3
aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. Si navigandum est, non perstrepunt portus, nec unius comitatu inquieta sunt litora; non circumstat illam turba servorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, et bene institutos, et nihil aliud desiderantes, quam impleri. Parvo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare 4
tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quan-

ne ad calculos sedeas computandi caussa. Sic Ep. XLVIII, 9. ad album sedere dicitur. Lapillis autem antiquissimis temporibus ad computationes usos esse homines, satis constat: hinc, re quamvis mutata, verbum remansit.

3. *Quum classicum cecinit*,] ad periculosa tempora et terrores belli, hoste imminente, spectant. Cf. Heyne ad Tibull. I, 1, 4. Quam ad Tacit. Ann. II, 32. de signo quod dabatur, quum civis capite plectendus esset, explicationem et nostri loci attulerat Lipsius, eam Grutero monente postea recte retractavit. Exemplo in tota hac disputatione sit Abdalonimus ap. Curtium IV, 1. *aliqua conclamatio*, ut in igne, ruina, periculo, L. *transmarinarum regionum* e. c. Africae, et in hac praesertim Aegypti, quarum frumenti maximae copiae transvectae Romam. Italia enim bellis, latisfundiis luxuque exhausta incolis suis alendis iam Ciceronis tempore non suffecit. Varro de R. R. II, 1 ait: saturi sumus ex Sardinia et Africa. Cf. Horat. II Carm. 15. Sed res nota est.

Quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summam pervenero, tunc me totum philosophiae dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum est: quod tu differs, et post cetera paras, ab hoc incipiendum est.
5 Parare, inquis, unde vivam, volo. Simul et parare disce. Si quid te vetat bene vivere, bene mori non vetat. Non est quod paupertas nos a philosophia revocet, ne egestas quidem: toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam toleravere quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiae praemium, quam in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius, nec hominis, nec Dei timor? Et qui-
6 dem vel esurienti ad ista veniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, et dictu [b] foedis tulerunt famem. haec omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet? Non est ergo prius acquirendum, licet ad philosophiam etiam sine viatico pervenire. Ita est, quum omnia habueris, tunc et sapientiam habere voles. Haec erit ultimum vitae instrumentum, et (ut ita dicam) additamentum. Tu vero, sive aliquid habes, iam philosophare: unde enim scis, an iam nimis habeas? sive nihil, hoc prius quaere, quam quid-

b. *dictu foedis* e cod. Col. ap. Grut. cum Modio et Lipsio praetuli vulgato: *foedam: Dictu foedis* scil. alimentis, a quibus abhorremus. Gronov. laudat Nat. Quaest. I, 16 sub init.

4. *Quantum sat est — dabo.*] Alphium, feneratorem illum ruris laudatorem ap. Horat. Epod. II. cuiquam hic, vel me non monente, obversaturum esse opinor.

6. *Perpessi — famem.*] Vide Cambysis exemplum ap. nostrum III de Ira 20, 2. ubi lin. penult. cum Gronov. et Wesseling. ad Herodot. III, p. 207, 68 loco animalium reponas: talium. *dubitabit — liberet.* Confert Lipsius Manilium IV, 402 — 407.

quidquam. At necessaria deerunt. Primum deesse non 7
poterunt, quia natura minimum petit: naturae autem
se sapiens accommodat. Sed si necessitates ultimae in-
ciderint, iamdudum exsiliet e vita, et molestus sibi
esse desinet. Si vero exiguum fuerit et angustum, quo
possit vita produci: id boni consulet, nec ultra ne-
cessaria solicitus aut anxius, ventri et scapulis suum
reddet, et occupationes divitum, concursationesque
ad divitias euntium, securus laetusque ridebit, ac di-
cet: Quid in longum ipse te differs? exspectabisne 8
foenoris quaestum, aut ex merce compendium, aut
tabulas beati senis, quum fieri possis statim dives? Re-
praesentant opes sapientia: quas cuicunque fecit super-
vacuas, dedit. Haec ad alios pertinent: tu locuple-
tibus propior es. Seculum muta, nimis habes. In-
est omni seculo, quod sat est. Poteram hoc loco epi-
stolam claudere, nisi te male instituissem. Reges Par-
thos non potest quisquam salutare sine munere, tibi
valedicere non licet gratis. quid istuc? ab Epicuro
mutuum sumam. „Multis parasse divitias, non finis 9
miseriarum fuit, sed mutatio." Non hoc miror. non
est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud
quod paupertatem gravem fecerat, et divitias graves
fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum aegrum
in

7. *Sed si necessitates*] utilis est ad h. l. Cic. de Fin. III, 8. *exsiliet e vita*, morte sponte sumta. Lipsii Manuduct. in Diss. 22. *ventri et scapulis suum reddet*, h. victum cultumque necessarium sibi comparabit. *scapulae* autem h. l. pro corpore vestibus tegendo sumatur.

8. *Seculum muta*] i. antiqua exempla respice, luxui propior es. cf. Consolat. ad Helv. c. XII, 3. Lipsius. *Reges Parthos — munere.* Viguit vigetque etiamnunc hic mos quasi patriarchalis in Oriente. cf. Plutarch. vit. Artaxerxis c. 4 et 5. Tom. V. Reiske.

9. *non est — animo.*] Similia sunt ap. Horat. II Carm. 16. III, I, 40. Plutarch. tom. X, p. 5 Hutt. Alia collegit Gatacker ad Antonin. p. 127, 1 et 2,

in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, utrum animus aeger in divitiis, an in paupertate ponatur. malum suum illum sequitur.

EPISTOLA XVIII.

Occasione Saturnalium egregie utens amicum commonefacit, ut in publica lascivia temperanter se gerat, ideoque nec excerpendo se, nec miscendo omnibus festum diem agat sine luxuria, atque ideo ad difficilia se praeparet vero experimento, idque non coactus. Vtile est, certis diebus abstinentiam exercere, parcere, ad paupertatem se reducere, minimoque se facere familiarem, et Epicurum imitando praeoccupare tela fortunae. Ita fiet, ut Deo dignus sis, quandoquidem opes intrepide possidere possis. — Saturnalia, quae ansam nostro praebuere, de temperantia et abstinentia exponendi, Senecae tempore per septem dies inde a XIV Kal. Ian. (XVII Dec.) celebrabantur in honorem Saturni, ad auream aetatem symbolice repraesentandam. Summa fertilitas inprimis a poetis huic aetati tributa; nullo enim serente aut arante omnia sponte proveniebant, parvo aut nullo labore vinum, mel, lac etc. ad vitam suaviter agendam idonea parabantur, et homines optimi vivebant. Proinde plausus ubique, et cantus et lusus et aequalitas viguit Romae, et in iis regionibus quae Romanorum imperio subiectae erant, nec ullum discrimen inter servos liberosque conspiciebatur, quinetiam domini servis ministrabant sedentibus et coenantibus. Saturno enim rerum potiente ne servitium quidem ullum fuisse fingebatur. Cf. Luciani Saturnalia, Cronosolon et epistolae saturnales Tom. IX init. Bip. et Lipsii liber eruditissimus, Saturnalia inscriptus. Scriptores antiqui saepe hac sollemnitate usi sunt, ut lucem coloresque inde peterent suis dictis. Vide v. c. Epictetum Arriani Dissert. I, 25, 8 sq. ibique Vptonum, qui tamen locum Senecae de Constant. XII, 2. male huc retulit. Vestigia haud pauca horum sollenniurn in festo natali Christi hodieque reliqua esse, ingeniose docuit Gedike. Vide Berlinische Monatsschrift anni 1784 mense Ianuar. n. 8.

Clausula Epistolae est ab Epicuro: Immodica ira insaniam gignit.

December est mensis, [a]quo quum maxime civitas desudat. Ius luxuriae publice datum est: ingenti apparara-

a. *quo quum maxime* cum Modio reposui e tribus mss.: quippe quod usus Senecae postulat. Erasmus et Muretus habent: *quo*

paratu sonant omnia: tanquam quidquam inter Saturnalia intersit, et dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non videatur mihi errasse, qui dixit, olim mensem Decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid existimares esse faciendum, utrum nihil ex quotidiana consuetudine movendum; an, ne dissidere videremur cum publicis moribus, et hilarius coenandum, et exuendam
togam. Nam quod fieri nisi in tumultu et tristi tem- 2
pore civitatis non solebat, voluptatis causa ac festorum dierum vestem mutavimus. Si te bene novi, arbitri partibus functus, nec per omnia nos similes esse [b]pileatae turbae voluisses, nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperandum est, ut tunc voluptatibus solus abstineat, quum in illas omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suae capit, si ad blanda et in luxuriam trahentia

maxime. Pincianus vero et Gruterus Lipsiusque: *mensis est, cum maxime.* Mox *publice* Erasm. et Muret. praestant, quod vulgato *publicae* praefero. *inter Saturnalia intersit* omnes codd. et impressi dant praeter Muretum, qui *nunc intersit* e coni. dedit.

b. *pileatae* antiqua lectio, quam codd. Erasmus al. tenent: editio tamen Romana et Muretus habent *pullatae.* Male. Nam pileati erant Romani omnes hac sollemnitate, ut liberos se esse iudicarent. Hinc Roma pileata ap. Martial. XI, 7, 4. Dio Cass. LX, p. 957 ed. Reimar. Pullati contra sunt servi. Cic. Pis. 38. Tacit. Hist. IV, 36. Nec *palliati* ex ora libri Colon. ap. Grut. probes, quippe pallium Graecorum aut exterorum vestis erat. Mox *firmitatis* ex Erasmo et Mureto retraxi: antea: *infirmitatis,* sensu reprobante.

1. *Adeo nihil interest — annum.*] Olim mense Decembri luxuria viguit, sed nunc toto anno luxus regnat: itaque illo ingenti apparatu non opus est. *exuendam togam* et synthesin. Martial. XIV, 1, 141. V, 80, 25. Sueton. Ner. 51. i. e. mollem eamque pretiosam vestem, qua tempore Saturnalium induti esse solebant Romani. At bello civili, tempore periculoso et calamitoso togam pullam s. atram sumere solebant, ideoque pullati s. atrati dicti. Cic. in Vat. 12. Sueton. Aug. 44. cf. Lipsii I Saturn. c. 2.

3 tia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius eſt,
ebrio ac vomitante populo, ſiccum ac ſobrium eſſe:
illud temperatius, non excerpere ſe, nec inſigniri,
nec miſceri omnibus: et eadem, ſed non eodem mo-
do, facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem.
Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem,
ut ex praecepto magnorum virorum tibi quoque prae-
cipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus
minimo ac viliſſimo cibo, dura atque horrida veſte,
4 dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuri-
tate animus ad difficilia ſe praeparet, et contra iniu-
rias fortunae inter beneficia firmetur. Miles in media
pace decurrit ſine ullo hoſte, vallum iacit, et ſuper-
vacuo labore laſſatur, ut ſufficere neceſſario poſſit.
Quem in ipſa re trepidare nolueris, ante rem exerce.
Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem
imitati, prope ad inopiam acceſſerunt, ne unquam
5 expaveſcerent, quod ſaepe didiciſſent. Non eſt nunc
quod

3. *ſiccum*] Eodem fere modo Horat. Serm. I, 3, 5. at ipſis Saturnalibus huc fugiſti ſobrius. Iuvenal. Sat. VII, 96. Tunc par ingenio pretium, tunc utile multis pallere et vinum toto neſcire Decembri. Cic. Acad. IV, 27. ſiccos et ſanos coniungit. Quo ſpectat illud Heracliti celeberrimum: ſiccam animam eſſe ſapientiſſimam et optimam. cf. Heynii Opuſcul. acad. Vol. III, p. 96 ſqq. *interponas aliquot dies.* Sic Pythagoras Stobaei Floril. XVII, p. 339 Schow.: Παντὸς καλοῦ κτήματος πόνος προηγεῖται ὁ κατ' ἐγκράτειαν. Socratem quoque eodem more uſum eſſe patet e Xenoph. Memor. Socr. I, 2, 3. Plato Conviv. p. 266. Tom. X Bip.

4. *Miles in media pace decurrit*] i. in armis ordinem ſervans pleno paſſu incedit aut currit. Veget. I, 27. Lipſii Militia R. I, 5. *Hoc ſequuti — didiciſſent.* Spectat hoc ad cultum Deae Nemeſi ap. Romanos tribui ſolitum, Auguſti ſaltem et inſequenti tempore; quam quum ſuperbiam deprimere et inſolentiam hominum caſtigare crederent, veneratione et voluntaria humilitate ſtatis diebus proſequuti ſunt. Cf. Caſaub. Anim. in Sueton. Aug. c. 91.

quod existimes me ducere te ad [c] modicas coenas et
pauperum cellas, et quidquid aliud est, per quod lu-
xuria divitiarum taedio ludit. Grabatus ille verus sit,
et sagum, et panis durus ac sordidus. Hoc triduo
et quatriduo fer, interdum pluribus diebus: ut non
lusus sit, sed experimentum. Tunc mihi crede, Lu-
cili, exsultabis, dupondio satur, et intelliges ad sa-
turitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod ne-
cessitati sat est, debet etiam irata. Non est tamen, 6
quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod
multa millia servorum, multa millia pauperum faciunt.
Illo nomine te suspice, quod facies non coactus. Tam
facile erit tibi illud pati semper, quam aliquando ex-
periri. Exerceamur ad palum: et ne imperatos for-
tuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Se-
curius divites erimus, si scierimus quam non sit grave
pauperes esse. Certos habebat dies ille magister vo- 7
luptatis Epicurus, quibus maligne famem exstingueret:
visurus an aliquid deesset ex plena et consummata vo-
luptate, vel quantum deesset, et an dignum, quod

c. *modicas.* Hanc lectionem e quibusdam vett. libris sumsit Muretus: Quae tamen ut sincera sit vereor. Codd. dant: *ducere te admoveas coenas; me dicere admoneas: me ducere te ut te moneam: me dicere admoveas coenas: dicere, an moneas coenas: me ducere admoneas coen.: me dicere te moneas coenas: me dicere Temoveas c.* unde Turnebus Adv. 24, 33. *Timoneas* fecit i. vilissimas et ab reliquis hominibus prope damnatas. Lipsius emend. *ad medicas coenas.* Possis quoque ex Horat. III Carm. 29, 15 emendare: *ad mundas coenas.* Nullus enim dubito, quin Senecae haec scribenti illa Horatii ob ocu-

c. 91. p. 11 B. et Winckelmann Monum. antichi inediti T. I. p. 31, qui nostri loci non immemor fuit.

5. *Non est — taedio ludit.*] Horat. III Carm. 29, 15. Mundaeque parvo sub lare pauperum Coenae, sine aulaeis et ostro Sollicitam explicuere frontem. Seneca ad Helviam XII, 2. *dupondio satur* i. duobus assibus. Lips.

6. *Exerceamur ad palum*] contra quem figura hominis praeditum pugnare debebant tirones. Iuvenal. VI, 246. Lipsius Milit. V.

quis magno labore penfaret. hoc certe in his epiftolis ait, quas fcripfit, Charino magiftratu, ad Polyaenum. Et quidem gloriatur, non toto affe fe pafci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto.
8 [d]In hoc tu victu faturitatem putas effe? Et voluptas eft. Voluptas autem, non illa levis et fugax, et fubinde reficienda, fed ftabilis et certa. Non enim iucunda res eft aqua et polenta, aut fruftum hordeacei panis: fed fumma voluptas eft, poffe capere etiam ex his voluptatem, et ad id fe reduxiffe, quod eripere nulla fortunae iniquitas poffit. Liberaliora funt alimenta carceris: fepofitos ad capitale fupplicium, non
9 tam angufte, qui occifurus eft, pafcit. Quanta eft animi magnitudo, ad id fua fponte defcendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum fit? hoc eft

los verfata fint. Quae §. 7. fequuntur verba: *Charino magiftratu* ad temporis definitionem trahunt Interpp., idque recte. Sed nondum pervideo, cui bono haec a Seneca appofita fint: et plane otiofa funt. In ed. Erafm. et veteri editione habetur: *Carino de Magiftratu.* Si Epicurus in horto fuo Rempublicam atque ideo magiftratum habuiffet, iocofe haec a Seneca adiecta effe putarem.

d. *In hoc tu victu faturitatem putas effe? Non putas effe* praeftant multi codd. et omnes edd. Sed omnes Gruteri cum Erf. et Heinf. et Gronov. carent negandi particula. Idque multo elegantius. Vt plurimum concedas, inquit, dabis forfan hoc victu, et nihil ultra poffe famem pelli? Atqui fcito, non pelli tantum poffe, fed et iucunde pelli. Gronovius.

7. *Charino magiftratu.*] Si haec lectio fana eft, recte explicat Muretus: „More graeco Χαρίνου ἄρχοντος. Ita enim annum et tempus illi notabant, ut Romani per Confules." Enimvero de illo Archonte huius temporis filent Annales. cf. Lect. var. Sequentia quidem ap. Diogenem Laert. rel. non occurrunt: fimilia tamen de continentia Epicuri, cf. Diog. Laert. X, 11 ib. Menag. qui huius loci non immemor fuit. Laudat Lipfius (Epicurum, dicere debuiffet) Eufebium Stobaei. Floril. Serm. XVII, p. 345 fq. Schow. et Senecae Ep. CX. *non toto affe.* ὀβολὸν in Graeco fuiffe videtur. De difcipulis Epicuri *Metrodoro* et *Polyaeno* cf. Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 607. 609 ed. Harl.

est praeoccupare tela fortunae. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, et aliquos dies destina, quibus secedas a tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum
Finge Deo. ——

Nemo alius est Deo dignus, quam qui opes contem- 10
sit. quarum [e]possessionem tibi non interdico: sed efficere volo, ut illas intrepide possideas. quod uno consequeris modo, si te etiam sine illis beate victurum persuaseris tibi; si illas tanquam exituras semper adspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum: ab illo fiet numeratio. „Immodica ira gignit insaniam." Hoc quam verum sit, necesse est scias, quum habueris et servum, et inimicum. In omnes 11
personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quam ex odio: non minus inter seria, quam inter lusus et iocos. Nec interest, ex quam magna causa nascatur, sed in qualem perveniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, sed quo incidat. nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, et corripi facilia, scintillam quoque fovent usque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis irae exitus, furor est: et ideo ira vitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis.

e. *possessionem* reposui e pluribus codd. ap. Gruter, et Gronov. Sic scribere Seneca solet, ut: interdicere cui quid praeferat τῷ interdicere cui qua re. Antea: *possessione*.

9. Versus hi magnificentissimi sunt Virgilii Aeneid. VIII, 364. 365.

10. Ad hoc Epicuri dictum alludit noster de Ira I, 1, 2. *delegabo* i. dabo eum tibi, ut pro me dependat.

EPISTOLA XIX.

Omittendas aut abiiciendas esse monet occupationes, et otium captandum, sed otium, non latebras. Num satis diu in actu fuisse Lucilium, adiicit, ut recte otium praeferre possit, quod tamen non prorsus ab actu eum dimovere debeat. Hortatur itaque, ut ab aula et splendore abeat, quippe tumultus et fluctus suos habeant. Clausula ab Epicuro est: vide quibuscum mensa communices.

Exsulto quotiens epistolas tuas accipio. implent enim
me bona spe: iam non promittunt de te, sed spon-
dent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo
melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipso
rogaturus sum? si potes, subduc te istis occupatio-
nibus: si minus, eripe. Satis multum temporis spar-
simus, incipiamus in senectute vasa colligere. Num-
quid invidiosum est? in freto viximus, moriamur in
portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio pete-
2 re, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nun-
quam enim usque eo te abigam, generis humani fu-
rore damnato, ut latebram tibi aliquam parari [a]et obli-
vionem velim. id age, ut otium tuum non emineat,
sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus inte-
gra sunt et prima consilia, an velint vitam per obscu-
rum transmittere: tibi liberum non est. In medium te
protulit ingenii vigor, scriptorum elegantia, clarae et
3 nobiles amicitiae: tanta notitia te invasit. [b]Vt in ex-
tre-

a. *et oblivionem.* Sic Erasm. vetus editio, et plures codd. ap. Grut. Muretus autem et al. *ad oblivionem.* Mox *prima* reposui e Lipsii et Amploniano cod. h. e. eorum qui nondum genus vitae ingressi, quibus omnia adhuc libera sunt. Antea: *propria.*

b. *Vt in extrema* cum Gronov. e codd. praetuli, i. e. quamvis, licet.

1. *istis occupationibus*] quae Lucilium Siciliae procuratorem distinebant. Senectus enim adest, ut de morte cogitandum sit: quare adiicit: *vasa colligenda* esse, more militum castra moventium. Nec hoc nobis dedecori esse potest, quandoquidem satis diu in actu versati sumus.

trema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabunt. tenebras habere non potes; sequetur pristinae lucis multum, quocunque fugeris. Quietem potes vindicare, sine ullius odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quo invitus relictum a te possis cogitare? clientes? quorum nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc praeda. Mutabunt testamen- 4
ta destituti senes? migrabit ad aliud limen salutator? non potest parvo res magna constare. Aestima utrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem senescere contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna misisset! Tulit te longe a conspectu vitae salubris rapida felicitas, provincia et procuratio, et quidquid ab istis promittitur: maiora deinde officia te excipient, et ex aliis alia. Quis exitus erit quid expectas, donec desinas habe- 5
re, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus esse seriem caussarum, ex quibus nectitur fatum, talem et cupiditatum: altera ex fine alterius nascitur. In eam demissus es vitam, quae nunquam

F 4 tibi

3. *quorum nemo — sed aliquid ex te.*] nam patronus clientibus, quos mox *salutatores* vocat, salutantibus convivia (coenam rectam, i. lautam et opiparam) et sportulas quae eduliis et Senecae tempore, nummis constabant. Sueton. Claud. 21. Iuvenal. I, 95. 120 etc. *nunc praeda*, utilitatis caussa amicitiam tuam petunt.

4. *destituti*,] spe et donis privati. *res magna* i. otium tuum. *modum* i. conditionem mediocrem, quam mox *vitam salubrem* vocat. *Procuratio.* Sicilia, quae erat provincia senatoria et popularis, s. publica, praeter proconsulem, habebat *procuratorem*, a principe missum, ad res fisci curandas, ad publicos reditus colligendos, et ad ius dicendum in iis rebus, quae ad fiscum spectarent; haec procuratio equitibus, quinetiam libertinis dari solebat: qua functis ad ampliores honores, quos §. 7. *urbana officia* appellat, aditus patebat. Cf. Dio Cass. LII, 25. LIII, 12. Sueton. Claud. 12. Tacit. Agricola c. IV.

tibi miseriarum terminum ac servitutis ipsa factura sit.
Subduc cervicem iugo [e] tritam: semel illam incidi,
6 quam semper premi, satius est. Si te ad privata re-
tuleris, minora erunt omnia, sed affatim implebunt:
at nunc plurima et undique ingesta non satiant. Vtrum
autem mavis, ex inopia saturitatem, an in copia fa-
mem? Et avida felicitas est, et alienae aviditati expo-
sita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit, ipse aliis non
7 eris. Quomodo, inquis, exibo? utcunque. Cogi-
ta, quam multa temere pro pecunia, quam multa la-
boriose pro honore tentaveris: aliquid et pro otio au-
dendum est, aut in ista solicitudine procurationum, et
deinde urbanorum officiorum, senescendum in tumultu,
ac semper novis fluctibus, quos effugere nullâ mode-
stiâ, nulla vitae quiete contingit. Quid enim ad rem
pertinet, an tu quiescere velis? fortuna tua non vult.
Quid si illi etiamnunc permiseris crescere? quantum
8 ad successum accesserit, accedet ad metum. Volo ti-
bi hoc loco referre dictum Maecenatis, vera in ipso
equuleo docuit. „Ipsa enim altitudo attonat summa."
Si quaeris, in quo libro dixerit, in eo qui Prome-
theus

e. *tritam* e quatuor codd. recepit Gruterus: ap. Erasmum al. deerat.

6. *ipse aliis non eris*] tu tantum non habebis, quantum alii a te petant, ideoque iis non sufficies.

8. *Maecenatis vera in ipso equuleo d.*] i. e. ut opinor, quum ipse sua felicitate torqueretur. Fortassis etiam in equuleo eum fuisse dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire numquam potuit. Muretus. Cf. Epist. XCII, 32. CXIV, 4 sq. De Maecenate, qui a. V. C. DCCXLVI mortuus est, vid. Dio Cass. LV, 7. Senec. de Provid. III, 9 not. *Ipsa enim altitudo attonat summa* sc. loca. Sane quam tumide locum communem extulisse dicendus est: ipsi tumuli tonitrui expositi sunt. Sententia haec est antiquissima et saepe occurrit, v. c. ap. Herodot. I. unde Stobaeus Floril. Serm. XXII, p. 416 Schow. repetiit: Ὁρᾷς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα ὡς κεραυνοῖ ὁ Θεὸς etc.

theus inscribitur. hoc voluit dicere, attonita habet
summa. Est ergo tanti ulla potentia, ut sit tibi tam
ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum ex- 9
emplum Romanae eloquentiae daturus, nisi illum ener-
vasset felicitas, imo castrasset. Hic te exitus manet,
nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille serio voluit)
terram leges. Poteram tecum et hac Maecenatis sen-
tentia parem facere rationem: sed movebis mihi con-
troversiam, si te novi, nec voles, quod debeo, [d] in
aspero et probo accipere. Vt se res habet, ab Epi-
curo versura facienda est. „Ante," inquit, „circum- 10
spiciendum est, cum quibus edas et bibas, quam quid
edas et bibas." Nam sine amico, visceratio leonis ac
lupi, vita est. Hoc non continget tibi, nisi secesse-
ris: alioquin habebis convivas, quos ex turba salu-
tantium nomenclator digesserit. Errat autem qui ami-
cum in atrio quaerit, in convivio probat. Nullum
habet maius malum occupatus homo, et bonis suis ob-
sessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non

d. *in aspero et probo accipere* h. e. in recenter cuso, etsi bono nummo. Erasmus, Turnebus Adverf. XVIII, 28. Hotomann. de re nummar. c. 2 et Lipsius em. *nisi in aspero et probo*, i. voles habere, ac requires asperum Philosophiae nummum, non fugientem ac tritam Maecenatis monetam. Sed *asper nummus* ap. Sueton. Ner. XLIV est recens, nondum detritus: simul allusum ad tumorem, qui Maecenatis dictionem obsidet: etiam trahi huc potest corruptio monetae novae isto tempore. Opponitur moneta proba i. sententia Epicuri.

9. *quod ille serio voluit*] refero ad continentiam, qua se gessit erga Augusti studium in eum. Semper eques mansit, et usque ad mortem suam amicus Augusti, quem adeo heredem scripsit. cf. Dio Cass. l. l. *versura facienda est* i. mutuari debemus.

10. Dictum hoc Epicuri alibi, quod sciam, non occurrit. *Visceratio* h. l. divisio carnium parum amica. cf. Ep. LXXIII, 8. *Ex turba salutantium*, quibus coena, officiorum velut merces est. Apparet autem, a nomenclatore (servo) qui observabat electos, et vocatori indicatos vel officiosos maxime, vel quorum ordo iam esset. Lipsius.

est: quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, quum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leve aes alienum debitorem facit, grave inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere; si collata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuae, interim hoc consilio sapientum utere, ut magis ad rem existimes pertinere, quis, quam quid acceperit.

EPISTOLA XX.

Quum Lucilius scripsisset, se profectus suos intelligere, ostendit Seneca gaudium suum, monetque, Philosophiam in factis, non in verbis esse, itaque ad illa esse eundum, et quidem constanter. Nam sapientia est convenientia et tenor unus voluntatum et vitae. Hinc paupertas etiam non timenda est, nec divitiae, si adsint, amandae. Redit monitio, pauperem certis diebus agere et imitari. Cf. Ep. XVI.

Haec Epistola etiam eo nomine insignior est, quod de summo ethices principio s. de fine bonorum secundum Stoae praecepta in ea optime exposita videmus. Stoici enim docebant, ad unam regulam esse vitam exaequandam (καθ' ἕνα λόγον καὶ συμφώνως δεῖ ζῆν. Stob. Ecl. ethic. p. 171 Cant.).

Si vales, et te dignum putas, qui aliquando fias tuus, gaudeo; mea enim gloria erit, si te istinc, ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut philosophiam in praecordia ima demittas, et experimentum tui profectus capias, non oratione, nec scripto: sed animi firmitate, et cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, et assensionem

11. *quod beneficia — oderint.*] idem observat Tacit. Annal. IV, 18 med. ubi Lipsius nostrum locum attulit. De Benef. VI, 34. *grave inimicum.* cf. de Benef. II, 24.

1. *Aliud — aliud — desinet*] Nam illi vel suasorias, vel dis-

ſionem coronae captantibus, aliud his, ᵃqui iuvenum et otioſorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philoſophia, non dicere; et 2
hoc exigit, ut ad legem ſuam quisque vivat, ne orationi vita diſſentiat, ut ipſa inter ſe vita unius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt et officium ſapientiae, et indicium, ut verbis opera concordent, ut et ipſe ubique par ſibi idemque ſit. Quis hoc praeſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: ᵇnec hoc dico, ſapientem ſemper uno iturum gradu, ſed una via. Obſerva itaque, numquid 3
veſtis tua domusque diſſentiant: numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: numquid coenes frugaliter, aedifices luxurioſe. Unam ſemel, ad quam vivas, regulam prende, et ad hanc omnem vitam tuam exaequa. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris et extendunt. Vitium eſt haec diverſitas, et ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiam

a. *qui iuvenum et otioſorum.* Sic Eraſmus, Pincianus et Gruter. in quinque ſuis codd. invenit. *Occiſorum* nonnullos libros obſidet. *Nos qui iuv.* Grut. in V. ſuis invenit et approbavit. Mox §. 2 emendo: *ut et ipſe ubique par tibi idemque ſis.*

b. *nec hoc dico.* Hanc mss. lectionem illibatam retinendam docet Gronov. Pronomen illud antea deerat in edd. Eſt autem pleonaſmus ille pronominis uſitatus antiquis. Cf. Epiſt. LXVI, 17. Hoc nobis etc. XCI, 2. Nat. Qu. II, 26. Nec hoc dico etc.

diſſuaſorias orationes habebant coram populo, ut laude *coronae* i. auditorum circumſtantium potirentur: hi in ſcholis tamquam rhetores vel alibi ſcripta ſua e. c. orationes, poemata etc. publice praelegebant. Illi his conaminibus ſuis verba et profeſſionem ſuam probant, hi *detinent*, delectantes tempus fallunt.

2. *Facere docet philoſophia.*] Satis appoſite laudat Lipſius Epictetum Arrian. Diſſ. III, 21. Iam inde ab eo tempore, quum philoſophari inciperent homines, huius ſententiae praeſtantiam intellexerunt: quod videre eſt vel ex ſeptem ſapientum dictis, ex iis quae de Socrate traduntur etc. *ut et ipſe* ſc. ſapiens. *nec hoc dico — via.* Et in hoc recedit a Stoicorum definitione ſapientis notiſſima.

Etiamnunc dicam, unde sit ista inconstantia, et dissi-
4 militudo rerum consiliorumque? Nemo proponit sibi,
quid velit, nec si proposuit, perseverat in eo, sed
transilit: nec tantum mutat, sed redit, et in ea quae
deseruit ac damnavit, revolvitur. Itaque ut relinquam
definitiones sapientiae veteres, et totum complectar
humanae vitae modum, hac possum contentus esse.
Quid est sapientia? Semper idem velle atque idem
5 nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, ut
rectum sit quod velis. Non potest cuiquam semper idem
placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid
velint, nisi illo momento, quo volunt. in totum,
nulli velle aut nolle decretum est. Variatur quotidie
iudicium, et in contrarium vertitur: ac plerisque agi-
6 tur vita per lusum. Preme ergo quod coepisti: et
fortasse perduceris aut ad summum, aut eo quod sum-
mum nondum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis,
huic [c] turbae familiari? Turba ista quum a te pasci de-
sierit, ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo non
potes scire, paupertatis scies. Illa veros certosque
amicos retinebit: discedet quisquis non te, sed aliud
sequebatur. Non est autem vel ob hoc unum aman-
7 da paupertas, quod, a quibus ameris, ostendit? O
quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum
mentiatur? Huc ergo cogitationes tuae tendant, hoc
cura,

c. *turbae familiari.* Sic quatuor Palatini, et Gronov. ad Senec. de Ira III, 8, 2. legendum monet. Mali correctores fecerunt: *familiarium*, aut alium centunculum addiderunt. Cf. Ep. XXIV, 13. ubi *frementem* vera lectio est, CXIV, 12. M. Senec. Controv. III. Interdum tamen noster hanc regulam migravit e. c. Ep. XXXII, 1. sollicitantium turba.

4. Caussas huius inconstantiae leviter perstringit. Reliqua bene cohaerent cum proposito: quum enim §. 2. de officiis et indiciis sapientiae dixisset, addit recte definitionem, quam Zenonis esse convenientiam (ὁμολογίαν) ubertim docet Lipsius II Manud. Diss. 15. cf. Tiedemann. System der stoisch. Philos. Vol. III, p. 76 sq.

cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, ut
contentus ſis temetipſo et ex te naſcentibus bonis.
Quae poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad
parva, ex quibus cadere non poſſis: idque ut liben-
tius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolae huius,
quod ſtatim conferam. Invideas licet: etiamnunc li- 8
benter pro me dependet Epicurus. „Magnificentior,
mihi crede, ſermo tuus in grabato videbitur et in pan-
no. non enim dicentur tantum illa, ſed probabun-
tur." Ego certe aliter audio quae dicit Demetrius
noſter, quum illum vidi nudum, quanto minus quam
ſtramentis incubantem? [d] non praeceptor veri, ſed te-
ſtis eſt. Quid ergo? non licet divitias in ſinu poſi-
tas contemnere? Quid ni liceat? et ille ingentis ani- 9
mi eſt, qui illas circumfuſas ſibi, multum diuque mi-
ratus, quod ad ſe venerint, ridet, ſuasque audit ma-
gis eſſe quam ſentit. Multum eſt, non corrumpi di-
vitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in divitiis
pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret divitiis. „Neſcio,"
inquis, „quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in
illam inciderit." [e] Nec ego Epicuri angelus ſcio, an
pau-

d. *non praeceptor.* Sic Eraſm. et codd. Antea: *tunc enim praec.*
e. *Nec ego Epicuri angelus ſcio.* Omnium fere codd. et edd. lectio, nec improbanda. Senſus bonus: Nec ego, qui tibi tam ſaepe

8. Haec verba Epicuri ex epiſtola quadam nunc deperdita deſumta eſſe videntur. *Demetrius* nobilis iſto tempore Cynicus. Cf. de Provid. III, 3 not. de Vita beat. XVIII, 3. Poſteaquam vidi illum vitam pauperrimam degere; ea quae dixit ſcripſitque nunc aliter audio, legoque. Egregia autem Demetrii ſcripta fuiſſe; videbis quoque e Stobaei Floril. p. 213 Schow. *Stramentis.* Lipſius explicat de tomento Circenſi fracto et ſtramento diffluente: male, nam tomentum illud Circenſe ex arundinibus, ſ. ſarturis veteris lini, ſ. conciſa palude conſtabat. Vide Senec. de Vita beat. XXV, 2. ubi nota ex his corrigatur. Cf. I. F. Gronovii Obſſ. IV, 22. p. 776 ſq. ed. Lipſ., ubi de Circenſi tomento egregie egit.

9. *Nec ego Epicuri angelus*] cf. lect. var.

pauper iste contemturus sit divitias, si in illas inciderit. 10 Itaque in utroque mens aestimanda est, inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic divitiis non indulgeat. Alioquin leve argumentum est bonae voluntatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquem illa non necessitate pati, sed malle. Ceterum magnae indolis est, ad ista non properare tanquam ad meliora, sed praeparare tanquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia: quum vero multo ante meditatus ac-
11 cesseris, iucunda quoque. Inest enim illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium ergo iudico id, quod tibi scripsi magnos viros saepe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum est, quod deliciis permaduimus, et omnia dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus e somno, et vellicandus est animus, admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur dives. quisquis exit in lucem, iussus est lacte et panno esse contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPISTOLA XXI.

Conquesto Lucilio, sibi quosdam homines multa negocia facessere, ideoque molestias creare, respondet Seneca, illum, qui ei vel maxime molestus sit, esse ipsum Lucilium, quippe qui non patiatur, ut in secu-

Epicuri dicta annuncio, et modo illud (§. 8.) attuli, scio, an pauper iste, de quo Epicurus loquitur, contemturus sit etc. Facete autem se Epicuri angelum, nuntium appellat. Aberrationes librariorum *aemulus*, angelus facile exspectaveris. Pincianus ex ms. suis emendat: *nec scio, inquit Epicurus, si iste pauper* etc., quocum facit Lipsius. Stephanus autem Epist. ad Dalechamp. 13 emendat *amiculus*, ut sit deminutivum ab: amicus. Sed equidem opinor emendatione locum hunc non egere.

10. *meditatus*] i. exercitus praeparatione ista.

11. *Necessarium ergo iudico — interponere.*] Cf. Epist. XVIII, 3.

securiorem vitam transeat, metuens ne obscurus fiat. Quae quidem redarguens, probatum it, philosophiae eum et studiis literarum in vera luce positum iri, operibus contra fortunae mox evanescentibus. Hoc demonstrat exemplis satis luculentis. Quid, quod noster quasi vaticinans promittit, se Lucilium in posteritatem secum esse reportaturum. Quod quam vere vaticinatus sit, vel inde colligi potest, quod nisi Seneca Lucilii gloriam praedicasset, nullum eius vestigium certum amplius exstaret. Nam quod Lucilio tribuitur poema Aetna inscriptum, coniecturis magis, quamvis ingeniosis et eruditis, quam fide historica certa ei adscribitur.

Ceterum multos in Antiquitate laudatores nacta sunt studia literarum, e quibus Theocrit. XVI, 48—57. Horat. IV Carm. 8, 13—20. Diod. Sicul. II, p. 556 hic notasse sufficiat. — Clausula est Epicuri sententia ex Epistola ad Idomenea amicum nunc deperdita: ne divitias augeas, cupiditates minue. Etiamnunc graece exstat haec sententia ap. Stobaeum Floril. Serm. XVII, p. 346 Schow. Ἐπικούρου· Ἐπίκουρος ἐρωτηθεὶς, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν; Οὐ τοῖς οὖσι προστιθεὶς, ἔφη, τῆς δὲ χρείας τὰ πολλὰ περιτέμνων. *Quae quidem non ex ipso fonte, quo usus est Seneca, sed ex collectione quadam apophthegmatum, quae multae in antiquitate fuisse videntur, desumsisse Stobaeum, obiter moneo.*

Cum istis negotium tibi esse iudicas, de quibus scri-
pseras? maximum negotium tecum habes: tu tibi mo-
lestus es. Quid velis nescis: melius probas honesta,
quam sequeris. vides ubi sit posita felicitas, sed ad il-
lam pervenire non audes. Quid sit autem quod te
impediat, quia parum ipse dispicis, dicam. Magna
haec esse existimas, quae relicturus es: et quum pro-
posuisti tibi illam securitatem, ad quam transiturus es,
retinet te huius vitae, a qua recessurus es, [1] fulgor,
tanquam in sordida et obscura casurum. Erras, Lu- 2
cili: ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest
inter splendorem et lucem, quum haec certam origi-
nem habeat ac suam, ille niteat alieno: hoc inter
hanc vitam, et illam. Haec, quia fulgore extrinse-
cus

1. *securitatem*] illam vitam dicit, quae caret divitiis. Cf. Ep. XX, 9.

2. *ad illam*] sc. philosophiae dedicatam: de qua vide nostri praefat. ad 1. Nat. Qu.

cus veniente percussa est, crassam illi statim umbram faciet quisquis obstiterit: illa vero suo lumine illustris
3 est. Studia te tua clarum et nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. quum Idomeneo scriberet, et illum a vita speciosa ad fidelem stabilemque gloriam revocaret, [a] rigidae tunc potentiae ministrum, et magna tractantem: „Si gloria," inquit, „tangeris, notiorem te epistolae meae facient, quam omnia ista quae
4 colis, et propter quae coleris." Numquid ergo mentitus est? quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omnes illos megistanas et satrapas, et regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, oblivio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolae non sinunt. nihil illi profuisset gener Agrippa, et Tiberius progener, et Drusus Caesar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero

a. *rigidae.* Omnium codd. et edd. lectio est: quam tamen Lipsius Epistolicarum Quaest. V. (Opp. Tom. I, p. 321) reiicit, reposito e sola coniectura: *regiae*, collat. de Benef. II, 5. Quales regiae potentiae ministri sunt. Sed *rigidae* i. tyrannicae bene habet. Mox *incidisset* habet, nec opus est, ut mutemus in: *indidisset*, quod nonnulli codd. dant, aut *insigniisset*, quod Gruter. proposuit.

3. *Idomeneo*] Fuit is Lampsacenus, vir doctus, cuius liber de viris claris saepe a Plutarcho aliisque laudatur. Epicuri soror Batis eius uxor fuisse traditur ap. Diog. Laert. X, 23. cf. Ionsius II, 1, 4 p. 140 sq. ed. Dorn.

4. *Numquid — incidisset?*] Straboni tamen aliisque memoratur propter eius scripta satis celebria. *Megistanas*, magnates. Suidas: Μεγιστάνες, οἱ τοῦ βασιλέως περίβλεπτοι ὑπ' ἐξουσίᾳ, Megistanes conspicui apud Regem (Persarum) ob potentiam: et Satrapae proprie regionum praefecti. Lipsius. Caecilius *Atticus* eques Rom., cuius vitam a Corn. Nepote scriptam num Senecae et Suetonio, a quibus non memoratur, incognitam aut non magni factam fuisse statuamus? Eius filiam Pomponiam duxit M. Agrippa (Corn. Nepos c. XII vit. Attici.), neptem Agrippinam Tiberius, cuius filius Drusus Caesar fuit. cf. Sueton. Tib. c. VII.

Cicero illum [b] applicuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exserent, et in idem quandoque silentium abitura oblivioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius noster duobus memoriam aeternam promisit, et praestat: 5

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo:
Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoscunque in medium fortuna protulit, quicunque membra ac partes alienae potentiae fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata est, dum ipsi steterunt: post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio: nec ipsis tantum honor habetur, sed quidquid illorum memoriae adhaesit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epistolam meam venerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem sententiam scripsit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem 6 7

b. *applicuisset* i. sibi et famae suae iunxisset. Antiqua lectio, quam Muretus mutavit in: *aperuisset*, quod etiam bene stare posset, etsi Gruter. barbaram hanc phrasin esse male putat.

5. *Quod Epicurus — promitto — educere.*] Vere vaticinatus est: quod aliis antiquitatis scriptoribus idem de se sperantibus accidisse, nos gratulamur, e. c. Horat. II Carm. 20, 27 sq. Quae tamen fortuna multis quamvis satis callide de se vaticinatis non affulsit, ut Ennio (ap. Cic. Tusc. Disp. I, 16. Nemo me lacrimis decoret, nec funera fletu Faxit. cur? volito vivo' per ora virum) et Cordo Cremutio ap. nostrum in Consolat. ad Marc. I, 4 aliisque. Splendidissimum Virgilii epiphonema exstat in Aeneid. IX, 446 sq.

7. *Ad hunc — detrahendum est.*] Cf. Argumentum: Pytho-

tem non publicâ, nec ancipiti via faciat. „Si vis,"
inquit, „Pythoclea divitem facere, non pecuniae adii-
ciendum, sed cupiditatibus detrahendum est." Et aper-
tior ista sententia est, quam ut interpretanda sit, et
disertior quam ut adiuvanda. Hoc unum te admoneo,
ne istud tantum existimes de divitiis dictum: quocun-
8 que transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea ho-
nestum facere, non honoribus adiiciendum est, sed
cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in
perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum est,
sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem
facere, et implere vitam, non annis adiiciendum est,
sed cupiditatibus detrahendum. Has voces non est,
9 quod Epicuri esse iudices; publicae sunt. Quod fieri
in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque
existimo. quum censuit aliquis, quod ex parte mihi
placeat: iubeo illum dividere sententiam, et sequor.
Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut
istis, qui ad illa confugient, spe mala inducti, qui
velamentum seipsos suorum vitiorum habituros existi-
mant, probem, quocunque ierint, honeste esse vi-
ven-

Pythocles amicus iunior fuit Epicuri et discipulus, qui Idomeneo commendatus esse videtur ab Epicuro. Vide Diog. Laert. X, 5. 6.

8. *publicae sunt*] i. e. cuique Philosophiae sunt communes, *κοιναὶ ἔννοιαι*, ut stoice loquar. Sic paullo ante §. 7. publica viâ. cf. Ep. III, 1. Haec et similia ex ista ipsa causa a Stob. Floril. Serm. X, p. 286. 288 sq. Socrati, Platoni aliisque philosophis tribuuntur.

9. *Quod fieri — sequor.*] Hic et alibi noster declarat, se nulli sectae philosophicae tam serviliter adhaerescere, uti de Epicureis in verba magistri quasi iurantibus notum est. Qua in perseveratione similitudine hac uti amat. Cf. Senec. de Vita beat. III, 2. not. *ad illa* dogmata Epicuri et ea male intellecta, *honeste* esse vivendum. Frequentissimum Epicuri initium literarum erat: *σπουδαίως ζῆν ἄριστον*. Diogen. Laert. X, 14.

vendum. Quum adierint hos hortulos, et inscriptum 10
hortulis: „Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est;" paratus erit istius domicilii custos, hospitalis, humanus, et te polentâ excipiet, et aquam quoque large ministrabit, et dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant, [c] inquit, hi hortuli famem sed exstinguunt: nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali et gratuito remedio sedant.
In hac voluptate consenui: de his tecum desideriis lo- 11
quor, quae consolationem non recipiunt, quibus dandum est aliquid ut desinant. Nam de illis extraordinariis, quae licet differre, licet castigare et opprimere, hoc unum commonefaciam: Ista voluptas naturalis est, non necessaria: huic nihil debes. si quid impendis, voluntarium est. Venter praecepta non audit, poscit, appellat. non est tamen molestus creditor, parvo dimittitur: si modo das illi quod debes, non quod potes.

c. *inquit* sc. istius domicilii custos Epicurus. Erasmi editio et Gruteri quatuor membranae custodiunt voculam *inquit*, quam Grutero probante in textum reduxi, vulgato: *inquam* eliminato.

10. *Quum adierint hos hortulos.*] In horto octoginta minis comparato et Athenis ipsis (Plin. H. N. XIX, 4. a Brucker. Hist. crit. Phil. Vol. I, p. 1233 allato auctore) sito cum amicis beate vixit Epicurus, eumque in testamento successori scholae suae tradidit. Diog. Laert. X, 17. Hinc eius philosophia *κῆπος*, hortus, *ἡ ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴ*, et Epicurei *οἱ ἀπὸ* s. *ἐκ τῶν κήπων*, *κηπολόγοι*, appellari solebant, quineriam Epicureus Apollodorus *ὁ Κηποτύραννος*. cf. Brucker l. l. p. 1233 not. e. Cic. ad Attic. II Epp. 24. Diog. Laert. X, 10. 25. ibiq. Menag. Senec. Ep. IV, 8. *polenta et aqua.* Saepe huius frugalitatis, vere philosophicae fit mentio apud auctores, qui de Epicuro loquuntur. *Μάζα* s. *ἄρτος λιτὸς, καὶ ὕδωρ* eadem de re occurrunt ap. Diog. Laert. X, 11 et 131. Aelianus Stobaei Floril. Serm. p. 343. Senec. Ep. XVIII, 8. Cf. Brucker l. l. p. 1234 sq. qui nostrum locum non praetermisit.

EPISTOLA XXII.

Lucilium de molestiis acerbissimis, quas sibi procuratio Siciliae creet, literis ad Senecam missis, conquestum, nec quomodo ex his officiis et difficultatibus emergat habentem, monet Seneca, ut ipse dispiciat occasionem elabendi, eaque optime utatur, vel cum dispendio vitae. Sed haec circumspectio fiat tranquillo animo, nec ulla occupationum praemii ratione habita. Quod consilium ut confirmet, offert quaedam ex epistola Epicuri ad Idomenea, ministrum regis alicuius, cui easdem molestias conquesto idem consilium dederat. Adhaec viri fortis est, non cedere oneri, sed ipsa rerum difficultate illectum vires suas experiri. Clausula est ab Epicuro: omnes exire pueros e vita i. verae vitae ignaros.

Iam [a] intelligis educendum esse te ex istis occupationibus, speciosis et malis: sed quomodo id consequi possis, quaeris. Quaedam non nisi a praesente monstrantur. Non potest medicus per epistolas, cibi aut balnei tempus eligere: vena tangenda est. Vetus proverbium est: „Gladiatorem in arena capere consilium.“ Aliquid adversarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in universum et mandari potest, et scribi: tale consilium non tantum absentibus, sed etiam posteris datur.
2 illud alterum, quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo suadebit: cum rebus ipsis deliberandum est. Non tantum praesentis, sed vigilantis est, occasionem observare properantem. Itaque hanc circumspice: hanc si videris, prende: et toto impetu, totis viribus id age, ut te istis officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende. Censeo, aut ex istâ vita tibi, aut e vita exeundum. Sed illud idem existimo, leni eundum viâ: ut quod male implicui-

a. *intelligis* proba lectio. Lipsii et aliae insequutae edd. habebant falso *intelligas*.

1. *Vetus proverbium est — consilium.*] Cf. Erasmi Adag. 1647.

2. *ut quod male implicuisti.*] Ipsum Lucilium auctorem huius condicionis, quam queritur, fuisse

plicuisti, solvas potius quam abrumpas. dummodo,
si alia solvendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo 3
tam timidus est, ut malit semper pendere, quam se-
mel cadere. Interim, quod primum est, impedire te
noli: contentus esto negotiis, in quae descendisti,
[b] vel quod videri mavis, incidisti. Non est, quod
ad ulteriora nitaris: aut perdes excusationem, et ap-
parebit te non incidisse. Ista enim quae dici solent,
falsa sunt: Non potui aliter. Quid si nollem? ne- 4
cesse erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi:
est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere, nec
instare fortunae ferenti. Numquid offenderis, si in
consilium non venio tantum, sed advoco? et quidem
prudentiores quam ipse sum, ad quos soleo referre,
si quid delibero. Epicuri epistolam ad hanc rem per-
tinentem legi, Idomeneo quae scribitur. quem rogat,
ut quantum potest fugiat et properet, antequam aliqua
vis maior interveniat, et auferat libertatem recedendi.
Idem tamen subiicit, nihil esse tentandum, nisi quum 5
apte poterit tempestiveque tentari: sed quum illud tem-
pus diu captatum venerit, exsiliendum ait. Dormita-

b. *vel quod videri mavis.* Sic dant nonnulli codd. ap. Grut. Lipsius, quem Muretus sequutus esse videtur, Elect. I, c. 16 (Opp. tom. I. p. 401) ingeniose emendaverat, vulgata reprobata: *vel quod videri potest maius.*

fuisse necesse est, etsi casu in eam devenisse videri voluit. Sed quonam modo id evenerit, dicere non habemus.

3. *Semper pendere*] Lipsius laudat Homer. Il. ϑ. 511. 512. unde tamen parum proficias. *Non est, quod ad ulteriora* s. munera, honores.

4. *felicitatem*] quam multitudo hominum pro vera et sincera habere solet. Enimvero id iam laudi est; pergit, non dico, si ei repugnaveris; nam hoc indicium magni animi esse potest, sed si tamen subsistas, nec *fortunae ferenti* i. secundae, te abripienti in fastigium, *instes*, studiose eam sequaris. Epicuri epistolam ad Idomenea deperditam esse, iam ad priorem epistolam §. 3. et in Argum. declaravi.

re de fuga cogitantem vetat, et ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum, ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc et Stoicam ſententiam quaeris. non eſt quod quisquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam for-
6 tiores ſunt. Exſpectas forſitan, ut tibi haec dicantur: turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti; non eſt vir fortis et ſtrenuus, qui laborem fugit; [c] creſcit illi animus ipſa rerum difficultate? Dicentur tibi iſta, ſi operae pretium habebit perſeverantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendumve erit: alioquin ſordido ſe et contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotii cauſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, ut ambitioſis rebus implicitus, ea-
7 rum ſemper aeſtus ferat. Sed quum viderit brevia, in

c. *creſcit illi animus.* Hanc lectionem Col. codex, optimus, ut puto, Gruterianorum, praeſtat, quam vulgatae. Eraſmus autem habet: *verum ubi creſcit.* Antiqua editio *verum eſt, ubi cr.* Codex Norimb. *fugit niſi cr.* quam lectionem et Modius Nov-antiq. lectr. Ep. 127. ex membranis ſuis affert. *Verum ibi* ap. Lipſium et ſequentes eſt typographorum vitium. Noſtra lectio Senecae abrupta loquendi ratione dignior eſt: nihil enim ei eſt magis uſitatum, quam tales particulas adverſativas omittere. Cf. Ep. XXIII, 3. XLVII, 5. LXVI, 12. de Benef. III, 15.

5. *in tempore*] ſc. opportuno. Cf. Drakenborch. ad Liv. VIII, 7. §. 5. Tom. II, p. 674. et ad Sil. Ital. XI, 8. ubi plena manu exempla huius ſignificationis attulit. *Puto nunc et Stoicam ſententiam* etc. cf. Diog. Laert. VII, 116 et loca innumera veterum auctorum e. c. Ciceronis, de fortitudine, quae cum prudentia aliisque virtutibus coniuncta eſſe debet. Hinc noſter cautiores eos vocat, quoniam mala devitanda docent, nec tamen pugnam cum iis detrectandam, ſi quando inciderit. Sequentia tria praecepta ſtoica ſunt diſertiora quam ulla interpretatione egeant.

6. *bono viro*] i. ſapienti, ἐναρέτῳ Stoico. *nec in negotiis — cauſa* niſi honeſtum et utilitas hominum conſequatur.

7. *Sed quum — tutum*] metaphora a navigatione deſumta:

in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga; sed senſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes evadere, ſi occupationum pretia contemſeris. Illa ſunt, quae nos morantur et detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipſa meſſe diſcedam? nudum erit
latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his 8
ergo inviti homines recedunt, et mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quae cupiere, deplorant, et de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod
aegre ferre ipſos et miſere, loquuntur. Ita eſt, mi 9
Lucili, paucos ſervitus, plures ſervitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, et libertas bona fide placuit: in hoc autem unum advocationem petis, ut ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere contingat: quidni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones et Chryſippi moderata, et honeſta, et vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiverſaris, ut circumſpicias, quantum feras tecum, et quam magnâ pecuniâ inſtruas otium: nunquam exitum invenies. Ne-
mo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, 10
propitiis diis; ſed non ſic, quomodo iſtis propitii ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: [d] ad hoc unum excuſati, quod iſta quae

d. *ad hoc unum.* Sic Veteres omnes. Lipſius emendat: *ab hoc uno.* Muretus: *hoc uno.* Gronov. egregie *ob hoc unum*, laudans Ep.

ra: nam brevia ſunt loca vadoſa et arenoſa, uti apud Virgil. Aen. I, 111. *nudum — vacuum.* Ad faſtum ſpectat ſatis notum, quo potentiores Romani gaudebant, ut deducerentur et ſalutarentur a clientibus amicisque.

9. *advocationem petis*] i. moram interponis ad deliberandum,

urunt, quae excruciant, optantibus data sunt. Iam imprimebam epistolae signum: resolvenda est, ut cum solenni ad te munusculo veniat, et aliquam magnificam vocem secum ferat. et ecce occurrit mihi nescio utrum verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicu-
11 ri. adhuc enim alienas sarcinas adorno. „Nemo non ita exit e vita, tanquam modo intraverit.“ Quemcunque vis occupa, adolescentem, senem, medium: invenies aeque timidum mortis, aeque inscium vitae. nemo quidquam habet facti, in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quam quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quam quomodo natus est, exit e vita.
12 Falsum est, peiores morimur, quam nascimur. Nostrum istud, non naturae vitium est. illa de nobis conqueri debet, et dicere: Quid hoc est? sine cupiditatibus vos genui, sine timoribus, sine superstitione, sine perfidia, ceterisque pestibus: quales intrastis, exite. Percepit sapientiam, si quis tam securus moritur, quam nascitur. Nunc vero trepidamus, quum periculum accessit: non animus nobis, non color
13 constat: lacrimae nihil profuturae cadunt. Quid est turpius, quam in ipso limine securitatis esse solicitum? Causa autem haec est, quod inanes omnium bonorum esum-

XXXIX, 5. de Benef. VI, 23. Nat. Qu. VII, 14. Rari cometae et ob hoc mirabiles. Quam Gronovii emendationem recipere licet, nisi *ad* pro *in* quandoque poni concedas, ut sit: in hoc uno respectu.

dum, ideoque deliberationem ipsam. vid. Consolat. ad Marc. X, 3 not.

10. *adhuc enim alienas sarcinas adorno*] i. aliorum dicta adiuvo interpretatione. Sarcinas enim de iis quae quis habet, portat, possidetque tamquam propria, in usu esse constat. e. c. Martial. II, 11, 8.

11. *Quemcunque vis occupa — vitae.*] Similia occurrunt apud Senecam de Brevit. vitae III, 2 sq.

e summis vitae desideriis laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla subsedit. transmissa est, et effluxit. Nemo quam bene vivat, sed quam diu, curat: quum omnibus possit contingere, ut bene vivant; ut diu, nulli.

EPISTOLA XXIII.

Monet, ut verum gaudium quaerat: est enim severa res, et ex vero bono nascitur: est fundamentum, quin culmen omnis sapientiae. Reliquae voluptates fallaces et fugaces sunt: hoc gaudium solidum et firmum est, quia in solido situm et animo, optima nostri parte. Vno verbo, positum est in conscientia. Spectant haec ad dogma stoicum satis celebre: sapientem sibi parem et semper in gaudio esse. Conf. Cic. Paradox. V. Augustin. de Civit. Dei XIV, c. 11. Tribuunt autem Stoici nonnisi sapienti velle, gaudere, cavere, stulto contra nonnisi cupere, laetari, metuere, contristari. Gaudium (χαρὰ) opponitur voluptati (ἡδονῇ) sibique subiectas habet oblectationem, hilaritatem et tranquillitatem. Cic. Tusc. Disp. IV, 6. quum ratione animus movetur placide atque constanter, tum illud gaudium dicitur etc. laetitia est sine ratione animi elatio. Totum paradoxon Stoicorum hoc nititur eo, quod ponebant, affectus perturbationesque animi nonnisi ex opinionibus oriri: atqui sapientem et illis et his liberum esse oportet, et est; sequitur itaque eum tranquillitate et constantia, atque ideo, quod inde manat, gaudio potiri, qui sapiens et vocari et revera esse velit. Cf. Lipsii Manuduct. III, Diss. 5.

Clausula est ab Epicuro petita: turpe et molestum est, semper vitam incipere.

e. *summis vitae desideriis.* Gruterus sic ope codd. emendat. Eam ob caussam in ipso limine securitatis solliciti sumus, quod huius vitae desiderio tenemur. Pincianus ille egregius Criticus non sine adminiculo membranarum, in quibus erat: *omnium bonorum sumus, quum in fine vitae desideria laboramus* fecerat: *sumus quorum in fine v. d. l.* Sed Gronov. observat, Erasmi et Gruteri codd. una cum suo priscasque edd. trium illorum: *quorum in fine* vestigium nullum haberi, et verbum substantivum: *sumus* recidendum esse, ut vox *vitae* more his auctoribus frequenti repetatur. (cf. not. ad Consol. ad Marc. c. III, 4. et Gron. Obss. II, 11. p. 234 ed. Lips.) Amplonian. cod. praestat: *sumus, qui in hac vita laboramus.*

13. *Nemo quam bene — nulli.*] Cf. Gatack. ad Antonin. p. 110 sq. qui nec nostri loci immemor fuit.

Putas me tibi scripturum, quam humane nobiscum
hiems egerit, quae et remissa fuit, et brevis: quam
malignum ver sit, quam praeposterum frigus, et alias
ineptias verba quaerentium. Ego vero aliquid, quod
et mihi et tibi prodesse possit, scribam. Quid autem
id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius
fundamentum quod sit, quaeris? Ne gaudeas vanis.
[a]Fundamentum hoc esse dixi? culmen est. Ad summa
ma pervenit, qui scit quo gaudeat, qui felicitatem
2 suam in aliena potestate non posuit. Solicitus est,
et incertus sui, quem spes aliqua proritat: licet ad
manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum
nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi
Lucili, disce gaudere. Existimas me nunc detrahere
tibi multas voluptates, qui fortuita submoveo, qui
spes, dulcissima oblectamenta, devitandas existimo?
immo contra. nolo tibi unquam deesse laetitiam. volo
lo illam tibi domi nasci: nascetur, si modo intra te
3 ipsum sit. Ceterae hilaritates non implent pectus;
fron-

a. *Fundamentum hoc esse dixi? culmen est.* Recte haec lectio e codd. defenditur a Modio novantiquar. lectr. Ep. 127 et Grutero, quum antea legeretur sine interrogatione et *etiam culmen est.* Mox Iuretus probat *fumitam*, sed *summa* bonum est; nam ille sapiens haberi debet, qui ad hoc verum gaudium pervenerit. Mox §. 3. *ceterae hilaritates non implent pectus, frontem remittunt*

1. *ne gaudeas vanis.*] vana autem sunt ea, quae non semper, nec sine ulla interruptione hominem adiuvare possunt ad officia sua accurate peragenda et virtutis leges exsequendas. Opponitur igitur his fortuitis vanisque honestum, quo ad bonam mentem perducimur, ut noster innuit §. 3. Conf. M. Antonin. VIII, 1. Diog. Laert. VII, 104.

2. *volo illam tibi domi nasci:*] Haud scio, an alluserit ad morem Romanorum, quo pecuniam suam apud mensam in foro deponerent vel a mensariis mutuarentur: opposita erat numeratio de domo, s. ex cista, vel ex arca. Cf. de Benef. III, 8. Donatus ad Terent. Phorm. V, 8. Senec. Epist. XIV, 16 not.

frontem remittunt, leves sunt: nisi forte tu iudicas
illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer
et fidens, et super omnia erectus. Mihi crede, res
severa est verum gaudium. An tu existimas quem-
quam soluto vultu, et, ut isti delicati loquuntur, b hi-
lari oculo mortem contemnere? paupertati domum
aperire? voluptates tenere sub fraeno? meditari do-
lorum patientiam? Haec qui apud se versat, in ma-
gno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudii 4
possessione esse te volo. nunquam deficiet, quum se-
mel unde petatur inveneris. Levium metallorum fru-
ctus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum
in alto latet vena, assidue plenius responsura fodienti.
Haec quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac per-
fusoriam voluptatem: et quodcunque invecticium gau-
dium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor,
ad quod te conor perducere, solidum est, quod plus
pateat introrsus. Fac, oro te, Lucili carissime, quod 5
unum potest te praestare felicem. disiice et conculca
ista

dant codd. ap. Pincian. vetus editio, et monuit Gronov. ad Ep. XXIV, not. 16. *sed* esse eliminandum.

b. *hilari oculo.* Lipsius ex libro suo laudat *hilariculo*: quod in edit. Varior. pessime in textum receptum video. Est enim abbreviatio nostrae vulgatae. Mox *perfusoriam* recte Gruter. praefert alteri codd. lectioni *superfusoriam*. v. not.

4. ***Levium metallorum — fodienti.***] de auri, argenti similisque metalli fodinis haec intelligas, quae haud dubie eo maligniores sunt, quo minor venae profunditas est. Bene cum his gaudium hoc philosophicum confertur, quod nisi ex bona mente et vero bono proveniat, ideoque altas quasi radices agat in animo, parvi pretii et alienum, ***invecticium*** est. Corporis hac in re nullam rationem haberi patet. ***perfusoriam***, non penetrantem, sed exterius adspergentem. Ita ***perfusorie dicere*** apud Iurecconsultos leviter et sine attentione aut cura: perfusoriae assertiones in Sueton. Domit. c. VIII. Sic noster Ep. CX. Si illa te non perfuderit, sed infecerit. L.

iſta quae extrinſecus ſplendent, quae tibi promittun-
tur ab alio: ad verum bonum ſpecta, et de tuo gau-
de. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, et tui opti-
ma parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri
ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam
magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breves, poe-
nitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in
6 contrarium abituras. Ita dico, in praecipiti eſt vo-
luptas; ad dolorem vergit, niſi modum teneat: mo-
dum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe
credideris. Veri boni aviditas tuta eſt. Quid ſit iſtud,
interrogas, aut unde ſubeat? dicam. Ex bona con-
ſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus,
ex contemtu fortuitorum, ex placido vitae et continuo
tenore unam prementis viam. Nam illi qui ex aliis
propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem,
ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere
quidquam certum manſurumve poſſunt, ſuſpenſi et va-
7 gi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ce-
teri eorum more quae fluminibus innatant, non eunt,
ſed feruntur. Ex quibus alia lenior unda detinuit,
ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia [c] pro-
ximae ripae, curſu langueſcente depoſuit; alia tor-
rens impetus eiecit in mare. Ideo conſtituendum eſt,
quid velimus, et in eo perſeverandum. Hic eſt locus
ſolvendi aeris alieni. Poſſum enim vocem tibi Epicuri
tui

c. *proximae ripae* ex ed. Eraſmi et codd. Gruter. recepi: ſenſu quoque poſtulante. Antea: *proxime ripam.*

7. *Quae fluminibus*] Cf. Ep. IV, 4. Horat. III Carm. 29, 33. Epictetus Stobaei Flor. Serm. I, p. 13 Schow.: vita fortunae implicata rapido flumini ſimilis eſt, turbulenta, coenoſa, impura. Hanc imaginem noſter bene dilatat. *alia* i. alias res. Ceterum vitam cum navigatione comparari a veteribus, multa exempla docent. Cf. Gatacker ad M. Antonin. p. 90, 1. *Epicuri tui* Fortaſſe Epicuri ſectae addictus

tui reddere, et hanc epistolam liberare. „Molestum est, semper vitam inchoare." Aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Male vivunt qui semper vivere incipiunt. Quare? inquis, desiderat enim explanationem ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. non potest autem stare paratus ad mortem, qui modo incipit vivere. Id agendum est, ut satis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur quum maxime vitam. Non est quod existimes, paucos esse hos. propemodum omnes sunt. Quidam vivere tunc incipiunt, quum desinendum est. si hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam ante vivere defecerunt, quam inciperent. 8

EPISTOLA XXIV.

Lucilium de eventu iudicii, in quod inimicus, qui homo potentior fuisse videtur (cf. §. 11.) eum vocavit, solicitum longe alio modo tractat, ac ille speraverat. Nam suadet, ut quibusvis pessimis, quae timeri possint, animo sibi propositis, excussisque intelligat, aut non magnum, aut non longum esse, quod metuat. (In quibus et Stoicos et Epicurum facile agnoscas. De illis res notior est, quam ut doceatur: de his cf. Diog. Laert. X, 22. 118. et ad utrumque locum Menag.) Haec amico probat non solum exemplis Rutilii, Metelli, Socratis, Mucii et Catonis, hominum quidem fortissimorum, sed etiam Q. Scipionis, Cn. Pompeii M. soceri aliorumque hominum cuiusvis aetatis ignavorum. Hac una via securitas summa comparatur, quandoquidem ita rebus quibuscunque terrorem incutientibus, e. c. morti, equuleis etc. omnis tumultus timorve demitur, vera quippe facie iis reddita. Hoc suadet philosophia, cuius praecepta effectu probanda sunt. Hortatur tamen, ne cogitationi de futuro malo indulgeat, sed ut ea meditetur, quae animum, qui corpore sit liberatus, maneant. Qua occasione data egregium Lucilii versum recordatur, qui habet: non repente nos in mortem incidere, sed minutatim. Clausula cum iis, quae hac epistola tractaverat, bene cohaeret. Affert autem Epicuri dicta, satietatem vitae risu explodentia.

Soli-

ctus erat. Vide praefat. huius *liberare*, e manu mittere, finire.
Voluminis. *hanc epistolam*

Solicitum te esse scribis de iudicii eventu, quod tibi furor inimici denuntiat, et existimas me suasurum ut meliora [a] tibi ipse proponas, et acquiescas spei blandae. Quid enim necesse est mala arcessere, et satis cito patienda quum venerint, praesumere, ac praesens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum: sed
2 ego aliâ te ad securitatem viâ ducam. Si vis omnem solicitudinem exuere, quidquid vereris ne eveniat, eventurum utique propone: et quodcunque illud est malum, tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa. intelliges profecto, aut non magnum, aut non longum esse, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda sunt: omnis illa aetas tulit. In quamcunque partem rerum, vel civilium, vel externarum, memoriam miseris; occurrent tibi ingenia,
3 aut profectus aut impetus magni. Numquid accidere tibi, si damnaris, potest durius, quam ut mittaris in exsilium? ut ducaris in carcerem? [b] Numquid ultra quidquam ulli timendum est, quam ut uratur, quam ut

a. *tibi ipse.* E codd. Grut. et veteri editione, iam aliquoties laudata, restitui, ut magis Latinitati emendatae conveniens: etsi interdum regulam hanc posthabere non dubitavit noster cum Cicerone. cf. Var. lect. ad III de Ira 8. f. Antea: *tibi ipsi.*

b. *Numquid ultra quidquam ulli timendum est.* Haec in aliquot mss. suis invenit Pincianus, et Grut. in Col. at alii loco *ulli* habent *illi* ut et editio vetus. Erasmus, unus Palat. ap. Grut. et Muretus habent: *n. u. q. corpori t. e.* Vulgata est: *Nunque* (f. ap.

1. *Est sine dubio — ducam.*] Lipsius laudat Ep. XIII. LXXIV et LXXVIII. Vere, addit, sapientis usurpatio et remedium. Et nostro tempore esse, qui hanc iteratam de morte cogitationem parum salubrem menti bonae et tranquillitati animi putent, eadem fere argumenta sequentes, notum est.

2. *profectus — magni*] in sapientia. Reperies, inquit, aut qui iudicio et ratione, sapientiae nempe alumni, haec contempserint, ut Cato: aut qui im-

ut pereat? Singula ista constitue, et contemtores eorum cita, qui non quaerendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tanquam nihil illi molestum esset aliud, quam quod male iudicaretur. Exsilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam liben- 4
ter. alter, ut rediret, Reipublicae praestitit: alter reditum suum Sullae negavit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputavit, et exire (quum essent qui promitterent fugam) noluit: remansitque, ut duarum rerum gravissimarum hominibus metum demeret, mortis et carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est uri: quanto acerbius si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec 5
ullis praeceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantum robore instructum, poenas a se irriti conatus exigentem. spectator distillantis in hosti-

li

Bipont. *numquid) ultra quidquam timendum est alli.* Mox *quam ut pereat* recte defendit Lipsius omnium codd. et edd., praeter ed. Romanam, tria haec verba omittentem, consensu contra Muretum, qui mallet: *q. u. pendeat:* decrescat enim oratio, reponit L., et minus *pendere*, quam *uri*. §. 5. *subornatum* recte defenditur a Gronov. contra Gruterum, qui e cod. Col. *obrutum* enotaverat. Vis vocis nunc vel ex Lexicis nota est, ornatum simpliciter.

impetu et nobilitate animi, ut Scipio. L.

3. *Rutilius*] cf. de Providentia c. III, 5. Consolat. ad Marc. XXII, 2. not.

4. *Q. Metellus*] Numidicus, victo Iugurtha, dictus: qui censor et clarissimus vir quum iurare in leges Appuleii Saturnini Trib. pl. noller, in exilium missus, fortiter tulit, donec, occiso illo, precibus lacrimisque filii praesertim, qui ob id Pii cognomen meruit, restitutus est. Vide Ernesti clav. Cic. historic. h. v. Aurel. Vict. c. 66. *reipublicae praestitit*, persuasit. *Socrates*. Critonem et Simmiam Thebanum hoc consilium cepisse, ut Socratem fuga ingratis suis civibus eriperent; est res nota vel ex Xenoph. Apolog. §. 23. p. 146 ed. Zeun. et Platon. Crit. Tom. I, p. 102 sqq. Bip. Meiners Geschichte der Wissensch. in Griech. und Rom. Tom. II, p. 496 sqq. *Mucius*, cf. Liv. II, 12.

li foculo dextrae stetit, nec ante removit nudis ossibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda
6 pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porsena Mucio ignovit, quod voluerat occidere; quam sibi Mucius, quod non occiderit. Decantatae, inquis, in omnibus scholis fabulae istae sunt, iam mihi, quum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quidni ego narrem, ultimâ *illâ* nocte Platonis librum legentem, posito ad caput gladio? duo haec in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterum ut vellet mori, alterum ut posset.
7 Compositis ergo rebus, utcunque componi fractae atque ultimae poterant, id agendum existimavit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut servare contingeret. et stricto gladio, quem usque in illum diem ab omni caede purum servaverat. Nihil, inquit, egisti, fortuna, omnibus conatibus meis obstando. non pro mea adhuc, sed pro patriae libertate pugnavi: nec agebam tantâ pertinaciâ, ut liber, sed ut inter liberos viverem; nunc quoniam deploratae sunt res generis hu-
8 mani, Cato deducatur in tutum! Impressit deinde mortiferum corpori vulnus. quo obligato a medicis quum minus sanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Caesari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, et generosum illum contemtoremque omnis potentiae spiritum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exempla haec nunc congero, ut ingenium exerceam;

6. Vticae hoc factum esse, unde Catoni cognomen Vticensis dabatur, est res notissima, quae apud omnes auctores, qui de hac re exposuerunt, eodem fere modo narratur, v. c. Plutarch. in Caton. min. p. 790 sqq. in Caesar. p. 732 Frcf. Dion. Cass. XLIII, 10—12. Quod tamen noster *medicis* tribuit, id Plut. a Butas, libertino Catonis, Dio Cass. ab eius amicis factum esse asseverant.

erceam, fed ut te adverfus id quod maxime terribile
videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, fi 9
oftendero, non tantum fortes viros hoc momentum ef-
flandae animae contemfiffe: fed quosdam ad alia igna-
vos, in hac re exaequaffe animum fortiffimorum. fic-
ut illum Cn. Pompeii focerum Scipionem, qui contra-
rio in Africam vento relatus, quum teneri navem fuam
videret ab hoftibus, ferro fe transverberavit, et quae-
rentibus ubi imperator effet: „Imperator," inquit,
„bene fe habet." Vox haec illum parem maioribus 10
fecit, et fatalem Scipionibus in Africa gloriam non
eft interrumpi paffa. Multum fuit, Carthaginem vin-
cere, fed amplius, mortem. Imperator, inquit, be-
ne fe habet. An aliter debebat Imperator, [c] et qui-
dem Catonis, mori? Non revoco te ad hiftorias;
nec ex omnibus feculis contemtores mortis, qui funt
plurimi, colligo: refpice ad haec noftra tempora,
de quorum languore ac deliciis querimur. omnis or-
dinis homines fuccurrent, omnis fortunae, omnis ae-
tatis, qui mala fua morte praeciderunt. Mihi crede, 11
Lucili, adeo mors timenda non eft, ut beneficio eius
nihil anteferendum timendumve fit. Securus itaque
ini-

c. *et quidem Catonis.* Editio vetus habet: *quam Catbo.* Non male. Mox §. 11. *Mibi crede — anteferendum timendumve fit* omnes olim editi et fcripti praeftant, praeter Muretum, qui *timendumve* fcalpello critico abfcidit. Lipfius emendabat: *nibil a te veren-*

9. Q. Caecilius Metellus Pius *Scipio* proelio ad Thapfum a Iul. Caefare victus quum Hifpaniam peteret, ad Hipponem regium, portum in tegno Numidarum fitum, delatus et a navibus hoftilibus circumventus, ne a P. Sittio, Caefaris legato, qui claffi praeerat, caperetur, fe ipfe interemit. Cf. Hirtius de Bello Afric. I, c. 96. Flor. IV, 2. Appian. de Bello civ. II, p. 798. Dio Caff. XLIII, 9.

10. Quam vere haec dicta fint de multitudine eorum, qui fua fponte mortem fibi confciverint fub Caefaribus usque ad haec Senecae tempora, Tacitus, Dio Caffius, al. affirmant.

inimici minas audi: et quamvis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra cauſam valent, et quod aequiſſimum eſt, ſpera, et ad id te quod eſt
12 iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris evenit. illi quos amant, quibus aſſueverunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaveſcunt: non hominibus tantum, ſed et rebus
13 perſona demenda eſt, et reddenda facies ſua. Quid mihi gladios et ignes oſtendis, et turbam carnificum circa te [d] frementem? Tolle iſtam pompam, ſub qua lates, et ſtultos territas. mors es, quam nuper ſervus meus, quam ancilla contemſit. Quid tu rurſus mihi flagella et equuleos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, et mille alia inſtrumenta ex-
14 carnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quae nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus et exclamationes, et vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Levis eſt, ſi

dum timendumve ſit, additque: Adeo, mi Lucili, mors tibi non timenda, ut illi, nihil vereri aut timere debeas. Mala aut metus ſola tollit. Sed antiqua lectio bonum ſenſum fundere videtur: non adeo mors eſt timenda, ut, ea propoſita, omnium aliarum rerum reſpectum omittere debeas. Sic honeſta ſunt facienda et prava devitanda adeoque timenda, mortis nulla ratione habita. §. 12. in duobus codd. Palat. eſſe *timere* obſervat Grut., nec inficetum auribus ſuis fatetur cum Gronovio, qui ſimilia laudat: vulgata tamen, *niſi ipſum timorem* ideo non eſt movenda.

d. *frementem* lectio ſcriptorum et editionis veteris. cf. ad XX, c. Antea: *frementium*.

14. *Levis eſt — poſſum.*] E gravis brevis, longus ſi velis. Iartheciis Epicuri ſumtum. Si Epicurus autem ex illo Aeſchyli

ſi ferre poſſum: brevis eſt, ſi ferre non poſſum. Haec in animo voluta, quae ſaepe audiſti, ſaepe dixiſti: ſed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obiici ſolet, verba nos philoſophiae, non opera tractare.
Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, 15
nunc exſilium, nunc dolorem? in haec natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, ut animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem: hebetabitur enim, et minus habebit vigoris, quum exſurgendum erit. Abduc illum a privata cauſa ad publicam: dic mortale tibi et fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor: [e] ipſae voluptates in tormenta vertuntur. Epulae cruditatem afferunt, ebrietates ner- 16
vorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? ad hoc me natura grave corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc, dicis, deſinam

H 2 aegro-

e. *ipſae voluptates in t. v.* Lectio omnis ſcripta et vett. edd. Eraſmus: *Sed ipſae vol.* Recte monet Gruter: illo *ſed* eiecto maiorem eſſe orationis vigorem.

li] ſumſerat: Θάρσει· πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον. Muretus. Cf. Gatacker ad M. Autonin. p. 273. 274. Senec. Epiſt. XXX, 12.

16. *Alligabor?*] ad deportationem in inſulam ſpectat. Civitate autem privatus reus, idque in perpetuum, bonis etiam publicatis, et cuſtodiae cauſſa milite appoſito cui catena alligabatur. Cf. de Tranq. Animi X, 3 not. Exquiſita quaedam de hac poena apud Romanos dedit Heyne in Opuſc. acad. Vol. IV, p. 277 ſq.

Moriar? — deſinam poſſe. Similia

aegrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori
17 posse. Non sum tam ineptus, ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar, et dicam, vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volvi, nec saxum [f]humeris Sisyphi trudi in adversum, nec ullius viscera et renasci posse quotidie, et carpi. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat et tenebras, et [g]larvalem
18 habitum nudis ossibus cohaerentium. Mors nos aut consumit, aut exuit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumtis nihil restat... bona pariter malaque submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum versum, si prius admonuero, ut te iudices non aliis scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sen-

f. *humeris* codd. ap. Grut. et vett. edd. Antea: *humero.*
g: *larvalem habitum.* Ita scripti libri: editi *larvarum hab.*, sed editio vetus: *larvalem h.* Sed illud ad ipsos mortuos refer, qui pallentes tenues et larvales quaedam umbrae, ut Sidonius dixit. L. Mox *exuit* plures codd. Grut. et Erasmus. Alii apud Pincian., quem sequutus est Muretus, et editio vetus: *emittit.* cf. not.

milia collegit Gatacker ad Antonin. p. 90, 2.

17. *Non sum tam ineptus, ut Epicuream —.*] Confirmat Diog. Laert. X, 123. ubi vid. Petr. Gassendus, et de vita ac moribus Epicuri c. I — IV, ubi omnia diligenter collecta sunt, quae huc spectant. Wernsdorf ad (Lucilii) Aetnam 75 P. L. M. Tom. IV, p. 104 nostrum ab isto Aetnae auctore expressum esse putavit. Caeterum iam Cic. Tusc. Disp. I, 5 et 6. et Orat. pro Rosc. Amer. c. 24. (Iuvenal. II, 149) hanc eandem sententiam de vanitate mythologiae publice protulit, ut taceam de antiquioribus nonnullis philosophis Graecis, qui eam prorsus derisui et contemtui tradere, aliisque, utique Stoicis, qui eam mitigare interpretatione allegorica non dubitarunt, v. c. de Xenophane. cf. Meiners Geschichte der Wiss. Vol. I, p. 615 sq. *Ixion* propter iniurias, quibus Iunonem afficere voluit, rotae apud inferos circumligatus turbine circumagitur. Vide Heyne ad. Virgil. Ge. IV, 484. *Sisyphus* rex Corinthi incursiones in Atticam faciens a Theseo interfectus. Poena nota est vel ex Ovid. Metam. IV, 459.

ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demi- 19
tur aliqua pars vitae: et tunc quoque quum creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam: usque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte dividimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid ante defluxit: ſic ultima hora, quâ eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc 20
ad illam pervenimus, ſed diu venimus. Haec quum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, nunquam tamen acrior, quam ubi veritatis commodas verba, dixiſti:

[h] *Mors non ultima venit; quae rapit, ultima mors eſt.*

 Malo

h. *Mors non ultima venit; quae rapit, ultima mors eſt.* Omnium librorum lectio, qua ſpreta Muretus edidit: *mors non una venit, ſed quae.* Lipſius vetera teneri mavult, deleta modo particula *ſed*, quae quidem verſum turbat. Gronov. adſentitur; i. multis mortibus conficimur, quandoquidem quotidie morimur: ideoque mors ſaepe ad nos venit, antequam nos rapuit. Sed illa mors, quae nos rapit et aufert, ipſarum mortium eſt ultima. Sic fere recte Gronov. contra Lipſium, qui ſenſum ineſſe putabat: non quae venit et iam praeteriit, mors eſt, ſed illa proprie, quae rapit ultima et nos aufert. De eodem verſu Gronov. egit in Epiſtola ad Nic. Heinſium T. III. Syllog. Burmann. p. 185. Petr. Burmann. Sec. tamen defendit Mureti lectionem ad Anthol. latin. lib. III, epigr. 150.

19. *Quotidie morimur — decreſcit.*] Haec iam Heraclitus Clementis Alex. Strom. III, p. 520. perviderat. *Θανατός ἐστι*, dixerat, *ὁπόσα ἐγερθέντες ὁρέομεν*, Saepe hoc tractat Seneca e. c. Ep. I. IV. etc. Laudat Muretus Plutarchum in libro de *EI* apud Delphos c. XVIII, p. 240. Tom. IX Hutt. valde ſimilia. Eo quoque ſpectat Heracliti iam ſupra laudatum dictum: nos non bis eundem fluvium intrare: ait enim, fluere omnia, nihilque manere. Plato Cratyl. p. 267, Tom. III Bip. cf. Heynii Opuſcul. acad. Vol. III, p. 103.

Malo te legas, quam epiftolam meam. apparebit enim
tibi, hanc quam timemus mortem extremam effe, non
folam. Video quo fpectes. quaeris quid huic epifto-
lae infulferim, quod dictum alicuius animofum, quod
21 praeceptum utile? Ex hac ipfa materia quae in ma-
nibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus
non minus eos qui mortem concupifcunt, quam eos
qui timent, et ait: „Ridiculum eft, currere ad mor-
tem taedio vitae, quum genere vitae, ut currendum
effet ad mortem, effeceris.“ Item alio loco dicit:
„Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, quum
22 vitam tibi inquietam feceris metu mortis?“ His adii-
cias et illud eiusdem notae licet: „tantam hominum
imprudentiam effe, immo dementiam, ut quidam ti-
more mortis cogantur ad mortem.“ Quidquid horum
tractaveris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel
ad vitae patientiam. [i]In utrumque monendi ac fir-
mandi fumus: et ne nimis amemus vitam, et ne ni-
mis oderimus. etiam quum ratio fuadet finire, non
23 temere, nec cum procurfu capiendus eft impetus. Vir
fortis ac fapiens non fugere debet e vita, fed exire.
Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos
occupavit, libido moriendi. Eft enim, mi Lucili,
ut ad alia, fic etiam ad moriendum inconfulta animi
inclinatio: quae faepe generofos atque acerrimae in-
dolis

i. *in utrumque monendi ac firmandi.* Freinshem. ad Curt. V, 9, 6. emendat ingeniofe *in utrumque muniendi ac f.* Sed vulgata bene habet.

20. *infulferim,*] adiunxerim. Laudat I. F. Gronov. Obff. IV, 22. cf. Oudendorp. ad Frontin. p. 418 b).

22. *timore mortis.*] Cf. Ep. LXX, 6. Stultitia eft, timore mortis mori. L. addas Gatacker ad Antonin. p. 324, 2. et Freinshem. ad Curt. V, 9, 6. *ne nimis — etiam quum ratio:* ratio mortem fuadere poteft pro patria, amicis etc. cf. Lipfii Manuduct. III. Diff. 22. 23. *capiendus eft impetus.* Laudat Lipfius Plin. Epp. I, 22. Senec. Ep. XXX, 55.

dolis viros corripit, ſaepe ignavos iacentesque. illi contemnunt vitam, hi gravantur. Quosdam ſubit ea- 24
dem faciendi videndique ſatietas, et vitae non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipſa impellente philoſophia, dum dicimus: Quousque eadem? Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, aeſtuabo: nullius rei finis eſt, ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox pre- 25
mit, dies noctem: aeſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quae vere compeſcitur. omnia transeunt, ut revertantur. nihil novi video, nihil novi facio. Fit aliquando et huius rei nauſea. Multi ſunt qui non acerbum iudicent vivere, ſed ſuperfluum.

EPISTOLA XXV.

De duorum amicorum emendatione, et ea pro diverſo utriusque ingenio diverſa adhibenda agit: alterum enim iuvenem fortius, alterum ſenem remiſſius, ne deſperet, eſſe tractandum. Tum ex Epicuri ſchola ſumit, quo Lucilium hortatur, ut pergat fortem ſe praeſtare, ad legem naturae ſe componere, ideoque paucis eſſe contentum. Addit ex eodem: Sic fac omnia, tamquam ſpectet aliquis.

Quod ad duos amicos noſtros pertinet, diverſâ viâ eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar libertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice aetatem eius iam duram et intractabilem! non poteſt re-

 for-

24. *Quousque eadem?*] cf. de Tranq. An. II, 13 not. Laudat Muretus Luciani Dial. mort. XXVI, Menippi et Chironis p. 220, Tom. II Bip. ubi ſunt, quae huc pertineant.

25. *Diem nox premit* etc.] Appoſite Muretus laudat Horat. II Carm. 18, 15. Truditur dies die Novaeque pergunt interire lunae. cf. ibid. IV, 7, 8. ubi noſtrum locum Boettiger docte adhibuit.

formari: tenera finguntur. An profecturus sim nescio: malo successum mihi, quam fidem deesse. Nec desperaveris, etiam diutinos aegros posse sanari, si contra intemperantiam steteris, si multa invitos et fa-
2 cere coëgeris et pati. Nec de altero quidem satis fiduciae habeo: excepto eo, quod adhuc peccare erubescit; nutriendus est hic pudor: qui quamdiu in animo eius duraverit, aliquis erit bonae spei locus. Cum hoc veterano parcius agendum puto, ne in desperationem sui veniat: nec ullum tempus aggrediendi melius fuit, quam hoc, dum interquiescit, dum emendato
3 similis est. Aliis haec intermissio eius imposuit. mihi verba non dat: exspecto cum magno foenore vitia reditura, quae nunc scio cessare, non deesse. Impendam huic rei dies: et utrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, ut facis, fortem praesta, et sarcinas contrahe. Nihil ex his quae habemus, necessarium est. Ad legem naturae rever-
4 tamur: divitiae paratae sunt. Aut gratuitum est quo egemus, aut vile. Panem et aquam natura desiderat. nemo ad haec pauper est. „intra quae quisquis desiderium suum clusit, cum ipso Iove de felicitate contendat, ut ait Epicurus:" cuius aliquam vocem huic epistolae

1. *tenera finguntur.*] Horat. I Epp. 2, 64. Fingit equum tenera docilem cervice magister: et Plato ait: iuvenes *κηρίνους εἶναι.* Muretus.

4. *Panem et aquam — Epicurus.*] Cf. ad Ep. XVIII, 8. XXI, 10 not. Epicuri verba Aelianus V. H. IV, 13 ubi Scheff. et Kuhn. conservavit, unde Stobaeus Floril. Serm. XVII, p. 343 sumsit: Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων· Ὧι ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, (ἀλλὰ) τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δ᾽ ἑτοίμως ἔχειν, καὶ τῷ Διῒ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ. Habeamus, ait Seneca Ep. CX, 17. aquam, habeamus polentam, Iovi ipsi de felicitate controversiam faciamus! Locum Stobaei ex Aeliano l. l. restitutum dedi, quod iam suaserat Menag.

ſtolae involvam. „Sic fac," inquit, „omnia, tan-
quam ſpectet [a] Epicurus." Prodeſt ſine dubio, cuſto-
dem ſibi impoſuiſſe, et habere quem reſpicias, quem
intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem lon-
ge magnificentius eſt, ſic vivere tanquam ſub alicuius 5
boni viri, ac ſemper praeſentis, oculis: ſed ego et-
iam hoc contentus ſum, ut ſic facias quaecunque fa-
cies, tanquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſo-
litudo perſuadet. Quum iam profeceris tantum, ut
ſit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas paedago-
gum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut 6
Cato ille ſit, aut Scipio, aut Laelius, aut cuius in-
terventu perditi quoque homines vitia ſupprimerent;
dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas.
Quum haec effeceris, et aliqua coeperit apud te tui
eſſe dignatio, incipiam [b] te tibi permittere: quod idem
ſuadet Epicurus. „Tunc praecipue in te ipſe ſecede,
quum eſſe cogêris in turba." Diſſimilem te fieri mul-
tis oportet. dum tibi tutum non eſt a te recedere: 7
circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit
cum quolibet eſſe, quam ſecum. Tunc praecipue in
te ipſe ſecede, quum eſſe cogêris in turba, ſi bonus

H 5 vir,

a. *Epicurus.* Reſtitui e Gruter. aliisque codd. et vett. edd. Sunt ipſi Epicuri verba ad aliquem e ſuis, quem iubet cupitque, velut ſe teſte et ſpectatore, vivere. Quanti ſe ipſe fecerit Epicurus, nota res eſt: deinde Ep. non de quolibet homine loqui, inde liquet, quod Seneca §. 5. addit: Sed ego etiam hoc contentus ſum — aliquis. Antea: *aliquis* in nonnullis codd. et plurimis edd.

b. *te tibi permittere.* Vt ſuperius: *audeo te tibi credere.* Atque ita exhibet Torrent. Gronovius. Antea ſine: *te.*

nag. ad Diog. Laert. X, 131. Nam falſa lectio Stobaeum invaſerat, τὸ δὴ, cuius loco Schow. quem Aelianus et Seneca fugerant, ex quatuor codd. perperam nec ulla ſenſus ratione habita dederat: τὸ δὴ. Sumſit vero Epicurus hoc a Democrito Stobaei Floril. Serm. XXXVIII. init. μάζα γὰρ καὶ στιβὰς λιμοῦ καὶ κόπου γλυκύτατα ἰάματα.

vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam tibi a te recedendum est. Istic enim malo viro [c] propius es.

EPISTOLA XXVI.

Senem ait se esse, et tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur, quae sola, inquit, indicat, an aliquid sit facti: nam reliqua sunt verba: robur et virtus apparebit, quum animum ages. Ab Epicuro clausula est: Disce mortem meditari.

Modo dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, [a] certe huic corpori vocabulum convenit: quoniam quidem Senectus, lassae aetatis, non fractae nomen est. Inter decrepitos me numera, et extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo aetatis iniuriam, quum sentiam
2 in corpore. Tantum vitia, et vitiorum ministeria senuerunt. Viget animus, et gaudet non multum sibi esse

c. *propius es* i. vicinior es. Quidam codd. *propior:* et sententia est illa, quam et ex vulgata efficias litera addita: istic enim a malo viro propius abes. Prope abesse ab aliquo et Cicero et Seneca usurpant pro: vicinum esse. Ipsa autem res est, quae supra Ep. X, 1. Mecum etc. L.

a. *certe.* Gruterus cum Modio in pluribus codd. invenit: est quoque in veteri editione. Abest vulgatis illa vocula, ait Lipsius, at necessaria est etc.

1. *Modo*:] Spectat haud dubie ad Ep. XII, ubi §. 3 ait: Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus, quocunque adverteram, apparuit. *extrema — tangentes:* quum in stadiis lineae extremae et ultimae vocarentur, quas ultra progredi nefas erat, et quae cursui finem dabant; hinc metaphoram ductam esse putant, v. c. Wernsdorf. Poet. Lat. Min. Tom. IV, p. 417. Cf. Epist. XII, 4 not. *apud te* eodem fere sensu, quo Ep. XII, 2 verba *quod inter nos sit* accipienda sunt.

2. *Tantum vitia et vitiorum — viget animus — senectute.*] Eandem fere animi sen-

esse cum corpore: magnam oneris partem sui depo-
suit, exsultat, et mihi facit controversiam de senectute.
hunc ait esse florem suum. Credamus illi, bono suo
utatur. Ire in cogitationem iuvat, et dispicere, quid
ex hac tranquillitate et modestia morum sapientiae de-
beam, quid aetati: [b] et diligenter excutere, quae non
possim facere, quae nolim: possimne aliquid, quod
nolim. Nam si quid non possum, non posse me gau- 3
deo. Quae enim querela est, quod incommodum,
si quod debet desinere, defecit? Incommodum sum-
mum est, inquis, minui et deperire, et, ut proprie
dicam,

b. *et diligenter excutere, quae non possim facere, quae nolim: possimne aliquid, quod nolim. Nam si quid non possum, non posse me gaudeo.* Tricae hic in libris vix extricandae, ait Lipsius. Vere! Conferas modo Gruterum, qui variantes lect. proponit. Pincianus, vitiatis tamen lectionibus non propositis, hanc lectionem elicit: *prosintne habitura, quae velim. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio, gaudeo.* Erasmus ante eum edidit: *d. excutere quae nolim, prosint e habituro aliquid si quicquid nolim qui quicquid non possim, non posse me gaudeo.* Lipsius emendat: *quae nolim proderitne abituro aliquid, si nolim, quidquid non possum, et gaudeo.* Gronovius: *et diligenter excutere, quae non possim facere,* quae nolim posse: *habiturus aliquid, si nolim quidquid non posse me gaudeo.* „Nam, addit Gron., Col. haudquaquam inter infimos Gruteri: *quae nolim posse habiturus. Atqui si nolim, quicquid non posse me scio gaudeo.* Heinsianus codex: *quae nolim prodesse habiturus et in si nolim quicquid non p. m. g.* Erfurt. longa lacuna usque ad Ep. LVIII. nos destituit." Cod. Erf. Amplonian.: *et dil. exc. q. n. p. f. q. n. prodesse habiturus. atqui si nolim quicquid non posse me gaudeo.* Editio vetus: *et dil. exc. quaeque non possum facere: quae nolim prodesse habiturus atque si nolim quicquid non posse me gaudeo.* Muretus vulgatam tenet quam dedi. In tanta lectionis diversitate quae acumine loci orta esse videtur, equidem quidquam definire dubito.

sententiam habuit Sophocles, ex quo iam affecto aetate quum quidam quaereret, utereturne rebus venereis, Dii meliora, inquit: libenter vero istinc, tamquam a Domino agresti ac furioso profugi. Cic. de Senect. 14. coll. 7. Plut. de Cupidit. Divit. c. V, p. 153. tom. X. Hutten. Quae ducta sunt e Platon. I. de Rep. p. 150. tom. VI Bip., laudante Hemsterhusio ad Lucian. tom. III, p. 391 Bip. Senectutem florem temperantiae et prudentiae iam Democritus appellaverat apud Stobaeum Serm. CXII Laus Senectutis.

dicam, liquefcere. Non enim fubito impulfi ac proftrati fumus: carpimur. finguli dies aliquid fubtrahunt viribus. Et quis exitus eft melior, quam in finem fuum, natura folvente, dilabi? Non quia aliquid
4 mali eft ictus, et e vita repentinus exceffus: fed quia lenis haec via eft, fubduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, et ille laturus fententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obfervo et alloquor: „Nihil eft," inquam, „adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. levia funt ifta et fallacia pignora animi, multisque involuta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus fum. Non timide ita-
5 que componor ad illum diem, quo remotis ftrophis ac fucis, de me iudicaturus fum, utrum loquar fortia, an fentiam: numquid fimulatio fuerit et mimus, quidquid contra fortunam iactavi verborum contumaciam. Remove exiftimationem hominum: dubia femper eft, et in partem utramque dividitur. Remove ftudia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura eft. Ita
6 dico, disputationes et literata colloquia, et ex praeceptis fapientium verba collecta, et eruditus fermo, non oftendunt verum robur animi; eft enim oratio etiam timidiffimis audax. quid egeris, tunc apparebit, quum

3. *Non enim.*] Refponfio reticetur: nullo modo hoc incommodum eft: more et Graecis et Romanis fatis follenni. *carpimur*, i. minutatim nec fentientes morimur. Alio modo Horat. I Carm. II, 8. *carpe diem* dixit. cf. Davis. ad Cic. de Nat. Deor. II, 50. p. 255.

5. *Non timide itaque componor — contumaciam.*] Fortiter itaque accingo me ad illum diem mortis, quo, omni fraude et fpecie quacunque fallaci remota etc. *mimus* lufus omni veritate deftitutus: notum eft illud Augufti apud Sueton. c. XC. qui fupremo die amicos admiffos percunctatus: Ecquid iis videretur mimum vitae commode transegiffe? Cf. nofter Ep. LXXX, 7. Lucian. III, p. 19. VII, 26. IX, 24 Bip. Alia exempla mimi comparari cum vita humana fuggerit Gatacker. ad Antonin. p. 389 fq.

quum animam ages. Accipio conditionem, non reformido iudicium." Haec mecum loquor: sed tecum
quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? 7
non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco
mors exſpectet: itaque tu illam omni loco exſpecta.
Finire iam volebam, et manus ſpectabat ad clauſulam:
ſed conficienda ſunt [c] ſacra: et huic epiſtolae viaticum
dandum eſt. Puta me non dicere, unde ſumturus ſim
mutuum: ſcis cuius arcâ utar. Exſpecta puſillum, 8
et de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: „Meditare utrum commodius ſit, vel
mortem transire ad nos, vel nos ad eam." Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Supervacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel utendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus.
ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non
poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, medi- 9
tari libertatem iubet. qui mori didicit, ſervire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certe extra omnem.
Quid ad illum carcer, et cuſtodia, et clauſtra? liberum oſtium habet. Vna eſt catena, quae nos alligatos

c. *ſacra.* Muretus habet: *ſed conficienda ſunt ſagmata*, quae de abitione adeoque finiendo opere quopiam bene dici poſſe videntur. Sed libri reſpuunt.

7. *Clauſulam:*] vale. *Conficienda ſunt ſacra.* Interpretor, ſollennia omnia ſunt adhibenda; nihil omittendum velut in ſacris.. Proverbii vicem habet. Lipſius.

8. *Exſpecta puſillum — numeratio.*] H. e. te non delegabo ad argentarium, unde tibi fiat numeratio, ſed a me ipſo et meis copiis fiet. cf. ad Ep. XXIII, 2. Ceterum iam Plato docuit in Phaedone c. IX. XII. XXIX. totam philoſophorum vitam, ut Ciceronis Tuſc. Dispp. I, 30 verbis utar, commentationem mortis eſſe. Cf. Gatacker ad Antonin. p. 109ſq.

9. *liberum oſtium habet.*] Sermo ſtoicus eſt. Cf. Senec. de Provid. VI, 6. Epictet. Arrian. Disſert. I, 9, 20 iisdem fere verbis in hac eadem re uſus eſt ἤνοικται ἡ θύρα. Ad quem locum Vptonus Senecae aliorumque de hac re ſententias

tos tenet, amor vitae: qui ut non est abiiciendus, ita minuendus est: ut, si quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere.

EPISTOLA XXVII.

Excusat se, quod alios moneat, eo, quod amicum monendo se ipsum tetigerit, et ordinem, ad quem ipse pertinere se credat, significat. Nondum bonum se esse fatetur, sed adhuc aegrum: attamen quotidie se admonere, ut melior fiat, seque castigare acriter, ut ad illud gaudium perveniat, de quo tam egregie Epist. XXIII exposuerat. Quae omnia exhilarat faceta historia de Calvisio Sabino. Clausula est Epicuri dictum. Divitiae sunt naturalis paupertas.

Tu me, inquis, mones: iam enim te ipse monuisti, iam correxisti? Ideo aliorum emendationi vacas? Non sum tam improbus, ut curationes aeger obeam: sed tanquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tanquam mecum loquar. in secretum te meum admitto; et te adhibito, mecum exigo. Clamo mihi ipse: „Numera annos tuos: et pudebit eadem velle, quae volueras puer, eadem parare.
2 Hoc denique tibi citra diem mortis praesta: moriantur ante te vitia. Dimitte istas voluptates turbidas, magno

a le-

tias congessit. *Vna est catena* etc. Spectat hoc ad custodiam, qua deportati in insulam tenebantur. Cf. ad Ep. XXIV, 15.

1. *valetudinario*] i. male valentium et se curantium loco. Cf. ad I de Ira c. 16, 3. ubi in nota deleas voculam: primus. Lipsius enim ad h. l. iam e glossis, in quibus *ὑγιαστήριον, διαιτητήριον* explicatur, vim vocis monstravit. Fuerint autem necesse est valetudinaria non solum in aedibus divitum, ubi numerosa familia, sed etiam in castris, utique hibernis. *exigo*, expostulo, invehor in, reprehendo. Vide de Brevit. vit. I, 2.

[a]levandas. non venturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum, scelera etiam si non sint deprehensa quum fierent, solicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas, poenitentia est. Non sunt solidae, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum man- 3
surum circumspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi invenit. Sola virtus praestat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, nubium modo intervenit, quae infra feruntur, nec unquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium pervenire continget? non quidem cessatur adhuc, sed [b]festinetur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est vigiliam, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis. Delegationem res ista non recipit. Aliud literarum genus adiutorium admittit. Calvisius Sabinus memo- 4
riâ

a. *levandas.* Omnium codd. lectio, quam Pincian. ex ingenio mutavit in *luendas.* At vis τοῦ *levare* est auferre, vel Lexicis docentibus.

b. *festinetur.* In omnibus libris conspicitur *festinatur.* Muretus ex ingenio dedit: *non festinatur*, quod Gruterus, Lipsius, Gronov. recte reprobant. Gronovii emendationem ut simpliciorem admisi. Ipse secum exigit Seneca, ait Gron., dein votum interponit: quando ad hoc gaudium perveniam? sane non cesso: sed non satis est, festinare debeo, non tantum, non cessare. Nam etiam qui paullulum modo promovet, non cessat, sed nondum festinat. Lipsius emendabat: *Non quidem cessatur adhuc, sed festinaturo multum restat operis: in quod ipse.*

3. *nullum autem est — invenit*] vigilia et attentione, dein meditatione et severa in semetipsum animadversione. *Sola virtus praestat — securum.* Cf. Epist. XXIII, 2 et 3. Lipsii Manuduct. III. Diss. 5. *delegationem.* Sicut aes alienum tuum in alterum deferre non potes, sed ipse solvere debes: sic in mente bona colenda ipse tuam operam impendas. In bonis tamen literis haec delegatio interdum fieri solet: quod exemplo Calvisii Sabini docetur.

4. *Sabinus Calvisius* memoratur quidem a Tacito Annal. VI, 7. nec Lipsius multum abest, quin eundem esse autumet, quem noster tangit. Fuit

autem

riâ noſtrâ fuit dives: et patrimonium habebat [c] libertini, et ingenium. Nunquam vidi hominem beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi modo nomen Vlyſſis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene noverat, quam paedagogos noſtros novimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam properanter, quam ille Troianos et Achivos perſalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendia-

c. *libertini et ingenium.* Optimi codd. Gruteri et Modii dant cum Erf. Ampion. Eraſmus: *liberum et ingenuum.* Mox *quos tam bene noverat quam paedagogos noſtros novimus.* Lipſius emendabat: *Priami: et quos tam bene noverat* etc. Gronovius haec fere: „Si tam bene noverat, quare tam facile excidebant. Removendum cenſet verbum *noverat*, tamquam hominis inepti emblema. Vide quam ſano ſenſu: modo Ach. modo Pr. quos tam bene quam paedagogos noſtros novimus. nempe omnes liberali doctrina imbuti.“ *tam properanter* omnium librorum lectio eſt. Inde an ex ingenio fecerit Pincianus *perperam tribus*, neſcio. Nomenclatoris erat officium, nomina ſervorum, quorum magnae familiae alebantur, dominis ſuggerendi (Plin. N. H. XXXIII, 1. §. 6. Petron. Arb. 37 et 117.). Proinde vulgatum teneo.

autem is clarus genere, inter primos ſenatores, ſub Tiberio accuſatus maieſtatis, ſed ſtatim discrimini exemtus a. u. 785. anno Chr. 32. Deinde a. u. 792 ſub Caio una cum uxore Cornelia poſtulatus eſt, quum modo a Pannoniae adminiſtratione rediiſſet. Ambo morte ſpontanea damnationi anteveneruut. Alium fuiſſe equidem ſtatuo, propter ſequentia, *et patrimonium habebat libertini et ingenium.* Propter ſervile ingenium ad omnes tyrannorum libidines aptum magnis honoribus ſub Caeſaribus potiti divitiis maximis affluebant, et hominum ſummo loco natorum mores et ingenii culturam exaequare ſtudebant libertini, in quibus hic Calviſius haud dubie fuit. Iam vero morem ſcimus illius aetatis fuiſſe (cf. Senec. de Brev. vit. c. XIII. coll. de Tranq. An. c. IX.) inter homines elegantiores, de rebus antiquitatem atque ideo ad mythologiam ſpectantibus disputandi, nec mirum, quod Calviſius libertinus hunc morem imitatus ſit. Erat *beatus indecenter*, quia parum decore aut eleganter et inepte opibus ſuis utebatur.

diariam excogitavit. magnâ ſummâ emit ſervos, unum qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: novem praeterea Lyricis ſingulos aſſignavit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non invenerat: faciendos locavit. Poſtquam haec familia illi comparata eſt, coepit convivas ſuos inquietare. Habebat ad pedes 6
hos, a quibus ſubinde quum peteret verſus, quos referret, ſaepe in medio [d] verbo excidebat. Suaſit illi Satellius Quadratus, ſtultorum divitum arroſor, et quod ſequitur, arriſor, et quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, ut Grammaticos haberet analectas. Quum dixiſſet Sabinus centenis millibus ſibi conſtare ſingulos ſervos: Minoris, inquit, totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, ut putaret ſe 7
ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satel-

d. *verbo.* Omnes Gruter. et Pincian. Recte antecedit enim: ut illi modo nomen Achillis exciderat. Antea: *verſu.*

5. Servos inſtituendos curavit, ut quivis ex iis auctorum celebratiſſimorum opera ediſceret, rhapſodorum apud Graecos more (cf. Wolfii Prolegg. ad Homer. p. XCVII ſq.). *Novem lyrici* quippe qui a Grammaticis Alexandrinis Ariſtophane Byzant. et Ariſtarcho ex reliquis lyricis selecti ſunt: Alcman, Alcaeus, Steſichorus, Anacreon, Sappho, Simonides Ceus, Ibycus, Bacchylides, Pindarus. Cf. Ruhnken. Hiſtor. crit. orator. Graec. p. XCIV ſq. qui de claſſibus ſ. canonibus in quos principes cuiusque generis auctores ab iis redacti ſunt, egregie diſputavit.

6. *Habebat hos ad pedes*] ad lecti fulcra, quum coenaret, quos adſpicere et innuere poſſet. L. *Grammaticos analectas*, viros doctos, qui reliquias eius, quae exciderent ei, et velut ab ore aut orbe deciderent, colligerent, collecta redderent, atque ita explerent: quaſi iſte Calviſius nil niſi aurea creparet, digna quae colligerentur. Gruterus laudat Turnebi Adverſ. XXIV, 33. *centenis millibus* ſeſtertiis circa 1000 aureis a Friderico nominatis, ſi Rome de l'Isle ſequaris in computatione hac.

7. Deriſui habuit eum Satellius: nam ſicut Calviſius doctri-

tellius illum hortari coepit, ut luctaretur, hominem aegrum, pallidum, gracilem. Quum Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix vivo. Noli, obsecro te, inquit, istud dicere. non vides, quam mul-
8 tos servos valentissimos habeas? Bona mens néc commodatur, nec emitur: et puto, si venalis esset, non haberet emtorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, et vale. „Divitiae sunt, ad legem naturae composita paupertas.“ Hoc saepe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

EPISTOLA XXVIII.

Lucilio conquesto, quod peregrinationibus suis nullam sibi hilaritatem conciliare potuerit, respondet Seneca, id non mirum videri, quoniam nec animum nec vitia emendaverit. Nulla autem peregrinatio, addit, iucunda esse potest, nisi animi mala exemerit. Quod quidem si fiat, omni loco beate vivi posse, nec opus esse, ut in tumultu versemur. Atqui sapiens, si eius rei copia sit, optima eliget et in pace malet esse, quam in turba et pugna. Epicuri dictum clausulae loco est: Notitia peccati est initium salutis.

Hoc tibi soli putas accidisse, et admiraris quasi rem novam: quod peregrinatione tam longa, et tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam gravitatemque mentis. Animum debes mutare, non coelum. Licet vastum traieceris mare, licet (ut ait Virgilius no-

ctrinam servorum putabat suam, cur non item eorum robur?

8. *Bona mens*] redit ad id, propter quod hanc historiam attulerat §. 3. Bona mens tale adiutorium non habet, quali literae interdum gaudent. — Hoc Epicuri dictum iam apposuit noster Ep. IV, 8.

1. Eandem sententiam, quam hic prolixe persequitur, attigit noster Ep. II, 1, *Virgilius*

noster) „terraeque urbesque recedant:“ sequentur te,
quocunque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam quae-
renti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregri-
nationes prodesse, quum te circumferas? Premit te 2
eadem causa, quae expulit. Quid terrarum iuvare no-
vitas potest? quid cognitio urbium, aut locorum?
in irritum cedit ista iactatio. Quaeris quare te fuga
ista non adiuvet? tecum fugis. Onus animi depo-
nendum est: non ante tibi ullus placebit locus. Ta-
lem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius
noster vatis inducit, iam concitatae et instigatae, mul-
tumque habentis in se spiritus non sui:

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum ——

Vadis huc et illuc, ut excutias insidens pondus: quod 3
ipsa iactatione incommodius fit. sicut in navi onera
immota minus urgent: inaequaliter convoluta, citius
eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid
facis, contra te facis, et motu ipso noces tibi. ae-
grum enim concutis. At quum istud exemeris ma-
lum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In ultimas ex-
pellaris terras licebit, in quolibet barbariae angulo

 col-

lius Aen. III, 71. *sequentur — vitia.* Similia habet Plutarch. tom. X. p. 5 Hutt. ubi Menandri verba, ut opinor, explanatiora dantur. Lucret. II, 47—51. Horat. III Carm. I, 39. 40. timor et minae Scandunt eodem, quo dominus: neque Decedit aerata triremi et Post equitem sedet atra cura. *Socrates:* conveniunt egregie cum his ea, quae a Platone, Xenoph. al. de Socrate memorantur.

2. *Virgilius.*] Aen. VI, 78. 79. Sermo ibi est de Sibylla Cumaea, quae invita oraculum editura est. Proinde *bacchatur*, discurrit, resistitque furori sacro, *spiritui non suo*, quo se iam abripi sentit.

3. Haec egregie cum iis conveniunt, quae noster de exilio haud semel in Consolatione ad Helviam exposuit, et quae in Stobaei Serm. XXXVIII et apud alios Antiquitatis philosophos invenias.

colloceris: hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit.
4 Magis quis veneris, quam quo, interest: et ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persuasione vivendum est: Non sum uni angulo natus: patria mea totus hic est mundus. Quod si liqueret tibi, non admirareris, nil adiuvari te regionum varietatibus, in quas subinde priorum taedio migras. Prima enim quaeque placuisset, si omnem tuam crederes. Non peregrinaris, sed erras et ageris, ac locum ex loco mutas: quum illud quod quaeris, Bene vivere,
5 omni loco positum sit. Num quid tam turbidum fieri potest, quam forum? ibi quoque licet quiete vivere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque et viciniam fori procul fugiam. nam ut loca gravia etiam firmissimam valetudinem tentant: ita bonae quoque menti, necdum adhuc perfectae, et convalescenti, sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eunt, et tumultuosam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum magno

4. *Non sum uni angulo natus — mundus.*] Iam Socrati dictum fuit ap. Cic. Tusc. Disp. V, 37. Plutarch. de exilio tom. VIII, p. 371 Reisk. quamquam Meiners Gesch. der Wiss. tom. I, p. 361 not. parum haec Socratis moribus aliunde notissimis respondere pronuntiat: qui tamen nimis cupide haec negasse videtur: quidni enim mundanus fuerit Socrates, qui omnium, quorum intererat eius contubernio et institutione uti, sive Atheniensium, sive extraneorum studio animum excolendi lubentissime se obtulit? Democritus Stobaei Floril. Serm. XXXVIII idem docuit. Stoicos autem se mundanos declarasse constat. cf. Epictet. Arrian. Diss. II, 5. p. 387 not. ed. Schweighaeus. Noster hac sententia saepe utitur, v. c. de Ira II, 31, 6. *Bene vivere — positum sit.* Confert apposite Lipsius Horat. I Epp. XI, 27 sq. Coelum non animum mutant, qui trans mare currunt: Strenua nos exercet inertia: navibus atque Quadrigis petimus bene vivere. quod petis hic est, Est Vlubris: animus si te non deficit aequus.

5. *Dissentio*] e. c. a Cynicis, Epicureis, al. Cf. Ep. VIII.

gno animo colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget: et malet in pace esse, quam in pugna. Non enim multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quot domini sint? servitus una est. Hanc qui contemsit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium solvero. „Initium est salutis notitia peccati.“ Egregie mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideo quantum potes, te ipse coargue. inquire in te: accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, novissime deprecatoris; aliquando te offende.

(margin: 6 beside "gno animo colluctantur… eli-"; 7 beside "prius portorium solvero. „Initium est salutis notitia")

EPISTOLA XXIX.

Nunciat amico, Marcellinum, hominem magni ingenii, alioquin prorsus ignotum nobis, difficile esse corrigi, quoniam aspernetur et illudat. Tamen omnia se adhibiturum esse promittit, ut eum ad

6. *Triginta — tyranni Socratem — infringere.*] Factum hoc est Ol. XCIV, 1. quatuor annis ante Socratis mortem. Xenoph. Hist. Graec. II, 3. Triginta tyrannos derisui habuisse et iis fortiter restitisse Socratem, narrat Xenoph. Mem. Socrat. I, 2. Plato tom. I, p. 75 Bip.

7. Epicuri dictum noster iam apposuit Ep. VI, 1. Fundamentum eius est: nosce te ipsum, de quo Socrates saepe monuit. Xenoph. Mem. Socr. IV, 2, 23. Platon. Alcib. I etc. Optime laudat Lipsius Epicteti Fragm. III (ap. Stob. Floril. Serm. I, p. 12 Schow.). *Εἰ βούλει ἀγαθὸς εἶναι, πρῶτον πίστευσον, ὅτι κακὸς εἶ.* *Ideo quantum potes* etc. Cf. de Ira III, c. 36 not. et Lipsii Manuduct. III, Diss. ult. *te offende*, animadverte in te. Noster Epist. XXV, 1. non amo illum, nisi offendero.

bonam mentem, ſi fieri poſſit, reducat. Sententia Epicuri clauſulae loco ponitur: Ne ſtudeas populo placere. Cf. Ep. VII. fin. Fortaſſe de eodem Marcellino Ep. LXXVII, 4 ſq. ſermo eſt.

De Marcellino noſtro quaeris, et vis ſcire quid agat.
Raro ad nos venit, nulla alia ex cauſa, quam quia
audire verum timet: a quo periculo iam abeſt. nulli
enim niſi audituro dicendum eſt. Ideo de Diogene,
nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua
uſi ſunt, et obvios quosque monuerunt, dubitari ſolet,
an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos
obiurget, aut naturâ morbove mutos? „Quare,
inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum
ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio,
2 alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda
eſt manus: non poteſt fieri, ut non aliquando
ſuccedat, multa tentanti.“ Hoc, mi Lucili, non
exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas,
nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet
minus obſoleſacta corrigere. Sagittarius non aliquando
ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt
ars, quae ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt.
certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperavit,
recedat: non tamen cito relinquat, ſed in ipſa
3 deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum
noſtrum ego nondum deſpero. etiamnunc ſervari poteſt:
ſed ſi cito illi manus porrigitur. Eſt quidem
periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenii
vis eſt; ſed iam tendentis in pravum. Nihilominus

1. *Ideo de Diogene — debuerint.*] Diogenes Laert. VI, 27. 28. 51. Epictet. Arrian. Diſſ. III, 22, 10. aliique plures hoc ſat ſuperque docent. Hinc publicum inſtitutorem et aedagogum appellat Cynicum Epictetus ibid. §. 17, p. 447 ed. Schweigh. Quae tamen Seneca affert contra hanc Cynicorum libertatem promiſcuam, ea vereor ut omnibus lectoribus probentur.

minus adibo hoc periculum, et audebo illi mala ſua
oſtendere. Faciet quod ſolet, advocabit illas facetias,
quae riſum evocare lugentibus poſſunt: et in ſe pri-
mum, deinde in nos iocabitur: omnia quae dicturus
ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, et ob- 4
iiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſten-
det mihi alium in adulterio, alium in popina, alium
in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſto-
nem, qui in geſtatione diſſerebat. hoc enim ad eden-
das operas tempus [a] exceperat. De cuius ſecta quum
quaereretur, Scaurus ait: „Vtique Peripateticus non
eſt.“ De eodem quum conſuleretur Iulius Graecinus, 5
vir egregius, quid ſentiret: „Non poſſum,“ inquit,
„tibi dicere. neſcio enim quid de gradu faciat.“ tan-

a. *exceperat.* a quo dante? Lego: *hoc enim ad edendas operas tempus exceperat* i. e. reliquum ſibi fecerat, ab aliis curis parum ſeriis. Gron. Antea *acceperat.*

4. ***congiaria***] oleum ſ. vinum hominibus egenis et labore victum quaerere neſciis dabantur publice. Occurrit tamen vox quoque de muneribus in univerſum, ap. Sueton. Caeſ. XXVII. Veſpaſ. XVIII. ***in popina***, ubi viliores utique homines gulae aliisque libidinibus ſerviebant. ***in aula***, propter adulationem. ***Ariſtonem.*** Vixiſſe Senecae tempore videtur et propter oſtentationem hic carpitur. ***Peripateticus***, quia non ambulans philoſophatur. Mamercus *Scaurus* a. V. C. 787 anno Chr. 34 damnationem morte voluntaria anteiit cum uxore Sextia, quae incitamentum mortis et particeps fuit. Vir inſignis nobilitate et orandis cauſſis. Tacit. Annal. VI, 25. cf. Senec. de Benef. IV, 31.

5. ***Iulius Graecinus***] Iulii Agricolae pater. Tacitus in vita Agricolae c. IV. ſenatorii ordinis, ſtudio eloquentiae ſapientiaeque notus, iisque virtutibus iram Caii Caeſaris meritus. namque M. Scaurum accuſare iuſſus, et quia abnuerat, interfectus eſt. Cf. Senec. de Benef. II, 21. Columella de Re Ruſt. I, 1. ***de gradu faciat***, locutio arenae: neſcio quid faciat, cuiusmodi ſit ille

quam de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent, quam
6 vendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. moveat ille mihi risum: ego fortasse illi lacrimas movebo: aut, si ridere perseverabit, gaudebo, tanquam in malis, [b] quod illi genus insaniae hilare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. observa, videbis eosdem intra exiguum tempus acerrime
7 ridere, et acerrime rabere. Propositum est aggredi illum, et ostendere quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur. Vitia eius, etiam si non excidero, inhibebo. non desinent, sed intermittent: fortasse autem et desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendum. quoniam quidem graviter affectis sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quo evaseris, et ex eo suspicaris, quous-
[illegible] que

b. *quod illi genus insaniae hilare contigerat.* Erasmus ex uno codice: Rudolph. Agricola, Erasmi amicus satis notus, eandem lectionem sua manu notaverat. Prius publicabatur: *quod illi genus insaniae evitare contigerit.* Sic quoque Gruteriani quinque et cod Erf. Amplonianus. Contextus probat. Lipsius confert de Vita beat. XII, 1 et (quod plerisque contingit) hilarem insaniam sanire: at eius emendatio *insaniae hilarae* nihili est

essedarius, i. e curru pugnans, cum allusione ad essedum in quo gestabatur, si de curru delabitur et pugnat pedes. Similes loquendi rationes sunt: de genu pugnare, de gradu conari. Senec. de Provid. II, 4. Liv. XXXIV, 39. *circulatores*, dicit haud dubio Sophistas rhetoresque illius temporis, qui lucri faciendi caussa urbes circumire solebant, et doctrinam suam orationibus praelectionibusque aliis habitis ostentare. Huc alludit Strabo IV, 1, 6. tom. II, p. 14 ed. Lips. Exempla dat noster Ep. XL, 2. et Lucianus de se ipso et aliis.

7. *quanto pluris fuerit, quum multis minoris videretur*] i. quanta fuerit dignitas eius, amplexi veram philosophiam et virtutem, quum a multitudine negligeretur. Pertinere videtur hoc ad illud Epicuri, infra §. 9. Epist. VII fin. XXXVI, 2 etc. vulgi voces esse contemnendas. *unde quo*, ἐξ οἵων

εἰς

que fis evafurus, compone mores tuos, attolle ani-
mum, adverfus formidata confifte, numerare eos noli,
qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ftultus, fi 8
quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus
fingulis eft? aeque ad tuam mortem multis aditus non
eft, licet illam multi minentur. Sic iftud natura dis-
pofuit. fpiritum tibi tam unus eripiet, quam unus de-
dit. Si pudorem haberes, ultimam mihi penfionem
remififfes. Sed ne ego quidem me fordide geram in
foenore aeris alieni, et tibi quod debeo impingam.
„Nunquam volui populo placere. nam quae ego fcio, 9
non probat populus; quae probat populus, ego ne-
fcio." Quis hoc? inquis. Tanquam nefcias cui im-
perem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni
domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici,
Cynici. Quis enim placere poteft populo, cui pla-
cet virtus? malis artibus popularis favor quaeritur:
fimilem te illis facias oportet. non probabunt, nifi
agnoverint. Multo autem ad rem magis pertinet, 10

εἰς οἷα ut dicebat Iphicrates. Muretus. Loquendi hunc ufum veterum exemplis adftruxit Iacobs in Animadv. ad Analect. Vol. II, P. I. p. 395. ubi laudat Wyttenbach. in Bibl. crit. T. III, P II. p. 21. *numerare eos — faciunt:* etenim ex Ep. XXIV. didicimus, Lucilio fuiffe inimicos multa mala ei denunciantes.

8. *per quem transitus fingulis eft*] ἤνοικται ἡ θύρα ait Epictetus, quem laudavimus ad Epift. XXVI, 9. *ultima penfio:* fequentibus enim epiftolis nulla amplius fententia, qua epiftolam claudat, adiicietur.

9. *Nunquam — nefcio.*] Tota Epicuri vita docet, quam vere haec ab illo philofopho egregio dicta fint. In fine tamen vitae doluiffe videtur, quod hanc fibi fequendam propofuerit regulam, fecundum Senec. Ep. LXX, 12 et 13 ex Epicuri epiftola ad amicum et difcipulum Metrodorum. Nota funt fimilia Theocriti ap. Stobaeum Floril. Serm. XXI, p. 387 ed. Schow. et Ifocratis Ariftarchique, quae laudat Baylius (Dictionn. hift. et crit. Tom. I, p. 315. Art. Ariftarque). Nonnulla alia dedit Gatacker ad Antonin. p. 97 fq. Cf. Argum. Epift. VII.

qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. Quid ergo illa laudata et omnibus praeferenda artibus rebusque philosophia praestabit? scilicet ut malis tibi placere, quam populo: ut aestimes iudicia, non numeres: ut sine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas
11 mala, aut finias. Ceterum si te videro celebrem secundis vocibus vulgi, si intrante te clamor, plausus, et pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota civitate feminae te puerique laudaverint: quidni ego tui miserear, quum sciam quae via ad istum favorem ferat?

EPISTOLA XXX.

Aufidius Bassus, qui quasso quidem corpore, sed firmo tamen animo mortem appropinquantem sine ullo metu opperitur, occasionem praestat nostro, egregie de morte contemnenda praecipiendi. Morti, ait, nos parari debere, et robur in eam sumere. Cf. Ciceron. Tusc. Dispp. liber I. qui totus est de morte contemnenda.

Bassum Aufidium, virum optimum, vidi quassum, aetati obluctantem. Sed iam plus illum degravat, quam quod possit attolli. Magno senectus et universo pondere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis [a] et exhausti fuisse: diu illud continuit, et, ut verius

a. *et exhausti* omnium codd. Grut. lectio. Erasmus vetusque editio: *exsicci:* codex Amplon. *exucti*, satis exquisite; nam quis non recordatur illud Iuvenalis Sat. VIII, 90. Ossa vides regum vacuis exsucta medullis! Plerumque hanc confusionem harum

1. *Bassum Aufidium.*] Illum opinor, qui Historias scripsit et quidem belli civilis. Colligas ex Suasoria VI ap. Senecam patrem, ubi eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed et belli Germanici scripsisse, et in iis Sallustii velocitatem expressisse, Fabius tradit. Plinius item minor nominat et avunculum addit suum scripsisse: A fine Aufidii Bassi (ubi ille desiit) libros triginta unum, lib. III Ep. 5. De isto igi-

rius dicam, concinnavit. subito defecit. Quemad-
modum in nave quae sentinam trahit, uni rimae aut
alteri obsistitur: ubi plurimis locis laxari coepit et ce-
dere, succurri non potest navigio dehiscenti: ita in
senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri et ful-
ciri potest. ubi tanquam in putri aedificio omnis iun- 2
ctura diducitur, et dum alia excipitur, alia discindi-
tur: circumspiciendum est, quomodo exeas. Bassus
tamen noster alacer animo est. hoc philosophia prae-
stat: in quocunque corporis habitu fortem, in con-
spectu mortis hilarem laetumque, nec deficientem,
quamvis [b] deficiatur. Magnus gubernator et scisso na-
vigat velo, et si exarmavit, tamen reliquias navigii
aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster, et eo ani- 3
mo vultuque finem suum spectat, quo alienum specta-
re, nimis securi putares. Magna res est haec, Lu-
cili, et diu discenda, quum adventat hora illa inevi-
tabilis, aequo animo abire. Alia genera mortis spei
mixta sunt: desinit morbus, incendium exstinguitur,
ruina

vocum in codd. occurrere erudite docent Critici praestantissimi R. Bentleius ad Horat. Epod. V, 37. et T. Hemsterhus. ad Lucian. tom. I, p. 352 sq. Bip. Mox *iunctura diducitur* praefert Grut. recte e suis codd. vulgato: *iunctura dilabitur*.

b. *deficiatur.* Sic optimi fere scripti. Sensus: quamvis a corpore destituatur: cum Gron. restitui. Antea: *deficiat.* Mox *securi putares* codd. dant. at *securi esse* Muretus invexit, nescio unde.

igitur an magis de filio eius iam noster. Lipsius. *concinnavit,* moderatione et prudenti vita corpus conservavit.

2. *Magnus — aptat ad cursum.*] Experientissimus nauclerus non statim omnem spem deponit. Diphilus Athenaei VII, p. 292 A. nostro, cui haec imago familiaris est, praeiverat: Ναύκληρος ἀποθύει τὶς εὐθὺς ἀποβαλὼν Τὸν ἱστὸν ἢ πηδάλιον συντρίψας νεὼς, Ἢ φορτί' ἐκρίψας ὑπέραντλος γενόμενος; quem locum cum nostro conferendum iudicat Hemsterhus. ad Lucian. tom. I, p. 342 Bip. *et si exarmavit* neutraliter positum est, quod iam Erasmus vidit, de nave, quae armamentis suis privatur.

ruina quos videbatur oppressura deposuit; mare quos hauserat, eâdem vi quâ sorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsa perituri cervice revocavit: nihil habet quod speret, quem senectus ducit ad mortem.
4 huic uni intercedi non potest. Nullo genere homines mollius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster videtur mihi prosequi se, et componere, et vivere tanquam superstes sibi, et sapienter ferre. [c] desiderium sui. Nam de morte multa loquitur, et id agit sedulo, ut nobis persuadeat, si quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis vitium esse, non mortis: nec magis in ipsa quidquam esse molestiae, quam post ipsam.
5 Tam demens autem est qui timet quod non est passurus, quam qui timet quod non est sensurus. An quisquam hoc futurum credit, ut per quam nihil sentitur, ea sentiatur? Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum est, ut sit extra omnem malorum metum. Haec ego scio et saepe dicta, et saepe dicenda, sed neque quum legerem, aeque mihi profuerunt: neque quum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda,
6 a quorum metu aberant. Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit, quum loqueretur de morte vicina.

c. *desiderium.* Omnium fere librorum lectio. Muretus: *discidium.* Erasmus *decidium*, qui tamen ad oram notaverat: alias *desiderium sui.* Mox *qui timet quod non est passurus, quam qui timet, quod non est sensurus*, scripta omnis lectio, a Mureto ex ingenio inversa.

3. ***ruina — deposuit***] i. sine succussu magno, nedum vulneratum in terra posuit. Sic Ep. XXIII, 7. verbo deponere utitur noster.

4. ***Bassus — prosequi — componere — sui.***] Omnia ista iusta sibi persolvere videntur, quae mortuo praestabantur, ut corona imponeretur, ut efferretur cum pompa etc. et ut sapienter ferret desiderium, quo amici afficiebantur. Comparat nostrum Hemsterhus. ad Lucian. tom. I. p. 413 Bip.

5. ***his dicentibus***] sc. profuerunt.

cina. Dicam enim quid sentiam. Puto etiam fortio-
rem eum esse, qui in ipsa morte est, quam qui circa
mortem est. Mors enim admota etiam imperitis ani-
mum dedit non vitandi inevitabilia. Sic gladiator to-
tâ pugnâ timidissimus iugulum adversario praestat, et
errantem gladium sibi attemperat. At illa quae in 7
propinquo est, utique ventura, desiderat lentam ani-
mi firmitatem: quae est rarior, nec potest nisi a sa-
piente praestari. Libentissime itaque illum audiebam,
quasi ferentem de morte sententiam, et qualis esset
eius natura, velut propius inspectae, indicantem.
Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus ponderis,
si quis revixisset, et in morte nihil mali esse narraret
expertus. Accessus mortis quam perturbationem affe- 8
rat, optime hi tibi dicent, qui secundum illam stete-
runt, qui venientem et viderunt, et [d]receperunt. In-
ter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit.
Is ait, tam stultum esse, qui mortem timeat, quam
qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adole-
scentiam sequitur, ita mors senectutem. Vivere no-
luit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione 9
mortis

d. *receperunt* ita mss. et ita maneat: aliorum coniecturae: *se receperunt*, *repulerunt*, *reiecerunt*. Gron.

6. *Sic gladiator — attemperat.*] cf. de Ira I, 2, 3.

8. *receperunt.*] Genus loquendi est intelligendum, non quatenus sensus verbi patet, sed quatenus veritas rei patitur. Plinius de Caesare Augusto: destinatio moriendi et quatridui inedia magna pars mortis in corpus recepta. Quid Tacitus de Paullina Senecae? ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Et haec, Plinii verbo, magnam partem mortis in corpus receperat. Sed non hi tantum, omnes qui non refugerunt vel instantem vel minantem, ab ipsis Orci cancris liberati, viderunt et receperunt mortem. Et sufficit, animo et fide receptam atque ad eam paratos fuisse. Gronov.

9. *Vita enim cum exceptione mortis data est*] h. e. cum con-

mortis data eſt: ad hanc itur. quam ideo timere dementis eſt; quia certa exſpectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet aequam et invictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? prima enim pars aequitatis eſt aequalitas. Sed nunc ſupervacuum eſt, naturae cauſam agere: quae non aliam voluit legem noſtram eſſe, quam ſuam. quidquid compoſuit, reſolvit: et quidquid reſolvit,
10 componit iterum. Iam vero ſi cui contigit, ut illum ſenectus leniter emitteret, non repente avulſum vitae, ſed minutatim ſubductum, nae ille gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam, laſſo gratam, perductus eſt. Vides quosdam optantes mortem, et quidem magis quam rogari ſolet vita. Neſcio utros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit: haec ex iudi-
11 cio certo tranquillitas eſt. [e] Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu compoſuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſis frequentius veniſſe, ut ſcirem an illum toties eundem invenirem; numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari ſolet

e. *Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo* etc. Sic Grut. omnes et Modii, unusque Eraſini. Antea: *venit a. a. m. iratus:* mortem venientem etc.

conditione ſimul habendae mortis. Ep. VI, 4. LVII fin. Gronov.

10. *Minutatim ſubductum*] Supra hoc verbo in eadem re Ep. XXVI. Pro ſenſu: Alexis, poeta comicus, quum quidam ſenem eum vidiſſet et aegre incedentem, Quid agis? interrogavit. Ille autem, κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω otioſe morior i. e. paullatim illuc eo. Stobaeus Serm. CXV. Lipſius.

11. *Quomodo manifeſtior — appropinquant.*] Curulium ludo-

let agitatorum laetitia, quum septimo spatio palmae appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri praece- 12
ptis obsequens: „primum sperare se, nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa brevitate solatii. Nullum enim dolorem longum esse, qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animae corporisque, si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi distraheretur a corpore. Ignis qui valentem materiam 13
occupavit, aquâ, et interdum ruinâ exstinguendus est: ille qui alimentis deficitur, sua sponte subsidit." Libenter haec, mi Lucili, audio, non tanquam nova, sed tanquam in rem praesentem perductus. Quid ergo? non multos spectavi abrumpentes vitam? ego vero vidi: sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem veniunt sine odio vitae, et admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum nostrâ 14
nos sentire operâ, quod tunc trepidamus, quum prope a nobis esse credimus mortem. [f] A quo enim prope non est, parata omnibus locis, omnibusque momentis? Sed consideremus, inquit, tunc quum aliqua causa moriendi videtur accedere, quanto aliae propiores sint quae non timentur. Hostis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupavit. Si distinguere volue-

f. *A quo enim prope non est.* Sic Erasmus, vetus editio et Muretus cum Grutero. Lipsius omisit, nulla ratione adiecta.

ludorum cursum septimo apud Romanos spatio esse finitum, ideoque *palmam*, victoriam reportatam, est res notissima. Laudat Gruterus Fabri Agonistic. I, 28. Lipsius affert pulchrum locum Iunci ap. Stobaeum Floril. Serm. CXV Laus Senectutis.

12. Ad hanc Bassi orationem conf. Ep. XXIV, 15 sq. Diog. Laert. X, 124. 125. 139. 140. ibique Menagii notae.

voluerimus caufas metus noftri, inveniemus alias effe, alias videri. Non mortem timemus, fed cogitationem mortis: ab ipfa enim femper tantundem abfumus. Ita fi timenda mors eft, femper timenda eft: quod enim tempus morti exemtum eft? Sed vereri debeo, ne tam longas epiftolas, peius quam mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem, ut nunquam timeas, femper cogita.

EPISTOLA XXXI.

Gaudet, quod Lucilius in dies ad bonam mentem comparandam propius accedat, admonetque, ut vota et iudicia vulgi contemnat et laborem. Suis autem ipfius viribus ad felicitatem perveniat fundet, quam fine vero bono i. rerum fcientia affequi non poffit: quae exemplis illuftrat.

Agnofco Lucilium meum, incipit quem promiferat exhibere. fequere illum impetum animi, quo ad optima quaeque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non defidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupaverunt, tantum effice, quantum conatus es, et illa quae tecum in animo tulifti, tracta. Ad fummam, fapiens eris, fi clauferis aures. quibus ceram parum eft obdere. firmiore fpiffamento opus eft, quam ufum in fociis
2 Vlyffem ferunt. Illa vox quae timebatur, erat blanda, non

1. *calcatis — bonis*] calcare ut graecum πατεῖν, καταπατεῖν (cf. Iacobs Animadv. ad Anal. Vol. II, P. I. p. 277.) noftro perquam familiare eft de contemtu. Vide de Benef. V, 4 fin. Nat. Qu. I. praef. Ep. XII. 10. XIV, 9. XLV, 8. XCIV, 52 etc. Inprimis Stoici hoc verbo ad contemtum rerum externarum, fortuitarum, ufi funt; quemadmodum Epicurei verbo προσπτύειν τινι. cf. Hemfterhuf. ad Lucian. II. p. 504 Bip. *Vlyffem.* res notiffima ex Hom. Odyff. μ, 47. 48. 173 fq.

2. *Illa vox* Sirenum, quae in prato affidebant fuavem cantum edentes, Hom. l. l. 45 ἥμε-

non tamen publica: at haec quae timenda est, non ex uno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Praetervehere itaque non unum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes urbes: surdum te amantissimis tui praesta. Bono animo male precantur. et si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quae optantur eveniat. Non sunt ista bona, quae in te isti 3
volunt congeri: unum bonum est, quod beatae vitae causa et firmamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemtus est labor, et in eorum numero habitus, quae neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non potest, ut una res modo mala sit, modo bona: modo levis et perferenda, modo expavescenda. Labor bonum non est. quid ergo est bonum? laboris contemtio. Itaque in vanum ope- 4
rosos culpaverim. rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi *vitia consurgere permise-

a. *vitia consurgere.* Lectio plurimorum codd. et editionis vetustae, quam vulgato praefero *vinci ac frigare*, quod Guilielmo Pelisserio adscribitur, quem sic ex mss. codd. fide restituisse perhi-

ἥμεναι ἐν λειμῶνι. Noster *scopulum* ex illo prato effinxit, forsitan excusandus ob hoc, quod insula, quam incolebant, (Hom. l. l. 201) scopulosa et scopulis praetenta animo obversabatur. *amantissimis tui* vel maximo amore te prosequi simulantibus.

3. *sibi fidere*] a se pendere, et ex se nascentibus bonis: externa omnia contemtui habere. Lipsius. Noster explicat haec Ep. XCII, 2. Is inquam beatus, quem nulla res minorem facit: tenet summa et ne ulli quidem, nisi sibi innixus. Cf. Ep. XXX, 7. Horat. II Serm. 7, 83 ibique Bentl. *nisi contemtus labor*. Labor enim, sanitas, mors, morbus etc. ad indifferentes, medias s. praepositas res pertinent, quae neque bonae neque malae sunt Stoicis, nec virtuti acquirendae quidquam conferunt: ideoque indignas censebant, quibus animum adverterent. Attamen officii caussa labor conrici debet, per se tamen contemni meretur. Cf. Cic. de Fin. III, 15. 16. Senec. de Vit. beat. XXII, 3 not. Antonin. IX, 42.

miserint, admirabor et clamabo: Tanto melior, surge et inspira, et clivum istum uno, si potes, spiritu exsupera! Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: [b] et in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnunc deos fatigare. Quid votis opus est? fac et te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet,

bent. Erasmi priores edd. dabant eadem; sed posteriores: *minusque sibi vitia respirare*: Erasm. tamen monet, lectionem a me repositam in aliis codd. reperiri. Alii dant: *restrigare* s. *astrugare*. Turneb. Advers. XXIV, 1. et Scalig. in Parodiam Virgilii, una cum Lipsio, probant τὸ *strigare*, Archaismi, puto, et raritatis amore ducti, et docent, esse idem quod interquiescere, propr. de equis qui in striga stringebantur interquiescendi caussa. Si a vitiis vincerentur, nulla quies esset, sed in actu vitioso viverent: fac itaque τὸ *vinci* tolerari posse, tamen *strigare* parum conveniret. Cf. Salmasii Exercit. Plin. p. 40, cuius viri eruditissimi auctoritas tanta fuit, ut vulgatam lectionem e Phaedr. Fab. III, 6, 9. quae erat *tricandum est*, mutarent editores in: *strigandum est*, ubi tamen Bentlei. vulgatam tenebat. Mox *inspira* omnium codd. et editionis veteris lectio; i. animose pergas, robur tibi sumas. Sic Quinct. Inst. Orat. II, 5, 8. V, 14, 32. Bene hoc convenit cum contentione contra vitia. *Respira* Erasmus, Muretus, al. At Ios. Scaliger Castigatt. in lib. IV Propert. reponit ex ingenio: *et restriga*.

b. *et in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnunc deos f.* Erasmi edd. sic fere praestant, praeterquam quod *et nunc* habent, pro quo Erasm. *etiamnunc* coniicit, quod in aliquot codd. est. Aberrationes librariorum sunt *maxima* s. *maxime apto*, *opto*.

4. *rursus*] altera ex parte. *Tanto melior* eris. nota exclamandi laudandique formula.

5. *Facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta — est.*] Vere stoice! Felicitatem tibi unus comparare potes: nam quum bonum non esse potest, nisi virtute coniunctum s. admixtum sit, ea tantummodo concupisces, quae indissolubili virtutis vinculo continentur: atqui haec bona semper in nostra potestate sunt, semper a nobis acquiri atque possideri possunt. Cf. Epictet. Arrian. II, 16. Enchiridii I, 1.

bet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine aëre frigidum: ita honeſta et turpia virtutis et malitiae ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? rerum ſcientia. 6
Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quaeque repellet aut eliget. Sed nec quae repellit timet, nec miratur quae eligit: ſi modo magnus illi et invictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto, laborem ſi non recuſes, parum eſt: poſce. Quis ergo, inquis, labor frivolus et ſupervacuus eſt? [c] quem humiles cauſſae vocaverunt, non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi eſt ipſa tole- 7
rantia, quae ſe ad dura et aſpera hortatur, et dicit: quid ceſſas? non eſt viri, timere ſudorem. Huc et

 illud

c. *quem humiles cauſſae vocaverunt.* Sic codd. Grut. Amplonianus et editio vetuſta; recte: i. quem humiles cauſſae tibi impoſuerunt. Antea: *in quem.* Gruter. aliquammulta hic deeſſe ſuſpicabatur.

6. *ille prudens atque artifex*] i. philoſophus, ſapiens: nam eo nomine Stoici ſapientem deſignare amant: ſic apud Lucilium ſ. auctorem Aetnae verſu 186. Nunc opus artificem incendit cauſſamque repoſcit. Horat. I Serm. 3, 132. 133. Sapiens operis ſic optimus omnis Eſt opifex ſolus, ſic rex. cf. Tiedemann Syſtem der ſtoiſch. Phil. III, p. 158. *rerum ſcientia,* et divinarum et humanarum. Conf. Ep. LXXXVIII. LXXXIX. Cic. Tuſc. Disp. IV, 6. Plutarch. placit. Philoſ. princip. Nam bonum et virtus, ſapientiaque idem valent. Similem fere definitionem dedit Stoae addictus Muſonius Stobaei Serm. XXVII de Aſſiduitate p. 201 (ed. Tigur. 1543.) *ἡ ἀρετὴ, ἔφη, ἐπιστήμη ἐστὶν, οὐ θεωρητικὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρακτική.* Lipſius monet, eſſe Socraticum. Socrates enim dicere ſolebat, et unicum bonum eſſe ſcientiam, et unicum malum inſcitiam. Diog. Laert. II, 31. Hinc ductum eſt hoc Stoicorum dogma, indeque docti et rudes, *σπουδαῖοι καὶ φαῦλοι* idem iis valent, quod boni malique. Vide Ep. IX. Diog. Laert. VII, 121. Cf. Lipſii II Manuduct. in Philoſ. Stoic. Diſſ. I.

illud accedat, ut perfecta virtus sit, aequalitas ac te-
nor vitae per omnia consonans sibi: quod non potest
esse, nisi rerum scientia contingat, et ars, per quam
divina et humana noscantur. Hoc est summum bonum:
quod si occupas, incipis deorum esse socius, non sup-
8 plex. Quomodo, inquis, isto pervenitur? non per
Peninum Graiumve montem, nec per deserta Canda-
viae: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, ad-
eundae sunt: quae tamen omnia transisti procuratiun-
culae pretio. Tutum iter est, iucundum est, ad
quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quae si non
deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecu-
9 nia non faciet: Deus nihil habet. Praetexta non fa-
ciet: Deus nudus est. Fama non faciet, nec osten-
tatio tui, et in populos nominis dimissa notitia. ne-
mo novit Deum. multi de illo male existimant, et
impune. Non turba servorum, lecticam tuam per iti-
nera urbana ac peregrina portantium: Deus ille
maximus potentissimusque, ipse vehit omnia. Ne
for-

7. *Deorum socius,*] sapiens enim par Deo est, propter illam accuratam omnium rerum scientiam. Lipsii Manud. III, 14.

8. *Non per Peninum Graiumque montem:*] spectant ad Alpium fauces, per quas Annibalis iter fiebat. *Candaviae deserta*, montana et saltuosa pars Macedoniae, quae a Dyrrhachio incipit. Plin. N. H. III, 23. Strabon. VII, 7. 8. p. 463. Tom. II ed. Lips. Antequam ad procurationem perveniret, diversis legationibus, quas obiisse credi par est, haud dubie has regiones adiit. *Parem — nudus est.* Deus nec pecuniam nec honores (*praetexta* magistratuum insigne) curat nec amat: sunt autem res vanae et fortuitae. Perfectio moralis ei curae est, quam habet et possidet summam.

9. *Deus ille maximus — omnia.*] Noster iis Stoicis accedit, qui deum et animum mundi esse eiusque curam agere docebant. Senec. Nat. Qu. II, 45. Diog. Laert. VII, 138. Cic. de Nat. Deor. II, 30. Antonin. VI. 44.

forma quidem et vires beatum te facere possunt: [d]nihil horum non patitur vetustatem. Quaerendum est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam Deum in humano corpore hospitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in servum, potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut servus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subsilire in coelum ex angulo licet: exsurge modo, et te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento: non potest ex hac materia imago Dei exprimi similis. Cogita illos, quum propitii essent, fictiles fuisse.

EPISTOLA XXXII.

Gaudet, quod Lucilius solitudinem amet, nec conversetur dissimilibus et diversa cupientibus, monetque ut ab iis securum liberumque se reddat, qui impedire profectus possint, inprimis vero ut res externas, quae in bonis non sunt numerandae, contemnat. Ad hanc solitudinem saepius noster amicum adhortatur, vid. Ep. VII. VIII. IX. X.

K 3 Inqui-

d. *nihil horum non patitur vetustatem:* probatissima est lectio: i. tempore pereunt, afficiuntur a vetustate et peiora fiunt. alii: *nihil horum patitur vetustatem* h. nihil horum fert aevum, aut subsistit. Lips. et Gron. probant: posterior tamen multis exemplis nunc notis docet, maluisse veteres accipere hanc phrasin sine negatione: pati vetustatem, aetatem, ferre annos, aetatem, tolerare annos.

10. Cf. Ep. XVIII, 9 sq. *cogita illos — fictiles fuisse.* Deos curam gessisse humanarum rerum, sive, ut in rudi antiquitate mos erat, *fictiles*, ex argilla fabrefacti essent, sive ex auro. Animus est erectus qui Deo placet, et quo te ei similem fingere possis. Cf. Epictet. Arrian. Dissert. I, c. 10.

Inquiro in te, et ab omnibus fcifcitor, qui ex ifta
regione veniunt, quid agas, ubi et cum quibus mo-
rêris. Verba dare non potes. tecum fum. Sic vive,
tanquam quid facias auditurus fim: immo tanquam vi-
furus. Quaeris, quid me maxime ex his quae de te
audio, delectet? quod nihil audio: quod plerfque ex
his quos interrogo, nefciunt quid agas. Hoc eft fa-
lutare, non converfari diffimilibus, et diverfa cupien-
tibus. Habeo quidem fiduciam non poffe te torqueri,
manfurumque in propofito, etiam fi folicitantium tur-
2 ba circumeat. Quid ergo eft? non timeo ne immu-
tent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet
etiam qui moratur, utique in tanta brevitate vitae:
quam breviorem inconftantiâ facimus, aliud eius fubin-
de atque aliud facientes initium. Diducimus illam in
particulas ac lancinamus. Propera ergo, Lucili ca-
riffime, et cogita, quantum celeritati additurus fueris,
fi a tergo hoftis inftaret, fi equitem adventare fufpi-
3 careris, ac fugientium premere veftigia. Fit hoc,
premeris: accelera, et evade. perduc te in tutum,
et fubinde confidera, quam pulchra res fit confumma-
re vitam ante mortem, deinde exfpectare fecurum re-
liquam temporis fui partem, [a] nihil fibi, in poffeffione
beatae vitae pofitum: quae beatior non fit, fi longior.

O

a. *nihil fibi, in poffeffione beatae vitae pofitum.* Omnium codd. et vett. edd. lectio, et ea, puto bona, quamquam omni fenfu carere affirmat Gronov., qui: *inniti fibi in poff.* ingeniofe emendat: Muretus duas voces *nihil fibi* omiferat. Enimvero beatae vitae iteratio hic non exfpectatur, fed explicatio eius, quae eo continetur, quod beatus homo, qui vitam ante mortem iam con-

1. *ex ifta regione,*] Sicilia, cuius procurator erat Lucilius. Ep. XXXI, 8. Praefat. huius Volum. *Sic vive — vifurus.* cf. Ep. XXV, 4. *torqueri* i. flecti, abstrahi a propofito.

2. *quam breviorem — facimus — initium.*] De hoc malo hominum fupra iam queftus eft in Ep. XXII, 11 fq. XXII, 8 fq. *lancinamus*, dividimus, feparamus.

O quando videbis illud tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris, et crastini negligens, et in summa tui satietate! Vis scire, quid sit quod faciat homines avidos futuri? Nemo sibi contigit. Optaverunt utique tibi alia pa- 4
rentes tui; sed ego tibi contra, omnium eorum contemtum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent: quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, ut vagis cogitationibus agitata mens, tandem resistat, et certa sit: ut placeat sibi, et intellectis veris bonis; quae simul intellecta sunt, possidentur, aetatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est, et exauctoratus ac liber, qui vivit vitâ peractâ.

summaverit, ἀπαθείᾳ ista prorsus praeditus reliquam temporis ipsi a natura destinati partem exspectet, nihil tamen amplius sibi praestolatur, fato suo terreno quasi consummato, itaque nullo rerum extra se positarum amore aut desiderio trahatur. Omnia quae eveniant, securus prospicit, et quomodocunque cadant, idem semper permanet, nam in possessione vitae beatae positus est.

3. *O quando videbis* etc.] Optime noster explanat Nat. Qu. I. praefat. §. 3 sqq. *Nemo sibi contigit* i. nemo sorte sua contentus vivit. Horat. I Serm. 1. Erasmus Adag. 4681 respicere Senecam putat ad illud tritum Platonis (Epist. Plat. IX ad Archytam Tom. XI, p. 165 Bip.), quod Cic. de Off. I, 7, 5. adduxit: neminem sibi soli nasci. Dii boni, exclamat Lipsius, quam divertit a nostri mente! quae est, homines distrahi, varia et vana agitare, optare: neminem apud se esse et se contentum. Hoc autem facit sapiens, qui sibi sufficit.

4. *quae simul intellecta sunt.*] Nam in iudicio et habitu optimae mentis est beatitudo: qui momento contingit purgata et perfecta ratione. Vide aliquid Manuduct. III Diss. 3 fin. Lipsius.

EPISTOLA XXXIII.

Quum Epist. XXIX, 8. Lucilio perscripsisset, se excerptas sententias clausulae loco non amplius missurum esse, atque hic aegre hoc tulisset, desiderassetque, ut hunc morem tales sententias adscribendi epistolis continuaret, negat Seneca sententias aut Chrias e Stoicis esse excerpendas, quippe quos uno tenore legendos monet: quum in Epicuro rarae, insperatae interveniant, et omnino publicae sint. Deinde turpe est, sibi non inniti, sed semper a quopiam, tamquam rege pendere, cum auctore semper loqui. Tum flosculos captare puerorum non virorum est. Itaque non semper ad magistrum respicere decet, sed tua facere, prioribus tamen non neglectis: dummodo proprias animi vires intenderis ad veritatem inveniendam et in vita exercendam praeferendamque. Ceterum Stoae auctores propter virilem scriptorum contextum laudans non advertit vitia, quae Ep. XLVIII, LXXXII. CXIII. ipsis exprobrat: de quibus vide Brucker. Hist. Crit. Phil. Vol. I. p. 904 sqq.

Desideras his quoque epistolis, sicut prioribus, adscribi aliquas voces nostrorum procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati; totus contextus illorum virilis est. inaequalitatem scias esse, ubi quae eminent, notabilia sunt. Non est admirationi una arbor, ubi in eandem altitudinem tota silva surrexit. Eiusmodi vocibus referta sunt carmina: refertae historiae. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes: publicae sunt, et maxime nostrae. Sed in illo magis annotantur, quia rarae interveniunt, quia insperatae, quia mirum est
2 aliquid fortiter dici ab homine mollitiam professo. Ita enim

1. *nostrorum procerum*] Zenonis, Cleanthis al. quos §. 9. nominat. *flosculos*, sententias eminentiores captandas, ut iis de industria orationem suam distinguerent, de virilitate et aequalitate orationis parum soliciti. Cf. I. Chr. Th. Ernesti Lexic. Technologiae Latinor. rhetoricae voc. Flos, ubi et huius loci memor fuit, bono sensu vocem a Seneca adhibitam censens, quamquam hanc occupationem circa flosculos contextui virili Stoicorum opponit Seneca, et manifeste reprehendit.

enim plerique iudicant. apud me vero Epicurus eſt et fortis, licet manuleatus ſit. Fortitudo, et induſtria, et ad bellum prompta mens, tam in Perſas quam in alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas excerpta, et repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque iſta [a] odoriſera, nec emtorem decipimus, nihil inventurum quum intraverit; praeter illa quae in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, unde velint ſumere exemplar. Puta 3
nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui

a. *Odoriſera.* Miratio ſubit, quod ad aberrationem librariorum *ocliferia* (in cod. Amplon.) *ocliferia* viri doctiſſimi animum advertere potuerint. Gruterus purum putum arbitratur poſt Lipſium Elect. lib. I. c. 16. (Opp. tom. I, p. 402 ſq.) et in nota ad h. l.

2. *Ita — indicans.*] Quantoperé Cicero v. c. in Epicurum invectus ſit, omnia eius opera docent, inprimis lib. II de Fin. Loca collecta vides ab Erneſti in Clav. Cic. Hiſt. voc. Epicurus. Cf. Bruckeri Hiſt. Crit. Philoſ. Vol. II, p. 64 ſqq. *manuleatus.* Notum tunicas chirodotas ſ. manicatas mulierum aut mollium fuiſſe. Viri brachiis nudis incedebant, recte notat Lipſius, conferque Aul. Gell. Noct. Attic. VII, 12. Senec. de Vit. beat. XIII, 3. Hoc tale eſt, quale vir fortis ſtolam indutus. Tale vel aſperius de Epicuro et aſſeclis Arceſilaus, mediae Academiae auctor, qui interrogatus, Cur ex aliis ſectis ad Epicuream tranſirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli (evirati) fiunt, ex Gallis viri numquam. Diog. Laert. IV, 43. *Fortitudo — cadit.* Similis ſententia occurrit Epiſt. XXXI, 10. *Perſae* fluxa et ſoluta veſte quidem uſi, ſed erant acerrimi bellatores. Laudat Lipſius Ammian. XXIII, 6. p. 363. Tom. I. Bip. Adeo autem diſſoluti ſunt et artuum laxitate vagoque inceſſu ſe iactitantes (Perſae), ut effeminatos exiſtimes, quum ſint acerrimi bellatores. *alte cincti* erant milites Romani, item omnes ſtrenui aut actuoſi. Horat. I Serm. 2, 25. 26. *odoriſera*, retinet metaphoram: *excerpta* enim haec et *repetita* i. deſumta, floſculos dixerat; et fuerunt anthologiae ſ. florilegia haud pauca in antiquitate, ut notum eſt. Quibus floſculis exceptis nihil in eius libris eſt, quod magnopere deſideres.

illas assignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysip-
po, an Panaetio, an Posidonio? Non sumus sub
rege: sibi quisque se vindicat. apud istos quidquid di-
cit Hermachus, quidquid Metrodorus, ad unum re-
fertur. Omnia quae quisquam in illo contubernio lo-
4 cutus est, unius ductu et auspiciis dicta sunt. Non
possumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum
aequalium copia aliquid educere

Pauperis est numerare pecus.

Quocunque miseris oculum, id tibi occurrit, quod
eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare de-
pone istam spem, posse te summatim degustare inge-
nia maximorum virorum: tota tibi inspicienda sunt,
5 tota tractanda. Res geritur, et per lineamenta sua
ingenii opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina
potest. Nec recuso, quo minus singula membra,
dummodo in ipso homine, consideres. Non est for-
mosa, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius
universa facies admirationem singulis partibus abstulit.
Si tamen exegeris: non tam mendice tecum agam,
6 sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim
iacentium: sumenda erunt, non colligenda. Non
enim excidunt, sed fluunt perpetua, et inter se connexa
sunt.

Mor. §. 4. *ex tanta rerum aequalium copia aliquid educere.* Vete-
rem editionem sequor, et Erasm. Cf. Gruter. §. 6. *connexa
sunt* est vulgata; sic et Erasm. et vetus ed. Omnes Grut. et
Amplon. *contexta sunt*, quod Grut. genuinum auctoris putat.

3. *ad unum refertur*] Epicurum. Cf. Diog. Laert. X, 16. Brucker Hist. crit. Phil. Vol. I. p. 1251. ubi et nostri loci memor fuit.

4. *Pauperis — pecus.*] Versus Ovidii Metamorph. XIII, 824.

5. *Res geritur — nectitur.*] Strenue incepta sua perficiunt in libris suis, et ordinem sibi semel praestitutum perpetuo tenore custodiunt, ad flosculos inserendos animo non adverso.

6. *Non enim excidunt, sed fluunt perpetua.*] Non enim or-
dine

ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus
adhuc, et extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim
ſingula inſidunt circumſcripta, et carminis modo incluſa.
Ideo pueris et ſententias ediſcendas damus, et
has quas Graeci Chrias vocant: quia complecti eas
puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit
certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, et 7
fulcire ſe notiſſimis et pauciſſimis vocibus, et memoria
ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non teneat.
Turpe eſt enim ſeni, aut proſpicienti ſenectutem, ex
commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid?
Hoc Cleanthes. tu quid? quousque ſub alio moveris?
et impera, et dic, quod memoriae tradatur: aliquid
et de tuo profer. Omnes itaque iſtos nunquam aucto- 8
res, ſemper interpretes, ſub aliena umbra latentes,
nihil puto habere generoſi, nunquam auſos aliquando
facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis
exerci

dine et tenore interrupto et fracto alia facent, alia eminent, ſed perpetuo fluxu prolabuntur omnia. Cf. Erneſti Lexic. Technol. Lat. rh. voc. Fluere. *extrinſecus auſcultantibus.* Qui ad penetralia nondum admiſſi: alluſumque ad libros et auditores *ἐξωτερικούς*. Lipſius. De hac diſtinctione eſotericorum et exotericorum, nunc ſatis nota, vidiſſe iuvabit Buhle ad Ariſtotelem Vol. I, p. 107 ſqq. Bip. *Chrias*, *χρείας*, concinna aliqua dicta memorabilia aut facta breviter enunciata et perſonae cuidam apte tributa. Sic definit Aphthonius: *ἀπομνημόνευμα σύντομον, εὐστόχως ἐπί τι πρόσωπον ἀναφερόμενον.* Erneſti Lexic. Technol. Graec. rhet. voc. *Χρεία*. Quinctil. I, 5. Inſt. Or. Multas collectiones huius generis et nominis in antiquitate fuere. Sic Machon poeta comicus Alexandrinus ſatis celeber (v. Dioſcorid. epigram. in eum ap. Brunck. Anal. Tom. I. p. 501. nr. XXX.) *χρείας* compoſuit, dicta memorabilia meretricum (*ἑταιρῶν*) complexas. Athen. VI, p. 241. F. Recentioribus temporibus Aphthonium ſecutos commentationes artificioſe nec raro inepte elaboratas nomine chriarum ſatis diu inſignivisſe praeceptores conſtat.

7. *Hoc Cleanthes.*] Laudat Lipſius Epictet. Arrian. Diſſ. II, 19. prorſus his gemina.

exercuerunt. Aliud est, meminisse: aliud, scire. Meminisse, est rem commissam memoriae custodire: at contra scire, est et sua facere quaeque, nec ab exemplari pendere, et toties ad magistrum respicere.
9 Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid intersit inter te, et librum. quousque disces? iam et praecipe. Quid est, quare audiam, quod legere possum? Multum, inquit, viva vox facit. non quidem haec, quae alienis [b] verbis commodatur, et actuarii vice fungitur. Adiice nunc, quod isti qui nunquam tutelae suae sunt, primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo non a priore descivit: deinde in ea re sequuntur,
10 quae adhuc quaeritur. Nunquam autem invenietur, si contenti fuerimus inventis. Praeterea qui alium sequitur, nihil invenit, immo nec quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum vestigia? ego vero utar via veteri: sed si [c] priorem planioremque invenero, hanc muniam. Qui ante nos ista moverunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata: multum ex illa etiam futuris relictum est.

EPI-

b. *verbis commodatur* Gruterus e codd. suis una cum Modio reduxit. Antea: *v. commendatur.*

c. *priorem.* Omnium fere codd. et edd. lectio, quam Muret. mutavit, *priorem* omittendo: cf. Mureti Var. Lect. XV, 16. P. Faber I, 10. Semestr. *priorem*, ait, reiiciendum esse Erasmus vidit et alicubi *apertiorem* legi ait: ipse vero vel *potiorem* vel *proniorem* mavult. ego *propiorem*. Haec Fabri emendatio *propiorem* vulgata facta est. Nulla tamen caussa subest, cur *priorem* i. potiorem eiiciamus.

9. *actuarii*] Ita dicuntur, qui acta excipiunt et scribunt. Vide Lips. ad Tacit. Annal. V, 4. Excursu A. Tom. II, p. 632 sq. ed. Ernest. *numquam tutelae suae* i. alieni semper arbitrii, ut pupilli.

EPISTOLA XXXIV.

Gaudet profectibus, quos Lucilius fecerat, quia suum opus sibi eum asserit, ipseque eum formavit. Hortatur igitur ut pergat et ad summum perveniat.

Cresco et exsulto, et discussa senectute recalesco, quoties ex his quae agis et scribis, [a] intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex fetu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quam ut adolescentiam illius suam iudicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, et quae tenera formaverunt, adulta subito vident? Assero te mihi. meum opus es. Ego 2
quum vidissem indolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde excitavi: et nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, et invicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum est. Non sic 3
quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur,

a. *intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis.* Plerique Grut. *nam turbam quam o. r.* Editio vetus: *quantum te ipse facis. Nam turbam quam ol. vel. super te geris.* Mox *perducta* bene habet, etsi Erasm. et editio vetus *producta* praestant.

1. *nam turbam olim*] non est discesseras a consortio hominum, sed te distinxeras a vulgari hominum multitudine eo quod emineres. *si alumnum*, quem quis a primis inde annis aluit, ut robustum eius corpus fieret. Hae comparationes saepissime occurrunt ap. veteres.

2. *inieci manum*] ut te fingerem et formarem: metaphora sumta est ab iis, qui equos fingunt. Alioquin iniicitur manus rei, ut potestas exprimatur. *Addere stimulos*, *incitare*, *currentem* ex eadem metaphora explices. *Quid — volo? — plurimum est.* Rogas quid amplius a te postulem? At hoc quod abs te peto, summi momenti est.

3. *Non sic — dicuntur.*] Notum adagium, et Horatio in hac ipsa re expressum 1 Epp. 2, 40.

cuntur, ita res animo constat: b itaque pars magna bonitatis est, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum, quem malum facere nulla vis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perseveraris et incubueris, et id egeris, ut omnia facta dictaque tua inter se congruant ac respondeant sibi, et unâ formâ percussa sint. Non est huiusmodi animus in recto, cuius acta discordant.

EPISTOLA XXXV.

Caussam, cur amicum tam enixe roget, ut studeat, exponit. Capit, ut ita ad bonam mentem perveniat, distatque constanter ideoque sapienter vivere. Ita fiet, ut amor, quo Senecam amplectatur, in amicitiam convertatur.

Quum te a tam obnixe rogo ut studeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi,

b. *itaque pars.* Sic Erasm., quinque Palat. ap. Grut., Amplonian. et editio vetus. Muretus eiecerat primus τὸ *itaque.*

a. *tam obnixe.* Ita Erasmus. Codd. tamen Grut. et editio vetus *valde:* Erfurt. Amplon. una cum Erlangensi cod. *valide:* quas varietates manifesto pro interpretamentis difficilioris vocis *obnixe* habeas, retinendae vel ob hoc, quod exquisitior est, nec cum Ruhnken. ad Vellei. Paterc. I, 9. p. 36. mutandae in: *eni-*

2, 40. *Dimidium facti qui coepit habet: sapere aude.* Velis, et tenta sapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque sola voluntas sufficit, sed videndum, ut recta ea sit, quod sine scientia nemo assequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit: *Actio recta non erit, nisi voluntas sit recta: ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. Habitus porro animi non erit* sine scientia; quae bona scilicet et mala distinguit. Vide Epist. XCV. Lipsius. Cf. Erasmi Adag. 1239.

1. *studeas*] sc. philosophiae stoicae. A nostro hic usus verbi *studere*, idem valentis quod operam navare literis, increbescere coepit. Ceterum Lipsius laudat suam Manuduct. II, Diss. I. ubi putat, esse hoc Stoi-

hi, nisi pergas excolere te, ut coepisti, non potest.
Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo?
haec inter se diversa sunt? immo dissimilia. Qui ami-
cus est, amat: qui amat, non utique amicus est.
Itaque amicitia semper prodest: amor etiam aliquando
nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare di-
scas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alte-
ri didiceris. Ego quidem percipio jam fructum, quum 2
mihi fingo, uno nos animo futuros, et quidquid ae-
tati meae vigoris abscessit, id ad me ex tua, quam-
quam non multum abest, rediturum: sed tamen re
quoque ipsa laetus esse volo. Venit ad nos ex his,
quos amamus, etiam absentibus, gaudium: sed id le-
ve et evanidum. Conspectus, et praesentia, et con- 3
versatio aliquid habet vivae voluptatis: utique si non
tantum quem velis, sed qualem velis, videas. Affer
itaque te mihi, ingens munus: et quo magis instes,
cogita me senem esse, te mortalem. Propera ad me,
sed ad te prius. profice, et ante omnia hoc cura, ut
constes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum
sit, observa an eadem velis hodie quae heri. Muta- 4
tio voluntatis indicat animum natare, [b] aliubi atque
aliubi

a. Cf. Donatum ad Terent. Andr. I, 1, 134. Mox §. 3. *propera* mss. lectio est. Erasmi ed. *propterea*. Muretus illud *propera* velut e sua coniectura ortum vindicat.

b. *aliubi atque aliubi apparere.* Gruterum sic distinguentem sequor. Antea distinguebatur: *natare aliubi*, *atque* etc. Editio vetus ha-

Stoicis proprium, ut *studiosus* et *studere* dicerent eos, qui sapientiae se darent, nec tamen probat. *habere amicum — nocet.* Egregie hac de re primus, quod sciam, disputavit fuse Plato in dialogo praestantissimo, Lysis inscripto, Tom. V, Opp. p. 211 sqq. Bip. *semper prodest amicitia.* Est enim bonum. Lipsii Manud. II, 21. *Festina — didiceris* veretur enim, ut diu vivat.

3. *Affer itaque — munus.*] ad vocem factumque Aeschinis, qui se ipse munus Socrati obtu-

aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod est fixum et fundatum. Istud sapienti perfecto contingit, aliquatenus et proficienti provectoque. Quid ergo interest? hic commovetur quidem, non tamen transit, sed suo loco nutat: ille nec commovetur quidem.

EPISTOLA XXXVI.

Adolescens quidam, honesto loco natus, idemque Lucilii amicus, sese ad philosophiae studium contulerat: quo nomine reprehendebatur a multis, et inertiae insimulabatur. Quae quum Lucilius Senecae perscripsisset, hic istum monet, ut amicum hortetur ad obiurgatores istos magno animo contemnendos. Hoc quippe otio id consequuturum, ut fortunae ludibria evitet. Deinde cavet, ne falsa conditionis denominatio eum terreat, qua iners et horridi animi apud obiurgatores audiat. Pergat modo monet bonus esse et fieri, ut habeat, quo senex utatur, et ut ad veram libertatem perveniat, i. e. ad bonam mentem, in quam fortuna nullum habeat ius. Sic summum assequi meditetur, mortis contemtum. Cf. Ep. LXVIII.

Amicum tuum hortare, ut istos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod umbram et otium petierit, quod dignitatem suam destituerit, et quum plus consequi posset, praetulerit quietem omnibus. Quam utiliter negotium suum gesserit, quotidie illis ostendet. Hi, quibus invidetur, non desinent transire: alii elidentur, alii cadent. Res est inquieta felicitas: ipsa

bet: *natare: et aliubi atque alicubi apparere prout velit ventus.* Aliubi et aliubi est nota ῥῆσις, i. diversis locis. Cf. Senec. de Benef. III, 6. Plin. N. H. IX, 54.

obtulit, ut gratus esset. Noster I de Benef. c. 8. L. *istud — provectoque.* De quibus gradibus cf. Lipsium in Manud. II, 9.

1. *istos*] cum contemtu positum, ut saepe ap. Ciceronem.

Hi — non desinent transire ab uno proposito in aliud, mutare vitam et statum. Sic fine epistolae prioris: Hic commovetur quidem, non tamen transit. *felicitas* in communi voca-

ipsa se exagitat, movet cerebrum, non uno genere. Alios in alium irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, et totos resolvit. ²„At bene aliquis illam fert!" Sic, quomodo vinum. 2
Itaque non est, quod tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui a multis obsidetur. sic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, et turbant. „Nugatorium et inertem vocant." Scis quosdam perverse loqui, et signare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem 3
curo, quod quibusdam nimis horridi animi videtur et tetrici. Ariston aiebat: „malle se adolescentem tristem, quam hilarem et amabilem turbae. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum et asperum visum est:

a. *At bene — vinum.* Plura dixisse noster videtur Lipsio, quae interierunt. Sed hoc putemus non opus est. Nec ei adsentior in eo, quod *in impotentiam* malit. Vide notam. Mox *quem qui exhauriunt et turbant* recte indicio membranarum suarum reposuit Gruter.: antea defuit τὸ *qui.*

vocabuli sensu, non philosophico. Ille propter eventuum successus facit, ut alii ambitione ducantur ad honores adipiscendos, ideoque ad potentiam etc.

2. *At bene — vinum.*] Vinum bonum comparatur cum homine felice. Bonitate autem s. felicitate gaudet vinum eodem modo quo patroni principesve. Vt enim vinum bonum ab hominibus eius cupidis ad dolium s. *lacum*, quo vinum novum, mustum, deducitur, (Tibull. I, 1, 10. Virg. Ge. II, 6 sqq.) confluentibus exhauritur et turbatur, sic et beati illi patroni (vid. Ep. IV, 8. LXVIII, 9 etc.) a clientibus obsidentur, turbanturve. Lipsius illud: *vinum* casu acc. positum, quod tamen nominat. est, intelligens, nec integra haec nec plena esse existimat.

3. *Felicem vocabant* illum, qui a multis obsidetur, patronum. Lipsius de Corn. Sulla cogitavit, quem felicem appellatum constat. Cf. Consolat. ad Marc. XII, 6 not. *Ariston*, Chius, celeberrimus Zenonis Citiei discipulus, et praeceptor Eratosthenis al. Cf. Fabricii Bibl. Gr. Vol. III, p. 540 sqq. Harl. *Vinum enim — placuit.* Vbi enim vinum novel-

4 est: non pati aetatem, quod in dolio placuit." Sine,
eum tristem appellent, et inimicum processibus suis.
[b] bene se dabit in vetustate ipsa tristitia: perseveret
modo colere virtutem, perbibere liberalia studia, non
illa, quibus perfundi satis est, sed haec quibus tin-
gendus est animus. hoc est discendi tempus. Quid
ergo? aliquod est, quo non sit discendum? minime.
sed quemadmodum omnibus annis studere honestum est:
ita non omnibus institui. Turpis et ridicula res est
5 elementarius senex. Iuveni [c] parandum, seni utendum
est. Facies ergo rem utilissimam tibi, si illum quam
optimum feceris. Haec aiunt beneficia esse expeten-
da tribuendaque, non dubie primae sortis, quae tam
prodest dare quam accipere. Denique nihil illi iam
liberi est: spopondit. minus autem turpe est, credi-
6 tori quam spei bonae decoquere. Ad illud aes alie-
num solvendum opus est negotianti navigatione prospe-
ra, agrum colenti ubertate eius, quam colit, terrae,
et

b. *bene se dabit* etc. Gruterus recte refutat emendationem ICti cuiusdam: *bene sedabit vetustate ipsa, tristitiam.* Nam ille loquendi usus tritissimus est. Mox *perbibere lib. stud.* recte habet. *Perbibere* tamen habet Erasmus et codd. Grut. *Probibere* praestat editio vetus. Noster Ep. XCIV, 4. Haec quum persuasi mihi et *perbibi.* Similiter Horat. I Epp. 2, 67. nunc *adbibe* puro Pectore verba puer.

c. *parandum.* Sic Erasmus et Gruteri codd. Alii male *parendum.* Mox *Denique nihil illi iam liberi est: spopondit.* Sic Gruteri codd. Sed Erasmus et ed. vetus: *d. n. i. i. liberum e.: sp.* Pincianus in suis codd. invenit: *liberum esse spopondi.*

vellum paulum defaecasset, defundebant in amphoras et cados. Facit huc fragmentum Alexidis ex Comoedia *Δημήτριος ἢ Φιλέταιρος* inscripta servatum parilem sententiam efferens ap. Brunk. Gnom. poet. Graec. p. 183. 11. unde Ariston sua hausisse videri potest. Muretus et Lipsius laudant simillimum Attii dictum ap. Aul. Gell. Noct. Att. XII, 11.

4. *processibus*] ad potentiam, ideoque felicitati. Sic Ep. CXV, 18. Queruntur et de consiliis et de processibus suis. *non illa* e. c. poemata, *sed haec* sc. philosophica, quae sola vere liberale studium vocat noster Ep. LXXXVIII, 1 sqq.

et coeli favore: ille quod debet, sola potest volunta-
te persolvere. In mores fortuna ius non habet. Hos
disponat, ut quam tranquillissimus ille animus ad per-
fectum veniat, qui nec ablatum sibi quidquam sentit,
nec adiectum, sed in eodem habitu est, quomodo-
cunque res cadunt. Cui sive aggeruntur vulgaria bo- 7
na, supra res suas eminet: sive aliquid ex istis vel
omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia
natus esset, arcum infans statim tenderet: si in Ger-
mania, protinus puer tenerum hastile vibraret: si avo-
rum nostrorum temporibus fuisset, equitare, et ho-
stem cominus percutere didicisset. Haec singulis di-
sciplina gentis suae suadet, et imperat. Quid ergo 8
huic meditandum est? quod adversus omnia tela, quod
adversus omne hostium genus bene facit, mortem con-
temnere: quae quin habeat in se aliquid terribile, ut
et animos nostros, quos in amorem sui natura forma-
vit, offendat, nemo dubitat: [d] nec enim opus esset
in id comparari et acui, in quod instinctu quodam vo-
luntario iremus, sicut feruntur omnes ad conservatio-
nem sui. Nemo discit, ut, si necesse fuerit, aequo 9
animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, ut tor-
mentis non submittat fidem: ut, si necesse fuerit,
stans etiam aliquando saucius, pro vallo pervigilet, et
ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim
somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nul-
lum habet incommodum. Esse enim debet aliquid,

d. *nec enim opus esset.* Sic Grut. et Pincian. in suis codd. invene-
runt. Erasmus et edit. vetus: *nec necesse esset.*

7. *tenerum hastile*] illorum verbo, frameam, (Tacit. de morib. Germ, 6.) L. *equitare*: Nobiliorum aut stirpe equestri oriundorum fuisse nota res.

9. *Mors nullam — incommodum.*] Morte enim, ait, animum dissipari, ideoque non sentire incommodum; quod mors habere possit. Cf. Cic. Tusc.

10 cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris aevi te tenet, cogita nihil eorum quae ab oculis abeunt, et in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia quae videntur perire, mu-
11 tari. Aequo animo debet rediturus exire. Observa orbem rerum in se remeantium: videbis in hoc mundo nihil exstingui, sed vicibus descendere, ac resurgere. Aestas abit, [e] sed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam sui menses: solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste [f] discursus, quidquid praeterierit, repetit: pars coeli levatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: et esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non praestat, ad quam stultitia perducit.

EPI-

e. *sed alter annus illam adducit.* Sic Gruteriani codd. editio vetus et Erasmus. At Gronovius III, Obss. 14, p. 420 ed. Lips. in ms. membranis, quas contulit, reperisse testatur: *sed altera illam artius adducit*, unde suo more i. e. ingeniose emendat: *Aestas abit, sed alter illam Martius a.* Martium enim mensem pro initio veris poni, et aestatis hiemisque mentione saepe ver et autumnum includi apud veteres. Vtrumque tamen apud poetas tantum valere, ideoque hic non locum habere putaverim.

f. *discursus.* Sic Erasmus, editio vetus et duo codd. Grut.; at tres reliqui apud eundem habent: *iste decursus*, praeponente Grutero.

Tusc. I, 5 sq. Ad sequentia bene confert Lipsius nostrum de Benef. V, 8.

10. *Veniet*] Palingenesiam dicit. Cf. Lipsii Manud. II, 22. Lucret. III, 859 sqq. *Postea* i. alibi. Fortasse in eius opere nunc deperdito, Magna moralia inscripto.

EPISTOLA XXXVII.

Adhortatur Lucilium, ut in via ad philosophiam coepta pergat, nec ab illa abstrahi se patiatur obiectione mollitiae et inertiae, quam obtrectatores propriam philosophiae esse statuant. Nam necessitates ut vincamus ab ea docemur, et ut ad veram libertatem perveniamus, rationi nos subiiciendo, qua quidem sola rerum et fortunae domini fieri possumus. Cf. Ep. IV. V. etc.

Quod maximum vinculum est ad bonam mentem, promisisti virum bonum. Sacramento [a] rogatus es. Deridebit, si quis tibi dixerit, mollem esse militiam et facilem. nolo te decipi. Eadem honestissimi huius, et illius turpissimi auctoramenti, verba sunt: „uri, vinciri, ferroque necari." Ab illis, qui manus arenae locant, et edunt ac bibunt, quae per sanguinem reddant, cavetur ut ista vel inviti patiantur: a te, ut volens libensque patiaris. Illis licet arma submittere, 2 misericordiam populi tentare: tu neque submittes,

L 3 nec

a. *rogatus.* Sic quatuor Grut. codd. et Pinciani, Erasmus et editio vetus, laudatque sic Brisson IV init. de formulis. Antea: *ligatus.* Mox *deridebit* antiqua est lectio ap. Erasm. et Grut. Muretus tamen ab uno Pinciani codice sumsit: *Decipit* s. 4. t.

1. *Sacramento rogatus es*] ex formula, qua milites ad iusiurandum adigi solebant. Comparat autem studium philosophiae cum militia. Hinc Quintil. Inst. Orat. XII, 2. p. 872. (ed. Lugd. 1665.) de philosophis, quos oratori opponit: Sed haec inter ipsos, qui velut sacramento rogati etc. *Deridebit — facilem.* Idem quoque Quintil. l. l. obiicit philosophis otium, s. abstinentiam a re publica administranda: „Non alia vitae secta longius a civilibus officiis, atque ab omni munere oratoris recessit." Vterque tamen caussam suam recte tuetur. *turpissimi auctoramenti*, gladiatorii. Vide ad Epist. VII et LXXI, 21. Erant autem, Lipsio notante, hi gladiatores in sagina, sed cuius exitus cruentus. Eo allusum. *Ab illis cavetur*, promittitur sacramento.

2. *Illis licet — tentare*] ut victi vulnerative: tum populus pol-

nec vitam rogabis. recto tibi invictoque moriendum
est. Quid porro prodest, paucos dies aut annos lu-
crifacere? sine missione nascimur. Quomodo ergo,
inquis, me expediam? effugere non potes necessita-
3 tes: potes vincere. [b]Fiat via: et hanc tibi viam
dabit philosophia. ad hanc te confer, si vis salvus
esse, si securus, si beatus: denique si vis esse, quod
est maximum, liber. Hoc contingere aliter non pot-
est. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, ser-
viiis, multis affectibus et saevissimis subiecta. Hos
tam graves dominos, interdum alternis imperantes,
interdum pariter, dimittit a te sapientia, quae sola
4 libertas est. Vna ad hanc fert via, et quidem recta.
non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia
subiicere, te subiice rationi. multos reges, si ratio
te rexerit. Ab illa disces, quid et quemadmodum ag-
5 gredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi
dabis, qui sciat, quomodo, quod vult, coeperit vel-
le. non consilio adductus ullo, sed impetu impactus
est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit, quam
nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri: et su-
bito, in medio turbine rerum stupentem, quaerere:
Huc ego quemadmodum veni?

EPISTOLA XXXVIII.

Epistolarum hoc commercium familiare, cuius continuationem Lucilius optaverat, maximopere commendat Seneca praefertque illud disputationibus publicis iisque praeparatis. Haec enim submissiora eius verba fami-

b. *fiat via.* Sic Erasm. et Palat. sec. at reliqui Gruteri quatuor: *Fit via et b.* Gruterus emendat: *Fit via vi* Virgiliano hemistichio.

pollice presso (Horat. I Epp. 18, 66.) *missionem* dabat, i. morti exemit: missionem recusans pollicem vertebat. Proinde *sine missione nascimur* ad mortem luctamque cum necessitatibus malisque vitae nostrae destinati sumus.

familiariter enunciata facilius intrant animum et haerent, atque seminis modo fructificant et diffunduntur.

Merito exigis, ut hoc inter nos epiſtolarum commer-
1 cium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui
minutatim irrepſerit animo. Disputationes praeparatae,
et effuſae audiente populo, plus habent ſtrepitus, mi-
nus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt:
conſilium nemo [a] clare dat. Aliquando utendum eſt
et illis, ut ita dicam, concionibus; ubi qui dubitat,
impellendus eſt: ubi vero non hoc agendum eſt, ut
velit diſcere, ſed ut diſcat, ad haec ſubmiſſiora verba
veniendum eſt. Facilius intrant, [b] et haerent. nec
enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis mo- 2
do ſpargenda ſunt: quod quamvis ſit exiguum, quum
occupavit idoneum locum, vires ſuas explicat, et ex
minimo in maximos [c] auctus diffunditur. Idem facit

 [d] ratio.

a. *clare.* Sic Eraſm. et ed. vetus cum omnibus ſcriptis. Muretus tamen mutavit, ut videtur ex ingenio: *conſilium nemo clamore dat*, non male, iudice Lipſio. Sed vulgata bene habet, i. e. clara et elata voce: cuius uſus loquendi exempla nota ſunt. Mox exponit noſter: *ad haec ſubmiſſiora verba veniendum eſt.*

b. *et haerent.* Sic Palatini quatuor ap. Gruter. et editio vetus. At membr. Col. ap. Grut. praeſtat *intrant et fortius haerent*, cui lectioni favet Gruter. legens: *ſed et h.* Eraſmus: *ſed h.* Sed cur a priore lectione diſcedamus, non pervideo.

c. *auctus.* Recepit Gruter. ex tribus codd. ſuis, adſtipulante Modio Nov. Lect. Ep. 70. Gruterus laudat Lucret. II, 1121. hilarem grandeſcere ad auctum, ubi Creech. habet: hilaro gr. adauctu. Occurrit tamen auctus arboris ap. eundem Lucret. VI, 167. 326. Antea: *actus*, i. e. ſpatium, quod in agris eſt, agrimenſorum: cf. Columell. V, 1. et Varro de R. R. III, 11 extr. I, 10.

1. ***Plurimum — animo***] cui eo ipſo copia ſit talis ſermonis accuratiorem rationem habendi quam disputationum i. e. inprimis recitationum et orationum publicarum, quippe quae velociter et magno curſu convolutae non ſolum ſaepe meditationem impediebant, ſed quum oſtentationis cauſa haberi ſolerent, illa familiaritate deſtitutae erant, qua id ſolum efficiendum eſt, ut nulla movendi delectandive ratione habita,

[d] ratio. non late patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quae dicuntur: sed si illa animus bene exceperit, convalescunt et exsurgunt. Eadem est, inquam, praeceptorum conditio, quae seminum. multum efficiunt, etsi angusta sunt: tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, et in se trahat. Multa invicem et ipsa generabit, et plus reddet, quam acceperit.

EPISTOLA XXXIX.

Commentarios ut perficiat monenti Lucilio respondet, se in eo esse, ut ordinet et in angustum redigat. Quos donec accipiat, hortatur, ut alios philosophos bono tamen ordine pertractet et iis ad maiora expergefieri se patiatur, humilibus et sordidis infra se positis et calcatis. Nec iis delectari eum vult, quae plerumque magna habentur: omni enim utilitate destituuntur, quippe inania et ex libidine solummodo oriuntur meramque infelicitatem pariunt.

Commentarios, quos desideras, [1] diligenter [a] ordinatos, et in angustum coactos, ego vero componam: sed

d. *ratio.* Sic Erasm., editio vetus, cod. Col. aliique. Recte. Nam de philosophia sermo est, quae interdum et ratio apud nostrum vocatur, e. c. in Epist. superiori. Pauca sed efficacia verba affert, disputatio autem multa et ea artificiosa. Itaque non admitto Pincianum Gruterumque ex codd. nonnullis *idem facit oratio* scribi iubentes.

a. *ordinatos.* Gruterus et Lipsius recte praeferunt hanc meliorem librorum scriptorum lectionem alteri: *ornatos.* Ordinem enim inprimis desiderat. Cf. §. 2. Epist. XL, 2 fin.: nec ornatus in summario ratio habetur, sed ordinis: add. Ep. CVIII, 1.

bita, sincere et nude consilia bona dentur, et bona voluntas dirigatur, quum demum elicere illae conciones eam possint.

2. *etsi angusta sunt*] i. quibus ornatus et splendor eloquentiae desunt, *submissiora*, §. 1. exilia, tenuia, *ἰσχνά*. Cf. Ernesti Lexicon Technol. Lat. rhet. voce: *Angustus* et *summissus*.

1. *Commentarios*] Philosophicos, ut coniicio, sed breves et summam continentes. Lipsius. Si compares Epist. CVI, 2. CVIII, 1. CIX, 14. vix

ſed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam
haec, quae nunc vulgo Breviarium dicitur, olim quum
Latine loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res
diſcenti magis neceſſaria eſt: haec ſcienti. illa enim
docet, haec admonet. Sed utriusque rei tibi copiam
faciam. Tu a me non eſt quod illum aut illum exi-
gas. qui notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego
quod vis: ſed meo more. Interim multos habes, 2
quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. Sume in ma-
nus indicem philoſophorum: haec ipſa res expergiſci
coget, ſi videris quam multi tibi laboraverint: con-
cupiſces et ipſe ex illis unus eſſe. [b]Habet enim hoc
optimum in ſe generoſus animus, quod concitatur ad
honeſta. Neminem excelſi ingenii virum humilia de-
lectant et ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vo-
cat et extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in re- 3
ctum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quam

 quie-

Mox *quum Latine loqueremur* pro ſuſpectis habeam. Quidni enim *breviarium*, quod a doctiſſimo Suetonio adhibitum videmus, aeque Latinum ſit ac *ſummarium*, quod alioquin vix memoratur? Neque Senecae tempore tantopere defecerat Latinitas, neque Seneca usquam ſuam aetatem prae ſuperiore parvi habuit, ſi quando de ſermone et literis bonis loquutus ſit.

b. *Habet enim hoc optimum in ſe generoſus a. q.* Omnium librorum ſcriptura: Eraſmus tamen illud: *optimum* reiecit. Mox *iacere ac deprimi p.* vulgata eſt idque iure. *Latere* codicis Col. ap. Grut. explicatio eſt τοῦ *iacere*.

vix dubites, quin Moralium libri hic a Seneca dicantur: libros enim totam moralem philoſophiae partem quummaxime ordinare ſe profitetur. Breviarium tamen itidem compoſuiſſe videtur. *oratio ordinaria* ordine alterum ex altero explicans copioſius et latius effert: contrarium fit in breviario quod noſtris compendiis recte compares. *notorem*, cognitorem, qui confirmat, quae dicimus. Hinc ſe auctores ſententiarum non adducturum in commentariis eſſe dicit.

2. *Interim*] Tantisperdum libros meos hosce legere poſſis, multos auctores philoſophicos habes quos legas: ſed ordinem ſerva, qui in legendis hisce libris ſaepe negligitur. Eligat autem

quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior et actuosior, quo vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet se extra ius ditionemque fortunae, secunda temperabit, adver-
4 sa comminuet, [c]et aliis admiranda despiciet. Magni animi est, magna contemnere, ac mediocria malle, quam nimia. illa enim utilia vitaliaque sunt: at haec, eo quod superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas: sic rami onere franguntur: sic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Idem animis quoque evenit, quos immoderata felicitas rumpit: quâ non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam
5 [d]vertuntur. Quis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates suae sunt? quorum impotentiae atque insanae libidini ob hoc unum possis ignoscere, quod, quae fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. necesse est enim in immensum exeat cupiditas, quae naturalem modum transiliit. Illa enim habet suum finem: inania et ex libidine orta sine termino sunt. Necessaria metitur uti-
6 litas. supervacua quo redigis? Voluptatibus itaque se mergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt: et ob hoc miserrimi sunt, quod eo perveniunt,

c. *et aliis admiranda d.* Sic edit. vetus Erasmusque. Gruterus tamen reducere se ait voculam *et* suasu quinque membr. Mox *utilia vitaliaque s.* editio vetus et quatuor codd. Grut. Probat Turnebus Advers. XVIII, 27. qui confert Horat. II Serm. 7, 4. At ap. Erasmum al. deerat vocula *utilia*: iniuria.

d. *vertuntur.* Erasm. et editio vetus cum codd. nonnullis ap. Grut. Antea: *utuntur.* Mox: *Necesse est enim* Erasm., ed. vetus et omnes fere mss. Tò *enim* in multis codd. deest.

autem eos monet, duce indice philos., qualem v. c. Grammatici Alexandrini et eorum vestigiis insistens Quintil. Inst. Or. X. 1 dederunt.

3. *ita noster — in motu est*] Vide Consolat. ad Helviam c. VI.

4. *magna contemnere*] i. quae vulgo eximia habentur. *vitalia*, mansura, vitam et aevum ferre possunt. L.

niunt, ut illis quae fupervacua fuerant, facta fint neceffaria. ferviunt itaque voluptatibus, non fruuntur: et mala fua, quod malorum ultimum eft, amant. Tunc autem confummatà eft infelicitas, ubi turpia non folum delectant, fed etiam placent: et definit effe remedio locus, ubi, quae fuerant vitia, mores funt.

EPISTOLA XL.

Gratias amico agit, quod frequenter fibi fcribit: unum quippe modum effe, quo fibi abfens oftendere poffit, qualis fit, feque effe protinus unà. Tum tranfit ad Serapionem philofophum, aut Sophiftam, quem fcripferat in itinere ad Siciliam applicuiffe, et uti tunc temporis erat ufitatum, publicas recitationes et orationes habuiffe: reprehendit eius promtum et profufum fermonem, ut philofopho parum aptum, in quo omnia compofita et fedata effe debent. Nam quum rem magnam ac feriam agat philofophus qui docet, eius oratio gravis, incompofita et tarda effe debet, quippe quae magis intrat, defcendit atque haeret ad bonam mentem effingendam. Quae quidem omnia fecus habent in oratione oppofita, quae utilitate et voluptate deftituta eft, nec oratorem quidem commendare valet, utique Romanum. Proinde tardiloquum effe Lucilium iubet.

Quod frequenter mihi fcribis, gratias ago. nam quo uno modo potes, te mihi oftendis. Nunquam epiftolam tuam accipio, ut non protinus unà fimus. Si imagines nobis amicorum abfentium iucundae funt, quae memoriam renovant, et defiderium abfentiae falfo atque inani folatio levant: quanto iucundiores funt literae, quae vera amici abfentis veftigia, veras notas afferunt? Nam quod in confpectu dulciffimum eft, id amici manus epiftolae impreffa praeftat, agnofcere. — Audif-

6. *vitia mores funt.*] Tacitus in German. c. XIX. *nec corrumpere et corrumpi faeculum vocatur.* Ita enim praetexunt vulgo, Mores funt, fic vivitur, faeculum eft. L. Cf. Ep. L, 3.

2 Audisse te scribis, Serapionem philosophum, quum
istuc applicuisset: solere magno cursu verba convolve-
re, quae non effundit una [a] vox, sed premit et urget.
plura enim veniunt, quam quibus vox una sufficiat.
Hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quo-
3 que, sicut vita, debet esse composita: nihil autem
ordinatum est, quod praecipitatur et properat. Ita-
que oratio illa apud Homerum concitata, et sine in-
termissione in morem nivis superveniens, oratori data
est; at lenis et melle dulcior seni profluit. Sic ita-
que habe, ut istam vim dicendi rapidam atque abun-
dantem, aptiorem esse [b] circulanti iudices, quam agen-
ti rem magnam ac seriam, docentique. aeque stillare
illam

a. *vox.* Sic tres codd., inque his praestantior Colon., et unus liber ap. Pincianum et ipsum hanc scripturam probantem. Editio vetus dat: *una voce.* Erasmus al. omittunt hanc voculam, probante Grutero, concinniorem hanc scripturam putante. Praeit *convolvere*, quod ex Erasmo tenemus. Libri tamen consensu: *convellere.*

b. *circulanti.* aut *credas* aut *cognoscas*, aut *iudices* addunt hic codd. ap. Grut. Erasmus nostram lectionem, a codd., inprimis a Colon. corroboratam praestat.

2. *Audisse — Serapionem*] Quis philosophaster ille fuerit, nescio: nisi quod illo et sequenti aevo tales fuci multi. L. Fabricius in Bibl. Gr. Vol. III, p. 575 not. tt.) Serapionem Hierapolitanum, a Stephano Byz. in voce Ἱεράπολις memoratum, hunc esse putat, philosophum stoicum. De Sophistarum peregrinationibus vide Luci. Somnium c. 7. et quem ibi laudat Solanus, Cresollium A. G. X, 87. *solere — convolvere* i. e. sine delectu et velocissime verba pronuntiare. Sic §. 6. tales verborum sine delectu ruentium strepitus.

3. *Apud Homerum*] Il. III, 222. de Vlysse cui donat *ἔπεα νιφάδεσσι Ἐοικότα χειμερίῃσιν*, quod de copia bene interpretatus Seneca, et dense verba cecidisse ut nives. *Seni*, Nestori apud eundem. L. *circulanti*, ostentationis et lucri causa urbes adeunti ibique declamatiunculas suas recitanti. *stillare* lentissime verba quasi adnumerare: metaphora egregia ad illud tarditatis vitium significandum depromta, ut videtur, a clepsydra.

illam nolo, quam currere: nec extendat aures, nec
obruat. Nam illa quoque inopia et exilitas minus in- 4
tentum auditorem habet, taedio interruptae tarditatis:
facilius tamen insidit quod exspectatur, quam quod
praetervolat. Denique tradere ᶜ homines discipulis
praecepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Ad-
iice nunc, quod quae veritati operam dat oratio, in-
composita debet esse et simplex. Haec popularis ni-
hil habet veri. movere vult turbam, et inconsultas
aures impetu rapere: tractandam se non praebet; au-
fertur. Quomodo autem regere potest, quae regi 5
non potest? Quid, quod haec oratio, quae sanandis
mentibus adhibetur, descendere in nos debet? reme-
dia non prosunt, nisi immorentur. Multum praeter-
ea habet inanitatis et vani: plus sonat, quam valet.
Lenienda sunt quae me exterrent, compescenda quae
irritant, discutienda quae fallunt: inhibenda luxuria,
corripienda avaritia. Quid horum raptim potest fieri? 6
quis medicus aegros in transitu curat? Quid, quod
ne voluptatem quidem ullam habet talis verborum sine
delectu ruentium strepitus? sed ut pleraque, quae fie-
ri posse non crederes, cognovisse satis est: sic istos,
qui verba exercuerunt, abunde est semel audisse. Quid
enim

c. *homines discipulis.* Meus, *disciplinis*, nec male. Lipsius. Deleo insiticium: *homines*, et scribo: *Denique trade: e discipulis praecepta dicuntur.* Et hoc addo illis quae ad II de Ira c. 12 (et 34) Gronovius. Docuerat autem ibi, nostrum aliosque probatos auctores interdum Subiectum omittere. Ieiunum est haud dubie h. l. illud: *homines*: sed quum omnes codd. et edd. praestent, acquiescendum puto in vulgata.

4. *inopia et exilitas:*] opponitur vis dicendi rapida et abundans. Tribuitur inprimis hoc aridum et exile dicendi genus Stoicis a Cicerone aliisque. Cf. Ernesti Lexic. Technol. Lat. rhet. voce *Exilis.*

6. *Sic istos, qui verba exercuerunt*] i. e. effuderunt et presserunt. Idem esse videtur, quod §. 2. magno cursu verba convolvere. Nam *exercere* saepe est urgere et instare. Et mox §. 9 ait: Recte ergo fa-
cies,

enim quis diſcere, quid imitari velit? quid de eorum
animo iudicet, quorum oratio perturbata et [d]immiſſa
7 eſt, nec poteſt reprimi? Quemadmodum per procli-
ve currentium, non ubi viſum eſt, gradus ſiſtitur,
ſed incitato corporis pondere ſe rapit, ac longius quam
voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua po-
teſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiae, quae pone-
re debet verba, non proiicere, et pedetentim proce-
dere. Quid ergo? non aliquando et inſurget? Quid-
ni? ſed ſalva dignitate morum, quam violenta iſta [e]et
8 nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas
tamen: perennis ſit unda, non torrens. Vix orato-
ri permiſerim talem dicendi velocitatem, irrevocabi-
lem, ac ſine lege vadentem. Quemadmodum enim
iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus et ru-
dis? Tum quoque, quum illum aut oſtentatio abstu-
lerit, [f]aut affectus impetus ſui, tantum feſtinet atque
9 ingerat, quantum aures pati poſſunt. Recte ergo fa-
cies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant, non
quem-

d. *immiſſa.* Sic omnes ſcripti. Muretus: *admiſſa* ex coniectura in textum invexit. Sed illud haud dubie huic loco convenit, quod quivis novit, cui venit in mentem *immiſſarum habenarum*, notante Grutero.

e. *et nimia vis.*, Quidam libri *inimica vis;* alii prorſus omittunt cum Eraſmo; alii, ut cod. Col. editio Rom. et vetus dant: *et nimia vis* quod bene habet. Lipſius ſuſpicatur: *et mimica vis.*

f. *aut affectus impetus ſui.* Omnes fere codd. et vett. edd. ſic habent: quidam *effectus.* Mox etiam Grut. et Lipſius: *pati non poſſunt*, ſed Eraſmici aliique codd. cum vett. edd. particulam negandi ignorant. Et abeſſe debet, quippe quae inſerta ſit, poſtquam vitioſa diſtinctio eam requirere viſa eſt. Impetus affectus illius, quem ſimulat, quem ſenſit atque induit, ut eum transfundat in iudicem. Lib. II de Ira 17 init. Orator, inquit — affectum. Haec fere Gronov., quem in diſtinguendo hoc loco ſequutus ſum.

cies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant etc.

8. *Vix oratori permiſerim — vadentem.*] Idem praecepit Quintil. Inſt. Or. II, 12. et aliis bene multis locis: quamquam Cicero non ſine laude interdum hoc memoraverit. Cf. Erneſti Lexic. ſaepius laudatum voce: *Ardere.*

quemadmodum, quaerunt: et ipse malueris aliquando
si necesse est, [g] velut P. Vinicius dicere. qui, quum
quaereretur, quomodo diceret, Asellius ait, Tractim.
Nam Geminus Varius ait: Quomodo istum disertum
dicatis, nescio: tria verba non potest iungere. Quid-
ni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis 10
tam insulsus intervenerit, quam qui illi singula verba
vellenti, tanquam dictaret, non diceret, ait: Dic,
vel nunquam dicas. Nam Q. Haterii cursum suis tem-
poribus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine
sano volo. Nunquam dubitavit, nunquam intermisit:
semel incipiebat, semel desinebat. Quaedam tamen
et nationibus puto magis aut minus convenire. In
Graecis hanc licentiam tuleris: nos etiam quum scri-
bimus, interpungere consuevimus. Cicero quoque 11
noster, a quo Romana eloquentia [h] exsiluit, gradarius
fuit.

g. *velut P. Vinicius.* Est Lipsii coniectura a Gronov. probata. In libris mss. comparet: *vel P. Vinicium dicere*, quibus Erasmus fatetur addidisse *iuxta*. Gronov. legere malit: *velut Vinicius Publius dicere*, quia illo aevo frequenter postposuere praenomina. Mox *Q. Haterii* est ex emendatione Lipsii ad Tacit. Annal. IV, 61. Muretus in idem inciderat. Laudat Gruterus. Antea: *Namque Echerii*. Codd. dant: *N. Hereri*; *Hacleri*; *Theri*; *Herennii*; *Heteri* —.

h. *exsiliit.* Sic omnes scripti, Erasm., ed. Rom. et vetus: i. e. subito exorta est, effloruit. *Exstitit* antea legebatur, recte damnatum a Grutero et Lipsio, qui emendavit: *exivit*.

9. *P. Vinicius, Asellius* et *Geminus Varius*] declamatores illius aevi, de quibus Seneca pater conferri debet. *Tractim*, de tarda pronuntiatione. Cf. Ernest. Lexic. Rhetor. Lat. voce *Tractus*. Aul. Gell. IV, 6. VII, 10.

10. *singula verba vellenti*] i. membratim caesimque pronuntianti, carpenti orationem. Recte monet Ernesti Lexic. laud. p. 52. opponi continuae orationis volubilitati. *Cursum* i. celeritatem, flumen verborum. Cic. Or. III, 33. 16. quae loca Ernestio l. l. voce: *Cursus* debeo. *nos — etiam — consuevimus*, notis post singula verba positis. Neque enim alia adhuc interpunctio usurpata antiquis. Tractavi in epistola quadam ad Audecantium. Lipsius.

11. *gradarius*] oppositi sunt clamatores ad clepsydram.

Vt

fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, et aesti-
mat, et praebet aestimandum. Fabianus vir egregius
et vitâ et scientiâ, et quod post ista est, eloquentiâ
quoque, disputabat expedite magis, quam concitate:
ut posses dicere, facilitatem esse illam, non celerita-
12 tem. Hanc ego in viro sapiente recipio. non exigo,
ut oratio eius sine impedimento exeat: proferatur ta-
men malo, quam profluat. Eo autem magis te de-
terreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res
contingere aliter, quam si te pudere desierit. perfri-
13 ces frontem oportet, et ipse te non audias. Multa
enim inobservatus ille cursus feret, quae reprehende-
re velis. Non potest, inquam, tibi contingere res
ista, salva verecundia. Praeterea exercitatione opus
est quotidiana, et a rebus studium transferendum est
ad verba. Haec autem etiam si aderunt, et poterunt
sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt.
nam quemadmodum sapienti viro incessus modestior con-
venit; ita oratio pressa, non audax. Summa ergo
summarum haec erit: tardiloquum te esse iubeo.

EPISTOLA XLI.

Laudat amicum, quod perseverat in studio philosophiae, quo ad bonam mentem perveniat. Non ab alio quam a se ipso quisque illam impetrare potest: in nobis deus est, qui nos adiuvat, observat custoditque. Etenim bonus vir sine eo nemo est. Colamus itaque ipsum et animum, qui ab illo descendit. In eo propria nostra bona sunt: alia omnia aliena, nec propria sunt hominis, sed est ani-

Vt equus moderatior diceba-tur gradarius, sic quoque orator, qui sibi in cursu verborum moderatur, appellatus est. *Fabianus.* cf. de eo Consol. ad Marc. c. XXIII, 3 not. Tom. I, p. 289.

12. 13. Idem consilium Quintil. Instit. Or. II, 13 fin. dedit: Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, pluribus experimentis, altissima prudentia, praestantissimo consilio constat ars dicendi.

animus et ratio in eo perfecta. — Verbo tantum monendum est, sermonem esse hac in epistola de animo nostro et avulso ab aethere et parte animae mundi, quem noster Chrysippum sequutus spiritum vocat, inde ab ortu nostro insitum nobis totumque corpus permeantem. πνεῦμα συμφυτόν. Cf. Lipsii Manuduct. in phil. stoic. II, 19 et Physiol. 3. addas Tiedemann Geist der spekul. Phil. II, p. 489 sqq.

Facis rem optimam, et tibi salutarem, si, ut scribis,
perseveras ire ad bonam mentem, quam stultum est
optare, quum possis a te impetrare. Non sunt ad
coelum elevandae manus, nec exorandus aedituus, ut
nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus,
admittat: prope est a te Deus, tecum est, intus est. 1
Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum
bonorumque nostrorum observator et custos: hic
prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bo- 2
nus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra
fortunam, nisi ab illo adiutus, exsurgere? ille dat
consilia magnifica, et erecta. In unoquoque virorum
bonorum (quis Deus, incertum est) [a] habitat. Si tibi
occurrit vetustis arboribus et solitam altitudinem egressis
frequens lucus, et conspectum coeli densitate ramorum

a. *habitat.* Sic nonnulli codd. Palat. et editio vetus. Antea: *habitat Deus.*

1. *aedituus*,] νεωκόρος, cui templi expurgandi tuendique cura demandata erat: ὁ τοῦ νέω ἐπιμελούμενος. Quocirca iis, qui templa statuasque visere vellent, aeditui erant compellandi: quo fiebat, ut et ἐξηγηταὶ, interpretes et enarratores rerum in templo memorabilium, ideoque laudatores essent et appellarentur. Cf. Eckhelii Doctrina nummorum, Vol. IV, 1. p. 183 sqq. *sacer — spiritus,* πνεῦμα συμφυτὸν, pars animae mundi divina, quae in nobis habitat, ex Stoae decretis.

2. *Bonus vir — est.*] Parilia habet Cic. N. D. II, 66. Nemo vir magnus sine aliquo afflatu divino umquam fuit. Loca huc facientia veterum collegit Upton. ad Epictet. Dissert. Arrian. I, 14, 14. post Gatacker. ad M. Antonin. XII, 26. p. 432. *Si tibi — facie* etc.

morum aliorum alios protegentium submovens: illa proceritas silvae et secretum loci, et admiratio umbrae, in aperto tam densae atque continuae, fidem tibi nu-
3 minis facit. Et si quis specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manu factus, sed naturalibus caussis in tantam laxitatem excavatus: animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: [b] subita ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: et stagna quaedam vel opacitas vel immensa
4 altitudo sacravit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adversa felicem, in mediis tempestatibus placidum, ex superiore loco homines videntem, ex aequo deos; non subibit te veneratio eius? non dices: ista res maior est altiorque, quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit? Vis istuc divina descendit. animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora transeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, coe-
5 lestis potentia agitat. non potest res tanta sine adminicu-

b. *subita ex abdito.* Erasm., Col. et ed. vetus. Gruterus probat scripturam Palatinorum quatuor. *s. et e. a.* Mox *et stagna quaedam vel opacitas.* Sic Erasm., et editio vetus cum Palat. sec. Sed frigide, ait Gruterus, prae eo, quod est in aliis quatuor: *Coluntur aquarum calentium fontes et stagna, quae vel opacitas.* Vulgatam tamen tuetur quoque Senecae mos loquendi.

etc. Ex hoc ipso sensu veneratio nymphis diisque silvestribus in antiquitate dari solita ortum duxisse videri debet. Plinium N. H. XII, 1. lucos atque in iis silentia ipsa adoramus etc., cum Tacit. de Morib. Germ. 9. laudat Lipsius. Hinc templorum plerorumque situs altior, hinc τὰ ὀρειβάσια (Strabon. XII, p. 845 et similia manarunt. Hinc fluvii ἱεροί, δῖοι vocantur ap. Hom. Il. II, 522. Eurip. Med. 410. ποταμῶν ἱερῶν παγαί. Cf. Lipsium ad Tacit. Annal. XIV, 22 fin.

4. *Ex aequo deos*] i. e. qui homines superat, Deos aequat. Gloriatio haec Stoicorum crebra. L.

niculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est,
unde descendit. Quemadmodum radii solis contingunt
quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic ani-
mus magnus et sacer, et in hoc demissus ut propius
divina nossemus, conversatur quidem nobiscum, sed
haeret origini suae. Illinc pendet; illuc spectat ac
nititur: nostris tanquam melior interest. Quis est er-
go hic? animus qui nullo bono nisi suo [c]nititur. Quid 6
est stultius, quam in homine aliena laudare? quid eo
dementius, qui ea miratur, quae in alium protinus
transferri possint? Non faciunt meliorem equum aurei
fraeni. Aliter leo auratâ iubâ [d]demittitur, dum con-
trectatur, et ad patientiam recipiendi ornamenta co-
gitur fatigatus: aliter incultus, integri spiritus. Hic
scilicet impetu acer, qualem illum esse natura voluit,
speciosus ex horrido, cuius hic decor est, non sine
timore adspici, praefertur illi [e]languido, et bractea-
to. Nemo gloriari nisi suo debet. Vitem laudamus, 7
si fructu palmites onerat, si ipsa ad terram, pondere
eorum quae tulit, adminicula deducit. Num quis huic
illam praeferet vitem, cui aureae uvae, aurea folia
dependent? Propria virtus est in vite, fertilitas: in
homine quoque id laudandum est, quod ipsius est.

 Fami-

c. *nititur*. Sic duae membranae Pal. et ora cod. Col. cum editione vet. Antea: *nitet*.

d. *demittitur*. Meus et plures scripti ita referunt, et rectum habeo. *Demittitur* autem, quia subiicit se, et animos deprimit, mox ornandus. Lipsius. Variationes codd. ap. Erasm. Grut. et Modium sunt: *mittitur*, *immittitur*, *dimittitur*, *demittitur*, *nititur*. Erasmus ex coniectura dederat: *nitet*. e. *languido et br.* Sic mss. Grut., et editio vetus. Vetustiores edd. habere

6. *Aliter leo — demittitur.*] Conferri iubent hunc locum cum Epictet. Diss. Arrian. IV, 1, 25. Shaftesbury et Vpton. Λέοντας τρέφουσιν ἡμέρους ἐγκλείσαντες καὶ σιτίζουσι, καὶ κομίζουσιν ἔνιοι μεθ' αὑτῶν. *Ornamenta*, monilia, aurum iubis inspersum, phalerae etc.

Familiam formosam habet et domum pulchram: multum serit, multum foenerat. nihil horum in ipso est,
8 sed circa ipsum. Lauda in ipso, quod nec eripi potest, nec dari: quod proprium est hominis. Quaeris quid sit? animus, et ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo. consummatur itaque eius bonum, si id adimplevit cui nascitur. Quid est au-
9 tem quod ab illo ratio haec exigit? rem facillimam, secundum naturam suam vivere: sed hanc difficilem facit communis insania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad salutem revocari possunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPISTOLA XLII.

Refutat persuasionem, quam quidam de se ipso fecerat Lucilio, virum se iam bonum esse; nam illam conversionem esse nimis velocem, etiamsi quis se virum bonum eumque secundae notae, s. proficientem, factum esse profiteatur. Illum vero id nondum consequutum esse, ut se ipse noscat, quamvis de malis male existimet, et impotenter potentia sua utentes odio prosequatur. Idem enim faciendi potestas modo deficit. Quod indicium exemplo cuiusdam, quem Lucilius iam bonum virum esse olim putaverat, firmat: qui quum saepe onerosa, quamquam bona ipsi visa, affectasset, nostro nunc occasionem praebet, in consuetudinem hominum communem invehendi, qua in externis et iis saepe supervacuis tantopere laborare solent, quae quidem aut incommoda aut falsa commoda sunt haberive debent.

Iam

languitudo, ait Gruterus. Mox *familiam formosam* dant mss. Grut. et editio vetus. Erasmus contra habet: *familiam pulcram.*

7. *familiam*] servorum. *multum serit — foenerat.* Duo tantum lucrifaciendi genera affert noster: sunt adhuc alia, e. c. pascendi, negotiandi.

8. *secundum naturam suam vivere.*] Saepe occurrit hoc Stoicorum dogma. Lipsius laudat Manuductionem II, 17.

Iam tibi iste persuasit, se virum bonum esse. Atqui
vir bonus tam cito nec fieri potest, nec intelligi. Scis
quem nunc virum bonum dicam? huius secundae no-
tae. nam ille alter fortasse, tanquam phoenix, semel
anno quingentesimo nascitur: nec est mirum, ex in-
tervallo magna generari. Mediocria et in turbam na-
scentia, saepe fortuna producit, [a] eximia vero ipsa ra-
ritate commendat. Sed iste multum adhuc abest ab 2
eo, quod profitetur; et si sciret quid esset vir bonus,
nondum se esse crederet: fortasse etiam fieri posse de-
speraret. „At male existimat de malis.“ Hoc etiam
mali faciunt: nec ulla maior poena nequitiae est, quam
quod sibi ac suis displicet. „At odit eos qui su-
bita et magna [b] potentia impotenter utuntur.“ Idem 3
faciet, quum idem poterit. multorum, quia [c] imbecil-
lia sunt, latent vitia, non minus ausura, quum illis
vires suae placuerint, quam illa quae iam felicitas ape-
ruit. Instrumenta illis explicandae nequitiae desunt.

a. *eximia vero ipsa raritate commendat* sc. fortuna. Sic codd. Gruteri. Erasmus legendum putat, aut *commendantur*, aut, quod in quodam reperit, *ipsa se raritate commendant*. Sed vulgata bene habet.

b. *potentia impotenter utuntur.* Sic quatuor Palatini et Modii codd. probatque Gruter. Antea: *potentia insolenter ut.*

c. *imbecillia* Erasmus, editio vetus, et omnes fere Gruteri codd. Antea: *imbecilli.*

1. *Vir bonus — secundae notae.*] Proficientem et nondum in summo. L. Diversi generis est secunda sors notaque, de qua sermo est Ep. LII, 2 et 3. *Phoenix*, avis fabulosa, aegyptiacae originis, ad solis cursum in periodo magna annorum D exprimendum hieroglyphice, excogitata. Aquilae eam assimilarunt Aegyptii in pictu is, quingentesimo quoque anno in Aegyptum ex remotissima orbis parte venientem, teste Herodoto II, 73. qui talem picturam vidit. Cf. Gatterer de Theogon. Aegyptior. Commentatt. Soc. Goetting. T. VII, p. 53. Loca veterum collegit Gatacker Miscell. p. 179 sq. Claudiani et Lactantii, ad quem vide elegantissimum Lenzium, carmina in Phoenicem sunt notissima.

Sic tuto serpens etiam pestifera tractatur, quum riget frigore: non desunt tunc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, et ambitio, et luxuria, [d] ut pa-
4 ria pessimis audeat, fortunae favore deficitur. eadem velle eos, cognosces: da posse, quantum volunt. Meministi, quum quendam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticum esse ac levem, et te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum: pluma tenebatur, quam remisit et fugit. Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput suum
5 casura tentaverit. Non videbat, se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat, quam onerosa essent quae petebat, etiam si supervacua non essent. Hoc itaque in his quae affectamus, ad quae labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis commodi esse, aut plus incommodi. Quaedam supervacua sunt, quaedam tanti non sunt. Sed haec non [e] providemus: et gratuita nobis videntur, quae
6 carissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam solvimus: et gratuita vocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quae emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amoenum aliquod fructuosumve praedium: ad ea paratissimi sumus pervenire cum solicitudine, cum periculo, cum iactura pudo-

d. *ut paria pess.* Sic Erasmus et codd. Gruteri. H. e. licet, quamvis forte. Muretus hinc fecit: *ne paria pessimis.* Editio vetus: *ubi parta pessimis fortunae favore desunt.*
e. *providemus.* Sic omnes mss. et editio vetus. Antea: *praevidemus.* Mox *paratissimi* est ex Gruteri libris. Antea: *parati.*

4. *Meministi — exhibuerit.*] Lipsius hunc esse opinatur inimicum illum, de quo Ep. XXIV agitur, iudicium intentante. Sed nulla causa certa huius opinionis succurrit.

Pluma tenebatur. Argute. Nam pluma etiam minus, quam penna. Haec in alis et firmior: illa in toto corpore sparsa, et levi nisu evellenda. L.

pudoris, et libertatis, et temporis. Adeo nihil est 7
cuique se vilius. Idem itaque in omnibus consiliis rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus: videamus, hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Saepe [f] maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quae acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt; nostri essemus, si ista nostra
non essent. Haec ergo tecum ipse versa, non solum 8
ubi de incremento agetur, sed etiam [g] ubi de iactura. Hoc periturum est? nempe adventitium fuit. tam facile sine isto vives, quam vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis? nempe et molestiam. gratiam minorem? nempe et invidiam. Circumspice ista, quae nos agunt in insaniam, quae cum plurimis lacrimis amittimus: scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit: sed quoto cuique habere se contigit?

EPISTOLA XLIII.

Se non latere, respondet quaerenti, quomodo quaedam ad ipsum allata sint, ea quae faciat Lucilius: Ergo vive, pergit, ut in publico. Quid si etiam lateas? animus tuus scit et videt.

Quomodo hoc ad me pervenerit, quaeris, quis mihi id te cogitare narraverit, quod tu nulli narraveras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tan-

f. *maximum pretium* sc. ei, quod affectamus. Tamen sunt libri, qui legant: *pretii est maximi.* Gruter. emendat: *maximum pretio est.*

g. *ubi de iactura* Codicis Colon. aliorumque, et Pinciani atque editionis veteris scriptura est.

tantus ſum, ut poſſim excitare rumorem? non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, ubi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illum aut
2 tollit, aut deprimit. Navis quae in flumine magna eſt, in mari parvula eſt: gubernaculum quod navi [a]alteri magnum eſt, alteri exiguum eſt. Tu nunc in provincia, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum coenes, quemadmodum dormias, quaeritur, ſcitur. [b]Eo tibi diligentius vivendum eſt. Tunc autem felicem te eſſe iudica, quum poteris in publico vivere, quum te parietes tui tegent, non abs-
3 condent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non ut tutius vivamus, ſed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores aeſtimes noſtros, vix quenquam invenies, qui poſſit aperto oſtio vivere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit.
4 Sic vivimus, ut deprehendi ſit, ſubito adſpici. Quid autem poteſt recondere ſe, et oculos hominum auresque vitare? Bona conſcientia turbam advocat, mala etiam

a. *alteri magnum eſt, alteri exiguum eſt.* Sic Pinciani et Gruteri codd. Prius *eſt* deeſt in omnibus edd. vett.

b. *Eo tibi diligentius vivendum eſt.* Sic Eraſm., Cod. Col. aliique: at alii ap. Gruter. et editio vetus: *Eo tibi die d. v.* Vnde Lipſius facere voluit: aut *tibi dein diligentius*, aut, *tibi, dico, dil.* Vnus tamen Pinciani codex pluſcula addit, hoc modo: *Quanto diligentius vita tua pro honoris faſtigio quaeritur, tanto tibi diligentius vivendum eſt.* Sed haec explicationis cauſa a manu aliena adiecta putem. Mox *Tunc autem felicem* ex mss. quinque Grut. eſt. Aliis edd. vett. deeſt vocula: *autem.*

1. ***non eſt quod te ad hunc locum***, Romam, ***ad iſtum*** Syracuſas.

3. *Aperto oſtio vivere*,] ut M. Druſus, M. fil. qui promittenti architecto, ita ſe domum aedificaturum, ut nemo in eam deſpicere poſſet, Tu vero, reſpondit, ſi quid in te artis eſt, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perſpici poſſit. Vellei. Patercul. II, 14.

etiam in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt, quae facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, quum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem.

EPISTOLA XLIV.

Lucilio, qui de malignitate naturae et fortunae in ſe queſtus erat, reſpondet noſter, hunc non eſſe ſermonem philoſophi, quippe qui ſtemma non inſpicit, neque ex eo indicari aeſtimarive vult. Illud enim non omnibus patere, ut bonam mentem. Hanc eſſe ſolam nobilitatem. Recte hanc epiſtolam appellat pulchram Lipſius. Conferri merentur Iuvenalis Sat. VIII. et Boilavii quinta: addas Plutarch. de Nobilitate.

Iterum tu mihi te puſillum facis, et dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam, quum poſſis te eximere vulgo; et ad felicitatem [a]omnium maximam emergere! Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem revocentur, a diis ſunt. Eques Romanus es, et ad hunc ordinem tua te perduxit induſtria: at mehercules multis quatuordecim ſunt clauſi.

M 5

1. *omnium.* Nonnulli codd. et ed. vetus: *hominum*, ſollenni permutatione. Mox *perduxit induſtria* iidem Grut. codd. Eraſmus tamen habet: *p. cura.* *quatuordecim* addit editio vetus τῷ· *gradus.*

4. *Hunc teſtem.*] Laudat appoſite Lipſius Polybium XVIII, 26, 13 ed. Schweigh. Οὐδεὶς οὕτως οὐδὲ μάρτυς ἐστὶ φοβερὸς, οὔτε κατήγορος δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ ἐγκατοικοῦσα ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς.

1. *Omnes ſi ad — a diis ſunt.*] Cf. Argum. Epiſt. XLI.

quatuordecim gradus in theatro equitibus ex lege Roſcia theatrali, lata a L. Roſcio Othone tr. pl. a. u. c. DCLXXXVI, qua ſancitum eſt, ne quis in quatuordecim gradibus orcheſtrae, in qua ſenatores ſedebant, proximis ſederet, niſi qui eques et equeſtri cenſu eſſet. Vide Erneſti Indic. Legg. *Roſcia.*

2 clausi. Non omnes curia admittit: castra quoque quos ad laborem et periculum recipiunt, fastidiose legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. nec reiicit quenquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, et rigando hortulo locavit manus: Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit.
3 Quid est quare desperes his te posse fieri parem? omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris, a nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt: nullius non origo ultra memoriam iacet. Plato ait: Neminem regem non ex servis esse oriundum, neminem non servum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, et sursum deorsum fortuna versavit.
4 Quis ergo generosus? ad virtutem bene a natura compositus. Hoc unum est intuendum. alioqui si

b ad

2. *Patricius Socrates non fuit.*] Patre quippe usus lapidario s. marmorario Sophronisco, Atheniensi, et matre Phaenareta obstetrice. Vide Bruckeri Hist. Crit. Phil. Tom. I, p. 524. Luciani Somn. c. 12. (Opp. Tom. I. Bip. p. 13.) ib. Hemsterhus. *Cleanthes — manus*, unde *Φρεάντλος* exhauriens puteos dictus est. Brucker Tom. I. p. 972. *Platonem*, etiamsi stirpe nobili oriundum, revera tamen *non accepit nobilem philosophia, sed fecit.* Cf. Brucker ib. p. 628 199.

3. *Omnibus nobis — sunt*] quam illis qui nobilitate superbiunt. *Plato ait.* Vbi? alius dicet. Ego contra in eo legi: Reges ex regibus oriundos, donec ad Iovem origo revocetur. — Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: et periodos aevi fortunaeque si vides, eunt haec in orbem. Lipsius. Nisi fallor, ad Platonis Theaetet. Vol. II, p. 118. 119. respexit noster. Plato ibi reprehendit eos, qui generis nobilitatem laudibus efferunt, poetam nescio quem, fortassis Pindarum, alludens, nec reputant, unicuique nostrum avos proavosque innumeros antecessisse, in quibus divites et mendici, reges et servi, barbari et Graeci fuerint. Ex his verbis Seneca sententiam istam concinnasse videtur, quam recte Platoni tribuit.

[b]ad vetera revocas, nemo non inde est, ante quod
nihil est. A primo mundi ortu, usque in hoc tem-
pus, perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata
series. Non facit nobilem atrium plenum fumosis ima-
ginibus. nemo in nostram gloriam vixit: nec quod
ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, 5
cui ex quacunque conditione supra fortunam licet sur-
gere. Puta itaque te non esse equitem Romanum, sed
libertinum: potes hoc consequi, ut solus sis liber in-
ter ingenuos. Quomodo? inquis. si mala bonaque,
non populo auctore, distinxeris. Intuendum est, non
unde veniant, sed quo eant. Si quid est quod bea-
tam vitam potest facere, id bonum est suo iure: de-
pravari enim in malum non potest. Quid est ergo, 6
in quo erratur? quum omnes beatam vitam optent,
quod instrumenta eius pro ipsa habent, et illam dum
petunt, fugiunt. Nam quum summa beatae vitae sit
solida [c]securitas, et eius inconcussa fiducia, sollicitu-
dinis

b. *ad vetera.* Sic ex Pinciani codd. Muretus, nec aliter quatuor Gruteri, inque his Colon. Sed Erasmus, edit. vetus et unus Palat. habent: *ad vera.*

c. *securitas.* Sic quinque Grut. codd. At Erasmus: *tranquillitas.*

4. *nemo non inde est — est.*] Omnes sumus, secundum Stoicos, e primis principiis, Deo et materia. *atrium plenum fumosis imaginibus.* Mos fuit Romanus, expressos cera vultus disponendi in armariis per atria, ubi fumo obnoxii erant, (nam veteres canalibus illis ad fumum e domo educendum carebant, cf. Beckmann Beytraege zur Gesch. der Erfind. II, 3 ubi p. 409 et nostri loci memor fuit) ut essent imagines, quae comitarentur gentilitia funera (Plin. N. H. XXXV, 2.): vivi enim homines, assumto illo cereo vultu ad mortuorum similitudinem expresso, vestitum eorum imitati personas eorundem referebant. Patet hoc e Polybio VI, 53, 6. quem locum Schweighaeuserus recte, et, quod sciam, primus explicavit. Eleganter ei assensus est Hugo in: Lehrbuch der Gesch. des roem. Rechts §. 120. p. 123. 124 not. (2 edit. Berolin. 1799.).

dinis colligunt caufas, et per infidiofum iter vitae non tantum ferunt farcinas, fed trahunt. Ita longius ab affectu eius quod petunt, femper abscedunt, et quo plus operae impendunt, hoc fe magis impediunt, et feruntur retro. Quod evenit in labyrintho properantibus, ipfa illos velocitas implicat.

EPISTOLA XLV.

Libris non multis fed bonis iisque ordine recteque lectis opus effe ad fapientiam, Lucilio inopiam librorum conquefto refpondit Seneca. Miffurum tamen promittit fuos libros, quos autem proprio indicio legat hortatur, ne in vitium magnorum virorum incidat, qui in fuperflua quaedam aut arguta, et verba magis quam res, inquirentes totique in illis et veritatem et neceffaria praetermiferunt. Qua occafione data in cavillos et vocum captiones invehitur, reique monet disquirantur earumque discrimina, e. c. quis beatus et quod vere beatum fit. Cf. Ep. II. VI. Recte autem Dialecticos, inprimis Academicos et Stoicos in hac epiftola reprehendi hiftoria philofophiae docet. Cf. Menag. ad Diog. Laert. II, 108.

Librorum iftic inopiam effe quereris. Non refert quam multos, fed quam bonos habeas. lectio certa prodeft, varia delectat. Qui quo deftinavit pervenire vult, unam fequatur viam, non per multas vagetur. non ire iftud, fed errare eft. „[a] Vellem," inquis, „magis libros mihi quam confilium dares." Ego vero quos-

a. *Vellem, inquis, magis libros mibi quam confilium dares.*] Hanc lectionem Pincianus dedit primus, ex ingenio, arripuitque Muretus, Grutero male disfentiente. Etiamfi in editis olim et quatuor Grut. codd. exftat: *Vellem, inquis, magis confilium mibi, quam libros dares*, et unus codex chartaceus Palatin. tertius vulgatam exhibet, lectionem tamen quam et nos exhibemus, fincerifsimam habemus, toto epiftolae tenore praecife docente.

1. *iftic*] Syracufas hic intelligi putem, librosque latine fcriptos. Nam graecis libris Syracufae abundabant, non item latinis, quippe quos a Graecis parvi factos effe conftat.

quoscunque habeo, mittere paratus sum, et totum horreum excutere: me quoque isto si possem, trans- 2
ferrem, et nisi mature te finem officii sperarem impetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, et Scylla, et fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solum traiecissem, dummodo te complecti possem, et praesens aestimare quantum animo crevisses. Ceterum 3
quod libros meos tibi mitti desideras, non magis ideo me disertum puto, quam formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentiae scio istud esse, non iudicii: et si modo iudicii est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescunque sunt, tu illos sic lege, tanquam verum quaeram adhuc, non sciam, et contumaciter quaeram Non enim me cuiquam [b]emancipavi, nullius nomen fero: multum magnorum virorum

Mox *impetraturum* Erasmus, editio vetus omnesque Gruteri codd. praeferunt scripturae, quae est orae ed. Erasm. adscripta atque a Mureto adsumta: *impleturum*, nullum sanum sensum fundenti.
b. *emancipavit*. Optimae membranae, Tarvisina, Veneta, (et vetus) edd. sic habent: at Gruterus *mancipavi* retinendum censuit. Gronovius recte *emancipavi* praetulit, egregie vim harum vocum distinguens. Vide not.

stat. *et totum horreum excutere*, proverbiali loquendi ratione, de magna copia, uti Graeorum Ὅλῳ θυλάκῳ σπείρειν Corinnae ap. Plutarch. de Glor. Athen. T. IX, p. 91 Hutt.

2. *et nisi mature — impetraturum*] Ab imperatore quippe hoc petere debebat, ut sibi successor mitteretur. *fabulosum*. Non falsum, sed fabulis auctum; de quo fama et fabulae sparsae sunt. Sic *Hydaspes fabulosus* in Horatio I Carm. 22, 7. 8. ubi vide Bentleium nostri loci non immemorem.

3. *Non enim me cuiquam emancipavi*] *Mancipo* est: mancipio trado; *emancipo*, e potestate mea et mancipio dimitto. Liber homo est suae potestatis; itaque quum se *emancipare* dicitur, intelligitur e potestate sua abire, non amplius suus esse, alienus fieri, desinere sui iuris et mancipii esse, ut loquitur Brutus ad Ciceronem. Vides cur eleganter et loco posuerint *emancipare*,

4 rum iudicio credo, aliquid et meo vindico. Nam illi quoque non inventa, sed quaerenda nobis reliquerunt: et invenissent forsitan necessaria, nisi et superflua quaesissent. Multum illis temporis verborum cavillatio eripuit, et captiosae disputationes, quae acumen irritum exercent. Nectimus nodos, et ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissolvimus. Tantum nobis vacat? iam vivere, iam mori scimus? Tota illo mente pergendum est, ubi provideri debet,
5 ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo unquam nisi dum disputat, captus est? res fallunt. illas discerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optavimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consiliis. Adulatio quam similis est amicitiae? Non imitatur tantum illam, sed vincit, et praeterit: apertis et propitiis auribus recipitur, et in praecordia
6 ima descendit, eo ipso gratiosa, quo laedit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo for-

pare, ubi vulgatius ipsum *mancipare* ponendum videbatur. Cf. Plauti Bacchid. I, 1, 58. Cic. de Senect. 11. Horat. Epod. IX, 12 etc. Festus: *emancipati* duobus modis intelliguntur: aut ii, qui ex patris iure exierunt, aut ii, qui aliorum fiunt dominii: quorum utrumque fit mancipatione. Schoppius lib. II Verisim. c. 1. primus quod sciam de hoc verbo observavit. Haec fere Gronov., quem recte laudat Ernesti in Clav. Cic. sub hac voce.

4. *superflua quaesissent.*] Cacoëthes (prava consuetudo) philosophantium olim, nuper, hodie: ipsi Stoici in hac culpa, ante omnes Chrysippus (cuius volumina dialectica CCCXI citantur. cf. Fabric. Bibl. Graec. Vol. III, p. 548 Harl.) Lipsius.

5. *Optamus*] i. contrarium eius nunc optavimus, quod nuper optaveramus.

6. *Doce — accipitur.*] Saepe hanc querelam apud omnes cuiuscunque generis auctores ite-

fortitudinis latet: moderatio vocatur ignavia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui inter- 7
rogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo praeſtigiatorum acetabula et calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, ut quomodo fiat intelligam: perdidi uſum. Idem de iſtis captio- 8
nibus dico: quo enim nominè potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuvant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, et excelſum, et

iteratam invenimus. Plato, quod ſciam primus hoc vitium conqueſtus eſt de Republ. V, p. 55. Tom. VII Bip., quem Lucretius IV, 1154 ſqq. expreſſit.

7. *Ceterum qui interrogatur, an cornua habeat.*] Eſt argumentatio ſ. ſyllogiſmus notus, *κερατίνη* ſ. *κερατὶς* vocatus, quem Eubulides dialecticus inveniſſe dicitur. Diog. Laert. II, 108. ubi vid. Menag. qui noſtrum locum advertit. Nomen habet ex hac ratione: habes quod non amiſiſti, Non amiſiſti cornua, Ergo habes cornua. *ut frontem ſuam tentet.* Immo vero fecit Diogenes Cynicus. Cf. Diog. Laert. VI, 38. 39. *praeſtigiatorum acetabula.* Ludus hodieque notus. Praeſtigiatores calculos ſ. numos in menſa ponunt, deinde acetabulis ſ. vaſculis aut pyxidibus opertos tam dextre loco movent et transferunt, ut quum hic eſſe cenſeas, alibi compareant. Graeci vocant ψηφοπαίκτας, ψηφοκλήπτας, ψηφολόγους. L. Egregie deſcribit hunc ludum Alciphron. Epiſtol. III, 20. ubi vide p. 73 Wagnerum. Opportune notat Muretus, hanc comparationem eſſe ab Arceſilao Stobaei Serm. LXXX.: Ἀρκεσιλάος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τοὺς Διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοσπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται.

9. *hoc nos doce, beatum* etc.] In his et ſequentibus de ſapiente ſtoico ſermonem eſſe putes.

9 et mirabilia calcantem: qui neminem videt, cum quo
se commutatum velit: qui hominem eâ solâ parte ae-
stimat, quâ homo est: qui natura magistra utitur, ad
illius leges componitur, sic vivit, quomodo illa prae-
scripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in
bonum vertit, certus iudicii, inconcussus, intrepi-
dus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat: quem
fortuna, [c]quum quod habuit telum nocentissimum, vi
maxima intorsit, pungit, non vulnerat, et hoc raro.
10 Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debel-
latur, grandinis more dissultant: quae incussa tectis,
sine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac solvitur.
Quid me detines in eo, quem tu ipse Pseudomenon
appellas, de quo tantum librorum compositum est?
Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc
11 ad verum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat,
quorum magna pars supervacua est: etiam quae non
est supervacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut
possit fortunatum beatumque praestare. Non enim sta-
tim bonum est, si quid necessarium est. Ac proiici-
mus bonum, si hoc nomen pani aut polentae damus,
12 et ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bo-
num est, utique necessarium est: quod autem necessa-
rium

c. *quum quod habuit.* Sic omnes codd. Grut. Erfurt. Amplon., et editio vetus. Antea: *quum in eum quod h.*

10. *Pseudomenon*] Argumentatio s. syllogismus celeberrimus in antiquitate, de quo adeo libros compositos esse constat, e. c. a Theophrasto et Chrysippo. Habuit autem nomen a mentiente, quia exempli causa sumitur is, qui mentitur. Hoc modo: An mentitur is, qui mentiri se dicit? Cui si respondeas, mentiri; colligitur statim, non mentiri, quod vere dixerit, se mentiri. Cf. Diog. Laert. II, 108. Menag.

12. *Quod bonum est utique necessarium est.*] Stoicis haec definitio propria est, ideoque diversa ab iis, quas Academici, Peripatetici et Epicurei dederunt

rium est, non statim bonum est: quoniam quaedam necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo usque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad haec in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, ut ostendas omnibus, magno temporis impendio quaeri supervacua: et multos transisse vitam, dum vitae instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, considera universos: nullius non vita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quaeris? infinitum. non 13
enim vivunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiamsi attenderemus, tamen nos vita praecurreret: nunc vero cunctantes quasi aliena transcurrit, et ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolae modum excedam, quae non debet sinistram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, et hoc solum curantibus, non et hoc.

EPISTOLA XLVI.

De libro, philosophico ut videtur, Lucilii indicat, laudatque eum.

Librum tuum, quem mihi promiseras, accepi, et tanquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantum degustare volui. Deinde blanditus est ipse, ut procederem

derunt. Statuerunt autem, bonum esse id, quod semper et sine ulla mutatione animantibus ratione praeditis prosit. Cf. Cic. de Fin. II, 16. Tiedemann System der stoisch. Phil. III, p. 35 sqq.

13. *quae non debet sinistram manum legentis implere.*] Hoc referas ad angustias et minutam libelli formam, interpretante recte Lipsio in institutione epistolica c. 1. *et hoc solum curantibus, non et hoc.* Muretus de molestissimis et ipinosissimis syllogismis et repugnantibus recte intelligit, qui fere ita confirmari solent. Non et hoc et illud: *Hoc* autem est, non igitur *illud.*

1. *ex commodo*] i. otiose, ubi commodum esset.

derem longius: qui quam disertus fuerit, ex hoc intelligas licet. brevis mihi visus est, quum esset nec mei, nec tui [a]corporis, sed qui primo adspectu aut T. Livii, aut Epicuri posset videri. tanta autem dulcedine me tenuit et traxit, ut illum sine ulla dilatione perlegerem. Sol me invitabat, fames admonebat,
2 nubes minabantur: tamen exhausi totum. Non tantum delectatus, sed gavisus sum. Quid ingenii iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquievisset, si intervallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis et [b]sancta. Nihilo-

a. *corporis*. Recte praefert Grut. e quinque suis codd., et Gronov. e suo cod. et tribus edd. vett. Erasmus: *temporis*, quod Lipsius tuetur et commode explicat: qui esset grandior, quam aut tuum, aut meum tempus ferret scribere, sive legere. Vetus ed. *corporis* praebet. cf. not.

b. *sancta*, i. e. gravis, venerationem incutiens. Sic Quintil. Institut. Orat. X, 1. post med. ait: Oratio sancta et gravis (Calvi). Lipsius tamen emendat: *sana*. Nec male. Vide Ernesti Lexic. Technolog. Lat. sub voce: *Sanus*.

T. Livii] multa enim scripsit abolita, etiam philosophica. Et certe libri historiarum nec ex quadrante exstant. L. Vide Fabricii Bibl. Lat. T. I, p. 276 sqq. *quum esset nec mei nec tui corporis*. Salmas. de M. Vsur. c. X. exponit: quales nec ego, nec tu scribere solemus. coll. Cic. Ep. ad Quint. II, 13. ubi libri Callisthenis et Philisti vocantur corpora. Seneca de Tranq. An. IV, 6. Melius Gronov. de ratione veterum legendi volumina explicat, qua voluminis partem nondum lectam mento subiiciebant, reliquam utraque manu in oris comprehendebant. Itaque volumen tam grande ac spissum, ut commode sic neque ab ipso, neque a Lucilio teneri possit, vocat Seneca *nec mei, nec tui corporis*. Tamen tanta me perfudit voluptate, ut brevis videretur, etsi esset iusto spissior. *Aut Epicuri*, qui omnes philosophos copia librorum, quos scripsit, vicit praeter Chrysippum. Diog. Laert. X, 26. Duos autem hos scriptores non solum multa, sed magna quoque volumina composuisse constat. *Sol me — minabantur*: tempus opportunum erat, posito libro, aut apricandi, aut corpus exercendi ante pluviam.

2. *Non tantum — sum.*] Vides hic differentiam τοῦ *delectari*

Nihilominus interveniebat dulce illud et loco lene.
Grandis et rectus es. hoc te volo tenere, sic ire.
Fecit aliquid et materia. ideo eligenda est fertilis,
quae capiat ingenium, quae excitet. De libro tuo 3
plura scribam, quum illum retractavero: nunc vero
parum mihi sedet iudicium, tanquam audierim illa,
non legerim. Sine me et inquirere. Non est quod
verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod
nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe
mentiatur! nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur et consuetudinis causa.

EPISTOLA XLVII.

Laudat amicum, quod cum servis familiariter agat vivatque. Hinc sumit occasionem, in consuetudinem multorum sui aevi invehendi, qui contraria tractandi servos suos ratione utentes nonnisi superbissime et crudelissime in eos grassantur. Docet deinde, iudicio esse servos liberius aut severius, pro indole et virtute cuiusque habendos. — De re, quae hac in epistola tangitur, cf. Reitemeier de servitute inter Graecos etc. et Heynii Opuscula acad. Vol. IV, p. 120 sqq. Ceterum epistolam hanc Macrobius Saturnal. I, 11. suo more descripsit.

Libenter ex his qui a te veniunt cognovi, familiariter te cum servis tuis vivere: hoc prudentiam tuam,

 hoc

ctari et *gaudere.* *Dulce — lene.* Distinctum fuisse indicat sermonem virilem et gravem venustate et suavitate quadam imaginum et narrationum ad lectorem iucunde afficiendum: et opportuno *loco* hoc *lene* i. e. suavis atque iucunda oratio adhibebatur, quae medium tenet inter fortius et tenuius, Quintiliano iudice, Instit. Or. XII, 10. cf. Bentlei. ad Horat. A. P. 25. qui et nostrum locum advertit. *Grandis* propter sublime argumentum, et *rectus* i. sanus, propter orationem, quae varietate et ornamentis e figuris caret. *Impetum* enim ait defuisse. Aequabilitas igitur sermonis regnabat in Lucilii libro.

3. *tam longe*] In tua provincia aliquid potes, hic Romae nihil (L.). Hic itaque nulla causa subest, cur tibi blandiar.

hoc eruditionem decet. Servi ſunt? immo homines. Servi ſunt? immo contubernales. Servi ſunt? immo humiles amici. Servi ſunt? immo conſervi, ſi cogitaveris tantundem in utroſque licere fortunae. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſervo ſuo coenare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo [a]coenanti domino ſtantium ſervorum turbam circumdedit.
2 Eſt ille plus quam capit, et ingenti aviditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, ut maiore opera omnia egerat, quam ingeſſit: at infelicibus ſervis movere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. virgâ murmur omne compeſcitur: et ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo ulla voce [b]interpellatum ſilentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique

a. *coenanti domino.* Sic Eraſmus et quatuor Palat. codd. Alii et edit. vetus *coenantem dominum.* Statim ſequens *ventris* eſt haud dubie a Seneca.

b. *interpellatum.* Nonnulli libri, *interpolatum,* item recte. Lipſius. Cui tamen iudicio Gronov. Obſſ. III, 22. p. 479. ed. Lipſ. non ſubſcribit: *interpellatur*, ait, cui interceditur, aut quod continuatum abrumpitur: *interpolatur*, quod in aliam formam mutatur, ſic tamen, ut ipſum corpus maneat. Cf. Tertullian. adverſ. Marcionem V, 11. Non. Marcell. I, 145. qui ait: interpolant eſt tractum ab arte fullonia: qui poliendo diligenter vetera quaeque quaſi in novam ſpeciem mutant: add. Cic. ad Quint. fratr. Epp. II, 12.

1. *Eruditionem*] i. ſapientiam, ut Stoici loquebantur. Vid. Lipſii Manuduct. II, 1. *Quare? niſi quia* nulla alia cauſa ſubeſt, quam quod conſuetudo ſic iubet.

2. *Eſt ille — licet.*] Comedit ille plus, quam prodeſt, ideoque labra iuſto ſaepius movet: at ſervis ne labra quidem movere licet. Reprehendit iam III de Ira, 24, 1. 35, 2. Lipſius laudat Ammian. Marcell. XXIII, 6. p. 363. Tom. II. Bip. ubi ſimilia de Perſis memorantur. *ut maiore opera, omnia — ingeſſit.* Hunc morem illuſtrant illa Senecae Conſol. ad Helv. IX, 10. Vomunt ut edant, edunt ut vomant. Cic. pro Deiot. c. 7. *virga — compeſcitur.* Hinc fuere ſervi, quorum erat, ſilentium hoc praeſtare, ideoque ſilentiarii dicti. Vide Salvian. de Gubernat. p. 96. Rittersh. et *ne fortuita — ſingultus.* cf. II. de Ira 25, 4.

tique perstant. Sic fit, ut isti de domino loquantur, 3
quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus
non tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo,
quorum os non consuebatur, parati erant pro domino
porrigere cervicem, periculum imminens in caput suum
avertere. In conviviis loquebantur, sed in tormentis
tacebant. Deinde eiusdem arrogantiae proverbium
iactatur: Totidem esse hostes, quot servos. Non 4
habemus illos hostes, sed facimus. Alia interim cru-
delia et inhumana praetereo, quod nec tanquam ho-
minibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur:
quod quum ad coenandum discubuimus, alius sputa
detergit, alius reliquias temulentorum subditus colli-
git, [c] alius pretiosas aves scindit: pectus et clunes,
certis ductibus circumferens eruditam manum, in fru-
sta excutit. Infelix qui huic uni rei vivit, ut altilia 5
decenter secet! nisi quod miserior est, qui hoc vo-
luptatis causa docet, quam qui necessitatis discit. Alius
vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ae-
tate

c. *alius pretiosas aves scindit: pectus et clunes ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit.* Sic Muretus Lipsiusque, probante Grutero, quem vide.

3. *At illi — tacebant.*] Exempla affert Macrobius l. l. *Totidem esse hostes, quot servos.* Fuit hoc Catonis maioris dictum. Lipsius Festum in *Quot servi* de hoc ipso adagio laudat. Conferri quoque meretur Terentii Andr. III, 4, 4 ibique Westerhov.

4. *Alia — abutimur.*] Sic Plin. N. H. XVIII, 3. vincti pedes, damnatae manus, inscriptique vultus, arva exercent: coll. Flor. III, 19. Lucan. VII, 402, ut alios omittam. *sputa detergit — excutit.* eadem fere de Brevit. vit. L. XII, 4. Iuvenal. Sat. V, 120.

5. *in muliebrem modum ornatus.*] Lipsius recte: comatus et in veste longa, idemque calamistratus et comtulus. Appulei. Metam. II. post med. p. 123, 8 Elmenhorst.: Scitule ministrantes pueri, calamistrati, pulchre indusiati (indusium autem erat interula feminarum linea

tate luctatur. [d] Non potest effugere pueritiam; retrahitur, iamque militari habitu glaber, destrictis pilis, aut penitus evulsis, tota nocte pervigilat, quam inter ebrietatem domini ac libidinem dividit, et in cubiculo
6 vir, et in convivio puer est. Alius cui convivarum censura permissa est, perstat infelix et exspectat, quos adulatio, intemperantia aut gulae, aut linguae, [e] revocet in crastinum. Adiice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet adspectus, cuius novitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satie-
7 tate fastidiat, quid illo die esuriat. Cum his coenare non sustinet, et maiestatis suae diminutionem putat, ad eandem mensam cum servo suo accedere. Dii melius, quod ex istis dominos habent! Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, et eum qui illi impegerat titu-

d. *Non potest effugere pueritiam; retrahitur* sc. pueritia. Sic membranae Gronovii, uti notavit ad Ep. XXIV, 15 et Palat. sec. a manu secunda. Antea: *sed retr.* Mox *destrictis p. aut penitus evulsis.* Bona lectio. Aberrant libri in *retritis*, *tritis*, *detritis*.
e. *revocet in crastinum.* Sequor Gronovium. Priores, ait, quia intemperantes ipsi, qui pascerent aut coenarent, amabant, quibus esset, ut loquitur Iuvenalis *usus edendi:* posteriores ob vernilitatem seu dicacitatem. Senec. Ep. CXXII, 12. Martialis VI, 44.

linea byssinave. Salmas. ad Scriptt. Hist. Aug. T. I, p. 972). *iamque militari habitu.* Ille ut mulier ornatus servus formam militis robustioris habet, sed ut pueritiam retrahat effugere volentem, pilos destringit aut penitus evellit. cf. Ep. XCV, 18 sqq.

7. *Callisti*] praepotentis liberti Claudiani. Cf. Tacit. Annal. XI, 29. XII, 1 etc. Simill num Epictet. Diss. Arrian. I, 19, 19 sqq. ed. Schweigh. memoratur de Felicione quodam sui aevi, quem ibi Vatinium ap. Tacit. Annal. XV, 34 al. memoratum haud temere credidit Vptonus. *qui illi impegerat titulum.* Venalitiis titulus vel inscriptio collo pectorique *impingebatur* i. alligabatur, unde nomen, patria, et bona malave eorum cognoscerentur. Vilissimi autem et propter multa vitia ridiculi venalitii in prima decuria producti sunt a mangonibus. Cic, de

titulum, qui inter [f] ridicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam servus, ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem praeco experitur, et ipse illum invicem apologavit, et ipse non iudicavit domo sua dignum. Dominus Callistum 8
vendidit: sed domino quam multa Callistus? Vis tu cogitare istum quem servum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui coelo, aeque spirare, aeque vivere, aeque mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quam ille te servum. [g] Variana clade quam multos splendidissime natos, senatorium per mi-

 litiam

f. *ridicula* omnium librorum et scriptorum et editorum scriptura: non *reiicula*, quod tamen Lipsius Gruterusque probant. Sunt autem *ridicula* propter titulos s. indices morborum et vitiorum cuiusque mancipii: et risu iocisve excipi solebant ab ipsis etiam praeconibus. Appuleium VIII, (p. 182 Bip.?) laudat Lipsius. Eadem harum vocum varietas occurrit ap. nostrum de Brevit. v.t. VII, 4.

g. *Variana clade.* Omnes libri, mss. et edd. exhibent: *Mariana.* Enimvero meridiano sole clarius est, *Variana* esse sanam ab auctore profectam scripturam. Lipsius, quod sciam, primus sic legendum esse egregie ostendit ad Tacit. Annal. I, 10. not. 11. ed. Ernest. Magnus quoque Bentleius ad Horat. III Carm. 5, 8. hanc lectionem assensu suo firmavit. Neque vero Marius tulit cladem a barbaris, sed dedit, nec ad ipsos Germanos referre potes, quasi factos ab eo servos: nam addit: *senatorium gradum auspicatos*, quod certe Romanorum est, non itidem Ger-

de Offic. III, 23, 11. et Reitemeier l. l. *apologavit* i. reiecit, repudiavit. Cf. Heumann. Poecile III, 2. p. 319.

8. *Sed domino — Callistus?*] Ipsi domino aliquid a Caesare (Claudio) petenti Callistus impetravit, sed non sine pretio et dono. Lipsius, qui et ad sequentia *ex iisdem seminibus* etc. peropportune laudat Epictet. Diss. Arr. I, 13. *Variana clade*, qua Quintil. Varus a Visurgi versus Luppiam ducens cum toto suo exercitu a Germanis Arminio duce a. Chr. XX. deletum esse constat. Cf. Monumenta Paderbornensia p. 20 sqq. ubi omnia veterum loca inde a Strabone usque ad Orosium al. designata sunt, ut Schmidtium aliosque auctores Histor. German. omittam. *senatorium gradum.* Ad senato-

litiam auspicantes gradum, fortuna depressit? alium ex
9 illis pastorem, alium custodem casae fecit. Contemne nunc eius fortunae hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, et de usu servorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, et contumeliosissimi sumus. Haec tamen praecepti mei summa est: Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum superiorem velles
10 vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in servum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. „At ego," inquis, „nullum habeo dominum." Bona aetas est. forsitan habebis. nescis qua aetate Hecuba servire coeperit, qua Croesus,
11 qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Vive cum servo clementer. comiter quoque et in sermonem admitte, et in consilium, et in convictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum servorum osculantes manum. Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxe-
12 rint? Dominum, patremfamiliae appellaverunt: servos

manorum. Cape igitur de Quintil. Vari in Westphalia clade, cum tribus legionibus ab Armenio caesi: atque in ea multi honesti aut nobiles facti servi.

toriam dignitatem per militares honores progrediebantur. Cf. Lipsium de militia roman. II, 9 et c. 2. et Epictet. Diss. Arrian. IV, 1, 39 not.

10. *bona aetas est,*] iuventus: ut mala aetas, senectus. L. *Hecuba*, uxor Priami vel e Virgil. Aen. II, 501 nota. *Croesus* a Cyro captus. Herodot. I, 84 sq. *Darii mater*, Sisygambis. Curtius III, 11. *Plato* a Dionysio maiore Polidi Lacedaemonio traditus, qui eum Anniceri Cyrenaico vendidit: a quo tamen statim liberatus est. Diog. Laert. III, 18. ubi Menagius nostrum locum non praetermisit. *Diogenes.* Vide Diog. Laert. VI, 74.

vos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, [h] quo non solum cum servis domini vescerentur, sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, et domum pusillam rempublicam esse iudicaverunt. Quid ergo? omnes servos admovebo mensae meae? non magis quam omnes liberos. Erras, si existimas me quos- 13
dam quasi sordidioris operae reiecturum, ut puta illum mulionem, et illum bubulcum: non ministeriis illos aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam coenent tecum, quia digni sunt; quidam, ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conversatione servile est, honestiorum convictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum 14
tantum in foro et in curia quaeras: si diligenter attenderis, et domi invenies. Saepe bona materia cessat sine artifice. tenta, et experire. Quemadmodum stultus est, qui equum emturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac fraenos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione, quae vestis modo nobis circumdata est, aestimat. Servus est?

N 5 sed

h. *quo non solum.* Editio vetus aliique praeferunt: *non quo solo:* sententia eadem.

12. *Instituerunt diem festum*] Saturnalia. Cf. Ep. XVIII. *ius dicere.* Permissum hoc fuit omnibus servis hoc die festo: Cato Censorinus tamen hunc morem semper coluit. Plutarch. Vol. II, p. 592. c. 21 Reisk.

13. *Sibi quisque dat mores*] Cf. Iuvenal. Sat. V, inpr. 108 sqq.

14. *Quemadmodum — fraenos*] Similia exstant ap. Horat. I Serm. 2, 86, ubi Bentleius conferatur, qui nec hunc locum, nec Ep. LXXX, 8. praetermisit. *stratum*, tegmen equis ad mollem vecturam paratum: moneo, ne de ephippio s. sella equitatoria, qua nostri equites utuntur, cogites: hac enim haec aetas, de qua sermo est, carebat. Vide Beckmanni Beitraege zur Geschichte der Erfind. III, 1. p. 90 sqq.

15 sed fortasse liber animo. Servus est? hoc illi nocebit? ostende quis non sit. Alius libidini servit, alius avaritiae, alius ambitioni; omnes timori. Dabo consularem, aniculae servientem; dabo ancillulae divitem: ostendam nobilissimos iuvenes mancipia Pantomimorum. Nulla servitus turpior est, quam voluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus servis tuis hilarem te praestes, et non superbe superio-
16 rem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum servos, et dominos de fastigio suo deiicere, quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Itane, inquit, prorsus colant tanquam clientes, tanquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliviscetur, id dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur et amatur. Non potest
17 amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico, quod timeri a servis tuis non vis, quod verborum castigatione uteris. Verberibus muta admonentur. non quidquid nos offendit, et laedit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciae, ut quidquid non ex voluntate respondit, [i] iram evocet. Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti et virium suarum,

j. *iram evocet.* Sic Gronov. in suo et Iureti codice invenit, et est in editione veteri. Mire hoc verbum amasse videtur Seneca. Sic invenit quoque Macrobius Saturn. I, 11. p. 247 ed. Bip.: ut quidquid non ex voluntate respondit, iram furoremque evocet. Gronovii emendatione: *sed ad rabiem cogunt venire deliciae: ut quidque non ex voluntate respondit, iram evocet*, tuto supersedeamus. Antea: *iram provocet.*

15. ***mancipia Pantomimorum***] Laudat Lipsius Senec. Nat. Quaest. VII, cap. ult. Vide Lipsium ad Tacit. Annal. I, 77.

17. ***Regum nobis induimus animos.***] Sic noster II de Ira 31, 1. Reges quisque intra se animum habet, ut licentiam sibi dari velit, in se nolit. Similia sunt Musonii Rufi, qui Senecae aequalis Romae stoicam philosophiam cum laude docuit. (Cf. Petri Nieuwlandi,

rum, et imbecillitatis alienae, ſic excandeſcunt, ſic ſaeviunt, quaſi iniuriam acceperint: a cuius rei peri- 18
culo illos fortunae ſuae magnitudo tutiſſimos praeſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi captant, quaerendo. acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores, placent ſibi, et permanent. levis eſt malitia, ſaepe mutatur: non in melius, ſed in aliud.

EPISTOLA XLVIII.

Lucilius quum quaeſtionem, neſcimus quam, attamen graviſſimam, noſtro propoſuiſſet, ſe nunc non ſtatim reſpondere poſſe ſcribit, quia diverſae utilitatis rationes obſtent. Haec utilitatis commemoratio occaſionem praebet, de amicitia quaedam egregia afferendi, et, quum ipſum Lucilium his tricis philoſophorum indulſiſſe intelligeret, ab iſto ſtudio avocandi, et in eos invehendi, qui quum utiliter praecipere debeant, aridis diſtinctionibus, ſpinoſis ineptiis, atque adeo inutili ſubtilitate non ſolum in loco de amicitia, ſed ubique utantur, ideoque et Dialecticos facete perſtringendi. Etenim ſunt alia multa mala, pergit, contra quae auxilium parandum eſt: itaque ſuccurramus oportet prius iis, qui his malis laborant, ut doceantur, moneantur, ſubleventur, quam ut iſtis captiunculis et interrogatiunculis tantam operam navemus. Cf. Ep. XLV.

Ad epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quam ipſum iter fuit, poſtea reſcribam. Seducere me debeo, et quid ſuadeam, circumſpicere. Nam

di, praematura morte literis erepti, Diſſ. de Muſonio Rufo, quam Daniel. Wyttenbachio falſo tribuerunt. Fabric. Bibl. Gr. Vol. III, p. 566.) Eius locus eſt ap. Stob. Serm. 2, p. 66 ed. Schow. a Lipſio laudatus: Τί προβαλλόμεθα τοὺς τυράννους μακρῷ χείρονες αὐτῶν καθεστῶτες; τὰς γὰρ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχομεν ὁρμὰς ἐν ταῖς οὐχ᾽ ὁμοίαις τύχαις.

1. *ſeducere,*] in ſolitudinem me conferre, ut cogitem de reſpon-

Nam tu quoque qui consulis, diu an consuleres cogitasti: quanto magis hoc mihi faciendum est, quum longiore mora opus sit, ut solvas quaestionem, quam ut proponas? Vtique quum aliud tibi expediat, aliud mihi: iterum ego tanquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non sum amicus,
2 nisi quidquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quidquam singulis est, nec adversi. in commune vivitur. Nec potest quisquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui omnia ad utilitates suas convertit: alteri vivas oportet, si vis tibi vivere. Haec societas diligenter et sancte observanda est, quae nos omnes omnibus miscet, et iudicat aliquod esse commune ius generis humani. plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem societatem amici-
3 tiae colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili, virorum optime, mihi ab istis subtilibus praecipi malo, quid amico praestare debeam, quid homini, quam quot modis Amicus dicatur, et Homo quam multa significet. In diversum ecce sapientia et stultitia discedunt. cui accedo? in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico.

Tu

responsione. *iterum ego — loquor*. Epicurus enim utilitatibus amicitiam metitur. Vide Epist, IX, 6.

2. *in commune vivitur*] Stoicorum sententiae de amicitia consentaneum est. Cf. Ep. IX. Illud Pythagorae notissimum est, omnia amicis communia esse praecipientis. Cic. de Off. I, 17, 10. ibi Heusinger. Lipsius opportune laudat Aristotelis illud notissimum, qui quum interrogatus esset, quid sit amicus, respondit: *μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα*, una anima duobus corporibus inhabitans.

3. *Illi homo pro amico est*] stoico. *huic*, Epicuro eiusque asseclis.

Tu mihi verba distorques, et syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, et conclusione falsa a vero nascens mendacium adstrinxero, non potero a fugiendis petenda secernere! Pudet me. in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est: mus autem caseum rodit: syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud non posse solvere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? 4
Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autem caseum non rodit: mus ergo caseum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est quod tristes docemus et pallidi? 5
Vis scire, quid philosophia promittat generi humano? consilium. Alium mors vocat, alium paupertas urit, alium divitiae vel alienae torquent, vel suae: ille malam fortunam horret, hic se felicitati suae subducere cupit: hunc homines male habent, illum dii. Quid mihi 6

4. *Tu mihi — digeris*] ut Dialectici, Academici et Stoici, facere solent. Cf. Cic. de Or. II, 38. Tusc. III, 10. IV, 5. 14. Hinc ironice exagitat illas *interrogationes* i. syllogismos, ἐρωτήσεις. Interrogare enim et ἐρωτᾶν λόγους est Dialecticis, primum captiosas interrogationes nectere, ex quibus concessis conclusiunculae deducantur; deinde argumentari. Sic Cic. Acad. II, 28. 29. Soritem vocat vitiosum interrogandi genus. Cf. Hemsterhus. ad Lucian. Tom. II, p. 403. Bip. Alludit ad illa concludendi genera spinosa et ea falsa, quorum et in Ep. XLV. meminerat, et quibus *mendacium adstringitur* i. falsa argumentatio e Dialectices legibus construitur. *Mus — caseum rodit.* Vides idem vitium hic occurrere, quod in cornuto reperitur. Medius enim terminus, quem vocant, non idem significat in propositione et assumtione, ideoque contra primam syllogismi regulam peccatur.

5. *in hoc supercilia — demisimus?*] Fastuosi sumus et reverentiam ab aliis poscimus propter unam hanc futilem artem?

mihi luforia ifta proponis? non eft iocandi locus,
7 ad miferos advocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, aegris, egentibus, intentae fecuri fubiectum praeftantibus caput pollicitus es: quo diverteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. [a] Succurre! quid, quod laqueati defpondent: in poenis omnes undique ad te manus tendunt, perditae vitae, periturae que auxilium aliquod implorant, in te fpes
8 opesque funt. Rogant ut ex tanta illos volutatione extrahas, ut disiectis et errantibus clarum veritatis lumen oftendas. Dic quid natura neceffarium fecerit, quid fupervacuum, quam faciles leges pofuerit; quam iucunda fit vita, quam expedita, illas fequentibus; quam acerba et implicita eorum, qui opinioni plus quam

a. *Succurre! quid, quod laqueati defpondent: in poenis omnes.* Erafmus vulgatam mutans codicem Anglicanum fequutus dedit: *Succurre, quisquis eloquentior es,, pereuntium poenis*...In aliis codd. erat: *quisquis eloquentior es in poenis: quicquid laqueati refponden tium poenis:* in aliis: *fuccurrere*, et, *fuccurre, quidqui laqueati r. in p*; in aliis: *quid eft quod laqueati r i. p* Cod. Colon. habet: *fuccurre, quicquid laqueati refpondent in poenis*, notatumque ad oram, pro *refpondent* alias legi: *rei pudent.* Cod. Erfurt. Amplonianus habet: *quicquid laqueati refpondentium penis.* Erafmus adiecit: Si pro *refpondent* legas *defpondent* i. defperant, tolerabilis erit lectio. Hanc recepi. Sed locum nondum perfanatum puto. Lipfius coniecit: *hic cum quo ludis, timet. Succurre! Quidquid illaqueatorum pendet in poenis, omnes undique* etc.

7. *Succurre! quid, quod — opesque funt.*] Opem ter: nam non folum timent illi, quibuscum tam inepte philofophatis, fed defperant, his poenis metus defperationisque turbari anxiique.

8. *Dic — temperat.*] Spectant haec ad illa, quae §. 6. pofuerat mala, contra quae omni ope pugnandum fit. Scribe illis legem et expone: fequere naturam! *Veritatis lumen.* Hoc promittunt philofophi et praeftant. Lucret. (V, 10 fqq.) quique per artem Fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris In tam tranquilla et tam clara luce locarunt. Vtramque imaginem ibi habes et *volutationis* et *luminis*. L.

quam naturae crediderunt: [b]si prius docueris, quae
partem eorum levatura sunt, quid istorum cupiditates
demit, quid temperat. „Vtinam tantum non prod- 9
essent!“ nocent. Hoc tibi, quum voles, manife-
stissimum faciam, et comminui et debilitari generosam
indolem, in istas argutias coniectam. Pudet dicere,
contra fortunam militaturis quae porrigant tela, quem-
admodum illos subornent. Hac ad summum bonum
itur? per istud philosophiae sunt nigrae, et turpes,
infamesque, etiam ad album sedentibus, exceptiones.
Quid enim aliud agitis, quum eum quem interrogatis, 10
scientes in fraudem inducitis, quam ut formulâ ceci-
disse videatur? Sed quemadmodum illum praetor, sic
hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis
ab ingentibus promissis, et grandia locuti, effecturos vos,
ut non magis auri fulgor, quam gladii, perstringat ocu-
los meos, ut ingenti constantia, et quod omnes optant,
et quod omnes timent, calcem, ad Grammaticorum ele-
menta

b. *si prius docueris, quae partem eorum levatura sunt, quid — temperat.* Sic Erasmus, editio vetus, et codd. At Muretus omiserat illa: *si prius — sunt.* Et quum illa: *quid istorum — temperat* cum antecedentibus arcte cohaereant, istis iunxi, τῷ *sint* mutato in *sunt*, et signis interrogandi sublatis. Mox alii habent: *Disputationes istae utinam* etc. Sed neque in edd. vett. nec in quamplurimis codd. reperiuntur priores duae voces.

9. *Vtinam — prodessent!*] Obiectio est eius, qui disputationes illas defensum it. *per istud — exceptiones.* illae captiosae *exceptiones*, i. obiectiones et cavillationes, quae adeo iureconsultis et advocatis, alioquin similia non aspernantibus, odio sunt, a dialectica inpr. Stoicorum non abhorrent, (Fabric. Bibl. Gr. Vol. III, p. 535 sqq.) et contemnuntur. *ad album* praetoris *sedentibus* i. tabulam albam in qua edicta praetoris etc. proponebantur, iureconsulti.

10. *formula cecidisse*] quod fit, quum actio aliter, alio tempore, apud alium, quam oportuit, et praescriptum erat, instituitur. Vide ad II de Clement. 3, 1. *ad Grammaticorum elementa* etymologias sectando, verbaque non res curando etc.

11 menta descenditis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat: ad hoc invitatus sum, ad hoc veni: fidem praesta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus et praescriptionibus philosophorum. c Aperta decent et simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset aetatis, parce iam dispensandum erat, ut sufficeret necessariis: nunc quae dementia est, supervacua discere in tanta temporis egestate?

EPISTOLA XLIX.

Pompeiorum, quam urbem in itinere per Campaniam adierat, adspectu memoriam Lucilii sibi renovatum scribit. Vnde occasionem sumit de brevitate et velocitate temporis disserendi, in quo nihil longum aut vetus esse monet. Proinde in eos iterum invehitur, qui, ad supervacua et ineptias vacant, praesertim in Dialecticos, quos non omnino contemnendos, sed tantum prospiciendos et a limine salutandos iubet. Facilis hinc est transitus ad ea elevanda, quae necessaria sunt ad vitae mala depellenda aut minuenda.

Est quidem, mi Lucili, supinus et negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria evocant, nec exstinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant. sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut servuli familiaris a admissio, aut vestis, aut domus renovat.

c. *Aperta decent et simplicia bonitatem.* Iterum me angit silentium aliorum: nam nostrae membranae, *veritatem:* sequenti extrema (Ep. XLIX, 12.) *Nam, ut ille ait tragicus, veritatis simplex oratia est.* Gronov.

a. *admissio.* Sic Pincianus e mss. probat, et codex Col. *Amissio* Erasmus, ed. vetus et cod. Pal. Grut. *Admonitio* Muretus. Prius tamen antiquum habeo: *admittitur* autem is, qui in col-

11. *praescriptiones*] Ita et exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in sophismatis et scita quaedam legesque ad reiiciendum et solvendum. Lipsius.

novat. Ecce Campania, et maxime Neapolis, ad
Pompeiorum tuorum conspectum, incredibile est, quam
recens desiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis 2
es: quum maxime a te discedo: video lacrimas com-
bibentem, et affectibus tuis inter ipsam coërcitionem
exeuntibus [b] non satis resistentem. modo amisisse te vi-
deor. Quid enim non modo est, si recorderis?
modo apud Sotionem philosophum puer sedi, modo
causas agere coepi, modo desii velle agere, modo de-
sii posse. Infinita est velocitas temporis, quae magis 3
apparet respicientibus. Nam ad praesentia intentos
fallit: adeo praecipitis fugae transitus levis est. Cau-
sam huius rei quaeris? quidquid temporis transiit, eo-
dem loco est: pariter aspicitur, una iacet: omnia
inde in profundum cadunt. et alioquin non possunt
longa

loquium venit. Iam servus familiaris in colloquium admissus iacturam, ideoque dolorem de amico mortuo renovat.

b. *non satis.* Illud *non* sacceptum feramus Pinciano, qui id in nonnullis suis codd. invenerat, unde et Muretus sumsit. Erasmus habet: *nobis satis*, quod et Gruter. in mss. suis quinque reperit, et est in Erfurt. Amplon.

1. *Pompeiorum tuorum*] Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio Epist. LXX. Lipsius. Equidem Pompeiis oriundum fuisse Lucilium hinc liquere puto. Ceterum illa urbs, quae terrae motu anno Christi LXXIX corruit, nostro demum saeculo detecta est, una cum Herculano. Cf. Martini, et Volckmann Nachrichten von Italien. Vol. III, p. 327 sqq.

2. *Sotionem*] Aliquoties Sotion quidam citatur de successione philosophorum, a Laertio, Graece Σωτίων· non iste opinor. Citatur et ab Aul. Gellio I, 8. *e peripatetica disciplina.* etsi male ibi libri quidam *Phocion.* Sed noster iste magis Pythagoricus fuisse videtur ex Epist. CVIII, 7. De quo etiam Euseb. Chronico, extremis Augusti annis: *Sotio philosophus Alexandrinus praeceptor Senecae clarus habetur.* Lipsius. Ex ista epistola hoc colligere non licet. Magis Stoicus fuisse videtur. Sed cf. Fabric. Bibl. Gr. Vol. III, p. 576. Harl.

longa intervalla esse in ea re, quae tota brevis est.
4 Punctum est quod vivimus, et adhuc puncto minus: sed hoc minimum specie quadam longioris spatii natura divisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem. In quam angusto quot gradus posuit? Modo te prosecutus sum: et tamen hoc modo aetatis nostrae bona portio est, cuius brevitatem aliquando fu-
5 turam cogitemus. Non solebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis cursus apparet: sive quia admoveri lineas sentio, sive quia attendere coepi et computare damnum meum. Eo magis utique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit) in supervacua maiorem partem erogare.
6 Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas, habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. illi ex professo lasciviunt: hi agere se ipsos aliquid existimant. Nec ego nego prospicienda ista: sed prospicienda tantum, et a limine salutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur, et aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques et maceras in ea quaestione, quam sub-

4. *aliquando futurum*] in senio et sub exitum. L.

5. *sive quia admoveri lineas sentio.*] Bene hic observat Lipsius inter alia: ut in stadio, ubi curritur ad lineam, et iam tangimus. Duplex enim ibi linea, et a qua, et ad quam currebant: κανόνα aut γραμμὴν Graeci dixerunt. Cf. ad Epist. XII, 4. XXVI, 1 nott.

6. *Negat Cicero — Dialecticos.*] Vbi haec Cicero dixerit, non memini. Sed extremis annis ab eo dicta esse videntur, se neque Lyricos, Pindarum, Alcaeum etc., neque Dialecticos iterum lecturum esse: quippe cuius animo ad graviora et utiliora intento neque lascivia Lyricorum, neque spinae et tricae Dialecticorum placere

subtilius est contemsisse, quam solvere? Securi est, 7
et ex commodo migrantis, minuta conquirere. Quum hostis instat a tergo, et movere iussus est miles, excutit necessitas quidquid pax otiosa collegerat. Non vacat mihi, verba dubie cadentia consectari, et vafritiam in illis meam experiri.

Adspice, qui coeant populi, quae moenia clausis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. Demens omnibus merito viderer, si, 8
quum saxa in munimentum murorum senes feminaeque congererent; quum iuventus intra portas armata signum eruptionis exspectaret, aut posceret; quum hostilia in portis tela vibrarent, et ipsum solum suffossionibus et cuniculis tremeret; sederem otiosus, et eiusmodi quaestiunculas ponens: Quod non perdidisti, habes: cornua autem non perdidisti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutae delirationis concinnata. Atqui aeque licet demens tibi videar, si 9
istis impendero operam. et nunc obsideor. Tunc [c] tamen periculum mihi obsesso externum immineret, murus me ab hoste secerneret: nunc mortifera mecum sunt. Non vaco ad istas ineptias. ingens negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit

O 2

c. *tamen.* Praestat fortassis: *tantum.* Confusas autem esse a librariis has duas voculas, docet Schwarzius ad Plin. Panegyr. c. 31.

cere poterant. Iuveni autem Ciceroni eos lectos fuisse constat.

7. *verba dubie cadentia consectari*] Dialecticorum more. Etenim mala et pericula undique mihi imminent. — Versus sunt e Virgil. Aen. VIII, 385 sq. verba Veneris a Vulcano arma petentis in usum Aeneae. Sequitur vivida descriptio urbis obsessae, in cuius *munimentum* i. muros et propugnacula imbellis turba saxa confert in hostem deiicienda. De *quaestiuncula* cf. Ep. XLV, 7 not.

git vita. [d]Adversus haec me doce aliquid: effice ne
10 ego mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare adversus difficilia, de aequanimitate: adversus inevitabilia, angustias temporis mei laxa: doce non esse positum bonum vitae in spatio eius, sed in usu: posse fieri, immo saepissime fieri, ut qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro: Potes non expergisci! dic experrecto: Potes non dormire amplius! Dic exeunti: Potes non reverti! dic redeunti: Potes
11 non exire! Erras, si in navigatione tantum, existimas minimum esse, quo a morte vita diducitur: in omni loco aeque tenue intervallum est. Non ubique se mors tam prope ostendit: ubique tam prope est. Has tenebras discute: et facilius ea trades, ad quae praeparatus sum. Dociles natura nos edidit, et ra-
12 tionem dedit imperfectam, sed quae perfici posset. De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, et illâ, cui alieni corporis abstinentia est, et hâc, cui sui cura. Si me nolueris per devia ducere, facilius ad id quo tendo, perveniam. Nam, ut ille ait Tragicus, Veritatis simplex oratio est. Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus convenit, quam subdola ista calliditas, animis conantibus magna.

EPI-

d. *Adversus haec me doce aliquid: effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat.* Haec Pincianus bene correcta dedit ex mss. Antea ap. Erasmum: *Adversus haec me doce: aliquid affer, ne mortem effugiamus* etc.

10. *Doce — vixerit.*] Cf. Cic. de Senect. c. 19. noster Epist. XCIII, 2. non ut diu vivamus, curandum est, sed ut satis: nam ut diu vivas fato opus est, ut satis, animo.

12. *Tragicus*] Euripides in Phoenissis 481. Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

EPISTOLA L.

Negat ſibi opus eſſe, ut ab eo, qui Lucilii epiſtolam proximam abhinc multos menſes ſcriptam tradiderat, quaerat, quid agat, quum probe ſciat, illum emendationi ſui quotidie incumbere, neque a nimio ſui amore praepediri. Quod aliter evenit in quamplurimis hominibus, qui coeci ſunt et velamenta vitiis quaerunt. Exemplo eſt Harpaſte, uxoris fatua, quae oculis ſubito capta domum tenebricoſam eſſe putat. Agnoſcenda itaque monet vitia eſſe, et in tempore remedia quaerenda. Vnde enim alioquin animi ſanitas exorietur? quae etiam contingere vel inveteratis vitiis poteſt: quia animus facilis eſt flecti et natura ad bonum volat.

Epiſtolam tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſupervacuum itaque putavi, ab eo qui afferebat, quid ageres, quaerere. Valde enim bonae memoriae eſt, ſi meminit: et tamen ſpero te ſic iam vivere, ut ubicunque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam ut meliorem te ipſe quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua vitia eſſe, quae putas rerum? Quaedam enim locis et temporibus adſcribimus: at illa, quocunque tranſierimus, ſecutura ſunt. Harpaſten, uxoris meae fatuam, ſcis a hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim a avariſſimus, ab iſtis prodigiis non ſum: ſi quando

a. *avariſſimus, ab iſtis prodigiis non ſum.* Sic cod. Colon. ap. Gruterum, in quo ſinceram auctoris manum agnoſco.] Reliqui omnes Palatini et editiones praeſtant: *avariſſimus; ab iſtis prodigiis ſumpſi. quando* etc. Rudolf. Agricola annotaverat: *averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſi quando* etc. Ex qua ſcriptura facta eſt vulgata, quam tamen prae ea, quae a codd. affertur, eo ablegandum putavi, unde pedem intulit. Senſus eſt: etſi multi ſunt, qui talia prodigia pro deliciis habeant, equidem tamen iis non delector. Eſt autem vis praepoſitionis a elegantior, qua pars a qua ſtamus, ſumus, quam amplectimur, ex-

1. *Quaedam enim locis — ſunt.*] Saepius huc revertitur noſter et maximo iure. cf. Ep. XXVIII.

2. *Harpaſten*] Eſt ἁρπαστὴ bene ominatum nomen: quaſi bellula futura et rapienda ab omnibus, ut ἁρπαστὸν pi-
lae

fatuo delectari volo, non est mihi longe quaerendus: me rideo. Haec fatua subito desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se caecam: subinde paedagogum suum rogat, ut migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus,
3 omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum. Caeci tamen ducem quaerunt: nos sine duce erramus, et dicimus: „Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romae potest vivere." „Non ego sumtuosus sum, sed urbs ipsa magnas impensas exigit." „Non est meum vitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certum
4 genus vitae: adolescentia haec facit." Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem pervenimus, quia nos aegrotare nescimus.

primitur. Sic Cic. Or. II, 38 extr. Erat enim (Critolaus) ab isto Aristotele etc.

lae genus ea re dixerunt. L. Haec fatua, vernula ut videtur, ioci causa alebatur, γελωτοποιοῦσα: hereditate tamen ad Senecam transmissa. Luxus enim ambitionisque nanos, nanas, copreas etc. in familiis habuisse Romanos, praesertim huius aevi, patet ex. c. e Sueton. Tib. 61 extr. Claud. 8. *paedagogum*, et ipsum servum, cuius curae servi urbani iique politiores demandabantur: nam paedagogi non solum ii servi erant, qui pueros nobiliores ad ludum literarium deducerent, ab Horat. A. P. 161. *custodes* appellati, sed etiam ii, qui alicui rei praesunt: cf. Columella de R. R. I, 1. p. 25 Bip. Hinc domus illa pars, in qua servi illi degerent paedagogium appellabatur. Plin. Ep. VII, 27. cf. ad I, 4. de Tranq. An. not.

3. *Nemo se avarum — cupidum.*] Idem Horat. I Epp. 8, 7. occupavit. Vide Bentlei. ad Horat. I Epp. 16, 38. ubi nostrum locum advertit.

4. *quia aegrotare, nescimus.*] Laudat Lipsius Pythagoram Stobaei Serm. XII de fiducia dicendi p. 319 ed. Schow. Ὥσπερ σωματικὸν πάθος οὐ κρυπτόμενον οὐδὲ ἐπαινούμενον ὑγιάζεται, οὕτως

οὐδὲ

mus. Si curari coeperimus, quando tot morbos, tan-
tasve aegritudines discutiemus? Nunc vero ne quaeri-
mus quidem medicum: qui minus negotii haberet, si
adhiberetur ad recens vitium. sequerentur teneri et 5
rudes animi, recta monstrantem. nemo difficulter ad
naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubesci-
mus discere bonam mentem. at mehercules, [b]si tur-
pe est magistrum huius rei quaerere; illud desperan-
dum est, posse nobis casu tantum bonum influere: la-
borandum est: et, ut verum dicam, ne labor quidem
magnus est: si modo, ut dixi, ante animum nostrum 6
formare incipimus, et recorrigere, quam indurescat
pravitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est
quod non expugnet pertinax opera, et intenta ac di-
ligens cura. Robora in rectum, quamvis flexa, re-
vocabis: curvatas trabes calor explicat; et aliter na-
tae in id finguntur, quod usus noster exigit: quanto
facilius animus accipit formam, flexibilis, et omni
humore obsequentior? quid enim aliud est animus, 7
quam quodammodo se habens spiritus? vides autem
tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quan-
to tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te
impediat, quo minus de nobis bene speres, quod ma-
litia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est.
Ad neminem ante bona mens venit, quam mala. om- 8

b. *si turpe est* etc. Voculam *si* e cod. Col. ap. Grut., hoc ipso probante, addidi, sermonis tenore postulante, distinctione media post: *quaerere* posita.

οὐδὲ ψυχὴ κακῶς φρουρουμένη καὶ συναγορευομένη θεραπεύεται.

5. *laborandum est*] Doctrina enim virtutem praestat; illa sine magistro non est. Stoicum dogma est. Vide Epist. LII, 1. et Lipsii Manuduct. II, 10.

6. *Robora — exigit.*] Cf. Senec. I de Ira 5, 4 not. *Calor explicat* ligno scisso et ponderibus aliorsum ducto subditus. Vascularii et nautae quotidie faciunt. Lipsius.

nes praeoccupati sumus: virtutes discere [c] est vitia dediscere. sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel [d] nobis traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus. Contraria enim mala in alieno haerent: ideo expelli et exturbari possunt: fideliter sedent, quae in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est: vitia inimica et infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptae exire non possunt, facilisque earum tutela est: ita initium ad illas eundi arduum: quia hoc primum imbecillae mentis atque aegrae est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: philosophia pariter et salutaris et dulcis est.

EPISTOLA LI.

Quemque habere, quo delectetur, ait: Lucilium Aetna, se Baiis. Sed hoc diversorium luxuriae et vitiorum se mox reliquisse. Ita occasionem sumit, de secessu et de evitandis irritamentis vitiorum exponendi. Indurandus autem est animus, et a blandimentis voluptatum procul abstrahendus, ne Hannibalis Campaniae luxu enervati sortem experiamur. Nobis enim quoque bellum gerendum est contra voluptates cuiuscunque generis, et contra fortunam, ut libertatem adipiscamur. Quocirca loca sobria sanctaque eligenda sunt, ut ingenium firmetur et magnis conatibus aptum reddatur, velut ii fecerunt, qui primi villas in Baiano exstruxerunt, et Catonis in modum. Verbo, persequatur Lucilius vitia et voluptates monet.

Quomodo quisque potest, mi Lucili: tu istic habes Aetnam, illum nobilissimum Siciliae montem: (quem quare

c. *virtutes discere est vitia dediscere.* Ex Gron. emendatione recepi, qui verbum *est* ob contextum et Latinitatem addendum esse censuit.

d. *nobis* e quinque Gruteri codd., Erfurt. Amplon., et editione vetere addidi.

1. *Quomodo quisque potest,*] egregiis, quas habet: Lucilius sit contentus iis regionibus Aetnâ, Seneca Baiis. *Messalla*

quare dixerit Messalla unicum, sive Valgius, apud utrumque enim legi, non reperio, quum plurima loca evomant ignem, non tantum edita, quod crebrius evenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam jacentia): nos utcunque possumus, contenti su- 2
mus Baiis, quas postero die, quam attigeram, reliqui: locum ob hoc devitandum, quum habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumsit. Quid ergo? ulli loco indicendum est odium? minime. sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis convenit quam alia, nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum
aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, 3
quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamvis

 nemi-

la Corvinus, orator, qui extremis Augusti annis mortuus est. Cf. Hieronymus in Chronic. ad Olymp. 197, 3. et Harduin. in Indice Plin. T. *Valgius* Rufus, poeta nobilis epicus, ad quem Horatii Carm. II, 9 exstat. Cf. Heyne ad Tibull. IV, 180 ed. nov. Occurrerunt haec fortasse in Valgii bucolicis, de quibus videas Wernsdorfii Poet. Lat. Min. T. IV, p. 804 et 586. Ceterum cuique, vel me non monente, constabit, nobis de illa lite, cur Aetna *unicus* dictus sit, nullum judicium competere; hariolari tamen licet, epitheton illud petitum esse ab evomendo igne etc., quo nullus alius neque Siciliae neque Italiae mons isto tempore inclaruit.

2. *Baiis,*] urbe Campaniae, thermis, quas noster *naturales dotes* vocat, olim celebri, (cf. Strabo V, 2, 19. 4, 5 ed. Lipf.) nunc vero ruinis obruta, vide Meyers Darstellungen aus Italien p. 460.

3. *Canopum*] urbem Aegypti, quae duodecim milliaribus ab Alexandria distabat, ad ostium Nili Canopicum sitam, ubi nunc Bequier, les Beguières, s. Abukir (Savary I, p. 33). Famosa fuit in antiquitate et propter templum Canopi s. Serapidis, et propter luxuriam: unde *κανωβισμὸς* et *κανωβίζειν* in proverbium abierunt. Lipsius laudat Ammian. Marc. XXII, 16. p. 327 Bip. et Strabon. XVII, p. 759 ed. Bas. 1549. Vide Intpp. ad Sil. Ital. XI,

neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidem: diversorium vitiorum esse coeperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic, tanquam aliqua licentia
4 debeatur loco, magis solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per litora errantes, et comessationes navigantium, et symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, et alia, quae velut soluta legibus luxuria non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, ut irritamenta
5 vitiorum quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, et a blandimentis voluptatum procul abstrahendus. [a] Vna Hannibalem hiberna solverunt: et indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervaverunt fomenta Campaniae. Armis vicit, vitiis victus est. Nobis quoque militandum est: et quidem genere mili-

[a] *Vna Hannibalem hiberna* in uno membranaceo invenit Modius (Novant. Lect. Epist. 58.) et in Pal. tert. a secunda manu Gruterus. Probavit et Lipsius. Ceteri codd. et omnes edd. vett. dant: *vina*. *Vim Hannibalis* coniecit Muretus.

XI, 433. Schlichtegroll zu Abbildungen I, p. 38.

4. *Symphoniarum cantus*] de instrumento musico intelligo, quod Isidor. Origg. III, 21. describit ita: lignum cavum ex utraque parte, pelle extensa, quam virgulis hinc et inde Musici feriunt; fitque in ea ex concordia gravis et acuti suavissimus cantus. Quo et referam Epist. XII, 8. ut inter plausus exoletorum hoc ad symphoniam caneretur; Βεβίωται etc.

5. *Vna — Campaniae.*] Fuit haec perpetua inter Romanos fama, cuius haud semel meminit Livius, e. c. XXIII, 18. 45., saepius tamen ab artium militarium peritis recte in dubium vocata, *fomentis* i. mollitie et luxuria Campaniae enervatum esse Hannibalem eiusque exercitum unis hibernis. *Nobis quoque militandum est.* Laudat Lipsius Epictet. Arrian. Diss. III, 24, 34. Militia est vita hominis super terram, ubi Vptonus p. 772 Schweigh. nostrum locum et M. Anton. II, 1, 17. adduxit. Addas Platon. de Legg. I, p. 8. 9. Vol. VIII Bip.

militiae, quo nunquam quies, nunquam otium datur.
Debellandae funt in primis voluptates: quae (ut vi-
des) faeva quoque ad fe ingenia rapuerunt. Si quis 6
fibi propofuerit, quantum operis aggreffus fit, fciet
nihil delicate, nihil molliter effe faciendum. Quid
mihi cum iftis calentibus ftagnis? quid cum fudatoriis,
in quae ficcus vapor corpora exhaufturus includitur?
Omnis fudor per laborem exeat! Si faceremus quod
fecit Hannibal, ut interrupto curfu rerum, omiffoque
bello, fovendis corporibus operam daremus: nemo 7
non intempeftivam defidiam, victori quoque, nedum
vincenti periculofam, merito reprehenderet. Minus
nobis, quam illis Punica figna fequentibus, licet: plus
periculi reftat cedentibus, plus operis etiam perfeve-
rantibus. Fortuna mecum bella gerit: non fum im-
perata facturus. iugum non recipio: immo quod ma-
iore virtute faciendum eft, excutio: non eft emol-
liendus animus. Si voluptati ceffero, cedendum eft 8
dolori, cedendum labori, cedendum eft paupertati:
idem fibi in me iuris effe volet et ambitio, et ira:
inter tot affectus diftrahar, immo difcerpar. Liber-
tas propofita eft: ad hoc praemium laboratur. Quae
fit libertas, quaeris? nulli rei fervire, nulli neceffi-
tati, nullis cafibus: fortunam in aequum deducere.
quo die intellexero illam plus poffe, nil poterit. Ego
illam feram, quum in manu mors fit? His cogitatio- 9
nibus intentum, loca feria fanctaque eligere oportet.
Effe-

6. *Quid mihi — includitur?*] Sermo eft de thermis Baianis. Epift. CVIII, 16. Decoquere corpus atque exinanire fudoribus inutile fimul delicatumque credimus.

8. *Libertas propofita eft:*] Is enim inter fines fructusque Philofophiae. Et quae libertas ea fit, Epictetus Arr. Dif. quum alibi, tum toto capite I. libri IV. Adde Senecam Ep. LXV fin. *in aequum* (fc. locum) *deducere*, ne fupra me ftet, imperetque. L.

Effeminat animos amoenitas nimia; nec dubie aliquid
ad corrumpendum vigorem potest regio. Quamlibet
viam iumenta patiuntur, quorum durata in aspero, un-
gula est: in molli palustrique pascuo saginata cito sub-
teruntur. Et fortior miles ex confragoso venit: se-
10 gnis est urbanus et verna. Nullum laborem recusant
manus, quae ad arma ab aratro transferuntur: in pri-
mo deficit pulvere ille unctus et nitidus. Severior
loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis co-
natibus reddit. Literni honestius Scipio, quam Baiis
exsulabat: ruina eius non est tam molliter collocanda.
11 Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi
publicas opes transtulit, C. Marius, et Cn. Pompeius,
et

9. *Effeminat — regio.*] Hanc Senecae observationem firmarunt omnes, qui de climatis quod dicimus, sive de coeli ad animos corporaque vi egerunt inde a Platone et Aristotele usque ad Falconetum aliosque. Cf. Le voyage du jeune Anacharsis p. Barthélémy Tom. IV, p. 77. ed. Parisiens. *Et fortior miles — venit.* Hoc iam observavit Cyrus apud Herodot. IX, 122. qui eandem ob caussam praepediit, quominus Persae patria sterili et confragosa relicta segnes fierent. *Verna* i. molliter educatus. Proprie enim vernae sunt servi ex servis nati et ii non duriter habiti. Seneca de Provid. I, 6 not.

10. *pulvere*] i. studio, labore et exercitatione. *Literni*, oppidi Campaniae, nunc Torre di Patria, quo secessit Scipio Africanus maior, ut invidiam et certamina cum tribunis pl. evitaret. Ibi quoque mortuus est. cf. Liv. XXXVIII, 52. 53. Strabo V, 4, 4. p. 187 sq. ed. Lips.

11. *C. Marius*] Meminit Plutarchus in Mario c. 34. *ἦν ἐκεῖ* (sc. in Baiano) *περὶ Μισήνου τῷ Μαρίῳ πολυτελὴς οἰκία* (pretiosa villa) *τρυφὰς ἔχουσα καὶ διαίτας θηλυτέρας, ἢ κατ' ἄνδρα πολέμων τοσούτων καὶ στρατειῶν αὐτουργόν.* Plin. H. N. XVIII, 7, 1. novissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritiâ castramentandi; sicut comparatos ei caeteros etiam Sulla Felix caecos fuisse diceret. Plutarcho narrante hanc villam non ita longe post emit L. Lucullus, unde huius nomine apud Scriptores de Re Rust. occurrit: vide Indicem

et Caesar exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subiecta. Adspice quam positionem elegerunt, quibus aedificia excitaverunt locis, et qualia: scias non villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas un- 12
quam fuisse in [b] Vtica Catonem, ut praeternavigantes adulteras dinumeraret, et adspiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, et fluitantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna [c] convitia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quod in una nocte manu sua ipse duxisset? Quidni malit, quisquis vir

b. *Vtica*, sc. regione. Omnes edd. et multos codd. occupat haec lectio, quam Lipsius, Modius, Gronovius aliique repudiarunt. Nam de Vticae deliciis, dicunt, neque fama est, neque, ut de iis constaret, hic locus esse possit, ubi de Baiis sermo est. Codd. quoque locum corruptum esse clamant. Dant enim *in Vtica*, alii *in numma*, alii *in villa Cat.*, alii *in unica*, alii *miniaca*, alii *inimica*, alii *in ũma*. Hinc Modius Ep. 123. Nov. lectt. coniecit: *in Vatiae* sc. Villa ex Epistola Senecae LV. Lipsius *in Mica*, quia putabat sic loca coenationum minuta sed elegantiae et lautitiae facta appellata Romanis, coll. Martial. II, 59, 1. at illa *Mica* Domitiani demum tempore exstructa est. Gronovius coni. *in Acta* i. amoeno litore: Rubenius *in ima Acte*. Viri docti nondum satis distincte docuerunt, cur *Vtica* hic stare non possit. Honestius, ait, Cato intra vallum manebat, quam in loco deliciis et voluptatibus affluente, ut Scipio Literni, quam Baiis exsulare maluit. Fuit, quum e var. lect. *in numma* et Strabone V, 4, 4 ed. Lips. emendarem: *in Cumano*. Sed impetum repressi. Nam situs Vticae non impedit, quominus vera sint, quae noster, cui uberior quam nobis notitia de hac urbe esse potuit, hic attulit.

c. *convitia*. Sic dant codd. Gruteri et Modii cum Amploniano Erf. Erasmus tamen et editio vetus: *convivia*, quam lectionem non prorsus abiiciam, memor Quintil. I, 2. Omne convivium obscoenis canticis strepit. Paulo post dedi *quod in una*

dicem ad eos, ubi p. 240 col. 2. Schneiderus hunc Plutarchi locum adscripsit. Quaedam notavit Wernsdorf. P. L. M. Vol. V, 3. p. 1380. *et Caesar*, de cuius villa Baiana Tacit. XIV, Ann. 9. laudat Lipsius: Viam Miseni propter et villam Caesaris Dictatoris quae subiectos simul editissima prospectat.

12. *Lacu*] sc. Lucrino, *manu sua*. Non solus quidem, sed impe-

vir est, somnum suum classico, quam symphonia rum-
13 pi? Sed satis diu cum Baiis litigavimus, nunquam satis cum vitiis: quae, oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine; nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proiice quaecunque cor tuum laniant: quae si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis revellendum erat. Voluptates praecipue exturba, et invisissimas habe, latronum more, quos [d] Philetas Aegyptii vocant: in hoc nos amplectuntur, ut strangulent.

EPISTOLA LII.

Inconstantiam et vacillationem hominum in rebus bonis rectisque querens et adiutorio opus esse statuens, Epicurum recordatur, qui tres hominum ad veritatem contendentium classes constituit, quarum prima ad eos pertinet, qui nullo auxilio indigent, altera eos complectitur, qui indigent duce, tertia continentur ii quibus non solum duce sed adiutore et coactore opus est. Ex quibus ultimi maiore laude digni sunt. Hisce noster se applicat. Iam quum de duce, quem eligendum suadeat ut formeris sermo fit, inprimis eligantur monet, qui factis suis verba confirmant, vitentur qui rhetoras agunt philosophi, ideoque verbosi et ambitiosi sunt atque plausum captant; in quos hac occasione satis acerbe invebitur. Comparari meretur Luciani libellus egregius adversus Pollucem Tom. VII, p. 220 sq. Bip.

Quid est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes alio tranit, et eo unde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quid-

nocte manu sua ipse duxisset; Pincianus et Modius in codd. invenerunt: sic habetur quoque in cod. Ampl. Erf. Antea: *q. i. unam noctem m. s. duxisset.*

d. *Philetas Aegyptii.* Editio Erasmi et vetus *Philistas*, alii *Prestilistas*: perperam. Muretus *Philetas* recte defendit. Quasi tu dicas, ait male derivans vocem, basiatores. Cf. not.

imperatores et ipsi olim manum operi admovebant, quod hic adsignificat. L.

13. *Philetas.*] Est voc. graecum, φιλήτης, latro, fur, quod noster derivat a φιλέω, amo, osculor; sed rectius deducitur a φηλέω, fallo. Cf. Schneideri Lexicon Graecum in Φήληξ.

quidquam semel velle? Fluctuamus inter varia consi-
lia: nihil libere volumus, nihil absolute, nihil sem-
per. Stultitia, inquis, est, cui nihil constat, nihil
diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa
revellemus? Nemo per se satis valet, ut emergat:
oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat.
ᵃQuosdam, ait Epicurus, ad veritatem sine ullius ad- 2
iutorio, ex his se, fecisse sibi ipsos viam: hos ma-
xime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsi
protulerunt. quosdam indigere ope aliena, non itu-
ros si nemo praecesserit, sed bene secuturos: ex his
Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed se-
cundae sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non 3
sumus: bene nobiscum agitur, si in hanc secundam
reci-

a. *Quosdam, ait Epicurus, ad veritatem sine ullius adiutorio, ex his se, fecisse sibi ipsos viam.* Sic restituit Gronovius, quum Pincianus dederat: *adiutorio contendere, ex iis se fecisse sibi ipsum v.* At verbum *contendere* non est, nisi in unico Pinciani et Pal. valde corrupto: dein omnes *sibi ipsos.* Solus iste Pinciani, *sibi ipsis.* Erasmi, quatuor Pall. Heins. et Gronov. codd. cum vett. edd. concorditer: *adiutorio exisse fecisse sibi ipsos.* Vnde, pergit Gronov., praesto sincerum: *Q. a. E. a. v. s. u. adiutorio, ex his se, fecisse sibi ipsos v.* Vides integrum sensum commodissima brevitate. Quosdam, ait, et se ex illis, hoc fecisse. Vt coniecceramus, plane in ms. quodam codice exhibitum restis mihi Rubenius. Accedit editio vetus. Sed cod. Amplon. Erf. exhibet lectionem antea vulgatam: *Quosdam, ait Epicurus, ad veritatem sine ullius adiutorio contendere: ex iis se fecisse sibi ipsum viam.*

1. *Stultitia,*] Stoico sensu, ille animi status, qui nondum philosophiae luce collustratus est. Cf. Lipsii Manuduct. in phil. Stoic. II, 1. Ceterum spectat huc illud celeberrimum Araspis ap. Xenophont. Cyropaed. VI, 1, 41 ed. Zeun. de duabus animis.

2. *Epicurus,*] Cicero de N. D. I, 26. Gloriabatur, ait, ut videmus in scriptis, se magistrum habuisse nullum. Bene iudicat Bruckerus Hist. crit. Phil. Vol. I, p. 1231 sq. de hac re ita; Opponitur Epicurus αὐτοδίδακτος philosopho sectario, idque voluit Gargettius philosophus, nulli sectae se philosophiam suam debere, sed suomet ingenio et meditatione collectas ingenii opes in proprium doctrinae suae aedificium contulisse. De *Metrodoro* Epicuri discipulo supra quaedam notavimus ad Epist. VI, 6.

recipimur. Nec hunc quidem contemseris hominem,
qui alieno beneficio esse salvus potest: et hoc mul-
tum est, velle servari. Praeter haec adhuc invenies
aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum,
eorum, qui cogi ad rectum compellique possunt: qui-
bus non duce tantum opus sit, sed adiutore, et, ut
4 ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quae-
ris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem
fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis
suspicit. Quamvis enim ad eundem finem uterque per-
venerit: tamen maior est laus, idem effecisse in dif-
ficiliore materia. Puta enim duo aedificia excitata es-
5 se, ambo paria, aeque excelsa, aeque magnifica: al-
terum [b] puram aream accepit, illic protinus opus cre-
vit: alterum fundamenta laxa habet, in mollem ac
fluidam demissa humum; multumque laboris exhau-
stum est, dum pervenitur ad solidum. Apparet in al-
tero, quidquid factum est: alterius magna pars et
difficilior latet. Quaedam ingenia facilia et expedita:
quaedam manu, quod aiunt, facienda sunt, et in fun-
6 damentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorem
dixerim, qui nihil negotii secum habuit: hunc quidem
de

b. *puram aream.* Omnium est codd. et impressorum lectio. Pincianus tamen coniecit: *dura area*, Mureto receptum. Mox *alterum fundamenta laxa habet.* Sic tres Palatini. Praefero vulgatae: *alterius fundamenta lassarunt*, monstro lectionis. Muretus Rudolphi Agricolae coniecturam *lapsabunda* recepit. Aberrationum loco habeo variet. codd. nonnullorum: *laxabant*, *lassabant*, *laxabunda*, *sapabunda*.

4. De *Hermacho* (sic enim scribere malui codices plerosque obsequutus, quam *Hermarchum* e mandato lapidarii) vid. ad Epist. VI, 6. *a.* *alteri*, Metrodoro, *alterum*, Hermachum.

5. *pura area*] i. libera ab aqua et luto, ideoque sicca et solida. Sic terra, campus, locus purus haud raro occurrunt: dici autem de qualibet re, nullo vitio contaminata notum est. *manu — facienda* i. labore et opere: vid. Consol. ad Marc. c. XIX, 2, de Ira II, 8, 6.

de se melius meruisse, qui malignitatem naturaé suae
vicit, et ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit.
Hoc durum et laboriosum [c]ingenium nobis datum scias
licet: imus per obstantia. Itaque pugnemus, alio-
rum invocemus auxilium. Quem, inquis, invocabo? 7
hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores rever-
tere, qui vacant. adiuvare nos possunt, non tantum
qui sunt, sed et qui fuerunt. Ex iis autem qui sunt,
eligamus non eos, qui verba magna celeritate praeci-
pitant, et communes locos volvunt, et in privato
circulantur: sed eos qui [d]vitam docent, qui quum
dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui
docent quid vitandum sit, nec unquam in eo, quod
fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige ad- 8
iutorem, quem magis admireris quum videris, quam
quum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque
audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac
disserere: si modo hoc proposito in turbam prodeunt,
ut meliores fiant, faciantque meliores: si non ambi-
tionis hoc causa exercent. Quid enim turpius philo- 9
sophia

c. *ingenium* ex quinque Grut. codd. Amplonianoque et Erasm. ed. margine est. *Laboriosum negotium* Erasmi editio et vetus agnoscunt, at Muretus exclusit, *laboriosum* dans *nobis d.* Sequentia: *datum scias licet: imus per obstantia* Modii divinationi adscribit Grut., qui et in quinque suis codd. invenit; est quoque in cod. Amplon. Erf. Erasmus et editio vetus habent: *datum scias scilicet imus* etc.

d. *vitam* Erasmus, quinque codd. Grut. Amplon. et editio vetus. Antea: *vita.*

7. *in privato circulantur:*] coronam auditorum circa se congregant, recitandi causa: de his §. 8. sermo est. Reprehendit autem sophistarum recitationes hoc aevo valde sollemnes, ἐπιδείξεις et ἀκροάσεις ἐπιδεικτικὰς appellatas: fiebant plerumque in domibus ditiorum ad hunc usum commodatis. Cf. Vpton. ad Epictet. Diss. Arrian. III, 23, 23 ed. Schweigh.

ſophia captante clamores? Numquid aeger laudat medicum ſecantem? Tacete, favete, et praebete vos curationi! Etiamſi exclamaveritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, moverique rerum magnitudine? ſane liceat. ut qnidem iudicetis, et feratis
10 de meliore ſuffragium, quidni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis et loqui et laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex anditorio dimittunt? Quid laetaris, qnod hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed
11 audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum evocaverat, non ſonus inoffenſae ac molliter lapſae orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, et ſcholae! eſt aliqua et laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſerventur, indicia ſunt: et argumen-
12 tum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum et inceſſus oſtendit, et manus mota, et unum interdum reſponſum, et relatus ad caput digitus, et flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habi-

9. *Numquid aeger — ſecantem?*] Laudat Lipſius Epictet. Diſſ. Arr. III, 23, 29. et Aul. Gell. V, 1.

10. *Apud Pythagoram — erat.*] Res nota. Cf. tamen Meiners Geſchichte der Wiſſ. Vol. I, p. 454 ſq. qui egregie de hac re disputavit, et Senecam aliosque perperam iſtam de Pythagoreorum taciturnitate traditionem interpretatos eſſe docuit. *Fabianus.* Vide Conſol. ad Marc. XXIII, 3 not.

11. *Eſt aliqua et laudandi licentia.*] Vt in vituperando ita et in laudando nimius eſſe potes, et in utrumque quum in vituperandum, tum in laudandum tibi ius comparari debet.

12. *manus mota*] in obſcoenam figuram, aut nimis alioqui molliter. L. *relatus ad caput digitus:* delicatulorum erat ne cincinnos eleganter compoſitos turbarent. Ridet idem vitium Lucian. Rhetor. praecept. c. 11, p. 231. Vol. VII.

habitusque demonſtrat. Illa enim in apertum per no-
tas exeunt. Qualis quisque ſit, ſcies, ſi quemadmo-
dum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philo-
ſopho manus auditor intentat, et ſuper ipſum caput
mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi 13
intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtae voces
illis artibus, quae propoſitum habent placere populo:
philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquando
iuvenibus, ſequi impetum animi: [e] tunc autem quum
hoc ex impetu facient, quum ſilentium ſibi imperare
non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis af-
fert ipſis audientibus, et animos adoleſcentium exſti-
mulat. Ad rem commoveantur, non ad verba com- 14
poſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum
cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in praeſen-
ti. deſiderat enim propriam et longam exſecutionem,
quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud
populum permittendum ſit, quid populo apud ſe.
Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit du-
bium, poſtquam proſtituta eſt: ſed poteſt in penetra-
libus ſuis oſtendi, ſi modo non inſtitorem, ſed antiſti-
tem nacta eſt.

e. *tunc autem, quum hoc ex impetu facient, quum ſilentium ſibi* etc. Sic editio vetus et quinque Gruteri cum Modio Ep. 58. Novant. lectt. Antea: *Tunc autem hoc ex* etc.

VII. Bip. qui praeſertim comparari meretur. Iuvenalis Sat. IX, 133. ubi vid. Grangaeus. *Hinc atque illinc — conſiſtit.* Manus admirans tollit turba auditorum et plaudit, ſurgitque ut ſui impos et manus ſuper eum ſedentem effert.

13. *conclamatur*] i. laus et virtus eius laudationibus iſtis quaſi ſepeliuntur. De mortuis ultima ſalutatione impertiendis ideoque tranſlate de quacunque re deſperata in uſu fuiſſe notum eſt vel ex Ovid. Triſt. III, 3, 43. Metam. X, 62 etc.

14. *proſtituta eſt:*] In publicum ſic producta, quum omnibus locis, viis, foris philoſophi diſſerunt, non ut philoſophos decet, ſed ſophiſtico modo, quem haud ſemel noſter perſtrinxit, e. c. Ep. XL. *penetralibus*, ſcholis, velut in

EPISTOLA LIII.

Navigationem describens a Neapoli ad Puteolos parum faustam, et citam recreationem, cogitatione movetur, quam facilis malorum cuiuscunque generis nostrorum sit oblivio, quorum saepe adeo nomen quaerimus, utique in morbis animi, in quibus quo quis peius se habet, eo minus sentit malum, quum contra sanitatis indicium est, vitia sua confiteri. Eo autem ducere sola potest philosophia: cui se det hortatur: pares enim nos Deo facit illa, quinimmo eo quod eius affectator suo ipsius beneficio nihil timet, antecedit Deum. Ceterum has et sequentes scribens epistolas in villa Baiis vicina commoratus esse videtur.

Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut navigarem? Solvi mari languido. erat sine dubio coelum grave sordidis nubibus, quae fere aut in aquam, aut in ventum resolvuntur: sed putavi tam pauca millia a Parthenope tua usque Puteolos surripi posse, quamvis dubio et impendente coelo. Itaque quo celerius evaderem, protinus per altum ad Nesida direxi, prae-
2 cisurus omnes sinus. Quum iam eo processissem, ut mea nihil interesset, utrum irem, an redirem: primum

eius templis. *institorem*, qui eam ostentationi suae servire facit, et ideo venalem habet. Sic *eloquentiae institor* Quintil. VIII, 3, 12. XI, 1, 50. is est orator, qui ostentandi causa eloquentiam tractat. Egregie autem hic illi Sophistae vocantur *institores* ad vilitatem designandam, quippe qui philosophiam tractant ut rem ipsis alienam, et propterea tantummodo gratam, quod lucrum quodcunque ex ea tractanda trahere possint. Nam institores Romae fuerunt mercatores, qui merces vel ipsis commissas vel aliunde comparatas vaenui haberent. Cf. Graevium ad Sueton. Neron. c. 27. et Boettiger ad Horat. III, VI, 30. Senec. de Benef. VI, 17 et 38.

1. *Parthenope tua*] i. tibi cara, ut Ep. XLIX, 1. Pompeiorum tuorum. Lipsius ait, nescio quo iure: dicas ergo, illinc oriundum Lucilium. *Puteolos* satis celebre emporium in vicinia Baiarum. Strabo V, 4, 7. p. 194 ed. Lips. *Nesida* insulam Campaniae obiectam inter Pausilipum et Puteolos. Luculli filius ibi villam habuit. Cic. ad Att. XVI, 1. *praecisurus sinus*, vitaturus recta navigatione per altum.

mum aequalitas illa, quae me corruperat, periit. non-
dum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſub-
inde crebrior fluctus. Coepi gubernatorem rogare, ut
me in aliquo litore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe
et importuoſa, nec quidquam ſe aeque in tempeſtate ti-
mere, quam terram. Peius autem [a]vexabar, quam ut pe- 3
riculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis haec,
et ſine exitu, torquebat, quae bilem movet, nec ef-
fundit. Inſtiti itaque gubernatori, et illum vellet nol-
let coëgi ut peteret litus. Cuius ut viciniam attigimus,
non exſpecto ut quidquam ex praeceptis Virgilii fiat,

Obvertant pelago proras, ——

aut,

Ancora de prora iaciatur:

ſed memor artificii mei [b]veteris, frigidae cultor, mit-
to me in mare, quomodo pſychrolutam decet, gau-
ſapatus. Quae putas me paſſum, dum per aſpera eri- 4
pior, dum viam quaero, dum facio? Intellexi, non

 imme-

a. *vexabar.* Sic ed. vetus, codd. Grut., ora ed. Eraſm. qui in textu habet: *ferebar.*

b. *veteris frigidae cultor.* Sic Eraſm., vetus editio et codd. Grut. Muretus verba *frigidae cultor* omiſit et bene abeſſe poſſunt. gloſſam enim vocis *pſychrolutam* ſapiunt. Mox ſcripti, Eraſmus et editio vetus habent *eripior*, non *erepo* ſ. *me erepo* ap. Muretum.

2. *aequalitas*] maris, quod *languidum* i. tranquille fluens antea dixerat. *importuoſa*, propter promontoria Miſenum et Athenaeum. Scopuloſum autem hoc litus appellat et ipſe Strabo V, 4, 4. p. 189.

3. *Virgilii*] e. c. Aen. VI, 3, ut ſequens *ancora de prora iaciatur* ibid. VI, 902. *pſychrolutam*, ψυχρολούτην. cf. Epiſt. LXXXIII, 5. *gauſapatus*, veſte lanea eaque craſſiori, quo et nautae utebantur, leviter obvolutus, et circa verendas maxime partes. Cf. Petron. c. 28. Similis uſus erat ſegeſtris aut lodiculae ap. Sueton. Octav. 83.

4. *Quae putas — faceret.*] Comparat ſe cum Vlyſſe, quem naufragia facientem multa tuliſſe Homerus in Odyſſea cecinit. *Per aſpera* i. ſcopulos *eripitur* a fluctibus, unde fiebat ut ſe ipſe ferre non poſſet, acceden-

immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quae tulerim, quum me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlyſſem non fuiſſe tam irato mari natum, ut ubique
5 naufragia faceret: nauſeator erat. [c] et ego quocunque navigare debuero, viceſimo anno perveniam. Vt primum ſtomachum, quem ſcis cum mari nauſeam effugere, collegi, ut corpus unctione recreavi, occepi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur oblivio, etiam corporalium, quae ſubinde admonent ſui, nedum illorum quae eo magis latent,
6 quo maiora ſunt. Levis aliquem motiuncula decipit: ſed quum creverit, et vera febris exarſerit, etiam duro et perpeſſitio, confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: adhuc diſſimulamus, et aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in
7 exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio et incipiente morbo, quaeritur nomen: [d] qui ubi et talaria coepit inten-

c. *et ego.* Sic Eraſm., editio vet., et multi codd. Antea: *at.* Paulo poſt: *quem ſcis* omnium edd. et codd. optimorum lectio eſt, ſed vocem *non* quae ubique fere comparet, delevi auctoritate editionis Venetae, Grutero ſuadente. Muretus τὸ *quem* non habet. Mox §. 6. *accepit* bona lectio eſt. Aberrant codd. *excipit.* Muretus coni. *extorquet.* Agricola *exprimit.* Sed non opus eſt.

d. *qui ubi et talaria* nonnull. codd. ap. Grut. lectio. Muretus *q. ubi ad t. coepit tendere, neceſſe eſt p. f.* omiſſis verbis: *et utrosque*

ſedente nauſea qua vexabatur. Hinc iocoſe Vlyſſem nauſeatorem vocat.

5. *Et ego*] qui et ipſe nauſeator ſum idem et eodem tempore perficiam. Viginti autem annos conſumſiſſe Vlyſſem in itinere conſtat: quamquam proprie nonniſi decem anni poſt Ilii excidium praeterlapſi ſunt.

6. *perpeſſitio*] παθητῷ, πολυτλήμονι. Epiſt. CIV, 25. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem perpeſſitium ſenem, per omnia aſpera iactatum. L. *confeſſionem accepit* ſc. motiuncula illa victrix.

7. *qui*] ſc. morbus *ubi et — fateri.* Senſus eſt: At ſimul iſte morbus *talaria* i. partes circa talos tumoribus auxerit, non amplius tempus eſt, malum et dolores diſſimulandi. *dex-*

intendere, et utrosque pedes dextros fecit, necesse
est podagram fateri. Contra evenit in iis morbis,
quibus afficiuntur animi: quo quis peius se habet, mi-
nus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime.
Nam qui leviter dormit, et species secundum quietem
capit, aliquando dormire se dormiens cogitat: gravis 8
somnus etiam somnia exstinguit, animumque altius
mergit, quam ut uti ullo intellectu sinat. Quare vi-
tia sua nemo confitetur? quia etiamnunc in illis est.
Somnium narrare, vigilantis est: et vitia sua confi-
teri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, ut
errores nostros coarguere possimus. Sola autem nos
philosophia excitabit, sola somnum excutiet gravem.
Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna est. 9
ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus
te nega, fortiter, aperte. Non est quod precario
philosopheris. Si aeger esses, curam intermisisses rei
familiaris, et forensia tibi negotia excidissent: nec
quenquam tanti putares, cui advocatus in [e]remissione

 descen-

pedes dextros fecit. Vulgati: *qui ut talaria ceperit intendere et utrosque dextros pedes ferierit.* Lipsius emend. *u. p. distorserit.* Vavassor Obss. p. 36. emend. *aegros p.* Reitz ad Lucian. Tom. X, p. 92 Bip. *deteriores p.*

e. *remissione.* Sic omnes libri scripti et edit. vet. Remissio enim proprium verbum medicorum. Noster de Ira III, 39, 1. remedia, ait, in remissionibus prosunt. Quae si incidant, domi manendum est et praebendum se curationi. Haec fere Gron. „Quid? ait Lipsius, in remissione morbi? imo tunc possit. Legam:

dextros fecit i. ita distorsit, ut ambo dextrorsum convertantur, *διέστρεφε τὼ πόδε.* Cf. Luciani Ocypus Vol. X, p. 23 sq. Bip. ubi eadem elegantissime tractata sunt.

8. *quia etiamnunc in illis est*] quia istis vitiis ita constrictus tenetur, ut conditionem suam intelligere, s. intellectu suo uti non possit, somno graviore oppressus, sive altius immersus.

9. Vt philosophiam amplectaris opus est, ut omnibus aliis negotiis abstineas: aliquid enim in eam insumendum est. *excidissent* de animo et memoria.

descenderes: toto animo id ageres, ut quam primum
10 morbo liberareris. Quid ergo? non et nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, et vaca bonae menti: nemo ad illam pervenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum: dat tempus, non accipit. Non est res subseciva: ordinaria est, domina est: adest, et iubet. Alexander cuidam civitati partem agrorum, et dimidium rerum omnium, promittenti: eo, inquit, proposito veni in Asiam, non ut id acciperem quod dedissetis; sed ut id haberetis, quod reliquissem.
11 [f] Item philosophia rebus omnibus: Non sum id tempus acceptura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogavero. Totam huc converte mentem, huic asside, hanc cole: ingens intervallum inter te et ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te et illos interfuturum sit quaeris? diutius erunt. At mehercule magni

advocatus in rem ipse d. Advocati vel absentes scripto aderant, vel in ipsa re praesentes. Hoc, inquit, istud aeger non feceris. Sed a codd. et Gronovii parte standum est.

f. *Item* ex Gron. coniectura. Omnes enim fere codd. et edd. habent *idem*, aut *id est*: unde iam Rud. Agricola fecit: *Itidem*. Notus usus particulae, pro *similiter*. Mox *erogavero* Agricolae codex et quatuor Grut. At Erasmus: *quod ipsa redegero, erogavero*. Quidam scripti: *quod ipsa re egero id est erogavero*. Non displiceat: *quod ipsa reiecero*, reliquis deletis. L.

10. *Non est res subseciva,*] non in curis secundis habenda: est res *ordinaria* prima et sollenniter facienda. Sicut *ordinarius Consul* opponitur ac praeponitur secundo illi et suffecto. L. *Alexander — reliquissem.* Apud Curtium IV, 5. Darius hoc responsum tulit ab Alexandro.

11. *Quid inter te — erunt.*] Bonus enim, noster ait de Provid. c. 1, 5. tempore tantum a Deo differt. Nam aiebant Stoici, Θείους εἶναι τοὺς σοφούς, ἔχειν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς οἱονεὶ θεόν. Diog. Laert. VII, 119. Spectant autem haec et similia plura, quae de sapiente Stoico saepius occurrunt, et apud nostrum, ad divinam animorum originem: ut proinde crimine vaniloquentiae, quod Lipsius in Stoicos ingessit, libera-

magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tan- 12
tum sapienti sua, quantum Deo omnis aetas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedat Deum: ille naturae beneficio [g] non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiae est, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque. quaedam defatigat, et velut levia tela laxo sinu eludit, quaedam discutit, et in eum usque qui miserat respuit.

EPISTOLA LIV.

Suspirio se laborasse scribit amico et maximum vitae periculum subiisse: sed in ista suffocatione se de morte laete et fortiter cogitasse. Non timendam, ait, mortem, quia idem post eam erimus, quod antea eramus. Se esse praeparatum. — Inter se Stoicos non convenisse de immortalitate animi constat, ideoque nec noster nec M. Antonin. sibi semper constiterunt. Cf. Lipsius in Manuduct. in Physiolog. Stoic. III, 11. Tiedemann System der stoischen Phil. II, p. 152 sq. et Dan. Wyttenbach in Bibl. crit. Amst. Vol. III, P. I. disputatio de quaestione, quae fuerit vet. philos. inde a Thalete usque ad Senecam sententia de vita animorum etc. ubi, locis veterum diligenter consignatis, egregie de hac re disputatum est.

Longum mihi [a] commeatum dederat mala valetudo: repente me invasit. Quo genere? inquis. prorsus me-

 rito

g. *non timet suo sapiens.* Recte Gronov. post Gruterum restituit ex vetustis edd. et septem codd. Muretus dederat: *Naturae beneficio non suo sapiens est. Suo* beneficio non timet sapiens, deus naturae beneficio. Sapiens omnes timendi causas meditatione et studio procul habet.

a. *commeatum* i. veniam. Lipsii est coniectura Epist. quaest. V, 5 et nota ad h. l. confirmata a cod. Colon. Ante eum omnes berari posse videantur. Is loca Stoicorum de hac re collegit in Manuduct. III, 14. Adde Gatacker. ad M. Anton. p. 67. 68. 211. Homo est itaque ἀπόμοιρα, s. ἀπόῤῥοια, s. ἀπόσπασμα τοῦ Διός.

12. *sinu eludit*] De levibus telis proverbiale fuit, *Veste repelli.* Catullus: Quare nos tela ista tua evitamus amictu, At fixus nostris tu dabis supplicium. L.

rito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Vni
tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Grae-
co nomine appellem, nescio. satis enim apte dici su-
spirium potest. Brevis autem valde, et porcellae si-
milis, impetus est: intra horam fere desinit. Quis
enim diu exspirat? Omnia corporis aut incommoda,
aut pericula, per me transierunt: nullum mihi vide-
2 tur molestius. Quidni, aliud enim quidquid est, ae-
grotare est: hoc est, animam agere. Itaque medici
hanc meditationem mortis vocant. Facit enim spiri-
tus ille aliquando, quod saepe conatus est. Hilarem
me putas haec tibi scribere, quia effugi? si hoc fine,
quasi bona valetudine, delector, tam ridicule facio,
quam ille, quisquis se vicisse putat, quum vadimonium
distulit. Ego vero et in ipsa suffocatione non desii
3 cogitationibus laetis ac fortibus acquiescere. Quid hoc
est? inquam. tam saepe mors experitur me? faciat.
at ego illam diu expertus sum. Quando, inquis? an-
tequam

edd. cum mss. *comitatum*. Mox §. 2. *Facit enim spiritus ille aliquando.* Sic quinque Grut. et vetus ed. Antea: *Facit aliquando sp. i.*

1. *Graeco nomine*] Vtrum ἆσθμα, an ὀρθόπνοιαν vult dictum? Nam plus aliquid quam Asthma s. spirandi difficultas in hoc impetu est, et minus, quam Orthopnoea in brevitate. Cf. Mercurialis Var. Lectt. VI, 16. L. Est asthma spasticum, quod nos dicimus, et quidem humidum, cuius brevis est et procellae similis impetus. *Omnia — transierunt.* Fuisse enim nostrum infirma valetudine plus semel in his epistolis observamus, et Dio Cass. LIX, 19 tradidit, hac ipsa eum sub Caligula a morte esse liberatum. De exilio eius, quod hic quoque cogitasse videtur, testatur consolatio ad Helviam.

2. *meditationem mortis*] i. exercitationem, μελέτημα; Commentatio mortis apud Cic. Tusc. I, 30. Quam vocis vim ad h. l. et ad Taciti Annal. III, 31. p. 258 ed. Ernest. suo more i. e. erudite adstruxit I. F. Gronovius, nunc satis notam. *quum vadimonium distulit* i. ipsam diem, qua praesentia coram iudice postulata et promissa erat. Cf. Ernesti Clavi Cic. h. v.

tequam nafcerer. Mors eft, non effe id quod ante
fuit. fed quale fit, iam fcio: hoc erit poft me, quod
ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eft, necef-
fe eft, et fuiffe antequam prodiremus in lucem: atqui
nullam fenfimus tunc vexationem. Rogo, non ftul-
tiffimum dicas, fi quis exiftimet lucernae peius effe
quum exftincta eft, quam antequam accenderetur? nos 4
quoque et accendimur, et exftinguimur: medio illo
tempore aliquid patimur. Vtrimque vero alta fecuri-
tas eft. In hoc enim, mi Lucili, nifi fallor, erra-
mus, quod mortem iudicamus fequi: quum illa et
praecefferit, et fecutura fit. Quidquid ante nos fuit,
mors eft. Quid enim refert, utrum non incipias, an
definas? utriusque rei hic eft effectus, non effe. His 5
et huiusmodi exhortationibus [b] tacitis fcilicet (nam ver-
bis locus non erat) alloqui me non defii: deinde paul-
latim fufpirium illud, quod effe iam anhelitus coepe-
rat, intervalla maiora fecit, et retardatum eft, ac re-
manfit. Nec adhuc, quamvis defierit, ex natura fluit
fpiritus. fentio haefitationem quandam eius, et mo-
ram. Quomodo volet, dum modo non ex animo 6
fufpirem. [c] hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad
extrema: iam praeparatus fum: nihil cogito de die
toto. illum lauda et imitare, quem non piget mori,
quum iuvat vivere. Quae enim virtus eft, quum eii-
ciaris, exire? tamen eft et hic virtus. Eiicior qui-
dem,

b. *tacitis fcilicet (nam* etc. Sic Pinc. et Grut. in fuis codd. invenerant, eftque in ed. vet. At Erafm. aliique *tacitis (nam* etc. Mox *remanfit* i. paene defiit. Gronov. coni. *emanfit*.

c. *hoc tibi de me recipe* i. promitte. Gloffa eft quod alii codd. habent: *de me fuscipe*. Mox *nihil cogito de die toto*. Omifit vocem *toto* Muretus, quae eft in editis inde ab Erafmo, in ed. vet. et in omnibus fere mss.; alii enim habent: *die tuto*.

6. *Quomodo volet — fufpirem.*] Acquiefco huic fufpirio retardato, dummodo non omni vi et impetu cum vitae periculo id patiar. *quum iuvat vivere*, in iuventute aut bona aetate: at ego iam fenex fum. L.

dem, ſed tanquam exeam. Et ideo nunquam eiicitur ſapiens; quia eiici eſt, inde expelli, unde invitus recedas. Nihil invitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

EPISTOLA LV.

In geſtatione, quam in lectica aut eſſedo fieri moris erat, in vicinia Cumarum, ubi Seneca villam poſſedit, conſpexit Servilii Vatiae villam, quae occaſionem noſtro praebet de bono maloque otio diſſerendi. Otio oit ſapientem tantummodo frui poſſe. Etſi villa et commodiſſima et amoeniſſima eſt, tamen tranquillitatem non affert, niſi animus omnia commendaverit. Sic tronsit ad Lucilium, qui queſtus eſſe videtur, ſe ab amicis ſeparatum vivere debere. Solatur eum hac ipſa ſententia, amicos animo adeſſe amicis et frui poſſe, quin adeo debere.

A geſtatione quum maxime venio, non minus fatigatus, quam ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, [a]et diu ferri: ac neſcio an eo maior, quia contra naturam eſt, quae pedes dedit, ut per nos ambularemus; oculos, ut per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciae: et quod diu noluimus, poſſe deſivimus. Mihi tamen neceſſarium erat concu-

a. *et diu ferri.* Reſtituit Grut. ex mss. i. e. adeo illud, quod diu feraris, in labore pono. Antea deerat *τὸ* *et.* Mox *indixere* Muretus indicio libror. Pinciani, et Grut. in codd. ſuis. Eſt et in editione veteri. Eraſmus: *induxere.* Indicere eſt verbum ſacrum: nam ſupplicationes et dies feſti indici dicebantur, Servio teſte ad Virgil. Aen. III, 264.

1. *deliciae*] i. luxus. *ut ſive bilis inſederat faucibus:* laborabat autem ſuſpirio, quod pituita ſ. humore noxio, *φλέγματι*, fauces occupante, augebatur. Erat enim veteribus medicis bilis humor quicunque pituitoſus isque noxius, unde ſaepe cum *φλέγματι*, pituita, coniungitur bilis, e. c. Timaco Locr. de anima mundi p. 561. ed. Gale. Erat autem bilis vel atra vel flava, quam ſanguini admixtam eſſe ſibi perſuaſerant. Noſter pituitam flavam in ipſis faucibus haerentem intellexit. *ſpi-*

concutere corpus, ut sive bilis insederat faucibus, discuteretur; sive ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio: quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius vehi perseveravi, invitante ipso 2
litore, quod inter Cumas et Servilii Vatiae villam curvatur, et hinc mari, illinc lacu, velut angustum iter, clauditur. Erat enim a recenti tempestate [b] maris spissius. Fluctus autem illud, ut scis, frequens et concitatus exaequat: longior tranquillitas solvit, quum arenis, quae humore alligantur, succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere coepi, an aliquid illic invenirem, quod mihi bono posset esse: et direxi oculos in villam, quae aliquando Vatiae fuit. In hac ille praetorius dives, nulla alia re quam otio 3
notus, consenuit, et ob hoc unum felix habebatur. Nam

b. *maris.* Sic Erasm. et Mur. Grutero lectio cod. Col. *erat enim a recenti tempestate spissum* praeplacet.

spiritus densior, qui non permeare potest per fauces angustas. Quem hic laudat Lipsius Mercurialem de arte gymn. VI, 10 cave consulas; nihil enim ad loci illustrationem adtulit.

2. De *Servilio Vatia* vereor, ut alibi quaedam commemorata legas. Sub Tiberio tamen vixisse clarum est. Villa eius sub promontorium Misenum sita erat media inter Cumas et Baias s. Puteolos. *Lacu* Acherusio, ap. Plin. III, 6. Acherusia palus, Ἀχερουσία λίμνη, in quam mare turbidum se effudit super aggerem arenosum, in quo Cumis ad illam villam iter erat. Hinc *iter angustum* i. agger. Ne de lacu Lucrino cum Lipsio cogites, noster ipse cavet §. 7. Litus autem invitabat, quod *spissius* i. firmius, solidius erat propterea quod aquae arenas ligaverant: *Fluctus — exaequat*, firmat litus arenosum; arenae stabant, quod nos dicimus: siccae enim arenae, ut notum est, diffluunt. Cf. Topographiam agri Cumani in Heynii Exc. II. ad Virgil. Aen. VI, p. 786 sq.

3. *praetorius dives*] i. divitias habebat, quales propraetores provinciarum coacervare solent. Angli dicerent: the rich Nabob. Haec interpretatio praeponenda videtur alteri; ille dives homo, qui prae-

Nam quoties aliquos amicitia Asinii Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merserat, (aeque enim offendisse illum, quam amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vatia, solus scis vivere! At ille latere sciebat, non vivere. multum autem inter-
4 est, utrum vita tua otiosa sit, an ignava. Nunquam aliter hanc villam Vatia vivo praeteribam, quam ut dicerem: Vatia hic situs est. Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est, et venerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem, seductum existimat vulgus, et securum, et se contentum, sibique viventem: quo-
5 rum nihil ulli contingere, nisi sapienti, potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi vivere. ille enim, quod est primum, scit vivere. Nam qui res et homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegavit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille sibi non vivit, sed, quod est turpissimum, ventri,
6 somno, libidini. Non continuo sibi vivit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, et in proposito suo perseverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere; frontem enim eius tantum novi, et expo-

praeturam gesserat. *Asinii Galli*, quem Tiberius odio persequutus est et diu in custodia habitum interemit. Tacit. VI, Annal. 23. Dio Cass. LVIII, 3. qui et Syriacum tradit eo nomine interfici iussum a Tiberio, quod Galli amicus fuisset. *Seiani odium, deinde amor.* Quum omnia apud Tiberium posset, depressit quos vellet: post Seiani casum amici eius e medio sublati. Dio Cass. LVIII, 11. 12. *At ille latere — vivere.* Quod Ovidius Trist. III, 4, 25. expresserat sic: Bene qui latuit, bene vixit. Notum est illud pythagoricum praeceptum: *Λάθε βιώσας*, de quo Menagius ad Diog. Laert. VIII, 50.

4. *mendacio,*] falsa specie, imitatione ficta: quod de coloribus ficticiis praesertim in usu esse constat. *seductum,* a turba in solitudinem regressum.

expoſita: quae oſtendit etiam transeuntibus. [c] Spe-
luncae ſunt duae magni operis, cuius laxo atrio pa-
ries manufactus: quarum altera ſolem non recipit, al-
tera usque in occidentem tenet. Platanona medius ri- 7
vus, et a mari et ab Acheruſio lacu receptus, Euripi
modo dividit, alendis piſcibus, etiam ſi aſſiduo exhau-
ritur, ſufficiens. Sed illi, quum mare patet, parci-
tur: quum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus
ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum
in villa, quod Baias trans parietem habet: incommo-
dis illarum caret, voluptatibus fruitur. [d] Has laudes 8
eius ipſe novi: eſſe villam totius anni credo. Oc-
currit

c. *Speluncae ſunt duae magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus.* Sic libri ſcripti: et ſenſus clarus eſt. Arte vult atrium, quod in ſpeluncis erat, ſublevatum et politum, pariete inſerto. Sic et ed. vet. At Eraſmus: *laxo atrio*, omiſſo *cuius:* ad oram notatur: *pares manufactae.* Hinc Mur. *operis laxo a. pares manufactae* Lipſius Elect. I, 16. et ad Tacit. Annal. IV, 59. em. *op. laxo atrio pares manufactis* Poſtea in nota ad h. l. legi vult: *cuivis laxo atrio pares manufactae.* Gruter. idem fere coniecit, niſi quod *manufacto* praefert. Sed lectio ſcripta bene habet, ideoque repoſui. Mox *tenet* codd. plurimi dant: alii *tenetur.* Pinciani coniecturam *torretur* Mur. recepit. *Platanona* Pincian. ex coni. dedit: quum eſſet in uno ſuo *platanos med. riv.*, in altero *plata nova m. r.* Antiquitus excuſi: *prata nova*, et editio vetus multique codd. *prata bona.*

d. *Has laudes eius ipſe novi: eſſe villam totius anni credo.* Lipſii inſiſtentis veſtigiis codd. lectio eſt, quam propoſuit Elect. I, 16,

6. ***Speluncae,***] quibus haec loca abundaſſe conſtat. Cf. Heynii Excurſ. laudat. Cavernam, quam hic naturalem invenerat, arte emendavit, ut pariete exſtructo laxum atrium faceret, duabus inde compoſitis, quarum alteram ad aeſtivum, alteram ad hibernum uſum apparavit.

7. ***Platanona***] Talis platanon, πλατανών, platanis conſtans lucus umbrae et decoris cauſa, quum et folia hieme non amitteret (Varro de Re Ruſt. I, 7, 6.) valde amabatur. Cf. Martial. III, 19, 2. Epiſt. Senec. XII, 1. not. ***Acheruſio lacu***, vide ſupra ad §. 1. Strabo V, 4, 5. p. 189 ed. Lipſ. Rivus itaque ille partim in hunc lacum, partim in mare ſe effudit. ***Euripi*** i. canalis. ***quod Baias — habet.*** Trans ſpeluncam iſtam quae ad orientem ſpectabat, ideoque Baias verſum.

currit enim Favonio, et illum adeo excipit, ut Baiis neget. Non ſtulte videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam et ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: [e]animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari et amoena moeſtos, vidi in media ſoli-
9 tudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parum bene compoſitum eſſe, te, quod in Campania non es. quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet: et quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quae maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Praeſentia enim nos delicatos facit: et quia aliquando una loquimur, ambulamus, conſidemus, [f]quum ſeducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus,
10 cogitamus. et ideo aequo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam praeſentibus abeſt. Pone hic primum noctes ſeparatas: deinde occupationes utrinque diverſas: deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem nunquam abeſt: quemcunque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum coena,

attingere neglexit in notis ad h. l. Editio vetus habet cum olim excuſis: *Has l. e. i. n. nunc eſſe illas totius anni credo.*

e. *animus eſt, qui commendat omnia.* Mur. ſequutus aliquot Pinciani codd. ſic dedit. Aliae edd. et codd. *qui ſibi commendet o.*

f. *quum ſeducti.* Mss *dum ſedimus, quum ſeducti.* Lege: *et quia aliquando una loquimur, ambulamus, conſidemus, quum ſeducti ſumus, nihil de his, quos modo vidimus, cogitamus.* Gronov.

8. *Favonio*] vento ab occidente flanti occurrit villa, a qua Baias, Puteolos etc. penetrabat.

10. *ſuburbanas profectiones:*] i. in villas. Nam noſtro ſuburbanum et villa idem valent. Tacitus quoque Annal. III, 47. ſic *ſuburbanam peregrinationem* i. per regionem Romae vicinam. Quid, quod Italia Columell. II, 2, 61. ſuburba-

coena, mecum ambula. In angusto viveremus, si quidquam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, quum maxime audio: adeo tecum sum, ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere.

EPISTOLA LVI.

Mentem compositam vacare sibi et studiis, etiam in turba, suo ipsius exemplo docet, quippe qui Baiis adhuc commorabatur valetudinis curandae causa. Magis autem monet optandum esse silentium internum et pacem. Quocirca inertiam suadet evitemus cupidinum matrem, et otii vitia negotio discutiamus.

Peream, si est tam necessarium, quam videtur, silentium in studia seposito. Ecce varius clamor undique me circumsonat: supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quae in odium possunt aures adducere: quum fortiores exercentur, et manus plumbo graves iactant, quum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio, quoties [a]retentum spiritum remiserunt, sibilos, et acerbissimas respi-

a. *retentum.* Sic multi codd. Alii *recentem* et *emiserunt.*

urbana appellatur, respectu Romae. *codicillos*, mitti solitos ad praesentes. Dixi in epistolica institutione. L. *Delicatos*, fastidiosos.

1. *quum fortiores — iactant,*] Halteres notat, quibus et ad saltandum usi, seque velut librandum: et iisdem sed gravioribus ad exercendum, et sine magno motu sudorem evocandum, sublatis depressisque manibus aut huc illuc iactatis. Erant autem istae massae plumbeae, in circuli dimidiati, aut et aliam formam: ἁλτῆρες Graecis a primo usu dicti, παρὰ τὸ ἅλλεσθαι, *a saltando.* Iuvenal. Sat. VI, 421. *Quum lassata gravi ceciderunt brachia massa.* Scholiastes ibi: *Halteres dicit, quibus utuntur athletae quum exercent: quasi plumbeis ponderibus exerceatur.* Martialis 14, 49. *Quid pereunt stulto fortes haltere lacerti? Exercet melius vinea fossa viros.* L. Cf. Ep. XV, 4.

respirationes: quum in [b]alipten inertem, et hac ple-
beia unctione contentum incidi, audio crepitum illisae
manus humeris: quae prout plana pervenit, aut con-
2 cava, ita sonum mutat. Si vero pilicrepus superve-
nerit, et numerare coeperit pilas, actum est. Adiice
nunc scordalum, et furem deprehensum, et illum cui
vox sua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in
piscinam cum ingenti impulsae aquae sono saliunt. Prae-
ter istos, quorum si nihil aliud, rectae voces sunt,
[c]alipilum cogita, tenuem et stridulam vocem, quo sit
notabilior, subinde exprimentem, nec unquam tacen-
tem, nisi dum vellit alas, et alium pro se clamare co-
3 git. Iam libarii varias exclamationes, et botularium,
et

b. *alipten* i. unctorem. Pinciani coniectura est a Lipsio et Gron. probata. Lectio vulgata est *aliquem*. Muretus: *aliquem alipten inertem*. Mox *unctione* Pinciani codd. aliique: sic et Turnebus coniecerar Adverf. VII, 4. Erasmus, edit. vet., quae tamen voce: *hac* caret, et cod. Col. *functione*. Alii *imitatione*.

c. *alipilum*. Sic margo ed. Erasm. et Caelius Rhodigin. Lectr. antiqq. XXX, 19. at Erasmus edit. vetus et quinque mss. Grut. habent: *alipedum*. Mox *libarii* ex emendatione Coelii Rhodig. l. l. suffragante Turnebo Adverf. l. l. Praestat haud dubie haec lectio vulgatae *librarii* quae est lectio codd. et edd. antiq.

2. *pilicrepus,*] ludens pilas. Lusorias autem pilas crepare et sonitum edere, quum datatim luditur, certum est. Morem fuisse pilis ludere in thermis docet Inscriptio ap. Gruter. p. 637. n. 1. ubi est: Vrsum Togatum vitrea qui primus pila Lusi decenter cum meis lusoribus Laudante populo maximis clamoribus, Thermis Agrippae et Titi. — Pilarum sine casu iactus *numerabant*. Cf. Petron. 27. Alii de iis, qui sphaeris pice oblitis curabant, ne ignis balneorum exstinguetur, intelligunt, v. c. Mercurialis de arte gymn. I, 12. *scordalum*, litigiosum. *furem deprehensum*, λωποδύτην, quem graviter plectebantur. Similia sunt Epicteti in Enchirid. c. IV. ubi λοιδοροῦντες et κλέπτοντες quoque coniunguntur. *rectae* non factae aut fractae, quum *alipilus* volsellis pilos alarum evellens, circumit balnea magna voce illam suam artem commendans. Iuvenal. II, 156.

3. *Varias exclamationes*,] cogites de varietate soni, ex quo hodieque in magnis urbibus

et crustularium, et omnes popinarum institores, mercem sua quadam et insignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum aut surdum, cui mens inter clamores tam varios, tam dissonos, constat! quum [d]Chrysippum nostrum assidua salutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego istum fremitum non magis curo, quam fluctum aut deiectum aquae. Quamvis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam, urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox avocare videtur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quae me sine avocatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono, et fabrum inquilinum, et [e]ferrarium vicinum, aut hunc qui ad Metam sudantem tabulas experitur et tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi

4 (margin, at "Quamvis") · 5 (margin, at "Etiam molestior")

nam *librarii* non ad popinarum institores pertinent aeque ac libarii, botularii et crustularii, qui liba, botulos i. farcimina et edulia mellita vacnui proclamant. Deinde *mercem sua* ex Erasmi emendatione est: nam codd. et priores edd. habent: *suam quandam insign.*, aut cum ed. vet. *suam quadam insign.*

d. *Chrysippum.* Quum de Stoico Chrysippo tale quid nusquam memoretur, nec salutationum ille mos non sic sollennis Graecis fuerit, legendum suadet Lipsius: *Crispum*, amicum Senecae, ad quem et Epigramma scriptum. Nam in cod. suo invenit: *Crisipum*, uti est in ed. vet.

e. *ferrarium.* Sic Pinciani et Gruteri codd. Erasmus tamen et ed. vet. *ferrarium*, aberratione facili. Mox *tabulas* omnium libus facile dignoscitur, quid quisque habeat vaenale. Huc spectant inprimis sequentia *sua quadam — modulatione.*

4. *Quamvis — non potuit.*] Idem narrat noster Nat. Quaest. IV, 2. *aut hunc qui — exclamat.* De naufragis aliisque mala et calamitates perpessis intelligo, qui *picti in tabula*, ut cum Persio Sat. VI, 33. loquar, ad Metam sudantem, quae erat in regione urbis quartae, (cf. Victorem et Adlerum) calamitates suas monstratas decantarent, tibiis, utpote quae huic lugubri declamationi conveniebant, more tali in re, e. c. in theatro, satis frequente, accinentibus. *Tabulas et tibias experitur*, tentat quaestus causa. Cf. Horat. A. P. 21. Iuvenal. XIV,

mihi sonus, qui intermittitur subinde, quam qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista duravi, ut audire vel pausarium possim, voce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec avocari ad externa. omnia licet foris resonent; dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas et timor, dum avaritia luxuria-
6 que non dissideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt?

Omnia noctis erant placidâ composta quiete.

Falsum est. nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. nox exhibet molestiam, non tollit, et sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quam dies. Illa tranquilli-
7 tas vera est, in quam bona mens explicatur. Adspice illum,

brorum est scriptura. Muretus tamen *tubas* exhibet, e mera Pinciani coniectura. Grur. em. *tubulas*, Lipsius *tubula se exp.*, et quum annotarum vidisset, in vetere codice legi: *scapulas*, malit inde legi: *scabillo se exp.* nam hoc genus instrumenti cum

XIV, 302. Quum autem hic generaliter loquatur noster, non opus est, ut cum Lipsio haec ad Baianam vitam referamus.

5. *pausarium*] qui vel portisculo, i. malleo, vel voce modos remigibus dabat. Cf. Gronov. Obss. IV, 26. p. 832 ed. Lips. Burmann. ad Val. Flacc. I, 186.

6. *Omnia noctis — quiete.*] Desierant latrare canes urbesque silebant, Omnia noctis erant placida composta quiete. Hi duo versus sunt Varronis Atacini, conservati a Seneca patre, Controvers. III, 16. p. 215 Bip. Hic Varro Argonautica Apollonii Rhodii expressit carmine, ante Ovidii aevum. Et hi versus imitatione libera depromti sunt ex Apoll. Rh. III, 748. 749. Egit de hoc Varrone Ruhnkenius in Epist. crit. II. et Wernsdorf P. L. M. Tom. V, P. III. p. 1385 sqq. qui et huius fragm. p. 1412 sq. memor fuit. *Nam dormientium — explicatur.* Bene laudat Lipsius Zenonem ap. Plutarch. de profectibus virtutis sentiendis Tom. VII, p. 261. Hutt. Ex insomniis, ait Zeno, suum quemque profectum posse sen-

illum, cui somnus laxae domus silentio quaeritur:
cuius aures ne quis agitet sonus, omnis servorum tur-
ba conticuit, et suspensum accedentium propius vesti-
gium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, som-
num inter aegritudines levem captans: quae non au-
dit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? 8
animus illi obstrepit: hic placandus est, huius com-
pescenda est seditio: quem non est, quod existimes pla-
cidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est.
Et ideo ad rerum actus excitandi, ac tractatione bo-
narum artium occupandi sumus, quoties nos male ha-
bet inertia sui impatiens. Magni imperatores quum
male parere militem vident, aliquo labore compescunt,
et expeditionibus detinent. nunquam vacat lascivire 9
districtis: nihilque tam certum est quam otii vitia ne-
gotio discuti. Saepe videmur taedio rerum civilium,
et infelicis atque ingratae stationis poenitentia, secess-
isse: tamen in illa latebra, in quam nos timor et
lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non
enim excisa desiit, sed fatigata, aut etiam abiecta, re-
bus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, 10
quae videtur aliquando cessisse: deinde frugalitatem

tibia etiam iungit Sueton. Calig. c. 55. Sed vide not. §. 9. extr. *abiecta* i. relicta, ut statim ait. Est lectio vulgata. Modii tamen liber *abirata*, unde ipse divinabat *abiurata*. Sed optime, ait Rubenius, papyraceus, *obirata*, laudans de Tranquill. cap. 2, 9.

sentire, si neque re turpi delectantem se, neque cupientem neque agentem quid improbi iniustive per quietem videat, sed velut in aequore tranquillitatis imperturbatae claro omnes animi partes a ratione hilariores factas esse observaverit.

8. *Magni imperatores* etc.] Exemplo sit Alexander M. apud Curtium VII, 1, 4. satis prudens, otii vitia negotio discuti etc. ubi ipsa nostri verba a Curtio in usum suum conversa vides.

9. *stationis*] officii et muneris, a militia ductum. L. Exemplo sit Cicero cum multis aliis.

professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit: et quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, quum ex abdito erumpunt, ac vim suam
11 proferunt. Et avaritiam itaque, et ambitionem, et cetera mala mentis humanae, tunc perniciosissima scias esse, quum simulata sanitate subsidunt. Otiosi videmur, et non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contemsimus, ut paullo ante dicebam, nulla res nos avocabit, nullus hominum aviumque concentus interrumpet cogitationes bonas, solidasque et iam certas. Leve illud ingenium, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad vocem et ac-
12 cidentia erigitur. Habet intus aliquid solicitudinis, et concepti pavoris, quod illum curiosum facit, ut ait Virgilius noster:

Et me, quem tutum non ulla iniecta movebant
Tela, nec adverso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.

13 Prior ille sapiens est, quem non tela vibrantia, non arietata inter se arma agminis densi, non urbis impulsae fragor territat: hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expavescens, quem unaquaelibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus levissimi exanimant. Timidum illum sarcinae faciunt, Quemcunque ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum comitique one-
14 rique timentem. Tunc ergo te scito esse compositum, quum

12. *Virgilius*] Aen. II, 725 sqq. de Aenea, qui patrem Anchisen ex urbe Troia portasse se refert.

13. *impulsae*] a machinis et molibus hostium eam oppugnantium.

quum ad te nullus clamor pertinebit: quum te nulla vox tibi excutiet: non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono varia circumstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est, carere convicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri et exercere me volui. Quid necesse est diutius torqueri: quum tam facile remedium Vlysses sociis etiam adversus Sirenas dederit, et invenerit?

EPISTOLA LVII.

Turbido mari quum Baiis Neapolim via terrestri tenderet, per Cryptam Neapolitanam iter faciendum erat; quo nihil ingratius sibi accidisse scribit. In quo statu ictum quidem animi, mutationem quandam, se sensisse ait, sed illam, qualis in potestate nostra non est. Hos enim primos motus vel tristitiae vel alacritatis nemo unus devitare potest. Attamen cavisse testatur, ne in timorem vitae amittendae incideret, etiam spe immortalitatis iniecta.

Quum Baiis deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum navem experirer. sed tantum luti tota via fuit, ut possem videri nihilominus navigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit: a ceromate nos haphe excepit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius,

Q 4 nihil

14. *Itaque ego et ex hoc loco migrabo:*] Baias dicit. *Vlysses* qui cera oblevit aures sociorum, dum Sirenas praetervexissent. Odyss. μ, 177.

1. *Iterum navem experirer.*] tam infeliciter, quam supra Epist. LIII. *athletarum fatum* quorum est *ceromate* unguento ex cera, oleo etc. constante, ut corpora fiant lubrica, perfundi, et *haphe* i. arena deinde inspergi. Mihi, ait, simile quid accidebat, qui in via prima luto et liquore, velut crasso ceromate delibutus sum, deinde in Crypta arenis et pulvere. Cf. P. Fabri III Agonist. 22. *Crypta* autem *Neapolitana*, nunc Grotta del Monte di Pausilippo dicta, via est, quae per rupes et arenas huius montis antiquissimis temporibus, multorum stadiorum lon-

nihil illis faucibus obscurius; quae nobis praestant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus haberet lucem, pulvis auferret, in aperto quoque res gravis et molesta: quid illic, ubi in se volutatur, et quum sine ullo spiramento sit in-
2 clusus, in ipsos a quibus excitatus est recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus, eâdem viâ, eodem die: et luto et pulvere laboravimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem, dedit. sensi quendam ictum animi, et sine metu mutationem, quam insolitae rei novitas simul ac foeditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum a perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quo-
3 que ferietur animus, mutabitur color. Quaedam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere potest: admonet illam natura mortalitatis suae. Itaque et [a] vultum adducet ad tristitiam, et inhorrescet ad subita, et caligabit,

a. *vultum adducet ad tristitiam.* Omnium librorum lectio. Stephanus tamen Ep. 17. ad Dalechamp. pro interpretamento, quod ex margine irrepserit, habet. Pincianus *abducet* malit; Gruterusque *adducet ad tristia.* Sed nulla mutatione indigemus.

longitudine, ut nunc dimensio est, passuum 700. agebatur, recta versus Neapolim ducens. Quamvis bene strata est, tamen etiamnunc pulvere abundat. Cf. Strabo V, 4, 7. p. 196 ed. Lips. Büsching. Tom. IV, p. 449. noviss. edit. *Fauces*, i. angustus transitus, non obscurae erant Strabonis tempore, lumen, dicentis, passim fenestellis in montis superficiem iusta altitudine incisis, demitti. Obstructae itaque aevo aut neglectae fuisse videntur hae fenestrae, sicut tempore Alphonsi primi Arragonum et Neap. regis, qui duas adhuc comparentes fenestras incidi iussit.

2. *Aliquid tamen — dedit.*] Ex consuetudine laudanda, quam supra attigit Ep. LV, 3. *sensi quendam — color.* Nam Stoici asserebant, *πρὸς τὴν αἴσθησιν φυσικὴν οὖσαν οὐ πειρατέον ἀντιβαίνειν.* Marc. Anton. V, 26. ubi Gatacker. p. 210, 2. loca Senecae collegit, nostro non praetermisso. Lipsius laudat A. Gell. XIX, 1. et Manuductionem suam III, 7.

bit, si vastam altitudinem, in crepidine eius constitu-
tus, despexerit. Non est hic timor, sed naturalis af-
fectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam,
et paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre
non possunt: quidam ad vulneris novi, quidam ad
veteris et purulenti tractationem, inspectionemque con-
cidunt, et linquuntur animo: alii gladium facilius re-
cipiunt, quam vident. Sensi ergo, ut dicebam, quan- 4
dam non quidem perturbationem, sed mutationem:
rursus, ad primum conspectum redditae lucis, alacri-
tas incogitata rediit et iniussa. Illud deinde mecum
loqui coepi, quam inepte quaedam magis ac minus ti-
meremus, quum omnium idem finis esset. Quid enim
interest, utrum supra aliquem [b]vigiliarium ruat, an
mons? nil invenies. Erunt tamen qui hanc ruinam
magis timeant, quamvis utraque mortifera aeque sit.
Adeo non effectus, sed [c]effecti caussam timor spectat.
Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimant ani- 5
mam hominis magno pondere extriti permanere non
posse, et statim spargi, quia non fuerit illi exitus li-

b. *vigiliarium ruat an mons?* Sic Gruteri codd. et Erasm. At in ed. vet. haec sic habentur: *vl' speculatorium ruat, ut aut mõs aut turris.* Vnde facile est videre, *vigiliarium* quod et in aliis mss. reperitur, bonam esse lectionem. Denotat autem locum et speculam, ubi vigiles sunt, ad analogiam *valetudinarii*, *spoliarii*, *vivarii* composita vox. Emendatione itaque neque Lipsii *tigillarium*, aut *vigilum atrium*, neque Gronovii *nubilarium* indigemus.

c. *effecti causam.* Sic ex Pinciani coniectura Grutero probata scripsi. Vulgata lectio erat: *sed efficientia t. sp.* Varia lectio est: *efficientiam*, in aliis *efficaciam.* Hinc Pincianus scriptum fuisse opinatus est: *effectus causam*, et hunc sequutus Grut. *effecti causam*, ut librariorum inscitia duae dictiones in unam coaluerint. Mox *permanere* in omnibus codd. est. Quam tamen hic stare non posse lectionem putans Pincianus coniecit *permeare*; probaruntque Muret. Lipsius et Grut. Sed vide notam.

5. ***Nunc me putas — liber:***] Sententia haec a scito illo, animam esse corpus ideoque pati eadem, quae corpus, affligi, dissipari et solvi, derivanda est. Diog. Laert. VII, 156 ibique Menag. *Permanere*, *ἐπιμένειν*, *διαμένειν*, i. solida et inte-

ber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi: nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non laeditur, nec scin-
6 ditur quidem, sed circa id, cui cessit refunditur: sic animus, qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suae, per ipsa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam quum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus: sic animo, qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo quaerendum est, an possit immortalis esse? hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, [d] propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quidquam noxium aeterno est.

EPISTOLA LVIII.

Lucilio explicaturus Platonis scitum de eo, quod est, praemittit querelam de paupertate, quin de egestate sermonis latini, exemplis allatis. Dein exponit, quotuplex τὸ ὄν, i. quod est, sit, e Platone, *prae-*

d. *propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit.* Opsopoeus de coniectura: *propter quod hoc perit.* Lipsius releget *propter* vel mutet in *propterea*, vel, *per quod hoc perit.* Gronovius ex apicibus scriptorum codd. sic format: *si superstes est corpori perire illum nullo genere posse, propter quod non perit.* Sensus patet.

integra manere. Fuerunt itaque Stoici; qui putarent quidem, animos post mortem durare, sed si quando corpus eius ita obtereretur, ut ne partes quidem superessent, nec illum in corpore contineri, sed *spargi*, h. e. in elementa sua recedere, igneum in ignem etc. εἰς τὰ φίλα καὶ συγγενῆ, εἰς στοιχεῖα, ut cum Epicteto Arriani Diss. III, 13, 14. ubi Uptonus quaedam notavit, loquar. Si proinde animus permeaverit, etiam permanebit: ut adeo *permeare*, quod Pincianus aliique repofuerunt in textum e coniectura, et *permanere* eodem redeaut.

praemissa definitione generis et speciei. Sex autem modis ab eo dici τὸ ὂν monet. Quae etsi subtilitates parum proficuas esse fatetur, tamen insunt, affirmat, quae salutaria fieri possint. Sic quum Plato negat, omnia ea, quibus sensus afficiantur, ex iis esse, quae vere sint, ad vanitatem omnium, quae cupiamus, facilis est conclusio. In quibus et sunt voluptates, quas si regere et coercere possimus, nostrum erit, vitam prorogare. Attamen id agamus, ut neque vitam optemus, neque mortem recusemus.

Quanta verborum nobis paupertas, immo egestas sit, nunquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, quum forte de Platone loqueremur, quae nomina desiderarent, nec haberent: quaedam vero quum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Graeci „oestrum" vocant, pecora peragentem, et totis saltibus dissipantem, „asilum" nostri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Est lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, oestrum Graeci vertere vocantes,
Asper, acerba sonans; quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta. —

Puto intelligi istud verbum interisse. Ne te longe 2
differam, quaedam simplicia in usu erant, sicut „cernere ferro inter se" dicebantur. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

— *Stu-*

1. *paupertas; immo egestas*] Idem discrimen fecit Ep. XVII, 5. Ibidem §. 4. frugalitas est paupertas voluntaria. Mediocritas, αὐτάρκεια etiam ap. Horat. III Carm. 29, 56. *pauperies* audit *proba*. Πενία est egestas. Caeterum saepe apud Ciceronem hanc egestatem, quam noster queritur, observare est, si quando notiones philosophicas Graecorum civibus suis vertere studeret. *loqueremur* ego cum amico. cf. §. 6. *oestrum*, οἶστρος. Plinius tamen verbo *asilus* usus est XI, 28. Nec intelligas, quomodo vocabulum quotidiani usus perire possit. Itali hodieque vocant *assillo*. Virgilii locus est in Georgicis III, 146.

2. *cernere ferro inter se*] ap. Virgil. Aen. XII, 709.

—— Stupet ipse Latinus,
Ingentis, genitos diversis partibus orbis;
Inter se coiisse viros, et cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: simplicis verbi usus
3 amissus est. Dicebant antiqui, „si iusso," id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, ªsed fideli Virgilio:

Cetera, qua iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, ut ostendam, quantum tempus apud Grammaticum perdiderim: sed ut ex hoc intelligas, quantum apud Ennium et Attium, verborum situs occupaverit; quum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint.
4 Quid, inquis, sibi ista vult praeparatio? quo spectat? Non celabo te. cupio, si fieri potest propitiis auribus tuis, ᵇEssentiam dicere: sin minus, dicam et iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. si recentiorem quaeris, Fabianum, disertum et elegantem, orationis, etiam ad nostrum fastidium,

a. *sed fideli Virg:* Sic ante Muretum passim publicabatur, et est in cod. Col. aliisque. Muretus dedit: *sit fides Virgilio.* Duo Pal. habent: *sed fide Virgilio.* Editio vetus *sed fidem Virgilio* quod et Modius Novant. Lectt. Ep. 132. probat. Lipsius emendat: *fido.* At vulgata bene habet.

b. *Essentiam.* Muret. primum dedit ex coni. Cf. Eius Var. Lectt. XV, 20. Antea: *quid sentiam dicere.* Mox *elegantem* est in

3. *fideli Virgilio:*] cui fidem habeas. Aen. XI, 467. Silius tamen Italic. XII, 175. hunc verbi simplicis usum non fastidivit. *quantum — verborum situs* i. antiquitas, neglectus, ideoque oblivio occupaverit. *apud hunc*, Virgilium.

4. *Ciceronem*] In scriptis Ciceronis nobis reliquis haec vox non invenitur: hic usus vocabuli ap. Cic. latuit quod mireris, Quintil. II, 14, III, 6. VIII, 3. in quibus locis inventionem huius nominis Fabiano tribuit, et duram censet hanc τῆς οὐσίας interpretationem. Lipsius laudat Sidonii verba: Lecturus es hic novum verbum *Essentiam*, sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem, De Sergio Flavio Papirio *Fabia-*

dium, nitidae. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur *οὐσία* res necessaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque, permittas mi- 5
hi hoc verbo uti. nihilominus dabo operam, ut ius a te datum parcissime exerceam: fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, quum ecce id nullo modo Latine exprimere possim, propter quod linguae nostrae convicium feci? Magis damnabis angustias Romanas, si scieris unam syllabam esse, quam mutare non possim. quae haec sit, quaeris? τὸ
ὄν. [c]Duri tibi videor ingenii: in medio positam 6
posse sic transferri, ut dicam, „Quod est." Sed multum interesse video. cogor verbum pro vocabulo ponere: sed ita necesse est, ponam Quod est. Sex modis hoc a Platone dici, amicus noster homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, si ante indicavero, esse aliquod genus, esse et speciem.
Nunc enim primum illud genus quaerimus, ex quo 7
ceterae species suspensae sunt, a quo nascitur omnis divisio, quo universa comprehensa sunt. Invenietur autem, si coeperimus singula retro legere: sic enim per-

ora ed. Erasmicae et in omnibus Grut. codd. Alii *disertum et eloquentem*, ut editio vetus, alii *elegantem* omittunt. *naturam continens fundamentum omnium.* Sic Muretus ex aliquot scriptis Pinciani: sic et editio vetus et tres mss. Grut. At Erasmus: *natura continens f. o.*

c. *Duri tibi videor ingenii: in medio positam posse sic transferri.* Sic Erasmus et aliquot codd. et ed. vetus. *D. t. videbor i. i. m. positum esse: posse sic transferri* editio Romana. Mox *sed ita necesse est, ponam Quod est.* Sic Pincianus iubet legamus ex vetere lectione: sic exstat in quatuor Grut. mss. Erasmus: *Sed si id necesse est, ponam Quod est.* Muretus: *sed id si n.* etc.

biano cf. Consolat. ad Marc. XXIII, 3. *οὐσία — omnium.* Omnia enim ex Usia i. Essentia: quae est proprie Stoicis Deus et Materia. L.

5. *propter quod — feci?*] propter quod totam hanc epistolam scribens coactus sum reprehendere nostram linguam.

6. *Quod est*] τὸ ὄν. Utitur autem noster via synthetica, ab individuis ad formas generaque adscendens, *retro legens singula*, ut ipse ait. Hac prolixio-

perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, ut Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quaerendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, et ſub ſe habeat. Hoc
8 quid eſt? animal. Ergo genus eſſe coepit omnium horum quae modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quaedam, quae animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis et arbuſtis animam ineſſe. itaque et vivere illa, et mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma ſunt, et ſata. Quaedam anima carent, ut ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſci-
9 licet corpus. hoc ſic dividam, ut dicam, corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnunc eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quaedam corporalia eſſe, quaedam incorporalia. Quid ergo erit ex quo haec diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, ut dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum et antiquiſſimum, et, ut ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tanquam
10 homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Grae-

lixiore deductione facile quisque ſuperſedebit lector; nec eum ad quem talia ſcribi debebant, magnos in philoſophia profectus feciſſe putaverit. Spectant autem haec ad praedicabilia Ariſtotelicorum, ad *κατηγορούμενα*, in quibus genus et ſpecies primum locum obtinent.

9. *tamquam homo genus eſt*] ſc. ſpeciale. Atque conſtat ſibi Seneca, quidquid contra dicat Lipſius, cuius verba ſunt haece: „Atqui ſupra ſpecies erat, ſed ex Ariſtotele: hic Logicam Chryſippi eum probabile eſt, hodie ridendam.“ Nam quo iure, ait, caeterae diviſiones eius quod eſt, genera vocantur, quae tamen nonniſi ſpecies ſunt, eodem Homo quoque genus vocari poteſt, quem ſupra tantummodo ſpeciem eſſe vidimus. Sic noſter ſtatim explicat verbis hisce: *Itaque — in ſpeciem.*

Graecos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flavos: habet fingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itàque quâ multa continet, in genus cadit: quâ fub alio eft, in fpeciem. Illud genus, Quod eft, generale, fupra fe nihil habet. Initium rerum eft: omnia fub illo funt. Stoici volunt fuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ftatim dicam, fi prius illud genus, de quo locutus fum, merito primum poni docuero, quum fit rerum omnium capax. Quod eft, in has fpecies divido, ut fint cor- 11
poralia, aut incorporalia. Nihil tertium eft. Corpus quomodo divido? ut dicam; aut animantia funt, aut inanimantia. Rurfus animantia quemadmodum divido? ut dicam, quaedam animum habent, quaedam tantum animam. aut fic: quaedam impetum habent, incedunt, transeunt: quaedam folo affixa, radicibus aluntur et crefcunt. Rurfus animalia in quas fpecies feco? aut 12
mortalia funt, aut immortalia. [d]Primum genus Stoicis quibusdam videtur, Quid: fed quare videatur, fubiiciam. In rerum, inquiunt, natura quaedam funt, quaedam non funt. Et haec autem quae non funt, rerum natura complectitur, quae animo fuccurrunt, tan-

d. *Primum genus Stoicis quibusdam videtur*, *Quid.* Ita lege, quum libris fit ambigue *quid* vel *quod*: fed illud praefero. Muretus in uno etiam repperiffe ait: *quiddam.* Graece dixerim indubie, τὸ τί. Pincianus fententiam loci primus pervidit et breviter pofuit; *Stoicis aliud aliquod genus Ente Superius effe*, *nempe quod*, ita enim ipfe legit. Id igitur iis dividitur in vere *Ens* et *Nonens*. Vere, ut omnia quae in rerum natura funt. *Nonens* ut funt Centauri, Chimaerae, et quae in mente fola fubfiftunt. L.

12. ***Primum genus Stoicis quibusdam videtur***, *Quid:*] Subtilitatem hanc facile intelligere licet. Quum Plato effentiam pofuiffet primo loco, illi obfervantes ea non comprehendi hac definitione, quae non vere funt, tamquam Centauri, docebant effe fuperius quoddam, quo effentia comprehendatur, idque vocabant τὸ τὶ i. e. res ad quam et phaenomena et noumena retulerunt, f. res quae quodammodo affectae funt, uti Cic. Top. 3 iftud τὶ convertit.

tanquam Centauri, Gigantes, et quidquid aliud falsa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem
13 coepit, quamvis non habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promisi, revertor, quomodo quaecunque sunt, in sex modos Plato partiatur. Primum illud Quod est, nec visu, nec tactu, nec ullo sensu comprehenditur: cogitabile est. quod generaliter est: tanquam homo generalis sub oculos non venit, sed specialis venit, ut Cicero et Cato. [e]Animal non videtur, sed cogitatur: videtur autem species eius,
14 equus, et canis. Secundum ex his quae sunt, ponit Plato, quod eminet et exsuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse, ut poeta communiter dicitur. omnibus enim versus facientibus hoc nomen est, sed [f]tamen

e. *Animal non videtur, sed cogitatur.* Sic Erasmus, ed. vetus, et Gruteri mss. At Gronovii codd. exhibebant: *Animal ut v., cogitatur.* Vnde coniecit: *Animal haud videtur; cogitatur.*

f. *tamen.* Sic mss. quinque Gruteri, illo probante. Antea: *Sed iam.*

13. *Nunc ad id — in sex modos Plato p.*] Primo quidem in duos: atque ita in Timaeo (p. 301. T. IX Bip.) et Sophista τὸ ὂν dividit. Appuleius (de Habitudine lib I, p. 162. T. II Bip.) ex illo τὰς οὐσίας, quas Essentias dicimus, duas esse ait, per quas cuncta gignantur Mundusque ipse. Quarum una cogitatione sola concipitur, altera sensibus subiici potest. Prior illa vere esse memoratur: hanc vero non esse possumus dicere. Et primae quidem Essentiae primum Deum esse et mentem formasque rerum et animam: secundae omnia quae informantur, quaeque gignantur, et quae ab substantiae superioris exemplo originem ducunt. Haec ita universe in Platone: sed distinctius noster in sex modos partitur. Primum est *Ens νοητὸν, intelligibile:* ut animal. Secundum, excellentissimum Ens et caussa Entium, *Deus.* Tertium, *Idea.* Quartum ipsa Εἴδη, sive *species.* Quintum, quae sensibus subiecta, i. e. *corpora.* Sextum, *quae quasi sunt,* ut inane, tempus. L. Cf. Meiners Geschichte der Wissenschaften II, p. 708 sq. p. 729 sq. Tiedemann Geist der spek. Philos. II, p. 75 sq. 86 sq. Tennemann System der Plat. Phil. II, p. 291 sqq.

men apud Graecos in unius notam cessit. Homerum
intelligas, quum audieris poëtam. Quid ergo hoc
est? Deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Ter- 15
tium genus est eorum, quae proprie sunt: innume-
rabilia haec sunt, sed extra nostrum posita conspectum.
Quae sunt, interrogas? [g] propria Platonis supellex
est. Ideas vocat, ex quibus omnia, quaecunque vi-
demus, fiunt: et ad quas cuncta formantur. Hae
immortales, immutabiles, inviolabiles sunt. Quid sit
idea, id est, quid Platoni esse videatur, audi. Idea
est eorum, quae natura fiunt, exemplar aeternum.
Adiiciam definitioni interpretationem, quo tibi res 16
apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar
picturae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens,
quem operi suo imponat. Ita illa quae me docet et
instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Ta-
lia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, ho-
minum, piscium, arborum: ad quae, quodcunque
fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum ha- 17
bet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος, attendas oportet: et
Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem.
nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo ante
pictoris imagine utebar. ille quum reddere Virgilium
coloribus vellet, ipsum intuebatur: Idea erat Virgi-
lii facies futuri operis exemplar: ex hac quod artifex
trahit, et operi suo imposuit, εἶδος est. Quid inter- 18
sit,

g. *Propria Platonis supellex est.* Sic ed. vetus et Pinciani aliorumque codices. At Erasmus voces has exclusit. *Ex quibus omnia quaecunque videmus fiunt* Pinciani, Modii codd. et plerique Grut. et ed. vetus. Antea: *ex quibus omnia quae sunt fiunt, et ad* etc.

17. *Quartum locum habet εἶδος etc.*] Platonem hoc discrimen inter *ideas* et *idos* ignorare docuit Meiners Gesch. der Wiss. II, p. 801. Formas illas aeternas promiscue vocat Plato nunc εἰκόνας, nunc εἴδη, nunc ἰδέας etc.

sit, quaeris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumta, et operi imposita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figuravit: haec idea est. Etiamnunc aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: Idea extra opus:
19 nec tantum extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum, quae communiter sunt. haec incipiunt ad nos pertinere: [g] hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est, quae quasi sunt, tanquam inane, tanquam tempus. Quaecunque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quae esse proprie putat. Fluunt enim, et in assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuvenis. nemo est ma-
20 ne, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore; nihil ex his quae videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus: [h] „In idem flumen bis non descendimus.“ Manet

h. *in idem flumen bis non descendimus.* Sic Pincian. dedit, idque recte, sensu postulante. Muretus aliique probarunt. Erasmus et multi codd. cum edit. vet. *in idem f. b. d. et non descendimus.*

19. *Quaecunque videmus ac tangimus* etc.] Ideas, dixit Plato, s. formas naturam rerum constituere, esseque una cum Deo, in cuius intellectu ab aeterno fuerint, unum genus omnium rerum, quae interitu aut mutatione careant. Corpora contra, sive omne id quod sensibus subiicitur, propriae essentiae nominari non possunt, utpote quae mutationibus quinimmo interitui patent. Cf. Wyttenbach ad Plut. de sera numinis vind. p. 76 sq. Contineant tamen necesse putabat immutabile quid, quia certa cognitio quaedam habeatur. Tali modo et Heraclitum et Parmenidem a se coniungi affirmavit Plato. Cf. Meiners II, p. 730 sq. Tiedemann II, p. 87 sq.

20. *Corpora nostra — transmissa est.*] Egregie hic monuit Tiedemann II, p. 88 sqq. lacunam

Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.
Hoc in amne manifestius est, quam in homine. sed
nos quoque non minus velox cursus praetervehit: et 21
ideo admiror dementiam nostram, quod tantopere ama-
mus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quan-
do moriamur, quum omne momentum mors prioris
habitus sit. [1]Vis tu non timere, ne semel fiat quod
quotidie fit? De homine dixi, fluida materia et ca-
duca, et omnibus obnoxia causis: mundus quoque,
aeterna res et invicta, mutatur, nec idem manet.
Quamvis enim omnia in se habeat quae habuit, aliter 22
habet quam habuit, ordinem mutat. Quid, inquis,
ista subtilitas mihi proderit? Si me interrogas, nihil.

1. *Vis tu non timere, ne* etc. Sic restituit Gronov. ex suo et quatuor Grut. quibus omnes Rubeniani accedunt, et Erford. Heins. Possem, inquit, abs te impetrare, ne timeas, eventurum tibi, quod quotidie evenire omnibus videmus. Est formula orantis, hortantis, flagitantis, iubentis. Cf. Bentleius ad Horat. II Serm. 6, 92. qui Gronovium recte laudat. Vulgo male deest negandi particula contra mentem et sensum auctoris. Cf. ad III de Ira 38, *a*. Mox *causis* Gronovio suadente reposui. Sic vett. edd. Tarvisina, Veneta, Frobeniana, et editio vetus, et codex Gronov. Erf. Heins. Cf. Gronovii Obss. III, 14. p. 422. ed. Lips. Verbum hoc est familiare Senecae de morbo vitioque quocunque. Vide de Ira III, 10. *a*. Antea: *casibus*.

cunam syllogismi Heraclitici et a Platone negligi, uti a nostro, res sensibus subiectas ne momento quidem sibi constare similesve manere; experientia refragatur, nec doceri potest. Nam ut illae res vel uno temporis momento perstent, earumque mutationes legibus sint attemperatae sempiternis, profecto notiones universales legere, principia colligere adeoque scientiam construere licebit. De *Heraclito* vid. Plat. Cratyl. T. III, p. 267. 268. *δὶς ἐς αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἐμβαίνομεν*. Cf. Meiners I, p. 623. Tiedemann I, p. 217.

21. Illud Heracliteum deflexit noster ad amorem corporis et timorem mortis diminuendum: utrumque enim est fugacissimum et corpus, et omne momentum, quod antecedentis *habitus* i. conditionis mors est. cf. Ep. XXIV, 19 not. *mundus — idem manet*, omnium enim elementorum alterni recursus sunt: quidquid alteri perit, in alterum transit etc. Senec. N. Q. III, 10.

Sed quemadmodum ille caelator oculos diu intentos ac
fatigatos remittit atque avocat, et, ut dici solet, pa-
scit: sic nos animum aliquando debemus relaxare, et
quibusdam oblectamentis reficere. sed ipsa oblectamen-
ta opera sint: ex his quoque, si observaveris, sumes
23 quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, so-
leo facere: ex omni [k] vacatione, etiamsi a philosophia
longissime aversa est, eruere aliquid conor, et utile
efficere. Quid de istis capiam, quae modo tractavi-
mus, remotis a reformatione morum? quomodo me-
liorem me facere Ideae Platonicae possunt? quid ex
istis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel
hoc ipsum, quod omnia ista quae sensibus serviunt,
quae nos accendunt et irritant, negat Plato ex iis es-
24 se quae vere sint. Igitur ista imaginaria sunt, et ad
tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile,
nec solidum est. et nos tamen cupimus tanquam aut
semper futura, aut semper habituri. Imbecilli fluidi-
que per intervalla consistimus: mittamus animum ad
illa quae aeterna sunt. miremur in sublimi volitantes
rerum omnium formas: Deumque inter illa versantem,
et

k. *vacatione.* Erasmum sequor. Gruterus tamen in libris suis, uti Modius in uno (v. Epist. 132. novant. Lectt.) *natione*, quod ille explicat: ex omni secta et genere hominum. Muretus mallet *tractatione*. Lipsius, quod in ora quorundam librorum est, *oratione.* Sed vulgata non est tentanda. Otio, ait, ita utor, ut utile mihi fiat.

23. *Hoc ego — efficere.*] Exempla supra iam vidimus Ep. LV, 3. LVII, 2. *vacatio* autem opera subseciva, quae non propter officium, sed otii et oblectamenti caussa tractamus. Ipsa enim oblectamenta, monuerat §. 22. opera sint. Cf. Ep. LXII.

24. *miremur*] Similia sane praeclara occurrunt haud semel apud nostrum, utique N. Q. I. praef. Tunc, ibi ait, consummatum habet plenumque bonum sortis humanae, quum calcato omni malo, petit altum, et in interiorem naturae sinum venit. Tunc iuvat [illegible] inter

et hoc providentem, quemadmodum quae immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent 25
enim cuncta, non quia aeterna sunt, sed quia defenduntur curâ regentis. Immortalia tutore non egent. haec conservat artifex, fragilitatem materiae vi suâ vincens. Contemnamus omnia, quae adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino, dubium sit. Illud simul co- 26
gitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quam nos sumus, providentia periculis eximit, [1]posse tandem aliquatenus nostra quoque providentia prorogare huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere et coërcere. Plato 27
ipse ad senectutem se diligentiâ pertulit. Erat quidem

R 3 cor-

1. *potest tandem aliquatenus nostra quoque providentia prorogare huic corpusculo moram.* Est vetus scriptura, quam Gronovius recte tuetur contra Pincianum, qui dedit invitis mss.: *posse tandem*, ut ab τῷ *cogitemus* pendeat. Lipsius: *posse tamen — providentia longiorem prorogari.* Sic et editio vetus, nisi quod *prorogare* praefert.

inter sidera ipsa vagantem divitum pavimenta ridere etc.

26. *Illud simul cogitemus — eximit.*] Ne pures nostrum sibi ipsum contradicere, qui antea §. 21. mundum aeternam rem et invictam vocasset, recorderis, mundum triplici sensu accipi a Stoicis. Noster N. Q. I. praef. ait: Quid est Deus? Mens universi. Quid est Deus? totum quod vides et quod non vides totum. Mundus est itaque primum Deus ipse, deinde coelum, terra et omnes naturae illis comprehensae, denique systema deorum, hominum et naturarum, quae istorum causa creatae sunt. Diog. Laert. VII, 137. Aeternus autem est mundus, quatenus principia omnium rerum in se continet, sive quia Deus saepe mundus vocatur: mortalis est iste mundus quem vidimus, cuius naturam habitumque deletum iri statuebant conflagratione, ἐκπυρώσει, h. e. sparsum iri in elementa. Cf. post Lipsii Physiol. Stoic. I, 8. II, 6. Tiedemanni System der St. Phil. II, p. 70 sqq. *pars maior*, nostrum.

27. *Plato — diligentia*] i. prudentia. Mortuus est anno aetatis LXXXI peracto, Ol. CVIII,

corpus validum ac forte sortitus, et illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus; parsimonia tamen, et earum quae aviditatem evocant modus, et diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus caussis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentiae suae beneficio contigisse, quod natali suo decessit, et annum unum atque octogesimum implevit, sine ulla
28 deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanae rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa, et sacrificium, remittere. Potest frugalitas producere senectutem: quam ut non puto concupiscendam,
29 ita ne recusandam quidem. Iucundum est, esse secum quam diutissime, quum quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaque de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, et finem non opperiri, sed manu facere. Prope est a timente, qui fatum

CVIII, 1. quum natus esset Ol. LXXXVII, 4. Cf. Tennemanni System der Plat. Phil. Vol. I. *latitudo* pectoris, prius enim Aristocles nominabatur. De Platonis *navigationibus* in Italiam, Cyrenen, Siciliamque ab omnibus Hist. phil. auctoribus actum est, a Brucker. I, p. 633 sq. Meiners II, p. 688. et nuper Tennemann. l. l. *natali suo*, qui fuit mensis Thargelionis (Aprilis) septimus dies. Plutarcho auctore Quaest. conviv. VIII, 1. et D. Laertio. Lips.

28. *Magi*] Ex his affectatoribus Zoroastris ad eius legislationem et doctrinam conservandam constitutis (cf. Heeren Ideen II, p. 420 sq.) inprimis post Xerxis tempora quosdam graecas urbes convenisse dubitari nequit. Exemplum praebet Osthanes: vid. Brucker I, p. 159 sq.

29. *Itaque de isto feremus sententiam.*] Propter amorem sui aversabantur Stoici mortem sibi consciscere: sed liberum ostium habere quemvis asserebant. Cf. Lipsii Manud. III, 22. Senec. Ep. XXVI, 9 not. XXIX, 8. XXX, 10. LXX, 6. LXXXII, 14.

fatum segnis exspectat: sicut ille ultra modum dedi-
tus vino est, qui amphoram exsiccat, et faecem quo-
que exsorbet. De hoc tamen quaeremus, pars sum- 30
mae vitae, utrum faex vitae haec sit, an liquidissimum
ac purissimum quiddam: si modo mens sine iniuria est,
et integri sensus animum iuvant, nec defectum et
praemortuum corpus est. Plurimum enim refert, vi-
tam aliquis extendat, an mortem. At si inutile mi-
nisteriis est corpus, quidni oporteat educere animum
laborantem? et fortasse paulo ante quam debet, fa- 31
ciendum est, ne quum fieri debeat, facere non pos-
sis: et quum maius periculum sit male vivendi, quam
cito moriendi, stultus est qui non exigui temporis
mercede magnae rei aleam redimit. Paucos longissi-
ma senectus ad mortem sine iniuria pertulit. multis
iners vita sine usu iacuit sui. Quanto deinde crude-
lius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamvis finien-
da? Noli me invitus audire, tanquam ad te iam per- 32
tineat ista sententia: sed quid dicam aestima. Non re-
linquam senectutem, si me totum mihi reservabit: to-
tum autem ab illa parte meliore. At si coeperit con-
cutere mentem, si partes eius convellere, si mihi non
vitam reliquerit, sed animam: prosiliam ex aedificio
putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dum- 33

 taxat

30. ***utrum faex vitae haec sit.***] Laudat Lipsius Antiphanem Comicum Stob. Floril. Serm. 117. (Brunk. poet. gnom. p. 186, VIII.) Σφόδρ' ἐστὶν ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής· Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίγνεται. Cf. Ep. XXVI, 2. *mens sine iniuria* i. illaesa, sana. Hac enim aetate, qua noster floruit, vox iniuria idem valere coepit quod impedimentum, detrimentum, laesio. Vide Sen. N. Q. VI, 18. 32. VII, 31. Plin. 13, 24 extr. etc.

31. *Quanto — finienda?*] Verba adversae sententiae, non debere finiri. L.

32. ***ab illa parte meliore***] i. anima, mente, ***anima*** qua quis plantarum modo degit: opponitur verae vitae. ***aedificio — ruenti.*** Stobaeus Serm. 118. Gorgiae Leontino hoc adscri-

taxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum: exibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod vivitur. Imbecillus est et ignavus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa vivit. Sed in longum exeo: est praeterea materia quae ducere diem possit. Et quomodo finem vitae imponere poterit, qui epistolae non potest? Vale ergo: quod libentius quam [m] mortis moras lecturus es.

EPISTOLA LIX.

Lucilio testatur voluptatem, quam ex eius epistola perceperit, eamque, voluptatis et gaudii discrimine exposito, et ab oratione et a materia laudat. Nec *reprehendendum censet, quod imaginibus orationem distinxerit, quippe quae ad animum discentis audientisve regendum vel philosopho non indignae sint. Sic Sextius imaginem exercitus pugnae parati de sapiente adhibuerat. Hinc occasionem sumit, in quaestionem transeundi, cur stultitia nos tam tenaciter teneat. Non omni impetu, respondet, utimur ad eam cognoscendam et repellendam: nimium nobis placemus, ideoque et nosmetipsos decipimus et ab aliis decipi patimur, inprimis adulatione. Denique docet, quomodo quisque intelligat, se non esse sapientem.*

Magnam

m. *mortis moras.* Plurimorum codd. et antiq. edd. lectio est, et ea optima, quam Lipsius Epistol. quaest. V, 5. frustra mutavit in: *mortis meras*, temere probante Mureto. In nonnullis codd. erat mera aberratio librariorum: *mortes meas*, Erasmo etiam notante. Haec loquutio *mortis mora* Senecae non hic solum usurpata. cf. Ep. VII, 3. LXXXII, 11. Recte sic fere, argumenti quoque postremae epistolae ratione habita, vulgatam Gronovius.

adscribit, *qui senex interrogatus: ecquid libens moreretur?* Μάλιστα, εἶπεν, ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι. *Maxime inquit;* nam ut ex putri et diffluente domuncula non invitus abeo. L.

33. *quae ducere diem possit*] i. consumere. Vber enim haec materies et disputatio. Propric materia per diem colloquendo duci-

Magnam ex epistola tua percepi voluptatem. permit-
te enim mihi uti verbis publicis; nec illa ad significa-
tionem Stoicam revoca. Vitium esse voluptatem cre-
dimus. Sit sane: ponere tamen illam solemus ad de-
monstrandam animi hilarem affectionem. Scio, in-
quam, et voluptatem, si ad nostrum [a] album verba di-
rigimus, rem infamem esse, et gaudium nisi sapienti
non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis
viribusque fidentis. vulgo tamen sic loquimur, ut di-
camus, magnum gaudium nos ex illius consulatu, aut
ex nuptiis, aut ex partu uxoris percepisse: quae adeo
non sunt gaudia, ut saepe initia futurae tristitiae sint.
Gaudio autem iunctum est, non desinere, nec in con- 2
traria verti. Itaque quum dicit Virgilius noster: „Et
mala mentis Gaudia:" diserte quidem dicit, sed parum
proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptati-
bus hoc nomen imposuit, et quod voluit, expressit:
significavit enim homines, malo suo laetos. tamen
ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex

R 5 episto-

a. *album.* Hanc scripturam Rud. Agricola ex ingenio restituit, Erasmo probante. Optime. Olim cusi *nostrum alvum*, cod. Col. *nostrum animum.*

ducitur, producitur. Cf. Heyne ad Tibull. I, 4, 5. Alii explicant, materiam in nobis esse, quae mortem differre possit, loquendi tamen usu repugnante.

1. *verbis publicis*] i. popularibus. cf. Ep. III, 1. *significationem Stoicam.* Saepe de hoc paradoxo monuimus, e. c. ad II de Ira 6. Stoicos sic loqui, ut velle bonum, gaudere eo adepto, et cavere s. devitare malum, negent nisi sapientem: stultum autem nonnisi cupere, laetari, ideoque et *voluptate* uti, metuere, contristari, ut Augustini de Civit. Dei XIV, 8. verbis utar. Cf. Davis. ad Cic. Tusc. IV, 6. et ad Maxim. Tyr. p. 504. De *Gaudio* cf. Ep. XXIII.

2. *Virgilius*] Aen. VI, 278. 279. qui tamen contra has Senecae argutias vel eo defenditur, quod verbis publicis usus sit, non ad significationem stoicam revocatis. Nec poeta hoc dignum fuerit. *diserte* i. clare et distincte.

3 epiſtola tua voluptatem. quamvis enim [b] ex nomine iuſta cauſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, et in diverſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam et immodicam. Sed ut ad propoſitum revertar, audi quid me in epiſtola tua delectaverit. habes verba in poteſtate: non effert te oratio, nec longius
4 quam deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis vocentur: quod tibi non evenit. preſſa ſunt omnia, et rei aptata. Loqueris quantum vis, et plus ſignificas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt. apparet, animum quoque nihil habere ſupervacui, nihil tumidi. Invenio tamen translationes verborum, [c] ut non temerarias, ita non indecoras. Itaque periculum

b. *ex nomine iuſta cauſa*, Sic editio vetus: in cod. Pal. tert. Grut. *nominie* ſuperpicta lineis. Sententia auctoris poſtulat hanc vocem, quae ap. Eraſmum multorum codd. indicio nixum deeſt: aliae tamen membranae Grut. et Lipſii habent: *ex homine iſta cauſa*. Eraſmus *ex iſta cauſa*, Lipſius aliique *ex iuſta c.* at edit. Varior. *iuſta c.* Mox *motam* editio vetus habet, reſtitutam recte ex mss.

c. *ut non temerarias, ita non indecoras. Itaque* etc. Sic ed. vet. Nec abludit multum Eraſin., quippe qui *Itaquae*, et nonnulli codd. At Pinciani plerique codd. omittunt voces: *ita non indecoras*. Sed bene ſtare poſſunt. Seneca quidem has translationes probat, at quid alii facturi ſint, exſpectandum iubet.

3. *imperitus homo*] ſtultus, Φαῦλος, ſapienti oppoſitus. *affectum eius impotentem*, nullius dominii patientem. *non effert te oratio* ad impetum dicendi, ad tumorem, te concitat: quod in argumentis moratioribus contingere ſolet ingeniis acrioribus.

4. *Multi ſunt — vocentur:*] Quod v. c. adeo in Platone veteres critici reprehendebant. Vide Meiners II, p. 693. 695. ubi loca veterum allata ſunt. *preſſa*, de brevitate nervoſa. Cf. Erneſti Lexic. Lat. Teehnol. in *Preſſus*, ubi noſtrum locum quoque advertit. *Loqueris — loqueris.* Eſt ἔμφασις, quam Cic. Or. III, 53. explieat plus ad intelligendum quam dixeris ſignifieatio: et in Orat. 40. ſignifieatio ſaepe erit maior, quam oratio. Cf. Erneſti l. l. ſub: *Significatio*.

culum sui fecerint. Invenio imagines: quibus si quis 5
nos uti vetat, et poëtis illas solis indicat esse conces-
sas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud
quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui
simpliciter, et demonstrandae rei causa eloquebantur,
parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non
ex eadem causa quâ poëtis, sed ut imbecillitatis no-
strae adminicula sint, et ut discentem et audientem in
rem praesentem adducant. Sextium ecce quummaxime 6
lego; virum acrem, Graecis verbis, Romanis mori-
bus philosophantem. movit me imago ab illo posita:
ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni
parte suspectus est, pugnae paratum. Idem, inquit,
sapiens facere debet: omnes virtutes suas undique ex-
pandat, ut ubicunque infesti aliquid oritur, illic para-
ta praesidia sint, et ad nutum regentis sine tumultu
respondeant. Quod in exercitibus his quos imperato- 7
res

5. *imagines.*] Vides hic *imagines* et *parabolas* eadem vi poni. Aliter discrimen instituit Bergerus de natura pulcr. Orat. p. 293. ap. Ernest. Lexic. Lat. Technol. sub *Imago.* et Lex. Gr. Techn. Παραβολή. *plausibilis oratio*, quae meditata et ad ornatum comparata erat, qua illis placeat qui audiant vel legant, *ἐπιδεικτικῷ* et *δημοτέρπει*: opponuntur *πολιτικοί*, qui magis veritatem rerum cognoscendarum, quam artis et ingenii admirationem quaerunt. Vid. Ernesti Lexic. Graec. Techn. in Ἐπιδεικτικόν.

6. *Sextium*] hoc ipso tempore lego. Q. Sextius fuere pater et filius uterque philosophiae studiis scriptisque nobiles. Flavianus fuit sectae Q. Sextii assecla. Seneca pater lib. III Controv. in praef. Plin. N. H. 18, 28. Claudianus Mamertus de anima II, 9. quaedam eius latine citat, sed ab ipso fortasse versa. Vide Lipsium in Manud. I, 6. et II de Ira 36, 1 not. In sententiis, quae ei tribuuntur in Opusc. myth. et eth. p. 645 ed. Gale nullum earum sententiarum, quae hic laudantur, vestigium reperitur. Enimvero facile est ad intelligendum, illas sententias, nisi sint fetus Christiani cuiusdam, tamen esse a Christiano ubique interpolatas. Ceterum hominis vitam esse iugem militiam vidimus Ep. LI, 5 not.

res magni ordinant, fieri videmus, ut imperium du-
cis simul omnes copiae sentiant, sic dispositae, ut si-
gnum ab uno datum, peditem simul equitemque per-
currat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis,
Sextius ait. Illi enim saepe hostem timuere sine cau-
sa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit:
nil stultitia pacatum habet. tam superne illi metus est,
8 quam infra. utrumque trepidat latus. Sequuntur pe-
ricula et occurrunt, ad omnia pavet: imparata est,
et ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem
incursum munitus et intentus, non si paupertas, non
si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum
faciat, pedem referet. Interritus et contra illa ibit,
et inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant:
diu in istis vitiis iacuimus, elui difficile est. non enim
9 inquinati sumus, sed infecti. Ne ab alia imagine ad
aliam transeamus, hoc quaeram, quod mecum saepe
dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat.
Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad
salutem impetu nitimur: deinde, quia illa quae a sa-
pientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec
apertis pectoribus haurimus, leviterque tam magnae
10 rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis,
quantum satis sit, adversus vitia discere, qui quantum
a vitiis vacat, discit? Nemo nostrum in altum descen-
dit. summa tantum decerpsimus; et exiguum tempo-
ris

8. *alligant*,] manet in illa militari imagine: *capti alligantur*, *tenentur*. Vide ad Epist. XXIV, 16.

10. *Quemadmodum — discit?*] Quomodo aliquis arma sibi comparare potest satis valida, quibus ad debellanda vitia feliciter uti possit, qui sapientiae studium inter subcisiva habet, discens tantummodo, quibus nunc careat vitiis, de caeteris, quae impetum in eum facere possint, et de remediis contra ea acquirendis parum sollicitus. *Nemo — descendit*. Simile est illud Persii Sat. IV, 23. Vt nemo in sese tentat descendere, nemo!

ris impendisse philosophiae, satis abundeque occupatis
fuit. Illud praecipue impedit, quod cito nobis pla- 11
cemus: si invenimus qui nos bonos viros dicat, qui
prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus mo-
dica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio si-
ne pudore congessit, tanquam debitum prendimus:
optimos nos esse, sapientissimos, affirmantibus assen-
timur, [d] quum sciamus illos saepe mentiri. Adeoque 12
indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui con-
traria quummaxime facimus. Mitissimum ille se in
ipsis suppliciis audit, in rapinis liberalissimum, in
ebrietatibus ac libidinibus temperatissimum. Sequitur
itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos
esse credimus. Alexander quum iam in India vagare-
tur, et gentes, ne finitimis quidem satis notas, bello
vastaret, in obsidione cuiusdam urbis, dum circuit
muros, et dum imbecillissima moenium quaerit, sagit-
tâ ictus, [e] diu persedere, et incepta agere persevera-
vit. Deinde quum, represso sanguine, sicci vulneris 13
dolor

d. *quum sciamus illos saepe mentiri.* Dilutum est, et velim, *illos spei mentiri:* quod esset, quum sciamus, haec dari spei, qua a nobis aliquid captant. L. Omnes codd. tuentur vulgatum, quod bene habet. Edit. vetus: *cum sciamus, illos multa mentita.*

e. *diu persedere et incepta agere perseveravit.* Sic Modius Muretusque suasu codd. Editio quoque vetus haud multum abit; nam habet: *sagitta dinictus persedere* etc. Erasmus: *diu perstitit in re.* Lipsius em. *pergere.* Codex Col. *perstitit ire.* Sed vulgatum bonum est. *Persedit* enim in equo. Cf. not.

12. *cui contraria quummaxime facimus.*] i. hoc ipso fere tempore. Vide Ernesti clav. Cic. in Cummaxime. *Alexander.* A multis auctoribus haec traduntur, quos collegit Freinshem. ad Curt. VIII, 10. Vrbem Mazagae tenebant. Pedes ibat quum vulneraretur in sura: teli; spiculo evulso admoveri equum iussit, quo vectus ne obligato quidem vulnere haud segnius destinata exsequebatur; ideoque *diu persedit in equo,* dum cunctis perspectis mandatisque in castra se reciperet. Freinshemius recte ibi iudicat, Senecam et Curtium rem expressisse, verbis neglectis. Noster vero brevius extulit factum.

dolor cresceret, et crus equo suspensum paulatim ob-
torpuisset, coactus absistere, „Omnes," inquit, „iu-
rant me Iovis esse filium, sed vulnus hoc hominem
esse me clamat." Idem nos faciamus: quum pro sua
quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos
quidem me dicitis prudentem esse: ego autem video
quam multa inutilia concupiscam, nocitura optem. ne
hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas mon-
strat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus:
14 quantum capiam, adhuc nescio. Iam docebo, quem-
admodum intelligas te non esse sapientem? Sapiens
ille est, qui plenus gaudio, hilaris et placidus, in-
concussus, cum diis ex pari vivit. Nunc ipse te con-
sule: si nunquam moestus es, nulla spes animum tuum
futuri exspectatione sollicitat, si per dies noctesque par
et aequalis animi tenor erecti et placentis sibi est: per-
15 venisti ad humani boni summam. Sed si appetis vo-
luptates, et undique, et omnes: scito tantum tibi
ex sapientia, quantum ex gaudio, deesse. Ad hoc
cupis pervenire, sed erras, qui inter divitias illuc
venturum esse te speras. Inter honores gaudium, id
est, inter solicitudines quaeris? ista quae sic petis,
tanquam datura laetitiam ac voluptatem, causae dolo-
rum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium:
sed unde stabile magnumque consequantur, ignorant.
Ille

13. *absistere*] ab equo. Exclamationem illam, in qua Alexandrum vulneratum allusisse putant ad Hom. Il. V, 340. Curtius l. l. sic extulit: *Se quidem Iovis filium dici, sed corporis aegri vitia sentire.*

14. *Sapiens ille est,*] Saepe de hoc paradoxo stoico monuimus, adducto Lipsio in Manuduct. III, 14.

15. *tanquam datura — voluptatem.*] Non ut Stoicus loquitur hic, sed verbis publicis utitur. *Omnes tendunt — ad gaudium:* comparare possis cum εὐδαιμονίᾳ, felicitate recte intellecta, de qua nostris temporibus et veteris philosophiae asfectatores et ii, qui e Criticae spatiis profecti sunt, tantopere inter se digladiantur.

Ille ex conviviis et luxuria: ille ex ambitione, et cir- 16
cumfusa clientium turba: ille ex amica: alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, et nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia et brevia decipiunt: sicut ebrietas, quae unius horae hilarem insaniam, longi temporis taedio pensat. sicut plausus et acclamationis secundae favor, qui magna solicitudine et partus est, et expiandus. Hoc ergo 17
cogita, hunc esse sapientiae effectum, gaudii aequalitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam. semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse: quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? Non magis, quam praedam nacti leones. Quum fatigaverunt se vino et libi- 18
dinibus, quum illos nox inter vina defecit, quum voluptates angusto corpori ultra quam capiebat ingestae suppurare coeperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum illum versum:

Nam-

16. *et nihil sanantibus literis.*] dum quaestiones de rebus mythologicis et similibus facerent deque iis disputarent. Exemplo sit Calvisius Ep. XXVII. Conf. de Brevit. vit. c. 13. *expiandus.* de recitationibus, quibus ille plausus paritur, sermo est. Cf. Ep. LII, 13. Sequitur autem istum tam male partum favorem invidia et iusta reprehensio: quibus perpetiendis ille plausus pensatur.

17. *mundi status*] i. coeli. Cf. III de Ira 6, 1. not. Addas Ocellum Lucanum (Opusc. mythol. phys. et ethic. p. 516.) ἰσθμὸς (separatio) γὰρ ἐστὶν ἀθανασίας καὶ γενέσεως ὁ περὶ τὴν σελήνην δρόμος· τὸ μὲν ἄνωθεν ὑπὲρ ταύτης πᾶν καὶ τὸ ἐπ' αὐτὴν θεῶν κατέχει γένος· τὸ δ' ὑποκάτω σελήνης νείκους καὶ φύσεως. Partes itaque universi, quae supra et in luna sunt, divinam ad naturam spectant: infra lunam est regio pugnae et generationis.

18. *Virgilianum illum*] Aen. VI, 513. 514.

*Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.*

Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, et quidem tanquam supremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque aemulos sequitur, non interrumpitur, non desinit: desineret, si sumtum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni [f] est. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPISTOLA LX.

Vota vulgi spernenda. Naturam audiendam esse. Acerba expostulatio cum luxu, at ea egregia, multaque complectens, etsi pressior sit oratio, quae plura significat, quam loquitur. Cf. Ep. XXXI. Hanc et sequentem utramque pro laciniis aut fragmentis habuit Muretus. Sed recte monuit Lipsius, esse cogitationes et μελετήματα Senecae, quae voluit Epistolarum titulo venire in lucem.

Queror, litigo, irascor. Etiamnunc optas quod tibi optavit nutrix tua, aut paedagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optaverint? O quam inimica nobis sunt vota nostrorum! eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos a prima pueritia mala sequuntur: inter exsecrationes parentum crevimus. [a] Exaudiant quoque dii nostram pro nobis vocem gratuitam! Quousque poscemus

f. *est* adieci ex ed. Erasm. et suasu editionis veteris atque Mureti.

a. *Exaudiant quoque dii nostram pro nobis vocem gratuitam.* Sic Erasmus, ed. vetus et omnes mss. Grut. Perperam itaque Muretus et al. *Ex. dii quandoque nostram vocem g.* Lipsius aliique:

1. *Etiamnunc — mater?*] Eadem occurrunt Ep. XXX, 2. 4. quae conferri merentur. Externa, fortuita et aliena semper fere optant nobis parentes et amici, rarissime sapientiam, ideoque magis illa in loco exsecrationum, quam votorum habenda sunt. *Exaudiant — gratuitam!* i. quae mercedem non trahat, externa non poscat.

ſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſ-
ſimus? Quamdiu ſationibus implebimus magnarum ur- 2
bium campos? quamdiu nobis populus meret? quamdiu
unius menſae frumentum multa navigia, et quidem non
ex uno mari, ſubvehent? Taurus pauciſſimorum iuge-
rum paſcuis impletur: una ſilva elephantis pluribus ſuffi-
cit: homo et terra paſcitur, et mari. Quid ergo? tam
inſatiabilem nobis natura alvum dedit, quum tam modica
corpora dediſſet, ut vaſtiſſimorum edaciſſimorumque
animalium aviditatem vinceremus? minime. Quan- 3
tulum eſt enim quod naturae datur? parvo illa dimit-
titur. Non fames nobis ventris noſtri magno con-
ſtat, ſed ambitio. Hos itaque, ut ait Salluſtius, ven-
tri obedientes animalium loco numeremus, non homi-
num: quosdam vero ne animalium quidem, ſed mor-
tuorum. Vivit is, qui ſe utitur: qui vero latitant
et

E. *quoque d. n. pro votis v. g.* Mox *unius menſae frumentum.* Plerorumque codd. et edd. lectio eſt, haud dubie non tentanda. Modius tamen quum in cod. inveniſſet *menſae ſtrumentum* inde faciendum putavit *m. inſtrumentum* apparatumque conviviorum intelligens, qui fere peregrinis deliciis inſtruebatur.

2. *Quamdiu — campos?*] Latifundia, quae ex agris magnarum urbium ſaepe exorta erant, notat. Nam potentiores, patriciique inde a Reip. Romanae primordiis agros ab hoſte captos, agrum autem publicum vocabant, egenis distribuendos primo conduxerunt. deinde, poſſeſſione diuturna accedente, ſuarum divitiarum partes fecerunt; eorum adeo acquirendorum cauſa bella a Romanis ſuſcepta atque continuata ſunt. Hinc illa latifundia maximam partem derivanda ſunt, quae recte in cauſis quibus Resp. Rom. ad interitum rueret, praecipuo loco ponuntur. *populus* tota natio aut provincia meſſem nobis faciet. L. *unius* ſ. domini et domus, *menſae.* Legiones enim illae ſervorum, ut Plinius appellat, multum frumentum requirebant, et adde quotidianam hoſpitalem menſam. Ep. LXXXIX, 17. L.

3. *Salluſtius*,] Catilin. init. *Vivit is — utitur:* cf. Epiſt. LV,

et torpent, ſic in domo ſunt, tanquam in conditivo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

EPISTOLA LXI.

Exponit id agendum eſſe, ut veteribus vitiis finem imponamus, et lubentiſſime id faciamus, quod nobis incumbit. Ita efficiemus, ut ad mortem quotidie praeparati bene vivamus, et bene id eſt libenter moriamur.

Deſinamus quod voluimus velle. Ego certe id ago ſenex, [a] ne videar eadem velle, quae puer volui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, haec cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, ut mihi inſtar totius vitae ſit dies. Nec mehercules tanquam ultimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tanquam eſſe vel ultimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam quummaxime ſcriben-

a. *ne videar velle, quae puer volui.* Sic Rom. ed. Muretus et codd. aliquot. Recte, ſenſu poſtulante. Alii autem, uti Eraſmus, editio vetus et codd. aliquot omittunt τὸ *ne videar.* Sequentia tamen errorem hunc facile evincunt.

LV, 4 ſqq. *conditivo*, ſepulchro, ubi condimur, quod *conditorium* Suetonio, utrique Plinio. L. *nomen marmori*, ritu ſepulchrorum, *Talis hic ſitus eſt*. L. Sic ſupra de Vatia dixit Ep. LV, 5.

1. *veteribus malis*] vitiis, quibus inde a pueritia adſuevi. *ut mihi inſtar totius vitae ſit dies* i. ut ex uno die vita mea tota iudicari poſſit: inſtar enim eſt imago. *Nec mehercules — rapio*, nec puto, hunc diem fore ultimum, ideoque eum, ut ultimum omni dedita opera optime tranſigo. Sic Epiſt. XXXVIII, 2. idonea mens rapiat illa (praecepta) et in ſe trahat. Lipſius aliter: nec more vulgi voluptatibus me perfundo: ſed, quod addit, craſtinum mihi non ſpondeo. Sophocles Trachin. 944 ſq. ea mente: — *ὥρ' εἴ τις δύο Εἰ καὶ πλείους τις ἡμέρας λογίζεται, Ματαιός ἐστιν· οὐ γὰρ ἐσθ' ἥ γ' αὔριον, Πρὶν εὖ πάθῃ τὴν παροῦσαν ἡμέραν.*

bentem mors evocatura sit. Paratus exire sum, et 2
ideo fruor vita: quia quam diu futurum hoc sit, [b] non
nimis pendeo. Ante senectutem curavi, ut bene vi-
verem: in senectute, ut bene moriar. Bene autem
mori, est libenter mori. Da operam, ne quid un-
quam invitus facias. [c] quidquid necesse est, futurum est
repugnanti. in volentem necessitas non est. Ita dico,
qui imperia libens excipit, partem acerbissimam servi-
tutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus ali- 3
quid facit, miser est: sed qui invitus facit. Itaque
sic animum componamus, ut quidquid res exiget, id
velimus: et in primis finem nostri sine tristitia cogi-
temus. ante ad mortem, quam ad vitam, praeparan-
di sumus. Satis instructa vita est: sed nos [d] instru-
mentorum eius avidi sumus. Deesse nobis aliquid vi-
detur, et semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec
anni nec dies facient, sed animus. Vixi, Lucili ca-
rissime, quantum satis erat: mortem plenus exspecto.

b. *non nimis pendeo.* Sic Erasmus divinavit, a duobus Pal. postea confirmatus. Erasmus in editione habet, una cum ed. vet. et aliquot codd. *non minus pendo:* alii *nemini pendo:* Hinc Pincian. mallet: *non animi pendeo*, vel certe, *minimi pendo.* Hoc postremum recepit Mur.

c. *quidquid necesse est, futurum est repugnanti. in volentem necessitas non est.* Antea: *q. n. e. f. e. Repugnanti, non volenti necessitas est: in volente necessitas non est.* Omnes mss. arguunt haec *νοθείας:* ostendunt autem, nec nimis sagaci, scribendum esse: *quidquid n. e.* etc. Quomodo et Gruterus, nisi quod maluimus ex duobus *in volentem:* est enim necessitas velut agens *εἰς τινα*, quod sic melius exprimitur. Et sic edd. ante Frobenianam. Gronov.

d. *instrumentorum eius avidi s.* Scripti et editio vetus, *instrumento eius:* Erasmus vulgatam propagavit. Lipsius em. *instruendae eius av. s.*

3. *Vixi*] Huc spectat illud egregium Didonis effatum apud Virgil. Aen. IV, 653. Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi etc. Cf. Ep. XII, 8 sq. *plenus*, satiatus, s. proposito expleto.

EPISTOLA LXII.

Eos reprehendit, qui, ut in urbe magna, utique in Metropoli, multis occasionibus tempus perdendi abundante fieri solet, turba negotiorum suorum impediri sese, queruntur, quominus literarum liberalium studiis se dare possint. Semper enim restare tempus monet, quo ad emendationem sui quisque uti possit. Semper suum esse iubet, et cum optimis, vivant mortui sint, morandum. Sic Demetrium laudat, quo et exemplo et praeceptore se uti fatetur.

Mentiuntur, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam
negotiorum videri volunt: simulant occupationes, et
augent, et ipsi se occupant. Vaco, mi Lucili, vaco:
et ubicunque sum, meus sum. Rebus enim non
me trado, sed commodo: nec consector perdendi
temporis causas. [a] Et quocunque constiti loco, ibi
cogitationes meas tracto, et aliquid in animo salutare
verso. Quum me amicis dedi, non tamen mihi ab-
2 duco: nec cum illis moror, quibus me tempus ali-
quod congregavit, aut causa ex [b] officio nata civili,
sed cum optimo quoque sum: ad illos, in quocunque
loco, in quocunque seculo fuerint, animum meum
mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum cir-
cumfero, et relictis conchyliatis, cum illo seminudo
loquor,

a. *Et quocunque constiti loco.* Sic omnes codd. et edd. At Lipsius τὸ *et* omisit, in cuius locum substituere mallet Gruterus: *sed.*
b. *officio nata civili.* Sic editio vetus, quinque codd. Grut. et cod. ms. Moniueii, e quo P. Faber ad L. 2. Pandect. de regula iuris vocem: *civili*, qua Erasmus, Muretus al. carent, addidit.

1. *studia liberalia*] inprimis philosophiam intelligit. *Rebus — commodo:* usum mei, non mancipium do. L. *Et quocunque — verso.* cf. Epist. LVIII, 23. not.

2. *Demetrium,*] Cf. de hoc philosopho Cynico egregio de Provident. c. III, 3 not. *mecum circumfero,* eius dicta sententiasque recordor. *conchyliatis,* i. purpuratis ideoque nobilioribus: reliquis enim conchyliatarum vestium usum inde a Iulio Caesare ademtum esse legimus ap. Sueton. Iul. 43. Conchylium, *κογχύλιον*, autem vocatum esse muricem et bucci-

loquor, illum admiror. Quidni admirer? vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest: omnia habere nemo potest. Brevissima ad divitias, per contemtum divitiarum, via est. Demetrius autem noster sic vivit, non tanquam contemserit omnia, sed tanquam aliis habenda permiserit.

EPISTOLA LXIII.

Amici Flacci mortem quum moleste se pati scripserat Lucilius consolationem hanc tulit a nostro, quae nullam fere rationem qua consolari soleamus, omittit. Noli nimius esse in luctu de amici morte, nec in doloris ambitionem incidas. Ideo tamen non opus est ut amici obliviscaris. Id agas, ut iucunde amissi amici recorderis, et amicis qui tibi adhuc restant, eo melius fruaris. . . . Alioqnin qui rationi obtemperare nolebas tempori cedere cogeris: qua quidem consolatione nihil homini prudenti ignominiosius est, si quando prae lassitudine moerendi desinamus moerere. Magis decet te, dolorem relinquere, quam ab illo relinqui. Itaque dolorem tuum muta aut mitiga cogitatione blanda eius, quem abstulit fortuna, quae dederat. Qua moveamur oportet, ut in locum amissi amici alium substituamus. Adhaec is praemissus est in eum locum, in quem et nos perveniemus. Cf. Consolationes tres ad Helviam etc. et Ep. XCIX.

Graviter fers decessisse Flaccum, amicum tuum: plus tamen aequo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, vix [a]audebo exigere: et esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi continget, nisi iam multum supra fortunam elato? Illum quoque ista res vellicabit, sed

 tan-

a. *audebo* et mox *et esse melius* Erasm., ed. vetus et Grut. codd. Antea: *audeo* et *etsi esse melius*. praestat fortasse: *et esse m. s.*

buccinum, unde purpurae color accipiebatur, notum est. *seminudo*, simpliciter paupercule. Vptonus tamen ad morem Cynicorum humerum nudum et exsertum ostendendi retulit. Diogenes certe inde ἐξωμίας dictus est ap. Lucian. in Vitar. auct. c. 7. T. III, p. 87 not. Vpton. ad Epict. Diss. Arr. III, 22, 5. p. 737 Schweigh.

1. *Flaccum,*] Quis ille fuerit, ignoramus. *nisi — elato?* i. sapienti Stoico. *Illum — vellicabit.* Cf. Epist. LVII, 2. 3.

tantum vellicabit. Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrimas, si non nimiae decurrerent, si ipsi illa repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec
2 fluant: lacrimandum est, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere, quum poëtarum Graecorum maximus, ius flendi dederit in unum dumtaxat diem, quum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitasse? Quaeris unde sint lamentationes, unde immodici fletus? per lacrimas argumenta desiderii quaerimus: et dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam! est aliqua et doloris am-
3 bitio. Quid ergo? inquis. obliviscar amici? Brevem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quaelibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus [b]residunt: quum primum te observare desieris, imago ista tristitiae discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabitur:
4 eoque citius, quo est acrior, desinit. Id agamus, ut

b. *residunt.* Vetus editio et plurimi codd. Gruteri nostram lectionem tuentur. Erasmus: *recidunt.*

2. *Poetarum Graecorum maximus,*] Allusisse videtur ad Hom. Il. τ, 228 sq. ubi Vlysses Achillem a nimio luctu propter amicum Patroclum absterret: Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι, Νηλέα θυμὸν ἔχοντας ἐπ' ἤματι δακρύσαντας. *Nioben* vid. Il. ω, 602. ubi Achilles Priamum lugentem consolatur. *Nemo tristis sibi est,* sed ut aliis luctum suum ostendat. Tale quid Martialis Epigram. I, 34. de Gellia: Amissum non flet quum sola est Gellia, patrem. Si quis adest iussae prosiliunt lacrimae. Non dolet hic quisquis laudari, Gellia, quaerit. Ille dolet vere, qui sine teste dolet. Cf. Ep. XCIX, 15. Plus ostentatio doloris exigit quam dolor: quotusquisque sibi tristis est? etc.

3. *Nunc ipse custodis dolorem tuum,*] Idem in Consol. ad Marc. c. VIII, 2. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc te ipsa custodis. L.

ut iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. nemo li-
benter ad id redit, quod non ſine tormento cogitatu-
rus eſt. Si tamen iſtud fieri neceſſe eſt, ut cum ali-
quo nobis morſu, amiſſorum quos amavimus nomen
occurrat: hic quoque morſus habet ſuam voluptatem.
Nam, ut dicere ſolebat Attalus noſter: „Sic amico- 5
rum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo po-
ma quaedam ſunt ſuaviter aſpera, quomodo in vino
nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat: quum vero
intervenit ſpatium, omne quod angebat exſtinguitur,
et pura ad nos voluptas venit.“ Si illi credimus,
amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt:
eorum qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate qua-
dam iuvat. Quis autem negaverit, haec acria quo- 6
que, et habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum exci-
tare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum cogita-
tio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tanquam
amiſſurus: amiſi, tanquam habeam. Fac ergo, mi
Lucili, quod tuam aequitatem decet. Deſine benefi-
cium [c]Fortunae male interpretari. abſtulit, ſed dedit.
Ideo amicis avide fruamur, quia quamdiu contingere 7
hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quam ſaepe il-
los reliquerimus, in aliquam peregrinationem longin-
quam exituri: quam ſaepe eodem morantes loco, non
viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſ-

c. *Fortuna.* Sic Pinciani codd. et Gruteri editioque vetus: quam et ſequentia fin. §. 8. ſi non habemus — a fortuna accepimus,

4. *morſu,*] i. ingrato ſenſu. Noſter diſtinguit a dolore Ep. XCIX, 13. Non eſt dolor ipſe, ſed morſus: tu illum dolorem facis. *Attalus.* Cf. Ep. IX, 5. Fabricii Bibl. Gr. Vol. III, p. 544 Harl.

6. *amiſi, tamquam habeam.*] praemiſſi enim ſunt in eum lo-cum, in quem et me ipſum perventurum ſpero. *aequitatem* animi qua tibi ſemper conſtas. *beneficium Fortunae.* Nam et amici inter res externas ſunt, etſi non amicitia. Fortuna in illos ius habet. L. *abstulit, ſed dedit,* tuus enim adhuc eſt, quamquam abeſt.

ſe in vivis. Feras autem hos, qui quum negligentiſſime amicos habeant, miſerrime lugent, nec amant
8 quenquam, niſi quum perdiderint? Ideoque tunc effuſius moerent, quia verentur, ne dubium ſit an amaverint: ſera iudicia affectus ſui quaerunt. Si alios habemus amicos, male de his et meremur, et exiſtimamus, quia parum valent in unius elati ſolatium. ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quam a fortuna accepimus. Illa unum abſtulit: nos
9 [d]quemquam non fecimus. Deinde ne unum quidem amavit, qui plus quam unum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſâ unicâ tunicâ, complorare ſe malit, quam circumſpicere quomodo frigus effugiat, et aliquid inveniat quo tegat ſcapulas, nonne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quaere, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quam flere.
10 Scio quidem pertritum iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: non tamen ideo praetermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fece-

firmant. Eraſmus et Muretus: *naturae*. Mox fine §. 7. *perdiderint?* cum Grut. ex eius codd. et editione vet. reſtitui in locum vulgati: *perdiderunt?* Sequitur *ſera iudicii affectus ſui quaerunt* a Seneca ſunt. Sic enim omnes prope codd. et edd. et ſupra erat §. 2. argumenta deſiderii quaerimus. Nonnulli tamen codd. auctius: *affectus ſui relinquunt et quaerunt*. Lipſius putat vacare alterum verbi, niſi reſcribas *relinquere quaerunt*.

d. *quemquam*. Sic Eraſm. editio vetus al. At *quemcunque* Grut. et Modii codd. Sed *quemquam* bene habet. Nos ne unum quidem comparavimus amicum.

7. *Cogitemus* etc.] Cf. Ep. LV, 9 ſq. *in vivis*. quam nunc perdere putamus in mortuis, quum ab iis ſeparati ſumus.

8. *Ideoque — quaerunt*.] notat iterum doloris ambitionem, quem ſupra §. 2. iam taxaverat. *elati* i. mortui.

9. *Si quis — unica tunica*.] Sermo eſt de homine modicae facultatis: "ditiores enim ſub toga plures tunicas ſimul geſſerunt. Tunicam ſequebantur interiores ſubucula et induſium. Cf. Varro in fragm. p. 237. 238. Bip. Sueton. Aug. 82. Plerique tamen ſola tunica induti erant," unde Horat. I Epp. 7, 65. tunicatus popellus.

fecerat, tempore invenit: turpissimum autem est in
homine prudenti remedium moeroris, lassitudo moe-
rendi. Malo relinquas dolorem, quam ab illo relin-
quaris. quamprimum id facere desiste, quod, etiamsi
voles, diu facere non poteris. Annum feminis ad 11
lugendum constituere maiores, non ut tam diu luge-
rent, sed ne diutius: viris nullum legitimum tempus
est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex il-
lis mulierculis dabis, vix retractis a rogo, vix a ca-
davere revulsis, cui lacrimae in totum mensem dura-
verint? Nulla res citius in odium venit, quam do-
lor: qui recens, consolatorem invenit, et aliquos ad
se adducit: inveteratus vero deridetur. nec immerito:
aut enim simulatus, aut stultus est. Haec tibi scribo, 12
is qui Annaeum Serenum, carissimum mihi, tam im-
modice flevi, ut, quod minime velim, inter exem-
pla sim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum
meum damno, et intelligo maximam mihi causam sic
lugendi fuisse, quod nunquam cogitaveram, mori eum
ante me posse. Hoc unum mihi occurrebat, mino-
rem esse, et multo minorem: tanquam ordinem fata
servarent. Itaque assidue cogitemus, tam de nostra,
quam omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc 13
ego dicere debui: Minor est Serenus meus: quid ad
rem pertinet? post me mori debet, sed ante me pot-
est. quia non feci, imparatum subito fortuna percus-
sit. Nunc cogito, omnia et mortalia esse, [e] et in-
certa lege mortalia. Hodie fieri potest, quidquid
unquam potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime,

 cito

e. *et incerta lege mortalia.* Sic editio vetus, codd. Grut. Modii-
que et Muretus. Vulgatae habent: *Mortalia esse et incerta: lege
mortali hodie* etc. insulso sensu.

11. *Annum,*] Cf. Consolat. ad Helviam c. XVI, 1 not.

12. *Annaeum Serenum,*] illum cui librum de Tranquillitate

cito nos eo perventuros, quo illum perveniſſe moeremus. Et fortaſſe, ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis, quem putamus periſſe, praemiſſus eſt.

EPISTOLA LXIV.

Narrat amico, ſe amicos quosdam excepiſſe coena, inque illis et Lucilium, quamquam abſentem, fuiſſe. Lectum ibi eſſe Q. Sextii patris librum philoſophicum, quem maximis laudibus effert, ideoque ipſam deinde ſapientiam, cuius quidem et inventa et inventores ſe venerari fatetur, ſed ita ut et ſibi copia reſtet ampliora faciendi, quae acceperit.

Fuiſti heri nobiscum. Potes queri, ſi heri tantum: ideo adieci, nobiscum: mecum enim ſemper es. Intervenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, et terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, ut in convivio, nullam rem usque ad exitum adducens, ſed
2 aliunde alio tranſiliens. Lectus eſt deinde liber Q. Sextii patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, et, licet

tate inſcripſerat. Vide Argument. Tom. I, p. 325.

13. *ſi modo — aliquis,*] dubie et trepide ſuper immortalitate, ut alias. Vide Lipſium Phyſiol. III, 11 et 14.

1. *propter quos maior fumus — ſignificaret.*] Coena exceperat amicos quosdam admodum modica, non ut *lauti* divites facere ſolent. Hoc loco uſus eſt Io. Beckmann in: Beytraege zur Geſch. der Erfind. II, 3. p. 404. ut demonſtraret, antiquis hoc ſaltem aevo, fumaria quae dicunt nondum cognita fuiſſe. Ceterum Auguſtus adverſus incendia exubias nocturnas vigileſque commentus eſt. Sueton. Octav. c. 30 not. Iſ. Caſaubon. Sparteoli vocabantur hi vigiles a militibus ioci cauſa, quaſi corbes geſtantes, in quas e conviviis lautioribus munera colligerent. Tertullian. Apologet. c. 39. et Schol. ad Iuvenal. Sat. XIV, 305.

2. *Lectus eſt deinde liber*] more Romano. Anagnoſtas autem, lectores ſ. acroamata voca-

licet ª negent, Stoici. Quantum in illo, dii boni,
vigoris est, quantum animi! hoc non in omnibus phi-
losophis invenies. Quorundam scripta clarum habent
tantum nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt,
disputant, cavillantur: non faciunt animum, quia
non habent. Quum legeris Sextium, dices: Vivit, 3
viget, liber est, supra hominem est, dimittit me ple-
num ingentis fiduciae. In quacunque positione men-
tis sim, quum lego hunc, fatebor tibi, libet omnes
casus provocare, libet exclamare: Quid cessas fortu-
na? congredere. paratum vides. Illius animum in- 4
duo, qui quaerit ubi se experiatur, ubi virtutem suam
ostendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientiā ex-
ercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet,
quod et ostendet tibi beatae vitae magnitudinem, et
desperationem eius non faciet. Scies illam esse in ex- 5
celso, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus
tibi ipsa praestabit, ut illam admireris, et tamen spe-
res. Mihi certe temporis multum auferre solet con-
templatio ipsa sapientiae. non aliter illam intueor ob-
stupe-

a. *negent*, vulgatum est. *neget* in nonnullis codd. ap. Grut. cui impensius placet: scilicet vult Seneca, ait Gruterus, a se amoliisse Stoici nomen ipsum Sextium. Laudat Grut. Suspicion. XXVI, 5.

vocatos esse servos, quos recitandis libris utebantur, constat. *licet negent*, fortasse propterea, quod is eiusque filius novam sectam conderent. Senec. Q. N. VII, cap. ult.

4. Versus sunt *Virgilii* Aen. IV, 158. de Ascanii iuvenili exsultatione et gloriae cupidine. *desperationem* ut fiduciam alere possimus eam consequendi.

5. *Scies — in excelso,*] Refert noster hic ad vitam beatam, quae alias primo de virtute dicta sunt ab Hesiodo E. κ. Ἡμ. 265. Cf. II de Ira 13, 3. Iacobs

ſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſae-
pe tanquam ſpectator novus video. Veneror itaque
inventa ſapientiae, inventoresque: adire tanquam mul-
6 torum hereditatem iuvat. Mihi iſta acquiſita, mihi
laborata ſunt. Sed agamus bonum patremfamiliae:
faciamus ampliora quae accepimus. maior iſta heredi-
tas a me ad poſteros transeat. Multum adhuc reſtat
operis, multumque reſtabit: nec ulli nato poſt mille
ſecula praecludetur occaſio aliquid adhuc adiiciendi.
Sed etiamſi omnia a veteribus inventa ſunt: hoc ſem-
per novum erit, uſus, et inventorum ab aliis ſcientia
7 et diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus
ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quaerere:
[b] ſed haec tantum modis et temporibus aptanda ſunt.
Hôc aſperitas oculorum conlevatur: hôc palpebrarum
craſſitudo tenuatur: hôc vis ſubita et humor averti-
tur: hôc acuitur viſus. Teras iſta oportet, et eli-
8 gas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi reme-
dia inventa ſunt ab antiquis: quomodo autem admo-
veantur, aut quando, noſtri operis eſt quaerere.
Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non pere-
gerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, et ritu deorum co-
lendi.

b. *ſed haec tantum modis et temporibus.* Sic ed. vetus et Pincian. ſic legendum eſſe ex vetere ſcriptura ſuadet: idque etiam, inquit, indicant auctoris verba paulo poſt: *Teras iſta oportet — modum.* Cf. Celſus II, 16. Intemperantes homines apud nos ſibi cibi *tempora*, *modum* curantibus dant. Rurſus alii, *tempora* medicis pro dono remittunt, ſibi ipſis modum vendicant. Gruteriani tamen vulgatam tenent, niſi quod *modis* ad marginem cod. Colon. exſtabat. Illud *ſed* Eraſm. et quinque codd. Grut. cum ed. vet. Antea: *haec tantum morbis et temp.* omiſſo τῷ· *ſed.*

cobs Animadv. in Anal. Vol. I, P. I. p. 210 ſq. *mundum,* i. coelum.

8. *Multum egerunt — peregerunt:*] Eadem occurrunt in Ep. XLV. init. „Nam illi (magni viri), ait, quoque non inventa ſed quaerenda nobis reliquerunt, et inveniſſent forſitan neceſſaria, niſi et ſuperflua quaeſiſſent.“

lendi. Quidni ego magnorum virorum et imagines habeam, incitamenta animi, et natales celebrem? Quidni illos honoris causa semper appellem? Quam 9
venerationem praeceptoribus meis debeo, eandem illis praeceptoribus generis humani, a quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut praetorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam: equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, et Laelium Sapientem, et Socratem cum Platone, et Zenonem, Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, et tantis nominibus semper assurgo.

EPISTOLA LXV.

Exponit amico disputationem philosophicam quam cum amicis quibusdam habuit: physiologica tractaverant de Causa et Materia, Luciliumque absentem elegerant arbitrum. Quibus enarratis, docet quatenus utilis sit talis disputatio: esse autem proficuam, si cum modo talia tractentur et bona fine, i. e. vitae. Attolli per haec animum ad Deum et Honestum.

Hesternum diem divisi cum mala valetudine. antemeridianum illa sibi vindicavit, postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primum tentavi animum. deinde

Mox §. 9. *omnia quibus honor haberi solet* omnium fere codd. et edd. scriptura. Nonnulli codd. post: *haberi* inserunt, *honori*, id esset, muneri publico. Cortt. ad Sallust. Bell. Iug. III, 1. Sed vulgatam praefero.

9. *Equo desiliam — cedam.*] Sunt omnia nota vel e Livio. Egit tamen de ritu coram Consule desiliendi equo Lipsius Elect. I, 21. *Caput adaperitur* laciniâ togae, quam in caput saepe reiiciebant contra ventum aut aestum, detractâ in honorati alicuius occursu. Plutarch. Quaest. Rom. X, Vol. VIII, p. 316 Hutt. Cf. Lipsius in libello extremo de Amphitheatro.

inde quum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, immo permittere. Aliquid ſcripſi, et quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, et vinci nolo: donec intervenerunt amici, qui mihi vim afferrent, et tanquam aegrum intempe-
2 rantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit. ex quo eam partem ad te perferam, quae in lite eſt. te arbitrum [a] adduximus. plus negotii habes quam exiſtimas. Triplex cauſa eſt. Dicunt, ut ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant: cauſam et materiam. Materia iacet iners, res ad om-
3 nia parata, ceſſatura, ſi nemo moveat. Cauſa autem, id eſt, Ratio, materiam format, et quocunque vult verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo unde aliquid fiat, deinde a quo fiat: hoc cauſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturae: itaque quod de univerſo dicebam, ad haec transfer, quae ab homine facienda ſunt. Statua et materiam habuit, quae pateretur artificium: et artificem, qui mate-

a. *adduximus.* Sic codd. et edd. vett., idque recte; i. adlegavimus. Itaque emendationibus Lipſii Elect. I, 16. *adegimus*, et Gruteri *addiximus*, utriusque phraſin fori veteris ſatis nunc notam eleganter quidem ſed non neceſſe hic reponentis.

2. *Triplex cauſa eſt.*] Lis triplex eſt: ſive, in triplici cauſa captus es addictusque iudex. L. Nimirum cardo rerum in eo verſatur, ut diiudicetur, utrum Stoicis, an Ariſtoteli, aut Platoni in hac quaeſtione philoſophica de cauſa et materia, quam inde a primordiis philoſophiae tractatam videmus, aſſentiendum ſit. Si ſinceritas Ocelli Lucani et Timaei Locri (Opuſc. mythol. ed. Gale) omni dubio exemta eſſet, et hi primo loco conferri mererentur. *Materia — moveat.* Eadem docent Zeno, Chryſippus, Poſidonius ap. Stob. Eclog. phyſ. I, 12. p. 323 ed. Heeren. Diog. Laert. VII, 150. ὕλη δὲ ἐστὶν, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται.

3. *Ratio,*] λόγος. Sic Diog. Laert. VII, 134. τόδε ποιοῦν (εἶναι δοκεῖ αὐτοῖς τοῖς Στωϊκοῖς) τὸν ἐν αὐτῇ (τῇ ὕλῃ) λόγον τὸν θεὸν, ubi cf. Menag. qui noſtrum locum adduxit. Vide Tiedemanni Syſtem d. ſt. Ph. II, p. 45.

materiae daret faciem. Ergo in statua materia aes 4
fuit, causa artifex. Eadem conditio rerum omnium
est: ex eo constant quod fit, et ex eo quod facit.
Stoicis placet unam causam esse, id quod facit. Causam
Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit,
causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici.
Secunda opifex. Tertia forma, quae unicuique
operi imponitur, tanquam statuae: nam hanc Aristoteles
Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit,
propositum totius operis. Quid sit hoc, ape- 5
riam. Aes prima statuae causa est: nunquam enim
facta esset, nisi fuisset id, ex quo ea funderetur, duceretur
ve. Secunda causa artifex est: non potuisset
enim aes illud in habitum statuae figurari, nisi accessissent
peritae manus. Tertia causa est forma: neque
enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos vocaretur,
nisi haec illi esset impressa facies. Quarta causa 6
est faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta
non esset. Quid est propositum? quod invitavit artificem,
quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc,
si venditurus fabricavit: vel gloria, si laboravit in
no-

4. *Aristoteles*] Αἰτία s. αἴτιον quadruplici modo ap. Arist. Auscult. phys. II, 4. 5. 6. uti nos exponit, declaratur: causa efficiens, formalis, materialis, finalis. Sed uberius haec exposuit Buhle Lehrbuch der Gesch. d. Ph. II, §. 287 — 290. p. 467 — 481.

5. *Doryphorus aut Diadumenos.*] Statuae celeberrimae Polycleti, qui proportionem partium primus vidit et expressit arte. (Plin. XXXIV, 19, 2. T. V, p. 236 Bip. cf. Schneider ad Caton. de R. R. 1. pr. 31.) Proinde his statuis tamquam exemplaribus artis usi sunt artifices veteres, inprimis vero illa, quae inde Canon (ὁ τοῦ Πολυκλείτου κανών Lucian. de morte Peregrini Vol. VIII, p. 277. Bip.) vocabatur, heroem ostendente iuvenem nudum et hastam manu gestantem; haec Diadumenum repraesentabat i. iuvenem athletam, vittis caput redimitum habentem, ideoque victorem, sed mollitie corporis conspicuum.

6. *Vel pecunia est hoc,*] sc. propositum, causa finalis.

nomen: vel religio, si donum templo paravit. Ergo et haec causa est, propter quam fit. An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto fa-
7 ctum non esset? His quintam Plato adiicit, exemplar, quam ipse ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod sibi ipse concepit et posuit. Haec exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque universorum quae agenda sunt, et modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato ideas appellat, immortales, immu-
8 tabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; et hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo causae sunt, ut Plato dicit: Id ex quo, id a quo, id quo, id ad quod, id propter quod. novissime id quod ex his est. Tan-

7. *His quintam Plato* etc.] Cf. Tennemann II. p. 141 sq. *Haec exemplaria — complexus est.* Itaque non sunt seiunctae ab intellectu divino. Cf. Ep. LVIII, 8. Meiners II. p. 803. Tennemann l. l. Buhle Lehrbuch II. p. 96 sq.

8. *Quinque ergo — dicit:*] Idem statuit Simplicius in Phys. Aristot. fol. 3 *a.* Meiners tamen II. p. 802. nonnisi quatuor: materiam, ideas, deum et mundum corporalem a Platone positas esse docet, et illas causas, quas noster *id quo* et *propter quod* appellavit, ab eo adhibitas negat. In quo ei assentior eatenus, quod *id quo* nihil differt a sequente: *id ad quod.* Sed teleologicum *id propter quod* locum habere vix negandum est, quum ab ipso Platone hoc propositum *αἰτία* dicatur. Propter *bonitatem* hunc mundum a Deo esse creatum, Plato ait in Timaeo p. 304. 305. Tom. IX. Bip. quo noster manifesto respexit. Timaeus ibi ait: *Λέγωμεν δὴ δι' ἣν αἰτίαν γένεσιν καὶ τὸ πᾶν τόδε ὁ ξυνιστὰς ξυνέστησεν. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος*, quae verba a nostro conversa latine vides. Brevitatis studio omitto sequentia ap. Plat. quae lectu digna sunt. Cf. de Rep. II. p. 251, Tom. VI.

Tanquam in ſtatua, quia de hac loqui coepimus, Id 9
ex quo, aes eſt: Id a quo, artifex eſt: Id quo,
forma eſt, quae aptatur illi: Id ad quod, exemplar
eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, fa-
cientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſta-
tua. Haec omnia mundus quoque, ut ait Plato, ha-
bet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, haec ma-
teria eſt: Forma, hic eſt habitus, et ordo mundi 10
quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc
magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum,
propter quod fecit. Quaeris, quid ſit propoſitum Deo?
Bonitas. ita certe Plato ait. Quae Deo faciendi mun-
dum cauſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiusquam
boni invidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit.
Fer ergo iudex ſententiam, et pronuntia, quis tibi 11
veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat.
id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas. Haec
quae ab Ariſtotele et Platone ponitur turba cauſarum,
aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit.
Nam ſi quocunque remoto quid effici non poteſt, id
cauſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Po- 12
nant inter cauſas tempus. nihil ſine tempore poteſt
fieri. Ponant locum. ſi non fuerit ubi fiat aliquid,
ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit
nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt.
Sed nos nunc primam et generalem cauſam quaerimus.
haec ſimplex eſſe debet: nam et materia ſimplex eſt.
Quaerimus, quid ſit cauſa: Ratio faciens, id eſt,
Deus. Ita enim quae nunc retuli, non ſunt multae
et ſingulae cauſae, ſed ex una pendent, ex ea quae
facit. Formam dicis cauſam eſſe: hanc imponit ar- 13
tifex operi. pars eſt, non cauſa. Exemplar quoque
non eſt cauſa, ſed inſtrumentum cauſae neceſſarium.
Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcal-
prum, quomodo lima. ſine his procedere ars non

potest. non partes tamen haec artis, aut causae sunt.
Propositum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est. ut sit causa, non
14 est efficiens causa, sed superveniens. Hae autem innumerabiles sunt: nos de causa quaerimus generali.
Illud vero non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum et consummatum opus, causam esse.
multum enim interest inter opus et causam operis.
Aut fer sententiam: aut, quod facilius in eiusmodi rebus est, nega tibi liquere, et nos reverti iube.
15 Quid te, inquis, delectat tempus inter ista conterere, quae tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus paeatur animus, et me prius scrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut existimas, per-
16 do. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt et levant animum, qui gravi sarcina pressus, explicari cupit, et reverti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac poena est: premente illo urgetur, in vinculis est, nisi accessit philosophia, et illum respirare rerum naturae spectaculo iussit, et a terrenis dimisit ad
17 divina. Haec libertas eius est, haec evagatio: subducit interim se custodiae in qua tenetur, et coelo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quae oculos defatigat, si malignum et precarium lumen habent, in publicum prodeunt,

et

14. *nega tibi liquere* etc.] A romano ritu in re ambigua *Non liquet* pronuntiantium iudicum haec ducta esse satis constat.

15. *Quid te — abigunt?*] Cf. Ep. LVIII, 22. *Ego quidem — tracto*, illa esse potiora duco et tracto.

16. *concidantur*,] tanta argutia minutatim dividantur, ut conspectum rerum ex oculo et animo dimittas.

17. *reficitur*] i. restituitur. *Quemadmodum — requiescit.*

Magis

et in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos
libera luce delectant: sic animus in hoc tristi et ob-
scuro domicilio clusus, quoties potest, apertum pe-
tit, et in rerum naturae contemplatione requiescit.
Sapiens assectatorque sapientiae adhaeret quidem in 18
corpore suo, sed optima sui parte abest, et cogitatio-
nes suas ad sublimia intendit, et velut sacramento ro-
gatus, hoc quod vivit, stipendium putat: et ita for-
matus est, ut illi nec amor vitae, nec odium sit, pa-
titurque mortalia, quamvis sciat ampliora superesse.
Interdices mihi [b]inspectionem rerum naturae, ac toto 19
abductum rediges in partem? Ego non quaeram,
quae sint initia universorum, quis rerum formator,
quis omnia in una massa et materia inerti convoluta
discreverit? Non quaeram, quis sit artifex huius mun-
di? qua ratione tanta magnitudo in legem et ordi-
nem venerit? quis sparsa collegerit, confusa distinxe-
rit, in una deformitate latentibus faciem diviserit?
unde lux tanta fundatur? ignis sit, an aliquid igne
lucidius? Ego ista non quaeram? ego nesciam unde 20
descenderim? [c]semel haec mihi videnda sint, an saepe?

 Ne-

b. *inspectionem.* Sic Erasmi, Pinciani Gruterique codd. Firmat Gronovius ad Epistol. XVIII, 10. post Gruterum, qui sic certe, ait, loquimur latine. Seneca saltem hac constructione semper fere utitur. *Inspectione* est a Mureto.

c. *semel haec mihi videnda sint, an saepe?* Pincianus hanc veterem scripturam a ratione et omnibus ferme libris scriptis confirmatam, mutavit de sua coniectura: *semel haec mihi videnda sint, an saepe nascendum? quo hinc iturus sim?* Muretus exterminavit eam. Gronovius bene restituit.

Magis explicat et dilatat quae Ep. LVIII, 22. posuerat.

18. *sacramento rogatus,*] ita supra dictum, *vitam militiam esse.* L. Cf. Ep. LI, 5 not. *patiturque mortalia,* i. patitur ea, quae homini accidere solent, quamvis ampliora, quae imminent in alia vita, sciat. Nec tamen ideo vitam abrumpit.

19. 20. Vides hic omnes fere illas quaestiones, quibus investigandis homines a primis inde temporibus, quum philosopha-

Nesciam, quo hinc iturus sim? quae sedes exspectet
animam, solutam legibus servitutis humanae? Vetas
me coelo interesse, id est, iubes me vivere capite
21 demisso? Maior sum, et ad maiora genitus, quam ut
mancipium sim mei corporis: quod equidem non ali-
ter adspicio, quam vinculum aliquod libertati meae
circumdatum. Hoc itaque oppono fortunae, in quo
resistat; nec per illud ad me ullum transire vulnus si-
22 no. [d] Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est:
in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat. nun-
quam me caro ista compellat ad metum, nunquam ad
indignam bono simulationem, nunquam in honorem
23 huius corpusculi mentiar. Quum visum fuerit, dis-
traham cum illo societatem: et nunc tamen dum hae-
remus, non erimus aequis partibus socii: animus ad
se omne ius ducet. Contemtus corporis sui, certa
libertas est. Vt ad propositum revertar, huic liber-
tati multum conferet et illa, de qua modo loquebamur,
24 inspectio. Nempe universa ex materia et ex Deo con-
stant: Deus ista temperat, quae circumfusa rectorem
sequuntur, et ducem. Potentius autem est quod facit,
quod est Deus, quam materia patiens Dei. Quem in
hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine ani-
mus:

d. *Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est: in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat.* Sic optime Gronov. distinxit. Antea distinguebatur sic: *pati, hoc est in h. o. domicilio: a.* etc.

sophari inciperent, operam praematuram ideoque inutilem saepe navasse philosophiae historia docet. Nec prudentia Socratis, qui homines ab istis ineptiis absterrendo philosophia a coelo ad terram devocata, suos ab istis spinosis et periculosis disputationibus retinere atque impedire potuit, quo minus vel ipse Plato a Cratylo aliisque in errorem inductus similibus disquisitionibus se traderet. Ceterum de his quaestionibus adeundus est Lipsius in Physiologia e. c. de *vita futura* et παλιγγενεσίᾳ II, 21. III, 14. et Tiedemanni Geist der spek. Phil. pluribus locis, quae Index docebit.

mus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Serviant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus adverſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis aut transitus. nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non coepiſſe: nec transire; quia nusquam tam anguſte ero.

EPISTOLA LXVI.

Claranum amicum iuventutis, quem diu non viderat, nuper ſecum habuiſſe ſcribit, ſenem, ſed alacrem animo, deformem corpore, quo tantum abeſt ut depreſſus ſit, ut ad pulchritudinem et firmitatem evectus ſit animus. Colloquium, quod de paradoxo ſtoico, quomodo poſſint paria bona eſſe, habuerunt, exponit.

Bonum autem, ut eorum cauſa, qui non in his artibus habitant, quaedam praeſemur, e doctrina Stoae non eſt niſi quod ſemper vere proſit et prodeſſe poſſit iis qui ratione et ea perfecta praediti ſunt: itaque ſummum bonum eſt virtus, quae noſtri iuris eſt, et ex electione noſtra libera oritur. Vnde ſequitur, vere bona a nobis ipſis pendere, nec quidquam bonum eſſe ſine ratione. Quocirca Honeſtum ponunt ſolum bonum eſſe, quippe naturae ac dignitati hominis unice conveniens. Iam etſi bona, ſi ad fontem, unde manant, reſpexeris, diverſas in claſſes ſeiungi poſſint, ſive ea poſſideas, ſive ea ſecundum locum ordinemque quem obtinent, ſpectaveris, unde Stoici conditionem eorum triplicem poſuerunt, ut prima, ſecunda, tertia bona numerentur, de quibus noſter hac ipſa epiſtola ſatis ſubtiliter expoſuit, omnia ad rationem virtutemque referendo; tamen tam arcte inter ſe apta et nexa ſunt, ut quin paria ſint in dubitationem vocari nequeat. Omnia enim a ratione et virtute pendent: quae quidem perfectae quum ſemper ſibi conſtent, ſequitur idem bonis quoque convenire, quod de virtute praedicatur. Gaudium itaque et patientia ſunt bona paria, reſpectu ad virtutem, non ad materiam habita. Externa vero ſ. adiaphora, indifferentia, nec bona nec mala, illa olim tam celebrata προηγμένα i. res quae quum bona non ſint proxime tamen ab iis abſunt (producta, ſ. praepoſita, praecipua appellat Cicero parum commode) et ἀποπροηγμένα i. reiecta, Zenonis et Stoicorum, Boni augmentum dare non poſſunt.

Haec diffuſe, ait Lipſius, diſtincte, pulchre. O legamus et aptemus! Ceterum e recentioribus conferri merentur de hac re Lipſii

Manud.

Manud. in phil. Stoic. II, 20 sq. Tiedemanni System der stoischen Philosophie Vol. III init., denique egregii viri, dum in vivis erat, Garvii Uebersicht der vornehmsten Principien der Sittenlehre pag. 54 sqq.

Claranum condiscipulum meum vidi, post multos annos, non, puto, exspectas ut adiiciam, senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem, et cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, et talem animum male collocavit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: et ad cetera contem-
2 nenda a contemtu sui [a] corporis venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro veniens a corpore virtus.

nullo enim honestamento eget: ipsa et magnum sui decus est, et corpus suum consecrat. Certe Claranum nostrum coepi intueri: formosus mihi videtur, et tam rectus

a. *corporis.* Sic cod. Col., nec Palat. quat. multum abludunt. Editio vetus consentit. Alias deest haec vox, quae tamen necessaria esse videtur.

1. De hoc *Clarano* nihil nobis praeter haec, quae noster hic tradit, notum est. *et talem animum male collocavit.* Corpus enim ἀγγεῖον, vasculum animi aut aliquod receptaculum, quin custodiam antiquis dici notum est. Cf. Gatacker ad M. Antonin. III, 3. p. 91. Simile illud, addit Lipsius, *Ingenium Galbae male habitat.*

2. Versus Virgilii est Aen. V, 344. ubi tamen vocem *virtus* diverso ab eo quem noster ponit sensu accipi debere, facile patet. Stoici virtus non eget honestamento, sed illa, de qua Virgilius loquitur. *et corpus suum consecrat.* quod est velut parvi eius Dei templum. L. Sic noster Ep. LXV fin. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est. *consecrat,* decus et sanctitatem addit, sacrum facit. Sic Cicero Tusc. V, 4. Socratis ratio Platonis memoria consecrata.

rectus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest et ex deformi humilique corpusculo formosus animus ac magnus. Quosdam ita- 3
que videtur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset. nunc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus, ut scire possemus, non deformitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamvis autem paucissi- 4
mos una [b] fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram, et ad te permittam. Hoc primo die quaesitum est, quomodo possint paria bona esse, si triplex eorum conditio est. Quaedam, ut nostris videtur, prima bona sunt: tanquam gaudium, pax, salus patriae. Quaedam secunda, in materia infelici expressa: tanquam tormentorum patientia, et in morbo gravi temperantia. Illa 5
bona directo optamus nobis: haec, si necesse erit. Sunt adhuc tertia: tanquam modestus incessus, et compositus, ac probus vultus, et conveniens prudenti

 viro

b. *fecerimus.* Sic vett. edd. et scripti omnes. Muretus tamen temere correxit: *egerimus.* Facere annos, dies etc. idem valet quod graec. *ποιεῖν χρόνον τινα*, docente Gronovio ad h. l. ex inscriprionibus vett., laudanteque Casaubonum ad Matth. XX, 12. et Acta Apostol. XV, 33. Addas Analecta Brunkii II, p. 357. Mox *ad te permittam* Erasm. cum edit. vet. et Gruteri omnes mss. Muretus: *ad te mittam.* *paria*, quae sequuntur, bene se habent. *tria* est aberratio librariorum hoc loco et §. 5.

3. *omni loco*] ordine hominum. *nunc* i. sed enim. *perrumpentes obstantia* corpora, et sibi facientes servientia.

4. *subinde egeram,*] sensim egerere i. proferre, tecum communicare volo. Tales disputationes etiam in sequentibus epistolis occurrunt, occasionis tamen huius nulla mentione iniecta. *triplex eorum conditio.* Vide si lubet Lipsii Manuduct. III Diss. 6. *nostris*, Stoicis. *in materia infelici expressa:* quae re mala perpetienda ostenduntur.

viro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, quum alia optanda sint, alia aversanda? Si volumus ista distinguere, ad primum revertamur, et
6 consideremus id quale sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, sed ex natura pretia rebus imponens, toti se inferens mundo, et in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter invictus, neutri se fortunae submittens, supra omnia quae contingunt acciduntque eminens, [c]pulcherrimus, ordinatissimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant.
7 [d]Talis animus virtus est; haec eius facies, si sub unum veniat adspectum, et semel tota se ostendat. Ceterum multae eius species sunt, quae pro vitae varietate et pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summum bonum non potest,

c. *pulcerrimus, ordinatissimus cum decore.* Sic tres Grut. et Rubeniani. Pro eo dixerat *dispositum* III de Ira cap. 6. *a.* Alias deest: *ordinatissimus.*

d. *Talis animus virtus est, haec eius facies.* Omnes mss. Modii, Palat. Gallici, et vett. edd. ante Frobenium sic habent. Quod verum esse vidit et Opsopoeus. Vbi illa stoicae linguae peritia? Nam Gruterum ferre potuisse hominem, qui coniiciebat, *talis avis*, nimiae est patientiae. Qualis, quaeso, avis est virtus? bubo, credo, aut vespertilio. Liceat vero Senecae Stoicorum more loqui. Cf. Ep. IX, 2. CXIII, 2 etc. Ab his sumserunt iuris auctores, quum iustitiam definierunt: constantem et perpetuam voluntatem, ius suum cuique tribuendi. Adde lib. IV de Benef. c. 8. Gronov.

6. ***non ex opinione — imponens,***] dignitatem s. aestimationem rerum non ex opinione hominum sed ex veritate, quam ratione sua perfecta accepit, metiens. ***toti se inferens mundo,*** se immiscens tamquam spectator operum Dei. ***fortuita,*** i. externa, bonis opposita.

7. ***Talis animus virtus est:***] De perfecta virtute hic sermonem esse vix est ut moneamus. Ex ea nascitur summum bonum.

potest, nec virtuti ire retro licet: sed in alias atque alias qualitates convertitur, ad rerum, quas actura est, habitum figurata. Quidquid attigit, in similitudinem 8
sui adducit et tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intravit disposuitque, condecorat: quidquid tractavit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius et magnitudo ultra non potest surgere, quando incrementum maximo non est. Nihil invenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo est virtus: modus certa mensura est. Constantia non ha- 9
bet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil. aut perfectum non erat, cui accessit: ergo ne virtuti quidem, cui si quid adiici potest, defuit. Honestum quoque nullam accessionem recipit: honestum est enim propter illa quae retuli. Quid porro decorum, et iustum, et legitimum? non eiusdem esse formae putas, certis terminis comprehensum? Crescere 10
posse, imperfectae rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: iuncta est privata et publica utilitas, tam mehercules, quam inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter se pares sunt, et opera virtutum, et omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, quum mortales sint, fragiles, caducaeque, et incertae, exsiliunt residuntque: et ideo non eodem pretio aestimantur. Vna inducitur humanis virtutibus 11
regula: una enim est ratio recta, simplexque. Nihil est divino divinius, coelesti coelestius. Mortalia

 eminu-

8. *omnis in modo est virtus:*] Vides hic aristotelicum illud, virtutem ab utraque extremitate sepositam ideoque in medio sitam conspici: quamquam multis aliis partibus in hoc ipso de virtute loco Stoa et Lyceum inter se dissederunt. Cf. Buhlii Lehrbuch der Gesch. der Philos. III, p. 28 sqq.

[e] minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta sorte inaequalitas est: divinorum una natura est. Ratio autem nihil aliud est, quam in corpus humanum pars
12 divini spiritus mersa. Si ratio divina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne divinum est: nullum porro inter divina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium, et fortis atque obstinata tormentorum perpessio. in utroque enim eadem est animi magnitudo: [f] in altero remissa, et laxa; in altero pugnax, et intenta. Quid? tu non putas, parem esse virtutem eius qui fortiter hostium moenia expugnat, et eius qui obsidionem patientissime
13 sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit et comprimit, cogitque invictas manus in exitium ipsas sui verti: et magnus ille obsessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cui mors aperta est, et in complexu libertatis exspirat. Aeque reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, aequanimitas, tolerantia: omnibus enim istis una virtus subest, quae animum rectum et indecli-
14 nabilem praestat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium,

e. *minuuntur* omnium mss. et edd. lectio est, et ea sana. Mallem, inquit Pincianus, legeres, *eminent;* nam et quae sequuntur continuo per oppositum dicta sunt, *deteruntur crescunt, exhauriuntur implentur.* Recepit Romana editio. Gronov. emendat: *muniuntur*, i. struuntur, translate a structura aedificiorum in utroque verbo. Sed vulgata bene habet: oppositio, si qua est, referri debet ad priora: *fragiles*, *caducae* etc. Nec vitium inest, quum vicissitudo, quae in rebus mortalibus regnat, illud *exsilire et residere*; describatur.

f. *in altero.* Sic quatuor Pal. et editio vetus. alias vulgatur *sed in alt. r.* Gronovius probaverat ad Ep. XXIV, 10. huius voculae omissionem.

13. Vtrique magni fuere et P. *Scipio* Africanus minor, et *Numantini* Celtiberi Hispani. Cf. Flor. II, 17 et 18. Livius de ea atrocissima re exposuerat librr. 57 et 59 nunc deperditis.

dium, et dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipsas virtutes: plurimum, quantum ad illa,
in quibus virtus utraque ostenditur. In altero namque naturalis animi remissio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media sint haec, quae
plurimum intervalli recipiunt. Virtus in utraque par
est: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit
dura et difficilis, nec meliorem hilaris et laeta. Ne- 15
cesse est ergo aequalia sint bona utraque: quia nec hic
potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri
melius potest, paria sunt. Nam si quae extra virtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt; desinit unum bonum esse, quod honestum est.
Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare?
dicam: quia nihil honestum est, quod ab invito, quod
a coacto fit. omne honestum voluntarium est. Ad- 16
misce illi pigritiam, querelam, tergiversationem, metum: quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum: nam quod timet, servit. Honestum omne securum est, tranquillum est: si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, et
in

14. *In altero* gaudio — *animi remissio ac laxitas:*] quies et libertas, διάχυσις. Laxatur animus, quatenus liber a molestiis curisque terrenis in altiora intentus est, iisque recreatur. *Itaque media — haec,* ἀδιάφορα (cf. §. 34.) quae neque in bonis neque in malis posuerunt Stoici, nec tamen tollenda, alia enim usui esse posse ideoque sumenda, alia tamen reiicienda. Sic explicat Cic. de Off. I, 3, 4. III, 3. de Finib. III, 15 sqq. Sunt autem triplicia. Cf. Argum. et vide Diog. Laert. VII, 101 sq. ibique Menag.

15. *Nam si — honestum est.*] Nam si materia, in qua virtus exercetur, eam mutare potest, ad honestum quoque, quod a virtute pendet et solum bonum est, vel minuendum vel augendum vim habebit.

in magna discordia volutatur. Hinc enim ſpecies re-
cti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui
honeſte aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id
etiamſi incommodum putat, malum non putat: velut
17 libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactum-
que eſt, ſincerum, et nullo malo mixtum. Scio quid
mihi hoc loco reſponderi poſſit: „Hoc nobis perſua-
dere conaris, nihil intereſſe, utrum aliquis in gaudio
ſit, an in equuleo iaceat, et tortorem ſuum laſſet.“
Poteram reſpondere quod Epicurus ait, „Sapientem,
ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dul-
18 ce eſt, et ad me nil pertinet!“ Quid miraris, ſi ego
paria bona dico, g unius in convivio iacentis, alterius
inter tormenta fortiſſime ſtantis; quum, quod incre-
dibi-

g. *unius in convivio iacentis.* Sic quidem dixit exſtare in exemplari uno perveteri Pincianus, nec improbo. at Eraſmus *alterius in gaudio poſiti*, *alterius* etc. quod in tribus Palat. et Col. Solum ſec. Pal. exhibuit lectionem illam *unius in conv. iac.* Gruterus. In editione veteri habetur: *alterius in gaudio poſiti in convivio iacentis:* ſed priora *in gaudio p.* pro interpretamento habeo.

16. *Species recti*] i. pulchritudo boni ſ. virtutis. *incommodum*, *δυσχρήστημα*, ſenſu ſtoico, quem explicat Cato Ciceronis de Finib. III, 21. commoda autem aut incommoda in eo genere ſunt, quae praepoſita et reiecta dicimus.

17. *Hoc nobis — laſſet*]Haec illuſtret Cato Ciceronis de Finib. III, 13. An vero certius quidquam poteſt eſſe, quam illorum ratione, qui dolorem in malis ponunt, non poſſe ſapientem beatum eſſe, quum equuleo torqueatur? eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit, uti in omnibus tormentis conſervetur beata vita ſapienti etc. *Epicurus.* Spectant huc illa Ciceronis Tuſc. II, 7. Epicuro homini aſpero et duro non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, *Quam ſuave eſt hoc! quam hoc non curo!* Cf. Diog. Laert. X, 118. ubi Menag. *κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ Σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα.* Laudat Lipſius Cic. Fin. V, 28. De *Phalaride* tyranno Agrigentino crudeliſſimo, eiusque tauro aeneo, Perilli arte fabricato, omnia nota ſunt. Loca claſſica deſignavimus ad Senec. II. de Ira 5, 1.

dibilius est, dicat Epicurus; dulce esse torqueri? Et hic respondeo, plurimum interesse inter gaudium et dolorem. Si quaeratur electio, alterum petam, alterum vitabo. illud secundum naturam est, hoc contra.
Quamdiu sic aestimantur, magno inter se dissident 19
spatio: quum vero ad virtutem ventum est, utraque par est, et quae per laeta procedit, et quae per tristia. Nullum habent momentum vexatio et dolor, et quidquid aliud incommodi est: virtute enim obruitur. Quemadmodum [h] minuta lumina claritas solis obscurat: sic dolores, molestias, iniurias, virtus magnitudine sua elidit, atque opprimit; et quocunque affulsit, ibi
quidquid sine illa apparet, exstinguitur: nec magis ul- 20
lam portionem habent incommoda, quum in virtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc ut scias ita esse, ad omne pulchrum vir bonus sine ulla cunctatione procurret. stet illic licet carnifex, stet tortor atque ignis, perseverabit: nec quid passurus, sed quid factu-

h. *minuta lumina.* Ex ora Erasmicae recepit Muretus *minora l.*, quum editum esset habeantque mss. *minuta lumina.* Neque repudiari decuit: nam solem si contra compares, omnia lumina sunt minuta. Per se magna comparatio reddit exigua. Praefat. Nat. Quaest. totum mundum considerans de terrarum orbe ait: *Hoc est illud punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur?* Sic quae sequuntur elegantia de formicis. Gronov. Si vir egregius meminisset loci Ciceron. de Finib. III, 14 init. eandem quidem sententiam sed alio modo tulisset. Ex graeco fonte utrumque hausisse mihi persuadeo, quem noster suo more usurpavit. Cicero habet: *Vt enim obscuratur et offunditur luce solis lumen lucernae.*

19. *Quamdiu sic aestimantur,*] i. quamdiu sic eorum *ἀξία* aestimatio, pretium declaratur, utrum ad praeposita an ad reiecta pertineant. Cf. Cic. Fin. III, 13 sqq. *Nullum — nimbus.* Eadem fere Cic. de Fin. III, 14. Vt enim obscuratur et offenditur luce solis lumen lucernae, et ut interit magnitudine maris Aegaei stilla muriae. Senecae et Ciceronis loca perquam similia esse quivis videt. Iam quum apud nostrum *nimbus* i. pluvia habetur, *τὸ stilla muriae* corruptum esse puto et emendandum: *stilla pluviae.* Sed haec obiter.

faсturus ſit, adſpiciet: et ſe honeſtae rei tanquam bo-
no viro credet. utilem illam ſibi iudicabit, tutam, pro-
21 ſperam. Eundem ergo locum habebit apud illum ho-
neſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus,
pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex
alia parte virum bonum, divitiis abundantem, ex al-
tera nihil habentem, ſed in ſe omnia: uterque aeque
bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari utetur. Idem,
ut dixi, in rebus iudicium eſt, quod in hominibus.
22 aeque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero
poſita, quam in morbido ac vincto. Ergo [i] tuam quo-
que virtutem non magis laudabis, ſi corpus illibatum,
integrum, fortuna praeſtiterit, quam ſi ex aliqua par-
te mutilatum, multatum. alioqui hoc erit, ex ſervo-
23 rum habitu dominum aeſtimare. Omnia enim iſta,
in quae dominium caſus exercet, ſerva ſunt, pecunia,
et corpus, et honores: imbecilla, fluida, mortalia,
poſſeſſionis incertae. Illa rurſus libera et invicta ope-
ra virtutis: quae non ideo magis appetenda ſunt, ſi
benignius a fortuna tractantur; nec minus, ſi aliqua
rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in homi-
24 nibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto,
magis amares virum bonum locupletem, quam pau-
perem: nec robuſtum et lacertoſum, quam gracilem,
et languidi corporis: ergo ne rem quidem magis ap-
petes

i. *Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, ſi corpus illibatum, integrum, fortuna praeſtiterit, quam ſi ex aliqua parte mutilatum, multatum.* Vide Gruteri notas er ſimul appendicem, apparebitque, veriorem ſcripturam eſſe, quam edidimus. Eandem praecipiunt Erf. et Heinſ. Gronovius. Vulgatum erat: *Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illaeſum tibi et integrum fortuna praeſtiterit, quam ſi ex aliqua parte mutilatum.* Mox *ſerva* reſtituit recte ex tribus Gall. Erf. Heinſ. et uno Pal. Gronovius.

22. *ex ſervorum habitu — aeſtimare.*] Si ſervi bene culti, formoſique, aut deformes ſint, inde iudicare, dominum quoque eadem cum ſervis conditione uti. Virtus autem non eſt ſerva fortunae.

petes hilarem ac pacatam, quam distractam et opero-
sam. Et si hoc est, magis diliges ex duobus aeque
bonis viris, nitidum et unctum, quam pulverulentum
et horrentem. deinde hucusque pervenies, ut magis
diligas integrum omnibus membris et illaesum quam
debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo us- 25
que procedet, ut ex duobus aeque iustis ac prudenti-
bus, comatum et crispulum malis, quam recalvastrum.
Vbi par est in utroque virtus, non comparet aliarum
rerum inaequalitas: omnia enim alia non partes, sed
accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram in-
ter suos agit, ut filium sanum quam aegrum magis
diligat? procerumve et excelsum, quam brevem et
modicum? Fetus suos non distinguunt ferae, et se in 26
alimentum pariter omnium sternunt. aves ex aequo
partiuntur cibos. Vlysses ad Ithacae suae saxa sic pro-
perat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum no-
biles muros. Nemo enim patriam, quia magna est,
amat, sed quia sua. Quorsum haec pertinent? ut
scias, virtutem omnia opera sua, velut fetus suos,
iisdem oculis intueri, aeque indulgere omnibus: et
quidem impensius, laborantibus. Quoniam quidem et- 27
iam parentum amor, magis in ea quorum miseretur,
[k] inclinatur. Virtus quoque opera sua quae videt affi-
ci et premi, non magis amat, sed parentum bonorum
more,

k. *inclinatur.* Sic editio vetus et quinque Palatini. Recte resti-tuit Gronov., qui addit: male mutarunt in: *inclinat.* Epist. sequenti: *ver aperire se coepit, sed iam inclinatum in aestatem.* Lib. II de Ira 19, 4, *inclinatum calorem frigus insequitur.*

26. De *Vlysse* et *Agamemnone* omnia vel ex Virgilio Ovidioque nota sunt. *Ithaca* fuit insula saxosa, et *Mycenarum muri nobiles* (Ἐϋκτίμενον πτολίεθρον vocat Homerus Il. β, 569.) vel propter claritatem regum, vel quod a Cyclopibus exstructi ferebantur. Pausan. VII, 25. p. 331 ed. Facii.

27. *magis in ea, quorum miseretur, inclinatur.*] Laudat Lipsius Senecae Consol. ad Helv. cap. ult. §. 7.

more, magis complectitur ac fovet. Quare non est ullum bonum altero maius? quia non est quidquam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, „Hoc magis par est alicui, quam illud: ergo
28 nec honesto honestius quidquam est." Quod si par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in aequo sunt. Ita dico, in aequo est moderate gaudere, et moderate dolere: Laetitia illa non vincit hanc animi firmitatem, sub tortore gemitus devorantem. Illa bona optabilia sunt, haec mirabilia. utraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. Quisquis haec imparia iudicat, ac ipsis virtutibus avertit oculos, et exteriora
29 circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa et magna contra visentibus, quum ad pondus revocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, solidum et aeternum est, firmat animum, attollitque, semper futurum in excelso: illa quae temere laudantur, et vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus laetos. Rursus ea quae timentur tanquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, et illas non
30 aliter, quam animalia species periculi, agitant. Vtraque res ergo sine causa animum et diffundit, et mordet: nec illa gaudio, nec haec metu digna est. sola ratio

28. *tria genera bonorum*] cf. §. 4 et 34. Sunt tamen Stoicis aliae bonorum divisiones, quas expositas videbis a Lipsio Manud. II, 22. Tiedemann. System der stoisch. Phil. III, p. 72 sqq.

30. *Vtraque — diffundit,*] laetum facit, *διαχέει*. Haec est stoica voluptatis definitio: Sublatio animi sine ratione, opinantis se magno bono frui, ap. Cic. de Fin. II, 4. et Tusc. III, 11. ubi expressa sunt graeca, qualia leguntur ap. Diog. Laert. VII, 114. ubi vid. Menag. *ἡδονὴ δέ ἐστιν ἄλογος ἔπαρσις, ἐφ' αἱρετῷ δοκοῦντι ὑπάρχειν*, ubi et metus *ἄλογος ἔκκλισις*, opinio impendentis mali quod intolerabile esse videatur. Cic. Tusc. IV, 7.

ratio immutabilis et iudicii tenax eſt. non enim ſervit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto: ergo et virtus, quae non aliud eſt quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectae ſunt: ſi rectae ſunt, et pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales
et actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam quum 31
ſimiles rationi ſint, ſimiles et inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, quâ rectae ſunt, et honeſtae. Ceterum magna habebunt discrimina, variante materia, quae modo latior eſt, modo anguſtior, modo illuſtris, modo ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id 32
quod optimum eſt, par eſt: tanquam viri boni, omnes pares ſunt, qua boni ſunt. ſed habent differentias aetatis: alius ſenior, alius iunior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunae: ille dives, hic pauper eſt: ille gratioſus, potens, urbibus notus et populis; ignotus hic pleriſque, et obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt.
De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid utile, ſcit; 33
quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem praeſentem perductus eſt: nec futuri pro-

vidus

31. *Nam quum — honeſtae.*] Male Stoicos interpretareris, niſi putares, omnes perfectas virtutes eos dicere eſſe ſimiles inter ſe, ita ut temperantia non potior ſit alia temperantia, et omne discrimen inter prudentiam et temperantiam tolli, quum materia variet. Nihil noſter ait ſupra §. 8. invenies rectius recto etc. In abstracto, quod dicimus, haec ſimilitudo a noſtro non reiecta eſt, quippe quae virtute continetur, ſ. eo, quod optimum eſt. Idem iudicare video egregium Tiedemann. III. p. 152.

33. Spectant haec ad doctrinam ſtoicam et a Garvio nuper bene expoſitam l. l. p. 67 ſqq. *ſenſus* ſ. illae appetitiones animi, ὁρμαὶ, prima ſ. principia naturae tractant, unde officia τὰ καϑήκοντα, actiones quae decent, ideoque adiaphora ſunt Stoicis, neque ad beatitudinem quidquam conferunt, originem habent. Sed

non-

vidus est, nec praeteriti memor: quid sit consequens
nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesque contexi-
tur, ut unitas vitae in perfectum itura. Ratio ergo
arbitra est bonorum ac malorum: aliena et externa
pro vilibus habet: et ea quae neque bona sunt, ne-
que mala, accessiones minimas ac levissimas iudicat.
34 omne illi bonum in animo est. Ceterum quaedam
prima existimat, ad quae ex proposito venit, tanquam
victoriam, bonos liberos, patriae salutem: quaedam
secunda, quae non apparent nisi in rebus adversis:
tanquam aequo animo pati morbum magnum, exsilium:
quaedam media, quae nihilo magis secundum naturam
sunt, quam contra naturam: tanquam [1]prudenter am-
bulare, composite sedere. Non enim minus secundum
naturam est, sedere, quam aut stare, aut ambulare.
35 Duo illa superiora diversa sunt. prima enim secundum
naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriae inco-
lumitate: secunda contra naturam sunt, fortiter obsta-
re tormentis, et sitim perpeti, morbo urente prae-
cordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum
est? minime. sed illud aliquando contra naturam est,
36 in quo bonum illud exsistit. vulnerari enim, et sub-
iecto igne tabescere, et adversa valetudine affligi, con-

tra

1. *prudenter ambulare.* Forte *pudenter.* Vt Ciceroni *pudenter vivere.* Epistol. LXVI, 5. *modestus incessus et compositus ac probus vultus.* Gron. Enimvero et *prudenter* defendi potest propterea, quod prudentia ad officia, τὰ καθήκοντα pertinet, i. ad decoras actiones, ideoque synonymum est τοῦ *decore* et *decenter.*

nondum his reperta est regula certa, ad quam actiones semper dirigantur: adhuc animus continuo mutatur et incerto vitae tramite pergit, dum accesserit ratio atque sapientia cum virtute, unde tandem certa totius vitae norma exoritur, ideoque summum bonum, ut congruenter naturae convenienterque vivamus. Cf. Cic. de Fin. III, 6 sqq. *accessiones*, ἐπιγεννήματα (Diog. Laert. VII, 86. ibi Menag.) quae Cicero de Fin. III, 9. postera et consequentia, ἐπιγεννηματικὰ appellat, ideoque adiaphora sunt.

tra naturam eſt: ſed inter iſta ſervare animum infati-
gabilem, ſecundum naturam eſt. Et ut, quod volo,
exprimam breviter, materia boni aliquando contra na-
turam: at bonum, nunquam: quoniam bonum ſine
ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam.
Quid eſt ergo ratio? naturae imitatio. Quid eſt ſum-
mum hominis bonum? ex naturae voluntate ſe gerere.
Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit nun- 37
quam laceſſita, quam multo reparata ſanguine. Non
eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa vale-
tudo, quam ex gravibus morbis et extrema minitanti-
bus in tutum vi quadam et patientia educta. Eodem
modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gau-
dium, quam obnoxius animus ad perpetiendos crucia-
tus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quae 38
fortuita ſunt, plurimum discriminis recipiunt: aeſti-
mantur enim utilitate ſumentium. Bonorum unum
propoſitum eſt, conſentire naturae. hoc in omnibus
par eſt. Quum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur,
non poteſt dici: Ille magis asſentitur, quam ille: ab
omnibus in eandem ſententiam itur. idem de virtuti-
bus dico: omnes naturae asſentiuntur. idem de bo-
nis dico: omnia naturae asſentiuntur. Alter adole- 39
ſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis praeter hos infans,
cui nihil amplius contingit, quam proſpicere vitam:
omnes hi aeque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum
longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio
flore praecîdit, aliorum interrupit principia. Alius

V 2 inter

36. *Quid eſt ratio — gerere.*] Quum primum ratio ad liquidum exploraverit, illa prima ſ. principia naturae, τὰ πρῶτα, cupidinem ſciendi, habendi, gloriae rel., quibus homines moveri ſolent, nihil niſi vias eſſe ad ſummum bonum perveniendi, illud ipſum eo contineri videt, ut illae appetitiones animi atque actiones bene diſtinctae ordinataeque ad convenientiam, ὁμολογίαν, cum natura dirigantur. Cic. de Fin. III, 6. Cf. Lipſii Manud. II, 13 ſqq.

inter coenandum ſolutus eſt, alterius continuata mors
40 ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam nervorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quae venit, diverſa ſunt; id in quod deſinunt, unum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eundem in omnibus modum, finiſſe vitam.
41 Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia et acerba; illud fortunae indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; utrumque aeque bonum eſt, quamvis illud plana emolliverit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus aequat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec
42 eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Haec bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, et placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas coeli non recipit maiorem adhuc clari-
43 tatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis, corpus animumque curantis, et bonum ſuum ex utroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, et ſummam voti ſui invenit, ſi nec aeſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, ut ita dicam, condiunt et oblectant: abſolutum enim illud humanae naturae bonum, corporis et animi pace contentum eſt.
Dabo

42. *Epicurum.*] Vide Cic. de Fin. I, 9 ſq. Diog. Laert. X, 128. et Garvium l. l. pag. 90 ſqq.

Dabo apud Epicurum tibi etiamnunc fimillimam huic 44
noftrae divifionem bonorum. Alia enim funt apud illum, quae malit contingere fibi: ut corporis quietem, ab omni incommodo liberam, et animi remiffionem, bonorum fuorum contemplatione gaudentis. Alia funt, quae quamvis nolit accidere, nihilominus et laudat et comprobat: tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malae valetudinis, et dolorum graviffimorum perpeffionem. in qua Epicurus fuit illo fum- 45
mo ac fortunatiffimo die fuo: ait enim, „fe veficae et exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceffionem non recipientia: effe nihilominus fibi illum beatum diem.“ Beatum autem agere, nifi qui eft in fummo bono, non poteft. Ergo et apud Epicurum funt haec bona, quae malles non experiri: fed quia ita res tulit, et amplexanda et laudanda et exaequanda fummis funt. Non poteft dici, hoc non ef- 46
fe par maximis bonum, quod beatae vitae claufulam impofuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorum optime, aliquid audacius dicere. fi ulla bona maiora effe aliis poffent: haec ego quae triftia videntur, mollibus illis et delicatis praetuliffem. Maius eft enim perfringere difficilia, quam laeta moderari. Eadem ratione fit, fcio, ut aliquis felicitatem bene, et calamitatem fortiter ferat.

 Aeque

44. Cf. Diog. Laert. X, 129. 130.

45. *Epicurus;*] Epiftolam hanc confervavit Diog. Laert. X, 22. ubi vid. Menagius. Eft haecce: ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. Τὴν μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί· στραγγουρία τε παρηκολουθήκει καὶ δυσεντερικὰ πάθη ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους· ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμη. Cic. de Fin. II, 30. convertit hanc epiftolam. Cf. Sen. Ep. XCII, 24,

47 Aeque fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: et qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte virtute esto, sanguinolentis et ex acie redeuntibus dicitur. Itaque haec magis laudaverim bona exercitata et fortia, et cum fortuna rixata. Ego dubi-
48 tem, quin magis laudem truncam illam et retorridam manum Mucii, quam cuiuslibet fortissimi salvam? Stetit hostium flammarumque contemtor, et manum suam in hostili foculo distillantem perspectavit, donec Porsenna, cuius poenae favebat, gloriae invidit, et ignem invito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter prima numerem, tantoque maius putem, quam illa secura et intentata fortunae, quanto rarius est hostem amissa manu vicisse, quam armatâ? Quid ergo, in-
49 quis, hoc bonum tibi optabis? Quidni? hoc enim, nisi qui potest et optare, non potest facere. An potius optem, ut [m] malacissandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? Quidni ego feliciorem putem Mucium, qui sic tractavit ignem, quasi illam manum tractatori praestitisset? In integrum restituit, quidquid erraverat. confecit bellum inermis ac mancus, et illa manu trunca reges duos vicit.

EPISTOLA LXVII.

Paucis quibusdam de senectutis suae imbecillitate praemissis, eius oblectationem, libellos laudat, et epistolas a Lucilio sibi missas. Qui

quum

m: *malacissandos.* Sic annotaverat Rud. Agricola et vehementer placuit Erasmo, cuius editio habet *male laxandos:* alii codd. omittunt τὸ *male.* Pinciano melius videbatur *malaxandos*, quod Lipsius in codd. inveniebat.

49. *tractatori.*] Ita dicti, quos in prioribus lineis descripsit, qui manu artifice membra et plurimum manus digitosque ducebant et leniter trahebant. Martialis III, 82, 13. Percurrit agili corpus arte tractatrix.

quum nuper e nostro quaesivisset, an omne bonum optabile sit, huius epistolae occasionem praebet, in qua hanc quaestionem explicat et affirmat. Etiamsi materia, ait, in malis numeranda sit, tamen in ea virtutem ostendi, ut in morbo, tormentisve. Fortitudinem et patientiam, addit, esse optabile bonum, non mortem, tormentum etc. si per se considerantur. Accedit, quod virtutes inter se aptae nexaeque sint. — Sunt et haec pulchra, fortis, germani Stoici, recte ait Lipsius.

Ceterum hanc epistolam cum superiore arcte cohaerere, et in ea semina eorum quae hic dilatantur iacta esse, quivis intelliget. Conf. Argument.

Vt a communibus initium faciam, ver aperire se coepit: sed iam inclinatum in aestatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est, saepe enim in hiemem resolvitur. Vis scire, quam dubium adhuc sit? nondum me committo [a] frigidae: adhuc rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili. iam aetas mea contenta est suo frigore: vix media regelatur aestate. Itaque maior pars in vestimentis degitur. Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit. 2

 Quid-

a. *frigidae.* Sic Erasmus et optimi codd. et edd. Alii: *frigido aëri.*

1. *Vis — infringo.*] Significat, se *frigida* aqua plane nondum uti ad lavandum, ut alioquin solitus sit, idque ob aëris adhuc intemperiem. Sed, inquit, *rigorem eius infringo,* mitigo tepida aqua infusa. Hinc *nec calidum — pati* explices. Nostrum autem fuisse alias psychroluten, numquam balneis et lotione calida usum, patet ex Epist. LIII init. et LXXXIII, 5. ubi ipsa haec interpretatur. *iam aetas mea contenta est suo frigore:* h. frigus quod aetati meae proprium est, cogit eam, hos sibi fines constituere, extra quos egredi non debet. Sic continentur i. temperantur, reguntur cupiditates etc. Alii interpretantur: aetas mea acquiescit in frigore suo.

3. *Quod me lectulo affixit*] studendi caussa. Egregie usus est post Muretum hoc loco Bentleius ad Horat. I Serm. I, 80. 81. At si condoluit tentatum frigore corpus, Aut alius casus lecto te adfixit, ad lectionem ap. Horat. vulgatam defendendam.

Quidni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debebam nolle, non possum. Cum libellis mihi plurimus sermo est. si quando interveniunt epistolae tuae, tecum esse mihi videor: et sic afficior animo, tanquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque et de hoc quod quaeris, quasi colloquar tecum: quale sit, unâ
3 scrutabimur. Quaeris, „an omne bonum optabile sit. Si bonum est," inquis, „fortiter torqueri, et magno animo uri, et patienter aegrotare, sequitur ut ista optabilia sint. nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine votum solvisse, quod flagellis caesus esset, aut podagrâ distortus, aut
4 equuleo longior factus." Distingue, mi Lucili, ista; et intelliges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse a me velim: sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? sed si inciderit, ut vulnera, ut famem, et omnia quae bello-
5 rum necessitas fert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut aegrotare cupiam: sed si aegrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia sunt,

3. *Quaeris — longior factus.*] Hanc propositionem, s. soriten: Bonum omne esse optabile, ideoque expetendum, et laudabile: laudabile autem omne honestum, igitur omne bonum honestum, a Platonicis et Peripateticis acerrime esse impugnatam, constat. Vide modo Cic. de Fin. IV, 18. Recte respondit noster: bonum non contra naturam esse potest: sed hoc cadit interdum in materiam, in qua bene tractanda bonum cernitur. Nullum enim bonum sine ratione est, quae ad naturam se attemperat. Quae hactenus optime cohaerent cum scito Stoicorum, quo nulla bona praeter animi agnoscunt, atque ideo iubent, ut omnibus, quae ad corpus spectent, proinde omnibus externis despectis et calcatis, una ratio et virtus imperium habeant.

5. *incommoda.*] *ἀποπροηγμένα*, reiecta, omni aestimatione carentia. Opponuntur commo-

sunt, sed virtus quâ perferuntur incommoda. Qui- 6
dam ex nostris existimant, [b] omnium tormentorum for-
tem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abomi-
nandam quidem: quia voto purum bonum peti debet,
et tranquillum, et extra molestiam positum. Ego dis-
sentio. Quare? primum quia fieri non potest, ut
aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: de-
inde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute
bonum, et omne bonum optabile. Deinde etiam, si 7
tormentorum fortis patientia optabilis non est, etiam-
nunc interrogo: Nonne fortitudo optabilis est? atqui
pericula contemnit et provocat. Pulcherrima pars eius,
maximeque mirabilis illa est, non cedere ignibus, ob-
viam ire vulneribus, interdum tela ne vitare quidem,
sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est; et 8
tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim forti-
tudinis pars est: sed separa ista, ut dixi, nihil erit
quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta
optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter,

 quod

b. *omnium tormentorum.* Sic Pincianus scribendum prodit, tum ex veteri lectione, tum quod subiiciat auctor: *tormentorum fortis patientia.* Assentitur Gruterus, quamquam eius membranae praestant: *omnium nostrorum fortem*: ita et Erasmus et editio vetus. Muretus: *omnino asperorum f.*, quam lectionem ex ora edit. Erasmicae desumsisse videtur. Gronovius tamen putat antiquam lectionem fuisse *durorum*, aut *noxiorum*, suspicans in libro, unde haec lectio manavit, fuisse, *urorum* ambigua nota τοῦ *n* sicut *n* credi posset.

commodis, quae usum, χρείαν, sed nullam utilitatem, ὠφέλειαν, habent: hinc εὐχρηστήματα et δυσχρηστήματα vocata. Cf. ad Ep. LVI, 16.

6. *Quidam ex nostris,*] quinam hi Stoici fuerint, ignoramus. Posuisse autem fortem hanc tolerantiam in iis, quae neque bona, neque mala sunt, ἐν τοῖς ἀδιαφόροις, facile patet.

7. *Nonne — pectore excipere.*] Bene cum his conveniunt, quae Cicero de Off. I, 19, 2. habet. Itaque probe definitur a Stoicis fortitudo, quam eam virtutem esse dicunt propugnantem pro aequitate.

loco mihi Demetrius noster occurrit, qui vitam fecuram et fine ullis fortunae incurfionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incurfu firmitatem animi tui tentes: fed in otio inconcuffo iacere: non eft tranquillitas; malacia eft. Attalus Stoicus dicere folebat: „Malo me fortuna in caftris fuis, quam in deliciis habeat. torqueor, fed fortiter: bene eft. occidor, fed fortiter: bene eft.“ Audi Epicurum. dicet: „Et dulce eft.“ Ego tam honeftae rei ac feverae nunquam molle nomen imponam. Vror, fed invictus. Quidni optabile fit, non quod urit me ignis, fed quod non vincit? Nihil eft virtute praeftantius, nihil pulchrius: et bonum eft, et optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPISTOLA LXVIII.

Affentitur amico, qui fefe otium electurum fcripferat: effe enim ftoicum, modo fit cum Philofophia iunctum, et ab omni iactatione et oftentatione remotum. Itaque hortatur, ne nimis fed bene lateat, atque de ufu otii egregia quaedam adiungit: tecum loquaris et de te apud te male exiftimes. Denique hoc otium, concludit, fuper aliorum negotia effe, quoniam magnae reipublicae, mundo, fervit.

Confilio tuo accedo: abfconde te in otio, fed et otium tuum abfconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiamfi non praecepto, at exemplo licet fcias: fed ex praecepto quoque facies: id tibi, quum voles, appro-

log. 39. Haec fere Muretus in Var. Lectt. IX, 8. p. 258. ed. Wolf. *Demetrius* cf. ad Ep. LXII. *Malacia*, μαλακία, quae in mari dicitur, quum ftat fine ventis et fere motu. Laudat Gruter. Schottum ad Aurel. Vict. de vir. ill. (c. 22. p. 126 fqq. ed. Arnzen.) ubi mollities maris vocatur.

15. *Attalus*] cf. Ep. IX, 5 not. *Epicurum*. cf. Ep. LXVI, 17 not.

1. *Stoicorum.*] Totum hoc argumentum ex profeffo tractavit nofter in libello de Brev. vit.

probabo. Nec ad omnem Rempublicam mittimus,
nec ſemper, nec ſine ullo ſine. Praeterea, quum
ſapienti Rempublicam ipſo dignam dedimus, id eſt,
mundum: non eſt extra Rempublicam etiamſi ſeceſſe-
rit. immo fortaſſe relicto uno angulo in maiora atque 2
ampliora tranſit, et coelo impoſitus, intelligit, quum
ſellam aut tribunal aſcenderat, quam humili loco ſede-
rit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere ſa-
pientem, quam quum in conſpectum eius divina atque
humana venerunt. Nunc ad illud revertor, quod ſua-
dere tibi coeperam, ut otium tuum ignotum ſit. Non 3
eſt quod inſcribas tibi philoſophiam, atque etiam aliud
propoſito tuo nomen impone: valetudinem, et imbe-
cillitatem vocato, et deſidiam. Gloriari otio, iners
ambitio eſt. Animalia quaedam, ne inveniri poſſint,
veſti-

vit. c. 18 ſqq. et de Otio aut ſeceſſu ſapientis, ad quod fragmentum cf. Argum. *Nec ad — fine.* Noſter de Otio Sap. c. 30 ſqq. c. 32, 17. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet Rempublicam acceſſurum. Nec tamen omni tempore, nec nulla quiete interpoſita, hoc fiet.

2. *quum ſellam*] curulem, *aut tribunal* in magiſtratu. L. Elegans Themiſtii Epigramma in ſemetipſum, a Iuliano Caeſare ad Conſulatum evectum, et a ſapientiae ſtudio abductum, laudat ex Mureto Lipſius. Invenies in Anal. Brunk. T. III. cf. de eo Fabric. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 5. et Wernsdorf. ad Himer. p. 31. *divina atque humana* i. ea omnia, quibus ſapientia continetur. Cic. Tuſc. V, 3. Divinas autem res ſ. theologiam naturalem Phyſica, res humanas dialecticen et doctrinam de moribus complexas eſſe vel ex Erneſti clav. Cic. voc. *Divinus* notum eſt.

3. *Non eſt, quod inſcribas tibi philoſophiam.*] Cave tibi otioſo imponas nomen philoſophi. Ne in otium recedas ſub praetextu philoſophiae. Sic nomen libris ſ. monumentis proprie inſcribitur: h. l. eſt i. q. aſſumere, arrogare. *atque etiam* i. e. potius. Laudat Lipſius ſimilia in Epp. V. XIV. XVIII. CIII. et illud quod Socrates olim Antiſtheni, Cynicae ſectae auctori, qui pallium tritum et ſciſſum obvertebat atque oſtendebat, Ὁρῶ σοῦ, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν, video, dixit, per pallium tuam vanitatem. Diog. Laert.

facturus sit, adspiciet: et se honestae rei tanquam bo-
no viro credet. utilem illam sibi iudicabit, tutam, pro-
21 speram. Eundem ergo locum habebit apud illum ho-
nesta res, sed tristis atque aspera, quem vir bonus,
pauper, aut exsul, ac pallidus. Agedum pone ex
alia parte virum bonum, divitiis abundantem, ex al-
tera nihil habentem, sed in se omnia: uterque aeque
bonus vir erit, etiam si fortuna dispari utetur. Idem,
ut dixi, in rebus iudicium est, quod in hominibus.
22 aeque laudabilis est virtus in corpore valido ac libero
posita, quam in morbido ac vincto. Ergo [i] tuam quo-
que virtutem non magis laudabis, si corpus illibatum,
integrum, fortuna praestiterit, quam si ex aliqua par-
te mutilatum, multatum. alioqui hoc erit, ex servo-
23 rum habitu dominum aestimare. Omnia enim ista,
in quae dominium casus exercet, serva sunt, pecunia,
et corpus, et honores: imbecilla, fluida, mortalia,
possessionis incertae. Illa rursus libera et invicta ope-
ra virtutis: quae non ideo magis appetenda sunt, si
benignius a fortuna tractantur; nec minus, si aliqua
rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in homi-
24 nibus est, hoc in rebus appetitio est. Non, puto,
magis amares virum bonum locupletem, quam pau-
perem: nec robustum et lacertosum, quam gracilem,
et languidi corporis; ergo ne rem quidem magis ap-
petes

i. *Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, si corpus illibatum, integrum, fortuna praestiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum, multatum.* Vide Gruteri notas et simul appendicem, apparebitque, veriorem scripturam esse, quam edidimus. Eandem praecipiunt Erf. et Heins. Gronovius. Vulgatum erat: *Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illaesum tibi et integrum fortuna praestiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum.* Mox *serva* restituit recte ex tribus Gall. Erf. Heins. et uno Pal. Gronovius.

22. *ex servorum habitu — aestimare.*] Si servi bene culti, formosique, aut deformes sint, inde iudicare, dominum quoque eadem cum servis conditione uti. Virtus autem non est serva fortunae.

petes hilarem ac pacatam, quam distractam et operosam. Et si hoc est, magis diliges ex duobus aeque bonis viris, nitidum et unctum, quam pulverulentum et horrentem. deinde hucusque pervenies, ut magis diligas integrum omnibus membris et illaesum quam
debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo us- 25
que procedet, ut ex duobus aeque iustis ac prudentibus, comatum et crispulum malis, quam recalvastrum. Vbi par est in utroque virtus, non comparet aliarum rerum inaequalitas: omnia enim alia non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram inter suos agit, ut filium sanum quam aegrum magis diligat? procerumve et excelsum, quam brevem et
modicum? Fetus suos non distinguunt ferae, et se in 26
alimentum pariter omnium sternunt. aves ex aequo partiuntur cibos. Vlysses ad Ithacae suae saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna est, amat, sed quia sua. Quorsum haec pertinent? ut scias, virtutem omnia opera sua, velut fetus suos, iisdem oculis intueri, aeque indulgere omnibus: et
quidem impensius, laborantibus. Quoniam quidem et- 27
iam parentum amor, magis in ea quorum miseretur, [k]inclinatur. Virtus quoque opera sua quae videt affici et premi, non magis amat, sed parentum bonorum more,

k. *inclinatur.* Sic editio vetus et quinque Palatini. Recte restituit Gronov., qui addit: male mutarunt in: *inclinat.* Epist. sequenti: *ver aperire se coepit, sed iam inclinatum in aestatem.* Lib. II de Ira 19, 4, *inclinatum calorem frigus insequitur.*

26. De *Vlysse* et *Agamemnone* omnia vel ex Virgilio Ovidioque nota sunt. *Ithaca* fuit insula saxosa, et *Mycenarum muri nobiles* (Ἐϋκτίμενον πτολίεθρον vocat Homerus Il. β, 569.) vel propter claritatem regum, vel quod a Cyclopibus exstructi ferebantur. Pausan. VII, 25. p. 331 ed. Facii.

27. *magis in ea, quorum miseretur, inclinatur.*] Laudat Lipsius Senecae Consol. ad Helv. cap. ult. §. 7.

more, magis complectitur ac fovet. Quare non est
ullum bonum altero maius? quia non est quidquam
apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes
dicere, „Hoc magis par est alicui, quam illud: ergo
28 nec honesto honestius quidquam est.“ Quod si par
omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in
aequo sunt. Ita dico, in aequo est moderate gaude-
re, et moderate dolere: Laetitia illa non vincit hanc
animi firmitatem, sub tortore gemitus devorantem.
Illa bona optabilia sunt, haec mirabilia. utraque ni-
hilominus paria: quia quidquid incommodi est, vela-
mento maioris boni tegitur. Quisquis haec imparia
iudicat, ac ipsis virtutibus avertit oculos, et exteriora
29 circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent:
falsa multum habent vani. Itaque speciosa et magna
contra visentibus, quum ad pondus revocata sunt, fal-
lunt. Ita est, mi Lucili, quidquid vera ratio com-
mendat, solidum et aeternum est; firmat animum, at-
tollitque, semper futurum in excelso: illa quae te-
mere laudantur, et vulgi sententia bona sunt, inflant
inanibus laetos. Rursus ea quae timentur tanquam
mala, iniiciunt formidinem mentibus, et illas non
30 aliter, quam animalia species periculi, agitant. Vtra-
que res ergo sine causa animum et diffundit, et mor-
det: nec illa gaudio, nec haec metu digna est. sola
ratio

28. *tria genera bonorum*] cf. §. 4 et 34. Sunt tamen Stoicis aliae bonorum divisiones, quas expositas videbis a Lipsio Manud. II, 22. Tiedemann. System der stoisch. Phil. III, p. 72 sqq.

30. *Vtraque — diffundit,*] laetum facit, *διαχέει*. Haec est stoica voluptatis definitio: Sublatio animi sine ratione, opinantis se magno bono frui, ap. Cic. de Fin. II, 4. et Tusc. III, 11. ubi expressa sunt graeca, qualia leguntur ap. Diog. Laert. VII, 114. ubi vid. Menag. *ἡδονὴ δέ ἐστιν ἄλογος ἔπαρσις, ἐφ' αἱρετῷ δοκοῦντι ὑπάρχειν*, ubi et metus *ἄλογος ἔκκλισις*, opinio impendentis mali quod intolerabile esse videatur. Cic. Tusc. IV, 7.

ratio immutabilis et iudicii tenax eſt. non enim ſer-
vit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſic-
ut rectum recto: ergo et virtus, quae non aliud eſt
quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectae ſunt:
ſi rectae ſunt, et pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales
et actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam quum 31
ſimiles rationi ſint, ſimiles et inter ſe ſunt: pares au-
tem actiones inter ſe eſſe dico, qua rectae ſunt, et
honeſtae. Ceterum magna habebunt diſcrimina, va-
riante materia, quae modo latior eſt, modo anguſtior,
modo illuſtris, modo ignobilis, modo ad multos per-
tinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id 32
quod optimum eſt, par eſt: tanquam viri boni, om-
nes pares ſunt, qua boni ſunt. ſed habent differen-
tias aetatis: alius ſenior, alius iunior. habent cor-
poris: alius formoſus, alius deformis eſt. habent for-
tunae: ille dives, hic pauper eſt: ille gratioſus, potens,
urbibus notus et populis; ignotus hic pleriſque, et
obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt.
De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid utile, ſcit; 33
quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam,
niſi in rem praeſentem perductus eſt: nec futuri pro-
vidus

31. *Nam quum — honeſtae.*] Male Stoicos interpretareris, niſi putares, omnes perfectas virtutes eos dicere eſſe ſimiles inter ſe, ita ut temperantia non potior ſit alia temperantia, et omne diſcrimen inter prudentiam et temperantiam tolli, quum materia variet. Nihil noſter ait ſupra §. 8. invenies rectius recto etc. In abſtracto, quod dicimus, haec ſimilitudo a noſtro non reiecta eſt, quippe quae virtute continetur, ſ. eo, quod optimum eſt. Idem iudicare video egregium Tiedemann. III. p. 152.

33. Spectant haec ad doctrinam ſtoicam et a Garvio nuper bene expoſitam l. l. p. 67 ſqq. *ſenſus* ſ. illae appetitiones animi, ὁρμαὶ, prima ſ. principia naturae tractant, unde officia τὰ καθήκοντα, actiones quae decent, ideoque adiaphora ſunt Stoicis, neque ad beatitudinem quidquam conferunt, originem habent. Sed non-

vidus est, nec praeteriti memor: quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum ordo seriesque contexitur, ut unitas vitae in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum: aliena et externa pro vilibus habet: et ea quae neque bona sunt, neque mala, accessiones minimas ac levissimas iudicat.
34 omne illi bonum in animo est. Ceterum quaedam prima existimat, ad quae ex proposito venit, tanquam victoriam, bonos liberos, patriae salutem: quaedam secunda, quae non apparent nisi in rebus adversis: tanquam aequo animo pati morbum magnum, exsilium: quaedam media, quae nihilo magis secundum naturam sunt, quam contra naturam: tanquam [1]prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est, sedere, quam aut stare, aut ambulare.
35 Duo illa superiora diversa sunt. prima enim secundum naturam sunt, gaudere librorum pietate, patriae incolumitate: secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, et sitim perpeti, morbo urente praecordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum est? minime. sed illud aliquando contra naturam est,
36 in quo bonum illud exsistit. vulnerari enim, et subiecto igne tabescere, et adversa valetudine affligi, contra

1. *prudenter ambulare.* Forte *pudenter.* Vt Ciceroni *pudenter vivere.* Epistol. LXVI, 5. *modestus incessus et compositus ac probus vultus.* Gron. Enimvero et *prudenter* defendi potest propterea, quod prudentia ad officia, τὰ καθήκοντα pertinet, i. ad decoras actiones, ideoque synonymum est τοῦ: *decore* et *decenter.*

nondum his reperta est regula certa, ad quam actiones semper dirigantur: adhuc animus continuo mutatur et incerto vitae tramite pergit, dum accesserit ratio atque sapientia cum virtute, unde tandem certa totius vitae norma exoritur, ideoque summum bonum, ut congruenter naturae convenienterque vivamus. Cf. Cic. de Fin. III, 6 sqq. *accessiones*, ἐπιγεννήματα (Diog. Laert. VII, 86. ibi Menag.) quae Cicero de Fin. III, 9. postera et consequentia, ἐπιγεννηματικὰ appellat, ideoque adiaphora sunt.

tra naturam est: sed inter ista servare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et ut, quod volo, exprimam breviter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum, nunquam: quoniam bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo ratio? naturae imitatio. Quid est summum hominis bonum? ex naturae voluntate se gerere.
Non est, inquit, dubium, quin felicior pax sit nun- 37
quam lacessita, quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior sit inconcussa valetudo, quam ex gravibus morbis et extrema minitantibus in tutum vi quadam et patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quam obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quae 38
fortuita sunt, plurimum discriminis recipiunt: aestimantur enim utilitate sumentium. Bonorum unum propositum est, consentire naturae. hoc in omnibus par est. Quum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: Ille magis assentitur, quam ille: ab omnibus in eandem sententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturae assentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturae assentiuntur. Alter adole- 39
scens decessit, alter senex, aliquis praeter hos infans, cui nihil amplius contingit, quam prospicere vitam: omnes hi aeque fuere mortales, etiam si mors aliorum longius vitam passa est procedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorum interrupit principia. Alius

36. *Quid est ratio — gerere.*] Quum primum ratio ad liquidum exploraverit, illa prima s. principia naturae, τὰ πρῶτα, cupidinem sciendi, habendi, gloriae rel., quibus homines moveri solent, nihil nisi vias esse ad summum bonum perveniendi, illud ipsum eo contineri videt, ut illae appetitiones animi atque actiones bene distinctae ordinataeque ad convenientiam, ὁμολογίαν, cum natura dirigantur. Cic. de Fin. III, 6. Cf. Lipsii Manud. II, 13 sqq.

inter coenandum solutus est, alterius continuata mors
40 somno est, aliquem concubitus exstinxit. his oppone ferro transfossos, aut exanimatos serpentum morsu, aut fractos ruina, aut per longam nervorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior potest exitus: mors quidem omnium par est. per quae venit, diversa sunt; id in quod desinunt, unum est. mors nulla maior aut minor est: habet enim eundem in omnibus modum, finisse vitam.
41 Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates est, hoc inter tristia et acerba; illud fortunae indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; utrumque aeque bonum est, quamvis illud plana emolliverit, hoc aspera. Idem finis omnium est. bona sunt, laudanda sunt, virtutem rationemque comitantur: virtus aequat inter se, quidquid agnoscit. Nec
42 est quod hoc inter nostra placita mireris. apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumque componitur: ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Haec bona non crescunt, si plena sunt. quo enim crescet, quod plenum est? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi, et placidus est: quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmodum serenitas coeli non recipit maiorem adhuc clari-
43 tatem, in sincerissimum nitorem repurgata: sic hominis, corpus animumque curantis, et bonum suum ex utroque nectentis, perfectus est status, et summam voti sui invenit, si nec aestus animo est, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent summum bonum, sed, ut ita dicam, condiunt et oblectant: absolutum enim illud humanae naturae bonum, corporis et animi pace contentum est.

Dabo

42. *Epicurum.*] Vide Cic. de Fin. I, 9 sq. Diog. Laert. X, 128. et Garvium l. l. pag. 90 sqq.

Dabo apud Epicurum tibi etiamnunc fimillimam huic 44 noftrae divifionem bonorum. Alia enim funt apud illum, quae malit contingere fibi: ut corporis quietem, ab omni incommodo liberam, et animi remiffionem, bonorum fuorum contemplatione gaudentis. Alia funt, quae quamvis nolit accidere, nihilominus et laudat et comprobat: tanquam illam, quam paulo ante dicebam, malae valetudinis, et dolorum graviffimorum perpeffionem. in qua Epicurus fuit illo fum- 45 mo ac fortunatiffimo die fuo: ait enim, „fe veficae et exulcerati ventris tormenta tolerare, ulteriorem doloris acceffionem non recipientia: effe nihilominus fibi illum beatum diem.“ Beatum autem agere, nifi qui eft in fummo bono, non poteft. Ergo et apud Epicurum funt haec bona, quae malles non experiri: fed quia ita res tulit, et amplexanda et laudanda et exaequanda fummis funt. Non poteft dici, hoc non ef- 46 fe par maximis bonum, quod beatae vitae claufulam impofuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili, virorum optime, aliquid audacius dicere. fi ulla bona maiora effe aliis poffent: haec ego quae triftia videntur, mollibus illis et delicatis praetuliffem. Maius eft enim perfringere difficilia, quam laeta moderari. Eadem ratione fit, fcio, ut aliquis felicitatem bene, et calamitatem fortiter ferat.

44. Cf. Diog. Laert. X, 129. 130.

45. *Epicurus.*] Epiftolam hanc confervavit Diog. Laert. X, 22. ubi vid. Menagius. Eft haecce: ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. Τὴν μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί· στραγγουρία τε παρηκολουθήκει καὶ δυσεντερικὰ πάθη ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους· ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Cic. de Fin. II, 30. convertit hanc epiftolam. Cf. Sen. Ep. XCII, 24,

47 Aeque fortis esse potest, qui pro vallo securus excu-
buit, nullis hostibus castra tentantibus: et qui succi-
sis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit.
Macte virtute esto, sanguinolentis et ex acie redeun-
tibus dicitur. Itaque haec magis laudaverim bona ex-
ercitata et fortia, et cum fortuna rixata. Ego dubi-
48 tem, quin magis laudem truncam illam et retorridam
manum Mucii, quam cuiuslibet fortissimi salvam? Ste-
tit hostium flammarumque contemtor, et manum suam
in hostili foculo distillantem perspectavit, donec Por-
senna, cuius poenae favebat, gloriae invidit, et
ignem invito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter
prima numerem, tantoque maius putem, quam illa
secura et intentata fortunae, quanto rarius est hostem
amissa manu vicisse, quam armatâ? Quid ergo, in-
49 quis, hoc bonum tibi optabis? Quidni? hoc enim,
nisi qui potest et optare, non potest facere. An po-
tius optem, ut [m] malacissandos articulos exoletis meis
porrigam? ut muliercula, aut aliquis in mulierculam
ex viro versus, digitulos meos ducat? Quidni ego
feliciorem putem Mucium, qui sic tractavit ignem,
quasi illam manum tractatori praestitisset? In integrum
restituit, quidquid erraverat. confecit bellum inermis
ac mancus, et illa manu trunca reges duos vicit.

EPISTOLA LXVII.

Paucis quibusdam de senectutis suae imbecillitate praemissis, eius oble-ctationem, libellos laudat, et epistolas a Lucilio sibi missas. Qui

quum

m: *malacissandos.* Sic annotaverat Rud. Agricola et vehementer placuit Erasmo, cuius editio habet *male laxandos:* alii codd. omittunt τὸ *male*. Pinciano melius videbatur *malaxandos*, quod Lipsius in codd. inveniebat.

49. *tractatori.*] Ita dicti, quos in prioribus lineis descripsit, qui manu artifice membra et plurimum manus digitosque ducebant et leniter trahebant. Martialis III, 82, 13. Percurrit agili corpus arte tractatrix.

quam nuper e nostro quaesivisset, an omne bonum optabile sit, huius epistolae occasionem praebet, in qua hanc quaestionem explicat et affirmat. Etiamsi materia, ait, in malis numeranda sit, tamen in ea virtutem ostendi, ut in morbo, tormentisve. Fortitudinem et patientiam, addit, esse optabile bonum, non mortem, tormentum etc. si per se considerantur. Accedit, quod virtutes inter se aptae nexaeque sint. — Sunt et haec pulchra, fortis, germani Stoici, recte ait Lipsius.

Ceterum hanc epistolam cum superiore arcte cohaerere, et in ea semina eorum quae hic dilatantur iacta esse, quivis intelliget. Conf. Argument.

Vt a communibus initium faciam, ver aperire se coepit: sed iam inclinatum in aestatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est, saepe enim in hiemem resolvitur. Vis scire, quam dubium adhuc sit? nondum me committo [a] frigidae: adhuc rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili. iam aetas mea contenta est suo frigore: vix media regelatur aestate. Itaque maior pars in vestimentis degitur. 2 Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit.

a. *frigidae.* Sic Erasmus et optimi codd. et edd. Alii: *frigido aëri.*

1. *Vis — infringo.*] Significat, se *frigida* aqua plane nondum uti ad lavandum, ut alioquin solitus sit, idque ob aëris adhuc intemperiem. Sed, inquit, *rigorem eius infringo,* mitigo tepida aqua infusa. Hinc *nec calidum — pati* explices. Nostrum autem fuisse alias psychroluten, numquam balneis et lotione calida usum, patet ex Epist. LIII init. et LXXXIII, 5. ubi ipsa haec interpretatur. *iam aetas mea contenta est suo frigore:* h. frigus quod aetati meae proprium est, cogit eam, hos sibi fines constituere, extra quos egredi non debet. Sic continentur i. temperantur, reguntur cupiditates etc. Alii interpretantur: aetas mea acquiescit in frigore suo.

3. *Quod me lectulo affixit*] studendi caussa. Egregie usus est post Muretum hoc loco Bentleius ad Horat. I Serm. I, 80. 81. At si condoluit tentatum frigore corpus, Aut alius casus lecto te adfixit, ad lectionem ap. Horat. vulgatam defendendam.

Quidni gratias illi hoc nomine agam? quidquid debe-
bam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus
ſermo eſt. ſi quando interveniunt epiſtolae tuae, te-
cum eſſe mihi videor: et ſic afficior animo, tanquam
tibi non reſcribam, ſed reſpondeam. Itaque et de hoc
quod quaeris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, unâ
3 ſcrutabimur. Quaeris, „an omne bonum optabile ſit.
Si bonum eſt," inquis, „fortiter torqueri, et magno
animo uri, et patienter aegrotare, ſequitur ut iſta op-
tabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum.
Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe,
quod flagellis caeſus eſſet, aut podagrâ diſtortus, aut
4 equuleo longior factus." Diſtingue, mi Lucili, iſta;
et intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta
abeſſe a me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me
in illis fortiter, honeſte, animoſe geram, optabo.
Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inci-
derit, ut vulnera, ut famem, et omnia quae bello-
5 rum neceſſitas fert, generoſe feram, optabo. Non
ſum tam demens, ut aegrotare cupiam: ſed ſi aegro-
tandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effemi-
nate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia
ſunt,

3. *Quaeris — longior factus.*] Hanc propoſitionem, ſ. ſoriten: Bonum omne eſſe optabile, ideoque expetendum, et laudabile: laudabile autem omne honeſtum, igitur omne bonum honeſtum, a Platonicis et Peripateticis acerrime eſſe impugnatam, conſtat. Vide modo Cic. de Fin. IV, 18. Recte reſpondit noſter: bonum non contra naturam eſſe poteſt: ſed hoc cadit interdum in materiam, in qua bene tractanda bonum cernitur. Nullum enim bonum ſine ratione eſt, quae ad naturam ſe attemperat. Quae haſtenus optime cohaerent cum ſcito Stoicorum, quo nulla bona praeter animi agnoſcunt, atque ideo iubent, ut omnibus, quae ad corpus ſpectent, proinde omnibus externis deſpectis et calcatis, una ratio et virtus imperium habeant.

5. *incommoda.*] ἀποπροηγμένα, reiecta, omni aeſtimatione carentia. Opponuntur commo-

ſunt, ſed virtus quâ perferuntur incommoda. Qui- 6
dam ex noſtris exiſtimant, [b]omnium tormentorum for-
tem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abomi-
nandam quidem: quia voto purum bonum peti debet,
et tranquillum, et extra moleſtiam poſitum. Ego diſ-
ſentio. Quare? primum quia fieri non poteſt, ut
aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: de-
inde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute
bonum, et omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi 7
tormentorum fortis patientia optabilis non eſt, etiam-
nunc interrogo: Nonne fortitudo optabilis eſt? atqui
pericula contemnit et provocat. Pulcherrima pars eius,
maximeque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, ob-
viam ire vulneribus, interdum tela ne vitare quidem,
ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; et 8
tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim forti-
tudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, ut dixi, nihil erit
quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta
optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter,

 quod

b. *omnium tormentorum.* Sic Pincianus ſcribendum prodit, tum ex veteri lectione, tum quod ſubiiciat auctor: *tormentorum fortis patientia.* Aſſentitur Gruterus, quamquam eius membranae praeſtant: *omnium noſtrorum fortem*: ita et Eraſmus et editio vetus. Muretus: *omnino aſperorum f.*, quam lectionem ex ora edit. Eraſmicae deſumſiſſe videtur. Gronovius tamen putat antiquam lectionem fuiſſe *durorum*, aut *noxiorum*, ſuſpicans in libro, unde haec lectio manavit, fuiſſe, *urorum* ambigua nota τοῦ' *n* ſicut *u* credi poſſet.

commodis, quae uſum, *χρείαν*, ſed nullam utilitatem, *ὠφέλειαν*, habent: hinc *εὐχρηστήματα* et *δυσχρηστήματα* vocata. Cf. ad Ep. LVI, 16.

6. *Quidam ex noſtris,*] quinam hi Stoici fuerint, ignoramus. Poſuiſſe autem fortem hanc tolerantiam in iis, quae neque bona, neque mala ſunt, *ἐν τοῖς ἀδιαφόροις*, facile patet.

7. *Nonne — pectore excipere.*] Bene cum his conveniunt, quae Cicero de Off. I, 19, 2. habet. Itaque probe definitur a Stoicis fortitudo, quam eam virtutem eſſe dicunt propugnantem pro aequitate.

quod est virtus. Quis tamen unquam hoc sibi optavit? Quaedam vota aperta et professa sunt, quum particulatim fiunt: quaedam latent, quum uno voto multa comprehensa sunt. Tanquam opto mihi vitam honestam: vita autem honesta actionibus variis constat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilii exsilium, calix venenatus qui Socratem transtulit e carcere in coelum. Ita quum optavi mihi vitam honestam, et haec optavi, sine quibus interdum honesta non potest esse.

9 ta comprehensa sunt.

> —— *O terque quaterque beati,*
> *Queis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis*
> *Contigit oppetere!*

10 Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatearis? Decius se pro Republica devovit, et in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hunc paternae virtutis aemulus, conceptis solennibus, ac iam familiaribus verbis, in aciem confertissimam incurrit, de hoc solicitus tantum ut litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum sit memorabilem mori, et in ali-

11 quo opere virtutis? Quum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur fortasse, quum una in promtu sit, et maxime appareat, patientia. ceterum illic est fortitudo: cuius patientia et perpessio, et tolerantia, rami sunt. illic est prudentia, sine qua nul-

9. Similia occurrunt, iisdem viris optimis in partem vocatis, in Sen. libro de Provid. c. 3, 5., ubi quaedam notavimus. Virgilii versus sunt ex Aen. I, 93 sqq.

10. *Decius*] pater et filius pro exercitu et populo Romano diis manibus se devoverant, formulam devovendi, *concepta sollennia* vocat noster, filio propter patrem iam familiaria, praeeunte Pontifice maximo. Liv. VIII, 9. X, 26. Cf. Heusinger ad Cic. Off. I, 18, 9. qui loca classica veterum de hac re collegit. *litaret* i. deos devotione sua sollenni propitiaret.

nullum initur consilium: quae suadet, quod effugere
non possis, quam fortissime ferre. illic est constantia:
quae deiici loco non potest, et propositum nulla vi
extorquente dimittit. illic est individuus ille comita-
tus virtutum. Quidquid honeste fit, una virtus facit, 12
sed de consilii sententia: quod autem ab omnibus vir-
tutibus comprobatur, etiam si ab una fieri videtur, op-
tabile est. Quid? tu existimas ea tantum optabilia
esse, quae per voluptatem et otium veniunt? quae
excipiuntur foribus ornatis? Sunt quaedam tristes vo-
luptates, sunt quaedam vota, quae non gratulantium
coetu, sed adorantium venerantiumque celebrantur.
Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad Poenos per- 13
veniret? Indue magni viri animum, et ab opinioni-
bus vulgi secede paulisper: cape quantam debes vir-
tutis pulcherrimae ac magnificentissimae speciem, quae
nobis non sertis, sed sudore et sanguine colenda est.
Adspice M. Catonem, sacro illi pectori purissimas ma-
nus admoventem, et vulnera parum demissa laxantem.
Vtrum illi tandem dicturus es, c Vellem quae velles: 14
et, Moleste fero? an, Feliciter, quod agis? Hoc
loco

c. *Vellem quae velles.* Lectio est mss. Defendit eam Muretus IX, 8. Varr. Lect. Erasmus ex melioribus codd. eruisse Grutero videbatur: *Nollem, quae velles.*

12. *ab omnibus virtutibus*] nam Stoicorum scito nexae eae inter se sunt. Vide Lipsii Manud. III, 4. *foribus ornatis,* quae in re laeta lauru et lucernis solent obduci. Lipsii Elect. I, c. 3.

14. *Vellem quae velles:*] cui boni et secundi aliquid obtigerat, ei ominis caussa gratulabundi dicere solebant, *Feliciter* aut *Feliciter quod agas,* quum significarent, cupere se, eum perpetuo eadem felicitate uti. Iuvenal. Sat. V, 119. Lipsius laudat Sueton. Claud. c. 7. Domit. c. 13. Contra cui male et adversus animi sententiam erat, cum alloquentes dicebant: *Vellem quae velles* i. vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles. Plautus in Mostellar. III, 2, 51. Horat. Serm. I, 9, 5. Plaut. Amphitruon. Prolog.

loco mihi Demetrius noster occurrit, qui vitam securam et sine ullis fortunae incursionibus mare mortuum vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incursu firmitatem animi tui tentes: sed in otio inconcusso iacere: non est tranquillitas; malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: „Malo me fortuna in castris suis, quam in deliciis habeat. torqueor, sed fortiter: bene est. occidor, sed fortiter: bene est.“ Audi Epicurum. dicet: „Et dulce est.“ Ego tam honestae rei ac severae nunquam molle nomen imponam. Vror, sed invictus. Quidni optabile sit, non quod urit me ignis, sed quod non vincit? Nihil est virtute praestantius, nihil pulchrius: et bonum est, et optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

EPISTOLA LXVIII.

Assentitur amico, qui sese otium electurum scripserat: esse enim stoicum, modo sit cum Philosophia iunctum, et ab omni iactatione et ostentatione remotum. Itaque hortatur, ne nimis sed bene lateat, atque de usu otii egregia quaedam adiungit: tecum loquaris et de te apud te male existimes. Denique hoc otium, concludit, super aliorum negotia esse, quoniam magnae reipublicae, mundo, servit.

Consilio tuo accedo: absconde te in otio, sed et otium tuum absconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiamsi non praecepto, at exemplo licet scias: sed ex praecepto quoque facies: id tibi, quum voles, appro-

log. 39. Haec fere Muretus in Var. Lect. IX, 8. p. 258. ed. Wolf. *Demetrius* cf. ad Ep. LXII. *Malacia*, μαλακία, quae in mari dicitur, quum stat sine ventis et fere motu. Laudat Gruter. Schottum ad Aurel. Vict. de vir. ill. (c. 22. p. 126 sqq. ed. Arnzen.) ubi mollities maris vocatur.

15. *Attalus*] cf. Ep. IX, 5. not. *Epicurum*. cf. Ep. LXVI, 17 not.

1. *Stoicorum*.] Totum hoc argumentum ex professo tractavit noster in libello de Brev. vit.

probabo. Nec ad omnem Rempublicam mittimus, nec semper, nec sine ullo fine. Praeterea, quum sapienti Rempublicam ipso dignam dedimus, id est, mundum: non est extra Rempublicam etiamsi secesserit. immo fortasse relicto uno angulo in maiora atque 2
ampliora transit, et coelo impositus, intelligit, quum sellam aut tribunal ascenderat, quam humili loco sederit. Depono hoc apud te: nunquam plus agere sapientem, quam quum in conspectum eius divina atque humana venerunt. Nunc ad illud revertor, quod suadere tibi coeperam, ut otium tuum ignotum sit. Non 3
est quod inscribas tibi philosophiam. atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem, et imbecillitatem vocato, et desidiam. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quaedam, ne inveniri possint, vesti-

vit. c. 18 sqq. et de Otio aut secessu sapientis, ad quod fragmentum cf. Argum. *Nec ad — fine.* Noster de Otio Sap. c. 30 sqq. c. 32, 17. Negant nostri sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Nec tamen omni tempore, nec nulla quiete interposita, hoc fiet.

2. *quum sellam*] curulem, *aut tribunal* in magistratu. L. Elegans Themistii Epigramma in semetipsum, a Iuliano Caesare ad Consulatum evectum, et a sapientiae studio abductum, laudat ex Mureto Lipsius. Invenies in Anal. Brunk. T. III. cf. de eo Fabric. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 5. et Wernsdorf. ad Himer. p. 31. *divina atque humana* i. ea omnia, quibus sapientia continetur. Cic. Tusc. V, 3. Divinas autem res s. theologiam naturalem Physica, res humanas dialecticen et doctrinam de moribus complexas esse vel ex Ernesti clav. Cic. voc. *Divinus* notum est.

3. *Non est, quod inscribas tibi philosophiam.*] Cave tibi otioso imponas nomen philosophi. Ne in otium recedas sub praetextu philosophiae. Sic nomen libris s. monumentis proprie inscribitur: h. l. est i. q. assumere, arrogare. *atque etiam* i. e. potius. Laudat Lipsius similia in Epp. V. XIV. XVIII. CIII. et illud quod Socrates olim Antistheni, Cynicae sectae auctori, qui pallium tritum et scissum obvertebat atque ostendebat, Ὁρῶ σοῦ, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν, video, dixit, per pallium tuam vanitatem. Diog. Laert.

vestigia sua circa cubile ipsum confundunt: idem tibi faciendum est, alioqui non deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, condita et obstrusa rimantur:
4 furem signata sollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius praeterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque: in secreta irrumpere cupit. Optimum itaque est, non iactare otium suum. iactandi autem genus est, nimis latere, et a conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est: ille multis annis
5 non transit domus suae limen. Convocat turbam, quisquis otio suo aliquam fabulam imposuit. Quum secesseris, non est agendum hoc, ut de te homines loquantur, sed ut ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentissime faciunt, de te apud te male existima. Assuesce et dicere verum, et audire. Id autem maxime tracta, quod
6 in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisque sui corporis vitia. itaque alius vomitu levat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit et purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: in cetera negli-

Laert. VI, 8. *Multi οἱ πολλοί*, vulgus et imperiti, turba. Pertinent huc egregia Epicteti in Enchirid. c. 22 (H. Wolf. 29.).

4. *Tarentum — Neapoli*] Illa loca delicata et amoena petebantur a peregrinantibus, aut secessum quaerentibus. Cf. Noster de Tranq. Anim. II, 11 et 12, ubi verba: *et tecta vel antiquae satis opulenta turbae* quae Pinciani exemplaribus duobus desunt, at in Gruterianis codd. mendose repraesentantur, foede interpolata sunt. Dum meliora codd. dederint ope Lipsii in Elector. I, 10. sic restituam locum, quem tamen non persanatum puto: *et tecta Veliae, Antiique saxis opulenta turba.* De *Veliis* conf. Horat. Epp. I, 15, 1. qui et I Carm. 35, 1. *gratum Antium* laudat, cum Strabon. V, 3, 5. p. 158. Lips. (p. 232. Casaub.)

5. *fabulam imposuit.*] i. rumorem facit, nomen imponit singulare.

negligentes, huic, a quo saepe infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariae partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in otio fa- 7
cio? ulcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, lividam manum aut contracti cruris aridos nervos, permitteres mihi uno loco iacere, et fovere morbum meum: maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio et vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contemsit omnia, et damnatis humanae vitae furoribus fugit. Nihil damnavi, nisi me: non est, quod pro- 8
ficiendi causa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilii speras. non medicus, sed aeger hic habitat. Malo illa, quum discesseris, dicas: „ego istum beatum hominem putabam, et eruditum: erexeram aures. destitutus sum, nihil vidi, nihil audivi, quod concupiscerem, ad quod reverterer." Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quam invideas. Otium, inquis, Seneca, 9
mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas et pulchriora, quam, quae reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in literam senes orbos, plurimum

6. *causariae partes.*] Causarii in militia, qui causam commeatus aut vacationis valetudinem allegant. Inde causarii pro aegris aut affectis, itemque *in causa esse* pro morbo. Nos in Militia, et Mercurialis lib. 6. Variar. ç. 1... Restitui Senecae hanc vocem Consol. ad Marc. c. 11. L. Cf. et ad III de Ira X, *a*.

9. *Epicureos*] Noster de Otio sap. c. 30, 3. Duae maximae in hac re dissident sectae Epicureorum et Stoicorum: sed utraque ad otium diversa via mittit. Epicurus ait: Non accedet ad rempublicam sapiens, nisi si quid intervenerit. Zenon ait: Accedet ad rempublicam, nisi si quid impedierit. Cf. ibi not. *Pulsare — fores*, clientum erat. *digerere — orbos.* Heredipetarum erat, qui notarent litterarum ordine senes divites orbos, quorum

rimum in foro posse, invidiosa potentia ac brevis est, et, si verum aestimes, sordida. Ille me gratiâ forensi longe antecedit, ille stipendiis militaribus et quae-
10 sita per hoc dignitate, [a] ille clientum turba. Tanti est ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur! cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi! utinam de vita beata non in conspectu mortis ageremus! sed nunc quoque non moremur. Multa enim, quae supervacua esse et inimica, credituri
11 fuimus rationi, nunc experientiae credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, et volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. haec aetas optime facit ad haec studia: iam [b] disputavit: iam vitia primo fervore adolescentiae indomita lassavit: non multum superest, ut exstinguat. Et quando, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam
12 rem? in hanc, ut exeam melior. Non est tamen quod

a. *ille clientum turba. Tanti est ab hominibus vinci, dum a me fortuna vincatur! cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae.* Haec est lectio editionis veteris, cui adsentitur quoque Erasmus, nisi quod is habet, *plus habeo gratiae.* Pincianus, quem Muretus sequutus est, suspicabatur, ordine verborum inverso, legendum esse: *ille cl. turba, cuius turbae par esse non possum, plus habet gratiae. Est tanti ab h. v. d. a. m. f. v.*

b. *disputavit.* Sic Erasmus, editio vetus et codd. Grut. Bona lectio est. Non amplius disputando tempus terendum est, sed nunc, hac senectute, in conspectu mortis positi experimentis ad bonam mentem pergere debemus. Pincianus homo elegantissimi ingenii memor nostri de Ira II, 20, 4. *niminsque ille fervor despumat* legendum suasit: *despumavit.* Est enim metaphora sumta a musto.

rum opes maxima obsequiorum diversitate captarent. Cf. Gatacker. ad M. Antonin. p. 256, 257. et Burmann. ad Petron. p. 538. *dignitate* vel equestri vel senatoria. Nam et qui primum pilum duxerant, Equites fiebant, et qui tribunatu militum functi, Senatores. Supra Ep. XLVII, 4. L.

11. *ut exeam melior.*] Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, et *Quo fine* interrogatus, ut *doctior,* inquit, moriar. L.

quod existimes, ullam aetatem aptiorem esse ad bonam mentem, quam quae se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quae ad salutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc est huius boni tempus. quisquis senex ad sapientiam pervenit, annis pervenit.

EPISTOLA LXIX.

Ne loca mutet, hortetur, sed magis quiescat corpore, ut et animum continere possit, et emendare, ideoque affectibus liberare. Id potius agendum esse, monet, ut assidua vigilia et intentione se ad perfectum adducat, atque adeo morti se praeparet.

Mutare te loca, et in alium de alio transilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio instabilis animi est: [a]coalescere otio non potest, nisi desiit circumspicere et errare. Vt animum possis continere, prius corporis tui fugam siste. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non est quies, et vitae prioris oblivio. Sine dediscere oculos tuos: sine aures assuescere sanioribus verbis. quoties processeris, in ipso transitu aliqua quae renovent cupiditates

a. *coalescere otio non potest, nisi desiit.* Sic Pal. tert. editioque vetus, a quibus haud multum abludunt rel. codd Grut et Erasm. Antea: *coal. otio n. potes, nisi desinas.* *Coalescere* habent omnes codd., quamquam *coolescere* scribendum esse Lambinus ad Lucret. VI, 1066. egregie docuit, analogia adstipulante. Vide Schnei-

12. *annis pervenit.*] i. beneficio annorum pervenit. aetati hoc dedit. L.

1. *Mutare — nolo.*] Hoc migrationis studium saepe reprehenditur in iis, qui sibi non constant, et locorum mutatione illam animi tranquillitatem comparare volunt, quae ab animo ipso manare debet. Cf. Senec. de Tranq. An. c. 11, 11 sqq. Gatacker ad M. Antonin. IV, 3. p. 122. *Vt oblivio.* Si alia mox alia sequantur hac corporis instabilitate, omnis experimentorum et cogitationum priorum fructus et utilitas evanescant necesse est.

2 tes tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, evitanda est omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quam amor recrudescit: ita qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit, et oculos et aures ab his quae reliquit, avertat. Cito rebellat affectus. quocunque se verterit, pretium aliquod praesens occu-
3 pationis suae adspiciet. Nullum sine auctoramento malum est. Avaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram et plausum, et ex hoc potentiam, et quidquid potentia potest. Mercede te vitia solicitant: hic tibi gratis vivendum est. Vix effici toto seculo potest, ut vitia tam longâ licentiâ tumida subigantur, et iugum accipiant: nedum, si tam breve tempus [b] per intervalla
4 discindimus. Vnamquamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia et intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, ut mortem et excipias, et si ita res suadebit, arcessas. interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud impe-

der. in Indic. ad Scriptt. R. R. Mox §. 2. *amorem exuere* sincera lectio est, quam perperam mutatam vides in codd. nonnullis e. c. Norimberg. in ed. Lipsii, Gronovii aliisque in: *amorem exurere.* Eximas Ciceroni N. D. III, 3. idem vitium. Is enim haud dubie scripserat: *mihi quidem ex animo exui non potest, esse deos*, ubi nunc habetur: *exuri.* Sic Cic. de Fin. V, 12. dixit: *hominem ex homine exuens.*

b. *per intervalla.* Sic Erasm. et Mur. Gruterusque. *Per intervallum* ed. vet., codd. Grut., aut *ex intervallo* etc. Sed vulgatum bene habet. Sermo enim est de intervallis, quae mutationibus debentur.

3. *Nullum sine auctoramento malum est.*] i. sine mercede et pretio, quod antea dixit. L. Voluntariorum gladiatorum, liberorum quoque, qui pretio sua sponte se addicebant in servitutem, inprimis ad gladium, ideoque auctores libertatis amittendae fiebant, fuit auctoramentum, indeque *auctorati* dicti. Cf. Lipsii Saturnalia II, 5. et quem Ernesti in Clav. Cic. laudat, Salmas. de mod. Vsur. p. 861 sqq.

imperitissimi cuiusque verbum, falsum esse ipse tibi persuade: Bella res est, mori sua morte. Illud praeterea tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore: nam quod relinquis, alienum est.

EPISTOLA LXX.

Narrat amico se Pompeios vidisse et in admonitum praeteriti temporis adductum esse. Sic transit ad mortem, publicum s. communem generis humani finem, non cum scopulo ad quem adhaerescimus, sed cum portu numquam recusando comparandam. Omnis quidem vita eo adducit, sed non semper exspectanda mors est. Nam sapienti propositum est et bene vivere, et bene mori, itaque emittere se potest, attamen in vita quoque permanere usque ad mortem naturalem, si ita visum fuerit. Exemplo sunt Socrates Drususque Libo. Sed enim temere hoc consilium numquam ineundum est. Qui autem vim afferendam vitae suae negant, hi omnem hominis libertatem ingulant, ideoque exitus ex miseria occludunt hominibus, qui utplurimum id ne cogitant quidem, aliquando et sibi ex hoc corpusculo esse exeundum, atque nonnisi magnis viris hoc robur emittendi se esse. Quem errorem convincit exemplis Germani cuiusdam, aliorumque, qui ad ludos bestiariorum missi se ipsi interfecerint.

Saepius iam de hac re noster exposuit. Nec nostris temporibus defuere, qui in hanc rem inquirerent. In quibus celeberrimus haud dubie est Io. Iac. Russavius, *cuius sententiam in Nova Heloisa expositam habemus. Non sine laude de Suicidio, quod vocant, egit elegantissimus* G. E. Groddeck, *cuius commentatio ab Ordine Theolog. Gottingensium anno Chr. 1785. praemio ornabatur: qui cum multis aliis, in quibus* Troschelius *eminet, praecipuam Christi praeceptorum rationem habuit.*

Post longum intervallum Pompeios tuos vidi. in conspectum adolescentiae meae reductus sum. quidquid il-

X 2 lic

4. *mori sua morte.*] Ita Sueton. Iul. c. 88. de Iulianis percussoribus: *neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est.* *Sua* i. ex naturae communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors βιοθάνατος, violenta. L.

1. *Pompeios tuos*] i. tibi caros. Sic Ep. XLIX, 1. Pompeii quoque nominantur, et Ep.

lic iuvenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, et paulo ante feciſſe. Praenavigamus, mi Lucili, vitam: et quemadmodum in mari, ut ait Virgilius noſter:

—— *Terraeque urbesque recedunt:*

2 ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abscondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuvenem et ſenem medium, in utriusque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. noviſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. [a] Scopulum eſſe illum putamus dementiſſimi? portus eſt, aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito na-
3 vigavit. Alium enim, ut ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, et tranquillitatis lentiſſimo taedio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem evenire nobis puta. alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios maceravit et coxit. quae, ut ſcis, non ſemper retinenda eſt. Non enim

a. *Scopulum eſſe illum putamus dementiſſimi?* Sic in libris ſcriptis invenit Modius Gruterusque et Seneca dignius eſt altero: *S. e. i. p.? Clementiſſimus portus eſt.* Probarunt illud Muretus, Lipſius et Gronovius.

Ep. LIII, 1. Parthenope, ſ. Neapolis. Fortaſſe poſſidebat ibi villas Lucilius, quae eſt Lipſii coniectura. *Virgilius* Aen. III, 72.

2. *portus eſt,*] Vitam cum mari conferri, et in eo agitatione, crebrum. Quies autem et portus in morte. Vide Senec. Conſol. ad Polyb. c. 28, 3. L. Conf. Gatacker. ad M. Anton. III, 3. ἐνέβης, ἔπλευσας, κατήχθης, ἔκβηθι.

3. *maceravit et coxit.*] i. e. alios detinuit praeparans eos operoſe et maturans. Metaphora haec deſumta eſt e tinctorum officina. Sic noſter Nat. Qu. I, 3. Intereſt, quamdiu macerata ſit (purpura), craſſius medicamentum, an aquatius traxerit, ſaepius merſa ſit et ex-

enim vivere bonum eſt, ſed bene vivere. Itaque ſapiens vivit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit ubi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid 4
acturus. cogitat ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, et tranquillitatem turbantia, emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate ultima facit, ſed, quum primum illi coeperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit, numquid illo [b] die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat: tardius fiat, an citius. non tanquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex 5
ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male vivendi periculum. Itaque effeminatiſſimam vocem illius Rhodii exiſtimo, qui quum in caveam coniectus eſſet a tyranno, et tanquam ferum aliquod animal aleretur,

X 3 ſua-

b. *die.* Haec quidem vox deeſt ap. Eraſm., et editionem veterem et quinque codd. Grut., qui probat. Bene, ait; *illo* enim locum deſignat, non tempus. Enimvero non de loco, ſed de tempore loquitur noſter, et cum Mureto, Lipſio Gronovioque tueor.

excocta, an ſemel tincta. Ep. LXXI, 30. Nihil autem tritius eſſe apud veteres illa vocum de tinctura ſollennium translatione ad animum formandum et indurandum, docent poſt Caſaubon. ad Perſii Sat. II, 74, p. 224 ſqq. Gatacker ad M. Anton. III, 4. p. 95. et Ruhnken. ad Tim. p. 76. ed. II., quibus eleganter uſus eſt Boettiger ad Horat. III, Carm. 5, 28. pag. 57 ſqq.

4. *emittit ſe:*] ἐξάγει ἑαυτὸν, (Diog. Laert. VII, 130 Menag.) tamquam ex cuſtodia et vinculis. Eſt vocabulum ſtoicum. Ep. XXIV, 18 etc.

5. *bene mori* et ſupra *bene vivere*. Maſcule haec iam Epicurus ap. Diog. Laert. X, 126. expreſſerat. Vitam ibi vocat μελετὴν τοῦ καλῶς ζῆν καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν, meditationem bene i. honeſte vivendi et moriendi. *Rhodii* Teleſphori a Lyſimacho in caveam coniecti et peſſime habiri. Cf. Senec. de Ira III, 17 fin. et Plutarch. de Exſilio T. X. p. 383 ſq. Hutten.

suadenti cuidam ut abstineret cibo: „Omnia," inquit,
6 „homini, dum vivit, speranda sunt." Vt sit hoc verum, non omni pretio vita emenda est. Quaedam, licet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione non veniam. Ego cogitem, in eo qui vivit, omnia posse fortunam, potius quam cogitem, in eo qui scit mori, nihil posse fortunam? Aliquando tamen. etiamsi certa mors instabit, et destinatum sibi supplicium sciet, non commodabit poenae suae manum. Stultitia est, timore mortis mori.
7 venit qui occidat. Exspecta. quid occupas? quare suscipis alienae crudelitatis procurationem? utrum invides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abstinentiâ finire vitam, et inediâ potius quam veneno mori. triginta tamen dies in carcere, et in exspectatione mortis exegit: non [c] hoc animo, tanquam omnia fieri possent, tanquam multas spes tam longum tempus reciperet, sed ut praeberet se legibus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat stul-
8 tius quam mortem contemnere, venenum timere? Scribonia

c. *hoc animo.* Non opus est ut cum Grutero legamus: *hoc Rhodii animo*, etsi ad illa Rhodii Telesphori §. 5 extr. spectant. Mox

6. *timore mortis mori.*] Supra Ep. XXIV, 22. ex Epicuro similia attulit, ubi cf. not. Eandem sententiam praeter alios Arcesilaus ap. Plutarch. Consol. ad Apoll. p. 339. T. VII Hutt. et Lucretius III, 79. Et saepe usque adeo mortis formidine vitae Percipit humanos odium lucisque videndae, Vt sibi consciscant moerenti pectore letum, Obliti fontem curarum hunc esse timorem.

7. *Socrates*] Notum est, eum post damnationem triginta dies in carcere exegisse, quia Delia festa, quotannis celebrari solita, intervenerant. Xenoph. Memorab. Socrat. IV, 8, 2 not. Epictet. IV Diss. Arrian. I, 159 sq. Egregie haec exposuit Meiners Gesch. der Wiss. Vol. II, p. 496 sqq.

8. *Scribonia*] quae quondam Augusti coniunx fuerat. Tacit. Annal. II, 27, qui tamen hanc

bonia gravis femina, amita Drusi Libonis fuit, adolescentis tam stolidi, quam nobilis, maiora sperantis, quam aut illo seculo quisquam sperare poterat, aut ipse ullo. quum aeger a senatu in lectica relatus esset, non sane frequentibus exsequiis, (omnes enim necessarii deseruerant impie, iam non reum, sed funus) habere coepit consilium, utrum consciscceret sibi mortem, an exspectaret. Cui Scribonia: „Quid te," in- 9
quit, „delectat alienum negotium agere? [d] Num persuasit illi? manus sibi attulit, nec sine causa. Nam post diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, si vivit, alienum negotium agit. Non possis itaque de re in universum pronuntiare, quum mortem vis externa denuntiat, occupanda sit, an exspectanda. Multa enim sunt, quae in utramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tormento, altera sim- 1
plex et facilis est, quidni huic iniicienda sit manus?

X 4 Quem-

§. 8. *Libonis — stolidi* sincera lectio est, quam restituit Torrentius ad Sueton. Tib. 25. Nam antea male legebatur *solidi* in codd., ap. Erasmum al. Sequitur *exsequiis*, quod ubique in codd. et edd. exstat. Recte. Est acumen Seneca dignum. *Obsequiis* P. Fabro Semestr. I, c. 20. coniectanti remittamus.

d. *Num persuasit illi?* Est Gruteri emendatio. *Illi* est ap. Erasm. ed. vet. et quinque codd. Grut. Antea: *Non persuasit.*

hanc rem non attigit. Coniuratio *Drusi Libonis* in Tiberium a. V. C. 769. ibidem exponitur. *illo — ullo.* Tantum aberat, ut *illo* Tiberiano, ut ne *ullo* quidem saeculo vel liberrimo auderet hoc, quia ingenio ad eminendum carebat. *omnes enim necessarii*, affinitate, amicitia, officiis coniuncti adeo eum deseruerunt, ut nemo ipsi vocem adversum pericula, advocationem praebere vellet, et Libo sine patrono in curiam introire cogeretur. Tacit. l. l. *frequentibus exsequiis*, quibus ut iam mortuus deducebatur.

9. *Cui — agere?*] Persuasit ei, ut mortem sibi consciscceret: hoc sequentia docent, in quibus Seneca factum *στοϊκῶς* probans, ait *alienum* etiam *negotium agere*, qui *alteri* vivunt, et animam in eius manu positam trahunt, recte observante Lipsio.

10 Quemadmodum navim eligam navigaturus, et domum
habitaturus, ita mortem, utique quâ ſum exiturus e
vita, [e] meliorem. praeterea quemadmodum non utique
melior eſt longior vita, ſic peior utique mors longior.
In nulla re magis quam in morte, morem animo ge-
rere debemus. exeat qua impetum cepit: ſive ferrum
appetit, ſive laqueum, ſive aliquam potionem venas
occupantem, pergat, et vincula ſervitutis abrumpat.
11 Vitam et aliis approbare quisque debet, mortem ſibi.
optima eſt, quae placet. Stulte haec cogitantur: Aliquis
dicet, me parum fortiter feciſſe, aliquis, nimis temere,
aliquis, fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu co-
gitare id in manibus eſſe conſilium, ad quod fama non
pertinet? hoc unum intuere, ut te fortunae quam celer-
rime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male
12 exiſtiment. Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui
vim afferendam vitae ſuae negent, et nefas iudicent
ipſum interemtorem ſui fieri: exſpectandum eſſe exi-
tum, quem natura decrevit. Hoc qui dicit, non vi-
det ſe libertati viam claudere. Nil melius aeterna lex
fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam de-
13 dit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crude-
litatem, vel hominis, quum poſſim per media exire
tormenta, et adverſa diſcutere? Hoc eſt unum, cur
de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono
loco

e. *meliorem* cum Eraſm. ed. vet. al. tueor contra Grut. codd., qui omittunt. Referas autem ad navem, domum et mortem.

11. *ad quod fama non pertinet?*] Nec enim ipſe eam auditurus es; atque eo ſenſu non pertinet: pertinet tamen, ſi poſt te etiam de ea curas. L. Senſus eſt: De omni mortis genere, quod eliges, homines male exiſtimabunt. De fama itaque cave ſis ſollicitus.

12. *profeſſos ſapientiam,*] Socratis omniumque Socraticorum, ideoque et Academicorum et Peripateticorum ſententia haec fuit, exſpectandum eſſe

loco res humanae sunt, quod nemo nisi vitio suo mi-
ser est. Placet? vive. non placet? licet eo rever-
ti unde venisti. Vt dolorem capitis levares, sangui-
nem saepe emisisti; ad extenuandum corpus vena per-
cutitur: non opus est vasto vulnere dividere praecor-
dia. scalpello aperitur ad illam magnam libertatem 14
via: et puncto securitas constat. Quid ergo est,
quod nos facit pigros, inertesque? Nemo nostrum
cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum.
Sic veteres inquilinos indulgentia loci et consuetudo,
etiam inter iniurias, detinet. Vis adversus hoc cor-
pus liber esse? tanquam migraturus habita: propone
tibi, quandoque hoc contubernio carendum. fortior
eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum suus 15
finis veniet in mentem omnia sine fine concupiscenti-
bus? Nullius rei meditatio tam necessaria est. Alia
enim [f] exercentur fortasse in supervacuum. „Adversus
paupertatem praeparatus est animus?“ permansere di-
vitiae. „Ad contemtum nos doloris armavimus?“
nunquam a nobis [g] exiget huius virtutis experimentum
integri ac sani felicitas corporis. „Vt fortiter amisso-
rum desideria pateremur, praecepimus nobis?“ om-
nes quos amabamus, superstites fortuna servavit. Hu-
ius unius rei usum qui exigat dies, veniet. Non est 16

f. *exercentur.* Sic mss. Pinc. consentiunt omnes Grut. At Erasmus, et edit. vetus habent: *exercent*, nec ipsum male. *Ex.* sc. nos.

g. *Exiget.* Sic omnes codd. et edd. Attamen Pinc. coni. *exegit* propter praeterita sequentia *permansere* etc. Haud dubie ingeniose! Sed vulgata quoque bona est.

se exitum, quem natura decrevit.

13. *nemo nisi vitio suo miser est.*] Quidni enim, dicebant Stoici, emisit se, quum tam multi exitus ex hac miseria sint? *unde venisti.* ad deum, cuius pars est animus.

14. *scalpello aperitur*] secta nimirum vena: quae crebra via mortis Senecae aevo, et ipsius Senecae fuit. L.

quod exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſervitutis humanae clauſtra perrumperent. Non eſt quod iudices, hoc fieri niſi a Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, manu extraxit. quum viliſſimae ſortis homines ingenti impetu in tutum evaſerint, quumque [h] commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obvia quaeque rapuerunt, et quae natura non
17 erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum, unus e Germanis, quum ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcoena adhaerente ſpongiâ poſitum eſt, totum in gulam farſit, et vi praecluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parum munde, et pa-
18 rum decenter! Quid eſt ſtultius, quam faſtidioſe mori? O virum fortem! o dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio uſus eſſet! quam animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſae rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus invenit, quemadmodum et mortem ſibi deberet, et telum: ut ſcias

h. *commodo* vulgatâ et ubique probata lectio eſt. P. Faber Semeſtr. I, 4. emend. *cumque ſuo modo mori.* Male. Nam iis qui adſervabantur, non licuit commode mori. Cf. Gronov. ad Liv. 26, 32.

16. *a Catone*] verbo monemus, quod v. c. ex Plutarchi vita Catonis Vticenſis abunde conſtat, eum vulnus ferro ſibi illatum, quod Buta deligaverat, reſcidiſſe manu. Sed res notiſſima eſt.

17. *in ludo beſtiariorum,*] qui ad pugnam cum beſtiis damnati aut auctorati erant. *unus e Germanis*, qui bello captus aut emtus ex Gallia, aut Rhaetia Vindeliciave Romam miſſus erat. Sic Daci bello capti cum Suevis in ludis pugnare cogebantur. Dio Caſſ. LI, 22. Flor. IV, 11. *matutina ſpectacula.* cf. ſupra Ep. VII. Similia autem exempla habes et in Symmacho lib. 2, Ep. 46. Lipſ.

ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quam
velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, ut cui- 19
que viſum erit, dum hoc conſtet, praeferendam eſſe
ſpurciſſimam mortem ſervituti mundiſſimae. Quoniam
coepi ſordidis exemplis uti, perſeverabo. plus enim
a ſe quisque exiget, ſi viderit hanc rem etiam a con-
temtiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipionesque,
et alios, quos audire cum admiratione conſuevimus,
ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam vir-
tutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario,
quam in ducibus belli civilis oſtendam. Quum adve- 20
heretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum
ſpectaculum [i] miſſus, tanquam ſomno premente nuta-
ret, caput usque eo demiſit, donec radiis insereret,
et tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec cervicem cir-
cumactu rotae frangeret. eodem vehiculo quo ad poe-
nam ferebatur, poenam effugit. Nihil obſtat, erum-
pere et exire cupienti. In aperto nos natura cuſto-
dit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exi- 21
tum mollem. cui ad manum plura ſunt, per quae ſe-
ſe asſerat, is delectum agat, et quâ potiſſimum libe-
retur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proxi-
mam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita,
ſit nova. Non deerit ad mortem ingenium, cui non
defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quo-
que

i. *miſſus.* Suſpicabar aliquando *Myſus*, ut ſupra *Germanus.* L. Nec ſpernas hanc coniecturam, ſi de Ciceronis loco pro Flacco c. 27. cogitaveris, ubi Myſorum ultimus habetur. Totam vero Aſiam mancipia praebuiſſe Romanis, utique Phrygiam, Cappadociam et omnes regiones circa Pontum eſt notiſſimum. Cf. Heynii Opuſcul. Acad. Vol. IV, p. 120 ſqq. Quaedam huc ſpectantia dedit Hemſterhuſ. ad Lucian. To. I. p. 379 ſqq.

20. *miſſus,*] aliunde, a praeſide Provinciae. Sed vid. Var. Lect. *radiis*, rotae, quam altiorem noſtris cogites. *In aperto — cuſtodit.* Quaſi dicat, liberi ſumus, et natura in aperto non in clauſo nos habet. Vitae alligavit ſed vinculis, quae quum voles, et ut voles, rumpas. L.

que mancipia, ubi illis ſtimulos adegit dolor, exci-
22 tentur, et intentiſſimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantum imperavit, ſed invenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. Secundo Naumachiae ſpectaculo, unus e barbaris lanceam, quam in adverſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iamdudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt
23 homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habebunt, non habebunt illi, quos adverſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, et magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eundem. nihil autem intereſſe, unde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, ut, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non potes, fac quemadmodum potes, et quidquid obvenerit ad vim afferendam tibi, invadas. Iniurioſum eſt rapto vivere: at contra pulcherrimum, mori rapto.

EPISTOLA LXXI.

Lucilio de rebus ſingulis ſubinde conſulenti ſuadet Seneca, quoniam ſaepe propter longinquitatem conſilia non iuſto tempore ad eum perſevantur, ut non alios ſed ſe ipſum conſulat, ideoque ad ſummum bonum et propoſitum totius vitae reſpiciat, tamquam ad regulam certam nullumque errorem admittentem. Proinde hortatur, ut ſapiens fiat. Etenim eo ipſo ſapientem diſtingui a proficiente et ſapientiae ſtudio-

22. *Naumachiae*] In circo maximo praeſertim hae pugnae navales a naumachiariis i. mancipiis vel damnatis ad haec certamina, habebantur. Vetus erat in circo maximo. Suet. Tib. 7. Auguſtus lacum huic quidem pugnae deſtinatum ad Tiberim effodi iuſſit. Suet. Aug. 43. Tib. 72. Bis dedit naumachiam Nero, ait Lipſius: alteram intelligit. Poſſis et ad diem ſpectaculi alterum referre.

studioso, quin a stulto, ut ille ad unam normam totam suam vitam redigat hac ipsa virtute et sapientia, notum Stoae decretum est. Illud autem summum bonum declarat, ut Stoicus, esse unum bonum quod honestum, cetera, i. externa esse falsa et adulterina bona, nisi virtus honestaverit. Iam quum omnia bona ab animo et virtute pendent, virtus autem perfecta i. iudicium verum et immotum, neque maior, neque minor fieri potest, sequitur, omnia bona esse paria, nec malam fortunam a bona differre, si utrumque ab honesto proficiscatur. Dilatat hoc Catonis exemplo. Qua occasione Academicos refutat, qui gradus beatitatis faciunt: hanc enim non magis quam honestum intendi posse. Itaque in equuleo et tormentis beatissimo esse licet sapienti. Nam bona ista aut mala non efficit materia sed virtus. Quae si multis dura et difficilia videntur, id infirmitati eorum, ex qua de virtute ferunt sententiam, tribuendum est. Neque tamen hoc ita intelligendum est, quasi omnem humanam naturam deponat sapiens. Nam quum ex duabus partibus constet, irrationali et rationali, negari nequit, in eam omne id cadere, quod in omnes homines cadit, ideoque et tremet sapiens, et dolebit, et expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Sed rationalis eius pars non istis ad querelas deiicitur, nec ad confessionem servitutis adducitur, nec virtutem ut omni vi carens damnabit. Vincit virtute fortunam. Si qui tamen professi sapientiam levissimis minis terreantur, reputandum est, hos non veros sapientes sed proficientes fuisse. Itaque operam demus, ut tota mente ad pulcherrima ista, ad virtutem istam perfectam properemus. — Conf. Argum. Ep. LXVI. et Ep. LXXIV.

Subinde me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari dividi. quum magna pars consilii sit in tempore, necesse est evenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, quum iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostrae feruntur, immo volvuntur. Ergo consilium sub die nasci debet: et hoc quoque tardum est nimis: sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur. Quemadmo-

1. *vasto nos mari*] infero s. Tyrrheno inter Siciliam et Italiam. *sit in tempore*, h. a tempore pendent. *res nostrae*, humanae, τὰ τῆς τύχης, quae non sunt in nostra potestate et fluminis ritu feruntur, quia rapidiore cursu abeunt, ideoque aliae ex aliis fiunt. *sub manu*, i. statim. Lipsius confert

2 admodum autem inveniatur, oſtendam. Quoties quid
fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire, ad
ſummum bonum, et propoſitum totius vitae reſpice.
Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſ-
ponet ſingula, niſi cui iam vitae ſuae ſumma propoſita
eſt. Nemo, quamvis paratos habeat colores, ſimi-
litudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere.
Ideo peccamus, quia de partibus vitae omnes delibe-
3 ramus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid pe-
tat ille, qui ſagittam vult mittere: et tunc dirigere,
et moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia
non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum
petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum
in vita noſtra caſus poſſit, quia vivimus caſu. Qui-
busdam autem evenit, ut quaedam ſcire ſe neſciant.
4 quemadmodum quaerimus ſaepe eos, cum quibus ſta-
mus; ita plerumque finem ſummi boni ignoramus ap-
poſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid
ſit ſummum bonum colliges: digito, ut ita dicam,
demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid
enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere?
quum poſſis dicere, Summum bonum eſt, quod ho-
neſtum eſt, et quod magis admireris, Vnum bonum
eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa et adulterina bo-
5 na ſunt. Haec ſi perſuaſeris tibi, et virtutem adama-
veris, (amare enim parum eſt) quidquid illâ contige-
rit,

fert Sueton. Aug. 49. Quo celerius ac ſub manu annunciari poſſet. Vid. ibi Caſaub. Graecis etiam eodem ſenſu familiare eſt: ὑπὸ χεῖρα. Cf. Wyttenbach. ad Plutarch. S. V. N. p. 15.

3. *Scire debet — telum.*] Laudat Lipſius Ariſtotel. I Ethic. Nicomach. c. 2. ubi ſimilia ſunt. *ſuus* i. bonus, ſecundus.

4. *appoſitum.*] quocum ſtamus, vicinum. *cetera* dicit adiaphora, indifferentia. Non ſunt bona: ſi tamen a nonnullis ita vocantur, falſa et adulterina ſunt.

5. *adamaveris,*] vides hic discrimen verborum plerumque a ve-

rit, id tibi, qualecunque aliis videbitur, faustum felixque erit: et torqueri, si modo iacueris ipso torquente securior, et aegrotare, si non maledixeris fortunae, si non cesseris morbo. Omnia denique quae ceteris videntur mala, et mansuescent, et in bonum
abibunt, si super illa eminueris. Hoc liqueat, nihil 6
esse bonum, nisi honestum: et omnia incommoda suo iure bona vocabuntur, quae modo virtus honestaverit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim respiciunt. revertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, et relinque istum [a] ludum literarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt et conterunt: fies similis

a. *ludum literarium.* Vnum ex elegantissimis Senecae dictis enervant magni viri Faber (ad lib. I. de Iust. et Iure) et Gruterus *literariorum*, Lipsius *litteralium* rescribendo. Non enim ludus hic ludibrium significat, sed scholam. Et in hoc urbanitas quod iungit non iungenda: quasi diceret: *Grammaticen philosophorum.* Gronov. Cf. not. Mox *demittunt* plurimi codd. praestant, probatum a Lipsio et Gron. Alii: *dimittunt*, *diminuunt.*

a veteribus observatum. Spectat autem ad amorem, quem rationalem vocare possis, iudicio et ratione maxime natum et ad sola bona relatum.

6. *Multis — conditio.*] Crebra fuit haec Stoicorum reprehensio. Cf. Sen. de Const. Sap. c. 3, 1 not. *relinque istum ludum literarium — conterunt.* Reprehendit praesertim Stoicos, quod ad syllabarum distinctionem et coniunctiones ac praepositionum proprietates descendendo et Grammaticis Geometrisque invidendo (Epist. LXXXVIII, 36.) ingenio nimium exercito, animum relinquebant inexercitum, et illa vere magna atque animum emendatura aut omittebant, aut nimis differebant. Ita philosophiam professi videbantur *ludum literarium* scholam exercere, verba aucupantes et de phrasibus solliciti. Qui vel Lucianum legerit, hanc rerum faciem veram fatebitur. Nimios autem in Dialectica, ad quam et Grammaticen retulerunt, fuisse Stoicos, nota res est. Cf. Brucker. Hist. crit. Phil. Vol. I, p. 904 sq.

milis illis, qui invenerunt iſta, non qui docent, et id agunt ut philoſophia potius difficilis, quam magna
7 videatur. Socrates, qui totam philoſophiam revocavit ad mores, et hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere. [b] Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis, ut ſis beatus, et te alicui ſtultum videri ſine. Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, et iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi
8 fide bona vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo praeſtabit, niſi qui omnia bona exaequaverit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, et honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter praeturam Catonis, et repulſam? nihil intereſt utrum Pharſalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, et componeret pacem?

b. *Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis.* Vbique in codd. et edd. vett. haec verba poſita ſunt demum poſt illa: *bona malaque diſtinguere.* Atenim Muretus temere transpoſitis his verbis, nulla tamen eius transpoſitionis cauſa, ne mentione quidem, allata, collocavit poſt *videatur* et infarſit poſt *beatus* voculam: *inquit:* omnia ex ingenio! Enimvero nulla cauſa eſt, cur veterem ſcripturam relinquamus. Ex iis enim *qui invenerunt iſta*, praecipue nominat Socratem additque bene: *Sequere itaque illos.* Eraſmus tamen poſt *ſequere* habet: *inquit.*

7. *Socrates — diſtinguere.*] Locus nobiliſſimus Ciceronis Tuſc. V, 4. (cf. Daviſ. ibi p. 193 et 348.) apponi meretur: Socrates autem primus philoſophiam devocavit e coelo et in urbibus collocavit, et in domos etiam introduxit, et coegit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere. Cf. Meiners l. l. II, p. 385 ſqq. *inquit* aliquis, ut Graec. *φησί.* Vide Vpton. ad Epictet. Diſſ. Arrian. I, 4, 9. Praeſtat tamen Socratem hic intelligere cum Grutero.

8. *Quid ergo? nihil — repulſam?*] Bis Cato ſpe excidit honorum: primum repulſam praeturae, deinde et conſulatus paſſus eſt. Hanc tam aequo animo tulit, ut eodem die in Campo Martio pila luderet. Cf. Plut. in Cato min. p. 783 ed. Frcf.

pacem? Quidni par fit? eâdem enim virtute et mala 9
fortuna vincitur, et ordinatur bona. virtus autem
non poteſt maior aut minor fieri. Vnius ſtaturae eſt.
Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: ſed [c] illud pul-
cherrimum reipublicae praetextum, optimates, et pri-
ma acies Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma,
uno proelio profligabuntur: et tam magni ruina im-
perii, in totum disſiliet orbem. aliqua pars eius in
Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet.
ne hoc quidem miſerae reipublicae continget, ſemel
ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo non 10
locorum notitia adiuvet, non popularium pro rege ſuo
virtus obſtinatiſſima: Vticenſium quoque fides malis
fracta deficiat, et Scipionem in Africa nominis ſui
fortuna deſtituat: olim proviſum eſt, ne quid Cato
detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera
inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, ali-
quid ſibi ad victoriam, quam ad praeturam obſtitiſſe.
Quo die repulſus eſt, luſit: qua nocte periturus fuit, 11
legit. eodem loco habuit, praeturâ et vitâ [d] excidere.
omnia quae acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi.
Quidni ille mutationem Reipublicae forti et aequo pa-
teretur animo: Quid enim mutationis periculo exce-
ptum?

c. *illud pulcherrimum reip. praetextum.* Sic Eraſmus, omnes libri ſcripti et editi. Muretus tamen: *ille pulcherrimus reip. praetextus*, merito a Grutero et Gronovio repulſus.

d. *excidere.* Sic nonnulli codd. Grut inque iis cod. Col. Recte ſic iam emendaverat Grut. Nam praetura *excedere*, quae erat vulgata, non poterat eam ambiens, ſed *excidere*, *ἐκπίπτειν*, ab ea repulſus. Praetulit et Lipſius.

9. Quae de *Cn. Pompeio* eiusque partium fato narrantur, omnia nota ſunt ex Plutarchi Pompeio, Catone et Iul Caeſare. *reipublicae praetextum* i. ornamentum et decus, ex eo, quod praetexta magiſtratus ornabat. Sic Epictet. Diſſ. Arrian. I, 2, 18. *πορφύρα*: vide ibi Vpton. p. 32 ed. Schweighaeuſ. add. III, 1, 23.

11. *qua nocte — legit.*] Platonis Phaedonem ſ. de immortalitate animi. *praeturâ — exci-*

ptum? non terra, non coelum, non totus hic re-
rum omnium contextus, quamvis Deo agente duca-
tur. non semper tenebit hunc ordinem: sed illum ex
12 hoc cursu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta
temporibus: nasci debent, crescere, exstingui. Quae-
cunque vides supra nos currere, et haec quibus innixi
atque impositi sumus veluti solidissimis, carpentur, ac
desinent. nulli non senectus sua est. inaequalibus ista
spatiis eodem natura demittit. quidquid est, non erit,
nec peribit, sed resolvetur. Nobis solvi perire est.
13 Proxima enim intuemur: ad ulteriora non prospicit
mens hebes, et quae se corpori addixerit: alioqui for-
tius finem sui suorumque pateretur, si speraret omnia
illa sic in vitam mortemque per vices ire, et compo-
sita dissolvi, dissoluta componi: in hoc opere aeter-
nam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Ca-
to quum aevum animo percurrerit, dicet: Omne hu-
manum genus, quodque est, quodque erit, morte
14 damnatum est. omnes quae usquam rerum potiuntur,
urbes, quaeque alienorum imperiorum magna sunt de-
cora, ubi fuerint, aliquando quaeretur, et vario exi-
tii genere tollentur. alias destruent bella, alias desi-
dia, paxque ad inertiam versa consumet, et magnis
opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles cam-
pos repentina maris inundatio abscondet, aut in subi-
15 tam cavernam confidentis soli lapsus abducet. Quid
est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo mo-
mento publica fata praecedo? magnus animus Deo pa-
reat: et quidquid lex universi iubet, sine cunctatione
patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidius
tran-

excidere. vide supra §. 8. *sed illum deiiciet*, aut conflagratione omnia resolventur ut Stoici docebant, *ἐκπυρώσει*, aut repentina maris inundatione, *κατακλυσμῷ*. Vid Tiedemann, Syst. der St. Phil. II, p. 102.

12. *quidquid — resolvetur.*] in prima principia, ignem et materiam. L. Cf. Cic. N. D. II, 46.

tranquilliusque inter divina mansurus: aut certe sine
ullo futurus incommodo, naturae suae remiscebitur,
et revertetur in totum. Non est ergo M. Catonis 16
maius bonum honesta vita, quam mors honesta: quo-
niam non intenditur virtus. Idem esse dicebat Socra-
tes veritatem et virtutem: quomodo illa non crescit,
sic nec virtus quidem. habet numeros suos, plena est.
Non est itaque quod mireris paria esse bona, et quae
ex proposito sumenda sunt, et quae subita res tulit.
nam si hanc inaequalitatem receperis, ut fortiter tor-
queri in minoribus bonis numeres, numerabis etiam
in malis: et infelicem Socratem dices in carcere, in- 17
felicem Catonem vulnera sua animosius, quam fecerat,
retractantem: calamitosissimum omnium Regulum, fi-
dei poenas etiam hostibus servatae pendentem. Atqui
nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus
est. negant enim illum esse beatum, sed tamen ne-
gant miserum. Academici veteres beatum quidem esse
etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfe-
ctum, nec ad plenum: quod nullo modo potest reci-
pi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod 18

 sum-

II, 46. Senec. Conf. ad Marc. c. 26, 5 not.

15. *inter divina*] inter aut juxta sidera. Lipsius, qui laudat suam Stoic. Physiol. III, 11. Stoicos hac de re fluctuasse supra iam monuimus. Cf. Senec. Consol. ad Marc. 19, 4. Gatacker. ad M. Antonin. IV, 19 p. 139 sq.

16. *Idem — virtutem:*] Eo sensu, quod virtus sit scientia: omnis autem scientia veritas est. Cf. Meiners II, p. 425 sq. *nam si hanc — malis:* vid. Ep. LXVII, 6.

17. *Regulum.*] Explicat haec Ciceronis de Off. I, 13. locus nobilis. Regulus primo bello Punico captus a Poenis quum de captivis commutandis Romam missus esset, iurassetque se rediturum: primum ut venit, captivos reddendos in senatu non censuit: deinde quum retineretur a propinquis et amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. Cf. ad III de Provid. §. 5 not. *Academici veteres — plenum:* Vide ad Ep. XXXI, 6. et cf. Cic. Tusc. V, 7 — 13.

summum bonum est, supra se gradum non habet: si modo illi virtus inest, si illam adversa non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. Virtutem enim intelligo animosam et excelsam, quam incitat, quidquid infestat. Hunc animum quem saepe induunt generosae indolis iuvenes, quos alicuius honestae rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita contemnant, profecto sapientia infundet, et tradet: persuadebit unum bonum esse, quod honestum.

19 Hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quam regulam, qua rectum probari solet: quam si flectes, quidquid ex illa mutaveris, iniuria est recti. Idem ergo de virtute dicemus: et haec recta est. flexuram non recipit. [e] rigida est: amplius intendi non potest. Haec de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri; nec quae ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora sunt. huic enim necesse est

20 respondeant. ita paria sunt. Quid ergo? inquis. iacere in convivio, et torqueri, paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in convivio, malum est: torqueri in equuleo, bonum est: si illud turpiter, hoc honeste fit. bona ista aut mala non efficit materia, sed virtus. haec ubicunque

21 apparuit, omnia eiusdem mensurae ac pretii sunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum aestimat ex suo, quod dicam, paria bona esse adversa fortiter portantis, et prospera honeste iudicantis: quod dicam, paria bona esse eius qui triumphat,

e. *rigida est: amplius intendi non potest.* Cum Mureto hanc scripturam nonnullorum codd. mss. ap Pinc. praefero alteri, quam pleraque exemplaria servant: *rigidari quidem a. i. n. p.* quam Grut. et Gronov. tuentur. Sententia auctoris postulat lectionem, quam reposui. *Rigidari* esset. Grutero et Gron. explicantibus, rigidior f. rectior fieri. Enimvero Virtus, ait noster, est summum bonum, ideoque nec supra se gradum habet: itaque rectior fieri nequit. Pauciora hic exemplaria et ea saniora, quia menti auctoris conveniunt, sequi malui, quam plurimas edd. et membranas nostrum manifesto depravantes.

phat, et eius, qui ante currum vehitur invictus ani-
mo. Non putant enim fieri, quidquid facere non pos-
sunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam.
Quid miraris, si uri, vulnerari, occidi, alligari iu-
vat, aliquando etiam libet? Luxurioso frugalitas poe- 22
na est, pigro supplicii loco labor est, [f] delicatis mise-
ria est continentia, indoctis industria, desidioso stu-
dere torqueri est. Eodem modo haec, ad quae om-
nes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus,
obliti quam multis tormentum sit vino carere, aut pri-
ma luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed
nos fluidi et enerves. Magno animo de rebus magnis
iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse
quod nostrum est. Sic quaedam rectissima, quum in 23
aquam demissa sunt, speciem curvi praefractique visen-
tibus reddunt. Non tantum quid videas, sed quem-
admodum, refert. animus noster ad vera perspicienda
caligat. Da mihi adolescentem incorruptum, et in-
genio vegetum, dicet fortunatiorem sibi videri, qui
omnia rerum adversarum onera rigidâ cervice fustollit,
qui supra fortunam exstat. Non mirum est, in tran- 24
quillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli ali-
quem, ubi omnes deprimuntur; ibi stare, ubi om-
nes iacent. Quid est in tormentis, quid est in aliis
quae adversa appellamus, mali? hoc, ut opinor, suc-
cidere mentem, et incurvari, et succumbere: quo-

f. *delicatis miseria est continentia, indoctis industria.* Hanc lectionem invenit Grut. in quibusdam mss. et Lipsius in suo. Haud dubie praeferanda est vulgatae: *delicatus miseretur industrii.*

21. *alligari*] deportatus esse in insulam cum custodia. Cf. Ep. XXIV, 16 not. Spectat eo Ep. XXVI, 9. una est catena, quae nos alligatos tenet.

23. *Sic quaedam — reddunt.*] Idem observaverat Nat. Qu. I, 3. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. *Da mihi — exstat.* Paria in libro de Provid. c. 2.

rum nihil sapienti viro potest evenire. Stat erectus
sub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit,
35 nihil illi eorum quae ferenda sunt, displicet. Nam
quidquid cadere in hominem potest, in se cecidisse non
queritur. vires suas novit: scit se esse oneri ferendo.
Non educo sapientem ex hominum numero, nec do-
lores ab illo, sicut ab aliqua rupe nullum sensum ad-
mittente, submoveo. memini ex duabus partibus il-
lum esse compositum. Altera est irrationalis. haec
mordetur, uritur, dolet. altera rationalis. haec in-
concussas opiniones habet, intrepida est, et indomita.
36 In hac positum est summum illud hominis bonum. quod
antequam impleatur, incerta mentis volutatio est: quum
vero perfectum est, immota illa stabilitas est. Itaque
inchoatus, ad summa procedens, cultorque virtutis,
etiamsi appropinquat perfecto bono, sed ei nondum
summam manum imposuit, ibi interim cessabit, et re-
37 mittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim in-
certa transgressus est, etiam nunc versatur in lubrico.
beatus vero, et virtutis exactae, tunc se maxime amat,
quum fortissime expertus est: et metuenda ceteris, si
alicuius honesti officii pretia sunt, non tantum fert,
sed amplexatur, multoque audire mavult, Tanto me-
38 lior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat
exspectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari vir-
tus nostra videatur, et tremet sapiens, et dolebit, et
expallescet; hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi
ergo

24. *Stat erectus sub quolibet pondere.*] Horat. Carm. III, 3, 7 et 8. Si fractus illabatur orbis Inpavidum ferient ruinae.

25. *Non educo — submoveo.*] Saepissime hanc ἀπαθείας descriptionem dedit noster e. c. de Provid, 2, de Ira I, 3, 16. Cf. Lipsii Manud. III, 7. et Meiners philos. Schriften, Vol. II. ubi de apathia stoica egregie egit.

26. *inchoatus.*] Est ille proficiens et τυπούμενος, coeptus formari et doceri, nondum doctus. Explicat noster infra §. 33.

ergo est origo calamitatis? ubi illud malum verum
est? illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad
confessionem servitutis adducunt; si illi poenitentiam
sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. 29
„At multi professi sapientiam levissimis nonnunquam
minis exterriti sunt." Hoc loco nostrum vitium est,
qui quod dicitur de sapiente, exigimus et a proficiente.
Suadeo adhuc mihi ista quae laudo, nondum persuadeo:
etiamsi persuasissem, nondum tam parata haberem,
aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrerent.
Quemadmodum lana quosdam colores se- 30
mel ducit, quosdam nisi saepius macerata et recocta
non perbibit: sic alias disciplinas ingenia quum accepere,
protinus praestant: haec nisi alte descendit, et
diu sedit, animum non coloravit, sed infecit, nihil
ex his quae promiserat, praestat. Cito hoc potest 31
tradi, et paucissimis verbis, unum bonum esse virtutem:
nullum certe sine virtute: et ipsam virtutem in
parte nostri meliore, id est, rationali positam. Quid
erit haec virtus? iudicium verum, et immotum: ab
hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis species,
quae impetum movet, redigetur ad liquidum.
Huic iudicio consentaneum erit, omnia quae virtute 32
contacta sunt, et bona iudicare, et inter se paria.
Corporum autem bona corporibus quidem bona sunt,
sed in totum non sunt bona. His pretium quidem

28. *poenitentiam sui faciunt.*] Brutum exempli causa affert Lipsius. Quum enim audisset, Cassium esse defunctum, virtutem ut verba accusavit, sibique manus violentas intulit.

30. *Quemadmodum lana — perbibit*] Fucum, unde hodieque Lacca musica s. musiva conficitur, qui substernebatur conchyliis, s. purpurae in lana tingenda, semel ducit. Cf. ad Consolat. ad Helv. 5, 6 not. Sed purpuram nisi saepius *macerata* mollita et recocta non trahit. Vide ad Ep. LXX, 8. *infecit*, leviter, obiter tinxit.

32. *His — dignitas non erit* &] Recorderis linguam Stoae. Loqui-

erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter se intervallis distabunt, alia maiora, alia minora
33 erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse, fateamur necesse est. alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore praestricti. alius in tantum, ut possit cum illa conferre vultum: si iam pervenit ad summum, et fi-
34 duciae plenus est. Imperfecta necesse est labent, et modo prodant, modo sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire et niti perseveraverint: si quidquam ex studio et fideli intentione laxaverint, retro eundum est. Nemo profectum ibi invenit, ubi reliquerat. Instemus itaque, et perseveremus. plus quam profligavimus, restat: sed magna pars est pro-
35 fectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum: volo, et totâ mente volo. Te quoque instinctum esse, et magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, et quidem turpis inter foeda versantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit. non erit
36 autem, nisi prius nos nostri esse coeperimus. Quando continget contemnere utramque fortunam? quando

quitur de indifferentibus rebus: quaedam *dignationem*, aestimationem, *ἀξίαν*, habent (producta, *προηγμένα*), quaedam ea carent (remota, *ἀποπροηγμένα*), quaedam sunt neutra, media, *τὰ οὐδετέρως ἔχοντα*. Diog. Laert. VII, 104 sq. Menag.

33. *audeat attollere oculos.*] Haec simili modo expressit Plutarchus de Tranq. An. To. X, p. 31 Hutt. *ἀγνοοῦντες ὅσον ἐστὶ πρὸς ἀλυπίαν ἀγαθὸν, τὸ μελετᾷν καὶ δύνασθαι πρὸς τὴν τύχην ἀνεῳγόσι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀντιβλέπειν*: quem locum debeo Bentleio, qui in praeclara nota ad Horat. I Carm. 3, 18. *τὰ· sollere, attollere oculos* eorum esse, qui minas et terrores impavide contemnunt, exemplis adstruxit, Senecae locis et hoc ipso opportune admotis. Quaedam huc spectantia dedit Interpres ad Epict. Diss. Arr. III, 24, 76. p. 782.

do continget omnibus oppressis affectibus, et sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere: Vici. Quem vicerim, quaeris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid ultra [g] Dahas bellicosum iacet: sed avaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPISTOLA LXXII.

Excusat se apud Lucilium, quod petitionem eius multum operae et diligentiae in discutiendo poscentem ad liquidum deducere non possit. Differendam hanc rem esse in tempus quietius. Qua occasione dilationis queritur, boni studium a nobis differri, quum tamen non otiosus, sed omnibus aliis negotiis neglectis philosophiae assidendum sit. Nihil incidere posse, quod sapientem impediat, quum sint, quae proficientem abstrahant. Quaenam illum sapientem, cuius summum bonum iam fixum est et immutabile, turbare possent! Nam externa sunt levia et summam tantum cutem stringunt. Aliter res se habet in proficiente, qui nisi attendit, gravatur: a quo illa externa avide exspectantur et nactis semper spes novorum beneficiorum fortunae crescit: sed sapiens illorum non indiget: secure accipit quae obveniunt, semper laetitia maxima fruitur.

Quod quaeris a me, liquebat mihi, [a] si remeditarer, per se: sed diu non retentavi memoriam meam. Itaque non facile me sequitur. quod evenit libris situ cohae-

g. *Dahas.* Haud multum refert, *Dahas* an *Dacos* legas: exstat utrumque in codd. Attamen *Dahas*, qui cum Massagetis aliisque interioris Asiae populis tributarii quondam Persis, dein Alexandro M. facti sunt, potiorem hic habere locum patet, quam *Dacos* ad Danubium, ubi nunc Moldavia et Wallachia est, inhabitantes. Extrema Medorum sunt ipsi Dahae.

a. *si remeditarer, per se.* Lipsio adiutore hanc scripturam praetuli, quam Seneca dignissimam puto. Si mihi, ait, longior nunc esset mora, retractandi ea, quae a me quaeris, liquerent per se i. ultro. Sed differenda sunt in aliud tempus commodius. Erasmus: *si rem edicerem per se,* notatumque ad marginem: alias

1. *Si remeditarer, — meam.*] Haud dubie propter malam valetudinem, cuius restaurandae causa Baiarum thermis usus erat, et

haerentibus, hoc eveniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, et quaecunque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, ut parata ſint quoties uſus exegerit. Ergo hoc in praeſentia differamus: multum enim operae, multum diligentiae poſcit. Quum primum longiorem eodem loco ſperavero moram, tunc iſtud
a in manus ſumam. Quaedam enim ſunt, quae poſſis et [b]in ciſio ſcribere: quaedam lectum, et otium, et ſecretum deſiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, et quidem totis. nunquam enim non ſuccedent occupationes novae. ſerimus illas. itaque ex una exeunt plures, deinde ipſi nobis dilationem damus: quum hoc peregero, toto animo incumbam;

ediſcerem Sic quoque eſt in cod. Col. ap. Gruterum. Vnum exemplar Pinciani *ſic rem edidiſceram, ſed diu*, unde nonnullae edd. fecerunt: *ſic rem edidiceram*, mente auctoris repugnante. Alii ap. Grut. *ſi rem aedificarem per ſe.* Feſtus, notante Lipſio, *Liquebat mihi ſcire, modo ediſſerere* (vel *edicere*) *poſſem. Sed diu.* Addit Lipſius: *Quid? imo aliter: liquebat mihi, ſi remeditari poſſem, et rem attigi. Remeditari, ut reminiſci.* Equidem puto, librariis voc. *remeditari* anſam praebuiſſe ad ſcripturam corrumpendam

b. *in ciſio.* A Pinciani ſagacitate eſt, quum libri fere habeant: *inſciſio.* Minus placet *in circo*, quod quidam codd. dant. Locus Sueton. in vita Octav. 45. huc allatus a Grut. et Lipſio parum prodeſt. *Ciſium* autem eſt genus vehiculi geſtatorii. Quaedam, ait, per iter aut geſtationem etiam ſcribi.

et hoc ipſo tempore, quo hanc et plurimas haſce epiſtolas ſcriberet, in illis amoenis Campaniae locis commorabatur velut in receſſu. Hinc lucem accipiunt, quae mox ſequuntur: *Quum primum longiorem eodem loco ſperavero moram, — libris ſitu cohaerentibus.* Libri veterum vel papyro vel pergamena charta ſcribi ſoliti cohaereſcere debebant diu non uſurpati, quoniam convolvebantur, ideoque induреſcere debebant, nec ſine labore explicari poterant. Monſtrarunt haec v. c. codices illi Herculanenſes.

2. *Lectum*] ſc. lucubratorium. Sic Horat. Serm. I, 4, 133. neque enim quum lectulus aut me Porticus excepit, deſum mihi. *occupatis diebus — totis.* Erat in commentariis aliisque libris philoſophicis com-

bam, et, si hanc rem molestam composuero, studio me dabo. Non quum vacaveris, philosophandum est: 3
omnia alia negligenda, ut huic assideamus, cui nullum tempus satis magnum est, etiamsi a pueritia usque ad longissimos humani aevi terminos vita protenditur. Non multum refert, utrum omittas philosophiam, an intermittas. non enim ubi interrupta est manet, sed ᶜeorum more, quae intenta dissiliunt, usque ad initia sua recurrit, quod a continuatione discessit. Resistendum est occupationibus, nec explicandae, sed submovendae sunt. „Tempus quidem nullum 4
est parum idoneum studio salutari.“ Atqui multi inter illa non student, propter quae studendum: incidet aliquid quod impediat. Non equidem eum, cuius animus in omni negotio laetus atque alacer est. Imperfectis adhuc interscinditur laetitia: Sapienti vero 5
contexitur gaudium, nullâ rumpitur causâ, nullâ fortunâ: semper et ubique tranquillum est. Non enim ex alieno pendet, nec favorem fortunae, aut hominis exspectat: domestica illi felicitas est. exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur. Aliquando extrinsecus, quo admoneatur mortalitatis, intervenit: sed id 6
leve, et quod summam cutem stringat. Aliquo, inquam,

c. *eorum more, quae intenta dissiliunt, usque ad initia sua recurrit, quod continuatione discessit.* Sic omnes fere codd. et edd. Erasmus al. habent: *continuatione sua.*

componendis quammaxime occupatus. Cf. Ep. XXXIX init. *studio* philosophiae.

3. *intenta dissiliunt,*] ut funes.

4. *nec explicandae,*] i. e. non disponendae per tempora et digerendae sunt: quod faciunt tamen homines seriosi. L. Quamquam omne tempus, pergit S., idoneum est huic studio, obiiciat aliquis. Enimvero, respondet, non philosophantur inter illa negotia, et quaecunque eos impediunt, quia adhuc proficientes sunt: quod multo aliter se habet in Sapiente, qui semper in gaudio est, ex dogmate stoico.

quam, incommodo afflatur [d]maximus is: illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdum robusto solidoque, eruptiones quaedam pustularum, et ulcuscula: nullum
7 in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter consummatae sapientiae virum, et alium procedentis, quod inter sanum, et ex morbo gravi ac diutino emergentem: cui sanitatis loco est levior accessio. Hic, nisi attendit, subinde gravatur, et in eadem revolvitur. Sapiens recidere non potest, ne incidere quidem am-
8 plius. Corpori enim ad tempus bona valetudo est, quam medicus etiamsi reddidit, non praestat. saepe ad eundem quem [e]advocaverat, excitatur: animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si confidit sibi; si scit, omnia vota mortalium, omnia beneficia quae dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum.
9 Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est: cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. cuius per-

d. *maximus is.* Sic Erasm. et ed. vetus. Antea: *afflatur: maximum eius illud bonum est fixum.*

e. *advocaverat* omnium librorum lectio est. Lipsius emend. *ad eundem qui adv.* Muretus temere fecit: *quem excitaverat advocatur.* Gronovius *avocaverat* ex uno Palat., aut *adiuverat.* Sed vulgata ex Senecae usu loquendi defendi potest. Itaque retinui. Sequitur: *animus semel non totum sanatur*, ubi vox *animus* a Mureti coniectura necessaria est. Mox *cui quid abscedere potest, id imperpetuum est* e cod. Col. recepi, Grutero, Lipsio et Gronovio probantibus. Alias: *cui quid absc. non potest.* Muretus: *c. q. a. n. p. id perpetuum est.*

7. *consummatae sapientiae.*] Iterum hic discrimina perfecti sapientis et inchoati, de quibus saepe iam vidimus. Lipsius laudat Manuduct. II, 9. *accessio* febris. *Sapiens recidere — amplius.* Argutatur, ait Lipsius, in vocibus venuste: neque recidere in eundem morbum, nec incidere in alium.

8. *saepe ad eundem — excitatur:*] i. saepe quem adiuverat, convenire iubetur, ut opem ferat. Verbum *advocare* hoc Senecae aevo ponitur eodem sensu, quo adiuvare collocant.

perpetua futura laetitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, ultro citroque fluunt: nihil dat fortuna mancipio. Sed haec quoque fortuita tunc delectant, quum illa ratio temperavit ac miscuit. Haec est etiam quae externa commendet, quorum avidus usus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine 10
uti: Vidisti aliquando canem missa a domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum devorat, et semper ad spem futuri hiat. Idem evenit nobis. quidquid exspectantibus fortuna proiecit, id sine ulla voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti et [t] attenti. Hoc sapienti non evenit: plenus est. etiamsi quid ob- 11
venit, secure excipit, ac reponit. laetitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, sed cui multum desit a summo? hic deprimitur alternis, et extollitur, ac modo in coelum allevatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus nullus praecipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane, sine termino.

t *attenti*. Muretus hoc habet ab aliquot mss. Pinciani. Erasm., edit. vetus et nonnulli codd. ap. Grut *attoniti*: quod Lucani V, 476 versu, quem Gottl. Kortte, Professor olim Lipsiae eruditissimus, margini editionis veteris, qua beneficio Harlesii, Viri egregii, utor, adleverat *Caesaris attonitam miscenda ad proelia mentem Ferre moras scelerum partes iussere relictae* defendi fortasse possit. Gruterus tamen damnat.

locant. Senec. de Brevit. vit. c. 2, 4.

9. *Nihil dat fortuna mancipio.*] Similiter Lucret. III, 984. Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu. *Sed haec — miscuit.* Plane Stoico dignum est illud Horatii III Carm. 29, 49 sq. Fortuna saevo laeta negotio et Ludum insolentem ludere pertinax Transmutat incertos honores Nunc mihi nunc alii benigna. Laudo manentem etc.

10. *Attalus.*] vide de eo ad Epist. IX. 5.

11. *Epicureum,*] quod a Democrito desumtum defendisse Epicurum constat. Cf. Lucret. I, 178. 968. Diog. Laert. X, 41.

12 DO. Adhuc est genus tertium eorum qui sapientiae alludunt: quam non quidem [g] contigerunt, in conspectu tamen, et ut ita dicam, sub ictu habent: hi non concutiuntur; ne defluunt quidem: nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo quum tam magna sint inter summos imosque discrimina, quum medios quoque sequatur fructus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendae sunt, si semel intraverint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. melius non incipient, quam definent.

EPISTOLA LXXIII.

Errorem eorum, qui philosophos esse contumaces existiment, refutat. Etenim veri philosophi amant potius magistratus ac reges, iisque parent, quia iis securitatem publicam debent. E contrario ambitione ducti in hanc reprehensionem cadunt: hi enim semper appetunt, invident, perpetuo inquieti et saepe irati: philosophi autem amant auctores huius boni, quoniam tranquillo otio frui licet: imputant quoque iis hoc beneficium, etsi pluribus contingat, philosophia ipsa hunc gratum animum docente, inprimis erga eos, qui hoc otium praestant. Quod ut maximi faciat, hortatur Lucilium, et ad virtutem i. e. Deum assurgat.

Saepissime observare licet, si rerum memoriam nobiscum reputamus, eo nomine reprehensos esse philosophos et philosophiam, quod mala inde et calamitates manarent ad rempublicam concutiendam, quin adeo evertendam: adeoque sapientes vel publice accensatos et male habitos, vel haud semel e civitate in exilium eiectos esse. Cuius quidem vel plu-

g. *contigerunt.* Pinciani aliorumque codd. scripta lectio est. Caesar de Bello Gall. I, 38. 5 ed. Cellar. Senec. de Ira I, 15, 1. *facturi peiora, quae contingunt.* Gronovius. Antea: *attigerunt.*

12. *Adhuc est genus tertium*] Idem discrimen fecit noster Ep. LXXV, 6 sq., ubi tres proficientium classes constituit, et paulo accuratius rem definit. *sub ictu habent*, i. prope sunt: metaphora vel a sagittariis, vel a gladiatoribus sumta, qui in eo sunt, ut scopum feriant. Cf. de Benef. II, 29. Consol. ad Marc. 9, 2 etc.

plures fuerunt causae, quae tamen omnes commode vel ab imprudentia philosophorum, vel ab ignorantia magistratuum, vel a malevolentia eorum qui sapientiores seque impedientes quominus rerum potiventur summovere cuperent, deduci possunt. Et antiqui et nostri temporis historia satis multa et ea tristia exempla praestat, inde ab Anaxagora usque ad Fichtium. Ex hac autem epistola magnam rerum mutationem Romae abhinc quinquaginta ferme annis factam videmus. Nam quum Augustus et literarum studiis animos a republica capessenda removere studeret, ideoque iis tractandis faveret; Neronis contra tempore istam malevolorum et imperitorum exprobrationem in philosophos concitatam intelligimus, quam Seneca dignam iudicaret, ut refelleret. Enimvero mox tantopere recruduit ista calumnia, ut adeo Vespasianus, quod merito mireris, philosophos praeter unum Musonium omnes Roma expelleret. Cf. egregiam Heynii disputationem, Litterarum bonarum studia perperam proscripta, Opusc. acad. Vol. IV, p. 416 sqq.

Errare mihi videntur, qui existimant, philosophiae fideliter deditos, contumaces esse ac refractarios, et contemtores magistratuum ac regum, eorumve per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito, nullis enim plus praestant, quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus [a] aptum ad propositum bene vivendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem

a. *aptum* e cod. Col. ap. Grut. recepi. Alii autem habent: *altum a. p b. vivendi conf s. p.* alii *in altum* etc. alii *alterum*, omissa voce *aditum*. Erasmus vetusque editio, et Muretus cum Lipsio et Gronovio: *quibus ad propositum bene vivendi confert s. p.*

1. *Errare mihi — administrantur*] Saepe haec criminatio prolata est in philosophos, indeque maxima persecutionum pars orta est, quibus philosophia et philosophi premebantur. Sic Socratem eo nomine accusabant concitasse iuvenes ad contemnendam rempublicam. Xenoph. Memor. I, 2, 9. Stoicos in eandem reprehensionem incurrisse videmus tum ex hoc loco, tum e II de Clem. 5, 2. ubi vid. not. Idem refellit Epictetus, (quem sub Domitiano cum ceteris philosophis Roma expulsum esse constat,) Diss. I, 29, 9. Vos ergo phi-

dem magis, quam illi inquieti, et in medio positi;
2 qui multa principibus debent, sed multa et imputant:
quibus nunquam tam plene occurrere ulla liberalitas
potest, ut cupiditates illorum, quae crescunt, dum im-
pleantur, exsatiet. Quisquis autem de accipiendo co-
gitat, oblitus accepti est. nec ullum habet malum cu-
3 piditas maius, quam quod ingrata est. Adiice nunc,
quod nemo eorum qui in republica versantur, quos
vincat, sed a quibus vincatur, adspicit: et illis non
tam iucundum est, multos post se videre, quam gra-
ve, aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambi-
tio: non respicit. Nec ambitio tantum instabilis est,
verum cupiditas omnis: quia incipit semper a fine.
4 At ille vir sincerus ac purus, qui reliquit et curiam et
forum, et omnem administrationem reipublicae, ut ad
ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere
tuto licet, solusque illis gratuitum testimonium reddit,
et magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum
praeceptores suos veneratur ac suspicit, quorum bene-
ficio [b] illis inviis exiit: sic et his, sub quorum tutela
posi-

b. *illis inviis exiit.* Sic Erasm. et editio vetus: conveniunt mss. Sensus expeditus est: Stulti, ait Lipsius, semper extra viam et errabundi. In recto et alto Sapiens. Qui invia loca, s. stultitiam relinquunt, sapientiae appropinquant. Muretus e coni. dederat: *illis se vitiis exuit.* Gruterus locum fractum habet, quem non redintegrat: inclinat tamen in hanc, quam Lipsio et Gronovio probantibus, recepimus lectionem.

philosophi docetis contemnere reges? add. Diss. IV, 7, 33. *in medio positi*: i. non seducti et a turba remoti, ut philosophi. L.

2. *sed multa imputant:*] postulant multa a principibus pro ministeriis et officiis, quae iis exhibent.

3. *Adiice nunc, quod*] His similia aut gemina vide II de Benef. 27. et III de Ira c. 30 et 31. L.

4. *artes bonas*] i. Philosophiam. Optimae, ingenuae, liberales a Cic. et aliis vocantur. Sapientia ars est, ait noster Ep. XXIX, 2. Persius V, 104. Tibi recto vivere talo Ars dedit.

positus exercet artes bonas. Verum alios quoque rex 5
viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodum
Neptuno plus debere se iudicat, ex his qui eadem
tranquillitate usi sunt, qui plura et pretiosiora illo mari vexit: et animosius a mercatore, quam a vectore
solvitur votum; et ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores ac purpuras et auro pensanda portabat, quam qui vilissima quaeque et saburrae loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes
pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur. multi enim sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello est. An idem existimas pro pace debere 6
eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut
aliis vitiis, quae vel bello rumpenda sunt? nisi forte
tam iniquum putas esse sapientem, ut nihil viritim se
debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunaeque
plurimum debeo: et non uni mihi oriuntur. anno,
temperantique annum Deo, privatim obligatus sum:
quamvis [c] nihil in meum honorem descripta sint. Stulta avaritia mortalium possessionem proprietatemque discer-

c. *nihil* omnes mss. praestant loco τοῦ *non*.

5. *qui odores et purpuras et auro pensanda.*] Thus, myrrha, costum, nardum aliosque odores pretiosos, (Plin. XII, 12.) *purpuras*, inprimis Tyrias, (cf. Heeren Ideen II, p. 598 sqq.) et gemmas, uniones etc. quae idem cum auro pretium habent. Haec omnia ex portubus Asiae Africaeque Romam *advehi* solita esse constat.

7. *Stulta avaritia mortalium*] Spectant ad paradoxon illud stoicum: Omnia sapientis. Cf. Lipsii Manud. III, 11. Virtutes ideoque et pax atque libertas quum sola bona viderentur Stoicis, cetera omnia autem indifferentia, sequitur, sapientem solum divitem esse: quippe qui, si quidem velit, animo et contemplatione istis ceteris quae pro bonis habentur, solus recte uti possit, eorumque ad veram felicitatem non indigeat. Ergo omnia sapientis sunt, non occupatione, sed animo, nec ex difficili tuenda. Vide Cic. Parad. VI, 1. de Fin. III, 22. Senec. de Benef. VII, 3 et 4.

cernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiens nihil iudicat suum magis, quam cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ista communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. socium efficit, etiam quod ex mi-
8 nima portione commune est. Adiice nunc, quod magna et vera bona non sic dividuntur, ut exiguum in singulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est: epulum et visceratio, et si quid aliud capitur manu, discedit in partes; at haec individua bona, pax, et libertas, tam omnium tota quam sin-
9 gulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum usus fructusque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad servandas vigilias, nec ad tuenda moenia, et multiplex belli tributum, publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia praecipue, bene debere beneficia, bene solvere. interdum autem solutio est ipsa confessio.
10 Confitebitur ergo, multum se debere ei, cuius administratione ac providentia contingit illi pingue otium, et arbitrium sui temporis, et imperturbata publicis occupationibus quies.

O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus. ——

Si

8. *Ex congiario — partes:*] Dona, e. c. oleum et pecunia, qua congius olei emi poterat inter populum urbanum distribui solita, et *epula visceratioque* publica, quum princeps aut magistratus daret. In epulis autem et sacrificiis publicis etiam caro et talia partibus distributa: quod Plutarchus, Lipsio citante, argumentum priscae frugalitatis habet, Quaest. convival. II. cap. ult. To. XI, p. 97. Hutt. In Senec. Ep. IX, 10. de visceratione privata sermo est, quum ex sacrificio aut tali causa caro uberior esset nec soli consumenda. Cf. Ernesti Clav. Cic. *Congiarium* et *Visceratio.*

10. Virgilii versus sunt notissimi Eclog. I, 6. 7. 9. 10.

Si illa quoque otia multum auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est:

Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quae vellem, calamo permisit agresti:

quanti aestimamus hoc otium, quod inter deos agitur, 11
quod deos facit? Ita dico, Lucili, et te in coelum
compendiario voco. Solebat Sextius dicere, Iovem
plus non posse quam bonum virum. Plura Iupiter
habet, quae praestet hominibus: sed inter duos bonos
non est melior, qui locupletior. non magis,
quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum
est, meliorem dixeris, cui maius speciosiusque
navigium est. Iupiter quo antecedit virum bo- 12
num? diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris
aestimat, quod virtutes eius spatio breviore clauduntur.
Quemadmodum ex duobus sapientibus, qui senior
decessit, non est beatior eo, cuius intra paucio-
res annos terminata virtus est: sic Deus non vincit
sapientem felicitate, etiamsi vincit aetate. non est virtus
maior, quae longior. Iupiter omnia habet, sed 13
nempe aliis tradidit habenda. ad ipsum hic unus usus
pertinet, quod utendi etiam omnibus causa est: sapiens
tam aequo animo omnia apud alios videt, contemnitque,
quam Iupiter. et hoc se magis suspicit,
quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non vult.

11. Otio philosophico sapientem; quinetiam proficientes lubentissime frui, et Deo similes, atque adeo deos fieri, dogma Stoicum erat. Cf. Sen. de Provid. I. De Constant. Sap. c. 8. Ep. XXXI, 7. LIII, 11. LIX, 18. Dei socii sumus et membra. Paradoxon hoc e dogmate illorum de origine animorum manasse ibidem monuimus, et unde ad sapientem pertinere; quo tamen potentiorem et diutius bonum esse Iovem concedebant. Melius modestiusque antiquiores Stoici de hac re iudicabant, v. c. Archytas, Stobaei Serm. I, p. 29 ed. Schow. *Sextius.* Vide de eo ad Ep. LIX, 6.

Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, et clamanti, Hac itur ad aſtra: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſe-
14 cundum fortitudinem. Non ſunt dii faſtidioſi, non invidi: admittunt, et aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, immo, quod propius eſt, in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis divina diſperſa ſunt. quae ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, et paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde [d] creat purgamenta pro frugibus.

EPISTOLA LXXIV.

Amicum de ſummo bono parum ſtoice cogitantem refutaturus repetit ea, quae Ep. LXVI. al. iam tractaverat, unum bonum eſſe, quod honeſtum ſit. Qui enim alia ideoque fortuita, quae non ſunt in poteſtate noſtra, pro bonis habet, e. c. honores, vitam, is in fortunae veniat neceſſe eſt poteſtatem, et in continuo vivat timore atque perturbatione. Itaque hanc imaginem proponat animo ſuadet, ludos facere fortunam, neque ſinere, ut gaudio imperturbato fruamur. — Iterandum eſt, ait Lipſius, o pulchra, o honeſta! qui mentem talem habes, fruere.

Epiſtola tua delectavit me, et marcentem excitavit: memoriam quoque meam, quae iam mihi ſegnis ac lenta eſt, evocavit. Quidni tu, mi Lucili, maximum putes inſtrumentum beatae vitae hanc perſuaſionem, unum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, intra ſe felix eſt. nam

d. *creat* plurimorum librorum ſcriptt. et edd. eſt. Alii dant: *curat.* Sed *creat* praeferas i. producit. Vt enim cultor *curare* dicatur, tamen non cadit in humum. Cf. modo Indicem ad Scriptt. de Re Ruſt.

1. *memoriam — evocavit.*] Simile quid conqueſtus erat Ep. LXXII, 1. *circumſcripſit*, definivit. Cic. Sext. 45. ſed genus univerſum brevi circumſcribi et definiri poteſt.

nam qui alia bona iudicat, in fortunae venit potesta-
tem, alieni arbitrii fit: hic amissis liberis moestus, 2
hic solicitus aegris, hic turpibus et aliquam passis in-
famiam tristis. illum videbis alienae uxoris amore cru-
ciari, illum suae. Non deerit, quem repulsa distor-
queat: erunt, quos honor ipse vexet. [a]Illa vero ma-
xima est ex omni mortalium populo turba miserorum,
quam exspectatio mortis exagitat, undique impendens:
nihil enim est, unde non subeat. Itaque ut in hosti- 3
li regione versantibus, huc et illuc circumspiciendum
est, et ad omnem strepitum circumagenda cervix: nisi
hic timor e pectore eiectus est, palpitantibus praecor-
diis vivitur. Occurrent acti in exsilium, et evoluti
bonis: occurrent (quod genus egestatis gravissimum
est) in divitiis inopes: occurrent naufragi, similiave 4
naufragis passi, quos aut popularis ira, aut invidia,
perniciosum optimis telum, inopinantes securosque
disiecit, procellae more, quae in ipsa sereni fiducia
solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum
etiam vicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab
igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in

a. *Illa vero maxima est ex omni mortal. p.*, ubi *est* Erasmus, editio vetus et Muretus tuentur.

2. *suae*] nimio aut suspicioso (quod adhaeret) amore. Maecenas aliquis in hac sorte. L.

3. *evoluti bonis*] i. spoliati. Sic Tacitus Annal. XIII, 15. de Brittannico: constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque suis significabatur. *in divitiis inopes:* propter avaritiam. Est Horatii Carm. III, 16, 28. *Magnas inter opes inops:* cf. ibi Bentl. qui nostri loci memor fuit.

4. *optimis*] sensu proprio. Apud Ciceronem saepe boni et optimi sunt ii, qui a partibus nobilium stant, χρηστοὶ, χρήσιμοι. *fulminis subiti.* Similia occurrunt ap. nostrum I de Clem. 8, 4. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium motu. *tremuerunt* ἀορίστως positum, ut saepe apud nostrum,

his per aliquam vim accidentibus, unum calamitas op-
primit, ceteros metus; paremque passis tristitiam fa-
5 cit, pati posse. Omnium animos mala aliena ac re-
pentina sollicitant. Quemadmodum aves etiam inanis
fundae sonus territat: ita nos non ad ictum tantum
exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quis-
quam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. non
enim beatum est, nisi quod intrepidum. inter suspecta
male vivitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, in-
gentem sibi materiam perturbationis, et inexplicabilem
fecit: una haec via est ad tuta vadenti, et externa
6 dispicere, et honesto contentum esse. Nam qui ali-
quid virtute melius putat, aut ullum praeter illam bo-
num; ad haec quae a fortuna sparguntur, sinum ex-
pandit, et solicitus missilia eius exspectat. Hanc ima-
ginem animo tuo propone, ludos facere fortunam,
et in hunc mortalium coetum honores, divitias, gra-
7 tiam excutere: quorum alia inter diripientium manus
scissa sunt, alia infida societate divisa, alia magno de-
trimento eorum, in quos devenerant, prensa: ex
quibus quaedam aliud agentibus inciderunt, quaedam
quia nimis captabantur, amissa, et dum avide rapiun-
tur, excussa sunt. Nulli vero, etiam cui rapina fe-
8 liciter cessit, gaudium rapti duravit in posterum. Ita-
que

strum, tremere solent. *paremque — posse* i. et metus, ne pati possent illa, in eandem eos tristitiam coniicit, qua affliguntur ii, qui revera passi sunt.

6. *missilia,*] a ludis sumtum, in quibus tesserulae spargi donorum indices, aut ipsa etiam dona solent. Quia ex alto mittebantur in sorte capientes, *missilia* dicta. ***Hanc imaginem* — *fortunam*.** Respexit fortasse ad Horat. Carm. III, 29, 50. Fortuna — ludum insolentem ludere pertinax. Occurrit quoque ibid. II, 1, 13. Ludus fortunae. Egregie adumbratum habes talem fortunae ludum ap. Lucian. Nigrin. c. 20. p. 43 sq. To. I. Opp. Bipont. Quaedam attulit Schweighaeuser ad Polyb. I, 4, 5.

que prudentissimus quisque, quum primum induci videt munuscula, a theatro fugit, et scit magno parva constare. Nemo manum confert cum excedente, nemo exeuntem ferit: [b]circa praemium rixa est. Idem in his evenit, quae fortuna desuper iactat. aestuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus:
modo in illam respicimus: nimis tarde nobis mitti vi- 9
dentur, quae cupiditates nostras irritant, ad paucos perventura, exspectata omnibus. Ire obviam cadentibus cupimus: gaudemus si quid invasimus, [c]invidemusque alii, quos spes vana delusit. vilem praedam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur.
Secedamus itaque ab istis ludis, et demus raptoribus 10
locum. Illi spectent bona ista pendentia, et ipsi magis pendeant. Quicunque beatus esse constituit, unum esse bonum putet, quod honestum est. Nam si ullum aliud existimat, primum male de providentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: et quia quidquid nobis dedit, breve est et exiguum, si com-
paras mundi totius aevo. Ex hac deploratione nasci- 11
tur, ut ingrati divinorum interpretes simus. querimur, quod non semper, et quod pauca nobis, et incerta, et abitura contingant. Inde est quod nec vi-

 vere,

b. *circa praemium rixa est.* Duo Palat. inque his Col. et Erasmus. Editio vetus, Pinc., Muretus, rel. *circa primum rixa est.* Mox *modo in illam* codd, Grut, editio vetus et Erasm. at Muretus nescio unde dedit: *modo in hunc, modo in illum.* Respiciunt autem ad fortunam raptores isti morae omnis impatientes.

c. *invidemusque alii, quos.* Sic fere Palat. sec. alii aliter. cf. Gruter. Mox *aut inde fallimur* corruptum. Fortassis *aviditate fallimur*, aut *avidique.* Tentabam etiam, *aut hiando.* L. Codd. nihil mutant.

8. *Itaque prudentissimus quisque,*] Plebeia enim haec oblectamenta (missilia puta) aut capturae: honestiores spernebant. L. Tuto relinquit theatrum, omnibus in munuscula intentis.

10. *incommoda,*] stoica lingua: quae alias mala dicuntur. Ipse noster explicat §. 17.

vere, nec mori volumus. vitae nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non pervenimus ad illud bonum immensum et insuperabile, ubi necesse est resistat voluntas nostra, quia ultra sum-
12 mum non est locus. Quaeris, quare virtus nullo egeat? praesentibus gaudet, non concupiscit absentia: nihil non illi magnum est, quia satis. Ab hoc discede iudicio; non pietas constabit, non fides: multa utramque praestare cupienti patienda sunt ex his, quae mala appellantur: multa impendenda sunt ex his,
13 quibus indigemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quae periculum facere debet sui: perit magnanimitas, quae non potest eminere, nisi omnia velut minuta contemserit, quae pro maximis vulgus optat: [d] perit gratia, et relatio gratiae aestimatur labor, si quidquam pretiosius fide novimus, si non optima spectamus. Sed ut illa praeteream, aut ista bona non sunt quae vocantur,

d. *perit gratia, et relatio gratiae aestimatur labor.* Sic distinxit Grut. e cod. Col. et probat Lipsius. Antea: *Perit gratia et relatio gratiae. Aestimatur* etc.

12. *Quaeris, quare virtus nullo egeat?*] Epicureo haec quaestio digna est, quippe qui voluptatis et utilitatis causa virtutem et optabilem et expetendam esse contendebat. Hinc orta est illa Epicureorum et Stoicorum acerrima pugna. Cf. Tiedemann Syst. der stoisch. Philos. III, p. 89 sq. Nisi ab hoc iudicio abscesseris, pergit noster, omnes virtutes evanescent; nam ille nec sapientiam nec virtutem colere potest, qui voluptatem et utilitatem concupiscit: quum omnia ea, quae mala et pericula vitae vocantur, nullo pretio subire, ideoque pietatem, fidem rel. nihili facere debet, quandoquidem iis in cursu vitae amoeno et delicato impeditur. Vide Sen. de Vit. beat. c. 6. 9. 10.

13. Sed est quoque, pergit, contra dignitatem hominis, una voluptate et utilitate duci ad virtutem: et negari nequit, hoc Epicureorum dogmate concesso, deum et infra hominem et infra animalia detrudi, quippe quae feliciora deo et homine sint.

tur, aut homo felicior Deo est. quoniam quidem quae parata nobis sunt, non habet in usu Deus: nec enim 14
libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem inescantibus, et vili voluptate ducentibus, pertinet. [e]Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt; aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse quae Deo desunt. Adiice, quod multa quae bona videri volunt, animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo avidius utun- 15
tur: Venere non aeque fatigantur: virium illis maior est et aequabilior firmitas. sequitur ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas et magis capiunt, et ex facili, sine ullo pudoris aut poenitentiae metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo 16
[f]contineamus. obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessimam transit, et transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostrae in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quae ratio dat: solida ac sempiterna, quae cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. cetera opinione bona sunt: et nomen quidem habent com-

 mu-

e. *Ergo aut, quod incredibile est, bona Deo desunt,* Mureto haec adscribit Gruter., quum Erasmus rel. habeant: *Ergo aut incredibile est, bona Deo deesse.* Mureti emendatio optima est.

f. *contineamus.* Sic mss. et editio vetus. Hoc est, Gronovio interprete, intra animum claudamus et arctemus. Antea: *constituamus.*

16. *Non est summa — in carne ponenda.*] Haec vox σὰρξ, caro, proprie adhibita est ab Epicureis in efferendo dogmate suo de summo bono. Sic, ut alia omittam, apud Diog. Laert. X, 145. Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπέραντον δὲ καὶ ἀπείρου πάθος χρόνου παρεσκεύασεν (e Gassendi emendatione), et X, 124. ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει.

17 nunc cum veris, proprietas in illis boni non est. Ita-
que commoda vocentur, et, ut nostra lingua loquar,
producta: ceterum sciamus mancipia nostra esse, non
partes; et sint apud nos, sed ita, ut meminerimus ex-
tra nos esse. Etiamsi apud nos sint, inter subiecta et
humilia numerentur, propter quae nemo se attollere
debeat. quid enim stultius, quam aliquem eo sibi pla-
cere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis acce-
dant, non haereant: ut si abducantur, sine ulla no-
18 stri laceratione discedant. Vtamur illis, non glorie-
mur: et utamur parce, tanquam depositis apud nos,
et abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non
diu tenuit. ipsa enim felicitas se nisi temperat, pre-
mit: si fugacissimis bonis credidit, cito deseritur; et
ut non deferatur, affligitur. Paucis deponere felici-
tatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quae emi-
nuere, labuntur, et illos degravant ipsa quae extule-
19 rant. Ideo adhibebitur prudentia, quae modum illis
ac parsimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes
suas praecipitat, atque urget: nec unquam immodica
durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc
multarum tibi urbium ostendet eventus, quarum in ipso
flore luxuriosa imperia ceciderunt, et quidquid virtute
erat partum, intemperantia corruit. Adversus hos
casus muniendi sumus. nullus autem contra fortunam
20 inexpugnabilis murus est: intus instruamur. Si illa
pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest.
Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? nihil in-
dignetur sibi accidere, sciatque, illa ipsa quibus laedi
vide-

17. *commoda — producta:*] Commoda dicuntur, quia aliquid commodant: Graecis εὔχρηστα. Lipsius, qui laudat Manuductionem suam III, 22. Iam supra quaedam de hoc vocis usu stoico notavimus ad Ep. LXVII, 5.

18. *ut non deferatur,*] i. si maneant opes et potentia, cadunt super ipsum et deiiciunt. Lips.

videtur, ad conservationem universi pertinere, et ex his esse, quae cursum mundi officiumque consummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaque miretur, quod non potest vinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, quâ valentius nihil est, casum doloremque et iniuriam subigit. Ama ra- 21
tionem: huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas et inconsultus impetus praestat indomitas: iuvenilia nonnunquam ingenia cupido gloriae in contemtum tam ferri, quam ignium, misit: species quosdam, atque umbra virtutis, in mortem voluntariam trudit. quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto vehementior. per metus ipsos et pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis 22
ullum esse aliud ab honesto bonum. non faciet vos haec munitio tutos a fortuna, et immunes. Dicitis enim, inter bona esse liberos pios, et bene moratam patriam, et parentes bonos. horum pericula non potestis spectare securi; perturbabit vos obsidio patriae, liberorum mors, parentum servitus. Quid adversus hos pro nobis responderi soleat, ponam: deinde tunc 23
adiiciam, quid praeterea respondendum putem. Alia conditio est in his, quae ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tanquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exstincta, caecita-

20. *Placeat homini — quidquid Deo placuit.*] Hic enim finis hominis, Naturam i. e. Deum, sequi. L. M. Anton. II, 3. V, 8. *καὶ οὕτως ἀσπάζου πᾶν τὸ γινόμενον, κἂν ἀπηνέστερον δοκῇ, διὰ τὸ ἐκεῖ ἄγειν, ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου ὑγίειαν καὶ τὴν τοῦ Διὸς εὐοδίαν καὶ εὐπραγίαν· οὐ γὰρ ἂν τοῦτό τι ἔφερεν, εἰ μὴ τῷ ὅλῳ συνέφερεν.* Vid. ibi Gatacker. p. 194 sq.

22. *Nihil agitis, inquit,*] adversarius, Epicureus. *Dicitis enim — bonos.* Noster Ep. LXVI. affirmat hoc, et recte, quatenus virtutes iis insunt.

23 et sqq. Tota haec argumentatio hoc sibi vult: nostram vir-

citate nos afficit: non tantum velocitas perit popliti-
bus incisis, sed debilitas pro illa subit. Hoc pericu-
lum non est in his, quae paulo ante retulimus. qua-
re? si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo
perfidia patienda: nec si bonos liberos extuli, in il-
24 lorum locum impietas succedit. Deinde non amico-
rum ille, aut liberorum interitus, sed corporum est.
Bonum autem uno modo perit, si in malum transit,
quod natura non patitur: quia omnis virtus et opus
omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiamsi
amici perierunt, etiamsi probati respondentesque voto
patris liberi: est quod illorum expleat locum. Quid
25 sit, quaeris? quod illos bonos fecerat, virtus. Haec
nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, desi-
derium omnium tollit: sola satis est. Omnium enim
bonorum vis et origo in ipsa est. Quid refert, an
aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons ex
quo fluxerat, salvus est? Non dices vitam iustiorem
salvis liberis, quam amissis, nec ordinatiorem, nec
prudentiorem, nec honestiorem: ergo nec meliorem
quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorem,
non facit stultiorem detractio? ergo nec beatiorem,
aut miseriorem. quamdiu salva fuerit virtus, non sen-
26 ties quid abscesserit. Quid ergo? non est beatior et
amicorum et liberorum turbâ succinctus? Quidni non
sit? Summum enim bonum nec infringitur, nec au-
getur: in suo modo permanet: utcunque fortuna se
gessit, sive illi senectus longa contigit, sive citra se-
nectutem finitus est, eadem mensura summi boni est,
quamvis aetatis diversa sit. Vtrum maiorem an mino-
rem

virtutem perfectam neque de-
crescere neque minui his in-
commodis malisve, amicorum
liberorum rel. amissione. Fi-
des enim non in perfidiam, nec
pietas in impietatem transit.
Accedit, quod virtus sibi sola
satis est. Nota Stoae dogmata
sunt.

rem circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non
ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim
obduxeris, et in eum in quo scriptus est pulverem
solveris, in eâdem uterque formâ fuit. Quod rectum 27
est, nec magnitudine aestimatur, nec numero, nec
tempore: non magis produci, quam contrahi potest.
Honestam vitam ex centum annorum numero in quan-
tum voles corripe, et in unum diem coge: aeque
honesta est. modo latius virtus funditur, regna, ur-
bes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias,
inter propinquos liberosque dispensat officia: modo
arcto fine circumdatur paupertatis, exsilii, orbitatis:
non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priva-
tum, ex regio in humilem subducitur, ex publico et
spatioso iure in angustias domus vel anguli coit. Ae- 28
que magna est, etiamsi in se recessit, undique exclu-
sa. nihilominus enim magni spiritus est et erecti, ex-
actae prudentiae, indeclinabilis iustitiae. Ergo aeque
beata est: beatum enim illud in uno loco positum est,
in ipsa mente, stabile, grande, tranquillum: quod
sine scientia divinorum humanorumque non potest ef-
fici. Sequitur illud, quod me responsurum esse dice- 29
bam: Non affligitur sapiens liberorum amissione, non
amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem,
quo suam exspectat. non magis hanc timet, quam il-
lam

26. ***in quo scriptus est pulverem***] Mathematici veteres non creta in tabula, ut hodie, sed radio in pulvere per mensam s. abacum sparso scribebant (et lineas figurasquè ducebant) atque inde Ciceroni (Nat. Deor.) II, 18.) *pulvis eruditus*. L. Hinc Archimedes Cic. Tusc. V, 23. dicitur homo a pulvere et radio. Sed res notior est, quam ut amplius ei exponendae immoremur.

27. ***Honestam vitam — orbitatis:***] Idem paradoxon affert Cicero de Finib. III, 14.

29. Sapiens mortem suorum ita fert ut suam, aequo animo; nam virtus sibi constare debet propter convenientiam, ὁμολογίαν

30 Iam dolet. Virtus enim convenientia constat: omnia opera eius cum ipsa concordant, et congruunt: haec concordia perit, si animus, quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio et sollicitudo, et in ullo actu pigritia. Honestum enim securum et expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non et color eius mutabitur, et vultus agitabitur, et artus refrigescent? et quidquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsul-
31 to quodam naturae impetu geritur? Fateor: sed permanebit illi persuasio eadem: nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quae facienda erunt, audacter facit et promte. Hoc enim stultitiae proprium quis non dixerit, ignave et contumaciter facere quae facit, et alio corpus impellere, alio animum, distrahique inter diversissimos motus? Iam propter illa ipsa, quibus extollit se miraturque, contemta est, et ne illa quidem quibus glo-
32 riatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exspectatur, quasi venisset urgetur: et quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa praecurrunt: quaedam enim segnitia nervis inest, et sine labore ullo lassitudo et oscitatio et horror membra percurrens: sic infirmus animus, multo ante quam opprimatur malis, quatitur. praesumit illa, et
33 ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi

λογίαν Zenonis, ideoque nec trepidare nec sollicita esse, quamquam motus naturales et ipsum sapientem ut hominem ferient, sed numquam ex ista animi constantia deiicient. Cf. Ep. LVII, 3 not. Sapiens enim omnibus perturbationibus caret: Cic. Acad. Qu. IV, 43: sapientis animum numquam nec cupiditate moveri, nec laetitia (i. gestientis animi elatione voluptaria, Cic. de Fin. III, 10 fin.) efferri. Similia prioribus habet Epictet. Enchirid. 26, 3. sane quam egregia.

angi futuris, nec se tormento reservare, sed arcessere sibi miserias, et admovere: quas optimum est differre, si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri? quicunque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia, non perturbatur, nisi si medium spatium transilierit, et se in illam seculo post futuram solicitudinem immiserit. Eodem modo fit, ut animos libenter aegros, et captantes causas doloris, vetera atque obliterata contristent. et quae praeterierunt, et quae futura sunt, absunt: neutra sentiamus! non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor.

EPISTOLA LXXV.

Amico minus sibi accuratas ab Seneca epistolas mitti questo respondet, epistolas decere illum sermonem illaboratum et facilem, qui est una sedentium et ambulantium: deinde philosophiam verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renuntiare. Praecipuum est: sit vita ut sermo: quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus. Deinde tentemus progredi, quoniam per gradus ascenditur ad sapientiam. Cum quibusdam tres statuit classes proficientium.

Videmus ex hac epistola, fuisse vel vivo Seneca, qui hunc auctorem reprehenderent, nec Quintil. X, 1, 130. unum eius censorem exstitisse.

Minus tibi accuratas a me epistolas mitti quereris. quis enim accurate loquitur, nisi qui vult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si unâ sederemus, aut

g. *sentiamus.* Omnium codd. et edd. lectio est male a Stephano Prood. II, 3. e coni. in *sentimus* mutata et probata a Murero, Grutero, Lipsio, Gronovio, sensu prorsus repugnante. Vetera et obliterata contristare solent animos libenter aegros. Atqui futura et praeterita pariter absunt: ergo neutra haec sentiamus, sentire debemus.

1. *putide loqui?*] affectatum et nimia cura et dilectu operoso elaboratum sermonem intelligit. Mox appellat *arcessitum* et

aut ambularemus, illaboratus et facilis: tales esse
epistolas meas volo, quae nihil habeant arcessitum,
nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam, ostendere
quam loqui mallem. Etiamsi disputarem, nec supplo-
derem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem
vocem: sed ista oratoribus reliquissem, contentus sen-
sus meos ad te pertulisse, quos nec exornassem, nec
abiecissem. hoc unum plane tibi approbare vellem,
omnia me illa sentire quae dicerem: nec tantum sen-
2 tire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter li-
beros osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam
sancto et moderato, satis apparet affectus. Non me-
hercules ieiuna esse et arida volo, quae de rebus tam
magnis dicentur: [a] neque enim philosophia ingenio re-
nuntiat: multum tamen operae impendi verbis non
oportet. Haec sit propositi nostri summa: quod sen-
3 timus, loquamur; quod loquimur, sentiamus. Con-
cordet sermo cum vita. ille promissum suum implevit,
qui et quum videas illum, et quum audias, idem est.
Vide-

a *neque enim philosophia ingenio yenuntiat.* Meus: *ingeniorum velut renuntiat.* Quidam *ingeniorum velut gelu renuntiat.* Quid fuerit non educo. L.

et fictum, et §. 2. *multum tamen operae impendi verbis non oportet.* Cic. Or. III, 13. coniungit cum *molesto*, de quo vide Ernesti Lex. Technol. Lat. p. 32. *nec supploderem — vocem:* partes actionis contentioris oratoribus propriae esse facile apparet. *abiecissem*, triviali dicendi genere expressissem. Cf. Ernesti Lex. Techn. Lat. init.

2. *ieiuna esse et arida*] i. non omnem sermonis elegantiam et nitorem spernam, nulla quidem oblectationis lectorum ratione habita. Eodem modo *aridam et ieiunam narrationem* appellat Quintil. II, 4, 3. et 3, 1. *ieiunam et aridam tractationem:* quae loca debeo Ernesti Lex. laud. p. 33 et 201. *neque enim — renunciat:* ad inveniendum orationis ornatum. Haec erat obiectio in Stoicos satis crebra, nec ipsa a Cic. Orat. c. 16. reiecta: in Eloquentia non ut in philosophia res tantum sed etiam verba penduntur.

Videmus qualis ſit, quantus: unus ſit. Non delectent
verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere elo-
quentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut par-
vo conſtat, adſit, et res pulcherrimas proſequatur.
Sit talis, ut res potius quam ſe oſtendat. Aliae ar- 4
tes ad ingenium totae pertinent: hic animi negotium
agitur. Non quaerit aeger medicum eloquentem, ſed
ſanantem: ſed ſi ita competit, ut idem ille qui ſana-
re poteſt, comte de his quae facienda ſunt diſſerat,
boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi,
quod inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim
tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus
eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud 5
agitur. urendus, ſecandus, [b]abſtinendus ſum. Ad
haec adhibitus es: curare debes morbum veterem,
gravem, publicum. Tantum negotii habes, quantum
in peſtilentia medicus: circa verba occupatus es? iam-
dudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces?
quando quae didiceris affiges tibi, ita ut excidere non
poſſint? quando illa experieris? Non enim ut cetera
memoriae tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt.
Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? 6
infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim [c]ad ſapientiam
prae-

b. *abſtinendus.* Omnium fere codd. et edd. lectio bona eſt. Plautus Trin. II, 1, 30. *amor — abſtinendus* dixit. Quidam codd. *abſcindendus.* Vtrumque reprobat Stephanus Ep. 30. ad Dalecamp. Perperam.

c. *ad ſapientiam praeceps eſt?* Plurimorum codd. lectio eſt. Nonnulli ap. Modium: *ab ſapientia.*

3. *unus ſit.*] Convenientia ſit in vita. Ep. CXX. *magnam rem puta, unum hominem agere.* L. Iam ſupra monuimus hac re potiſſimum ſapientem a proficiente ſ. ſtulto ſeparari. Obſervavit quoque Garve (Ueberſicht der vornehmſten Principien der Sittenlehre p. 71 ſq.).

5. *Quid aures meas ſcalpis?*] i. delectas. Sic Perſius Sat. I, 21. tremulo ſcalpuntur ubi intima verſu.

praeceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen intervallo ab
illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes ſunt
magna diſcrimina. In tres claſſes (ut quibusdam placet) dividuntur: primi ſunt qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt. tamen et-
7 iam quod prope eſt, [d]ex ora eſt. Qui ſint hi, quaeris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quae
erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in uſu habent.
Iam tamen in illa quae fugerunt, [e]decidere non poſſunt: iam ibi ſunt, unde non eſt retro lapſus: ſed
hoc illis de ſe nondum liquet, et quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam con-
8 tigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam
hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, ut illos dicant iam effugiſſe morbos animi,
affectus nondum, et adhuc in lubrico ſtare: quia nemo ſit extra periculum malitiae, niſi qui totam eam
excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa
9 ſapientiam aſſumſit. Quid inter morbos animi interſit
et

d. *ex ora* i. extremitate. Sic Eraſm., editio vetus et codd. Gruter. Antea: *extra eſt.*

e. *decidere.* Codd. Grut. et Erf. ſic habere notat Gronov., qui laudat Ep. XCII, 21. Sic et Eraſm. et editio vetus. Antea: *recidere.*

6. *primi ſunt*] Hos Chryſippi verbis deſcribi video ap. Stob. Serm. CI. ὁ δ' ἐπ' ἄκρον, φησὶ, προκόπτων ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα, καὶ οὐδὲν παραλείπει· τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναί πω φησὶν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἐπιγίνεσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἑκτικὸν καὶ ἰδίαν πῆξίν τινα λάβωσι. L.

7. *et quod in quadam epiſtola*] Reſpexit Ep. LXXI, 3. Quibusdam autem evenit, ut quaedam ſcire ſe neſciant.

9. *inter morbos animi*] Ex perturbationibus ſ. affectibus, ſi inveteraverint, oriri docebant

et affectus, saepe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inveterata vitia, et dura, ut avaritia, ut ambitio nimia: [f]actu haec animum implicuerunt, et perpetua esse mala eius coeperunt. Vt breviter finiam, morbus est iudicium in pravo pertinax, tanquam valde expetenda sint, quae leviter expetenda sunt. 10 vel, si mavis, ita finiamus: nimis imminere leviter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus, sunt motus animi improbabiles, subiti et concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. sicut distillatio una, nec adhuc in morem adducta, tussim facit; assidua et vetus, phthisin. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos sunt: affectus adhuc sentiunt, perfecto proximi. 11 Secundum genus est eorum, qui et maxima animi mala et affectus deposuerunt, sed ita, ut non sit illis securitatis suae certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa et magna vitia est, sed non extra omnia. effugit avaritiam; sed iram adhuc sentit. iam non sollicitatur libidine: sed habet etiamnunc ambitionem. iam non concupiscit; sed adhuc timet.

Aa 2 et

f. *actu.* Sic unus Pal. et editio vetus. at Col. habet *actum.* *Actus* de quocunque rei exercitio dicitur: e. c. *actus vitae* ap. nostrum de Vit. beat. 26, 4. Cf. Gruter. Antea: *postquam haec anim.* etc.

bant Stoici, passiones, quae vel morbi (*νοσήματα*) vel aegrotationes (*ἀῤῥωστήματα*) appellantur. De quibus distinguendis etsi non prorsus conveniunt Cicero, Stobaeus et Diogenes Laertius, tamen si propius rem inspexeris, nullum remanet dubium, quin avaritia, ambitio et reliqua inveterata et perpetua vitia ad morbos, ira vero, ebrietas, timiditas aliique in consuetudinem adducti affectus ad aegrotationes, semper cum imbecillitate coniunctas, sed non perpetui, pertineant. Noster tamen aegrotationes hic non nominat, re tamen agnoscit. Cf. quem iam ad Ep. VII, 1. hac in re laudavi, Tiedemann Syst. d. stoisch. Phil. III, p. 165 sq. 261 sqq.

et in ipso metu ad quaedam satis firmus est, quibusdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat.
12 De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturae magnaque et assidua intentione studii, secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contemnendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adspice, quam nullum sit nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice privatimque peccetur: intelliges satis
13 nos consequi, si inter pessimos non sumus. „Ego vero," inquis, „spero me posse et amplioris ordinis fieri." Optaverim hoc nobis magis, quam promiserim. praeoccupati sumus: ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere, honesta colimus, quantum vacat. At quam grande praemium nos exspectat, si occupationes nostras, et mala tenacissima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum
14 non esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur: optima vi noxia carent. Exspectant nos, si ex hac aliquando face in illud evadimus sublime et excelsum, tranquillitas animi, et expulsis erroribus absoluta libertas. Quaeris, quae sit ista? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inaestimabile bonum est, suum fieri.

14. *Tam imbecillum — nocetur.*] Timere enim videtur: ideoque vel cavere vel ulcisci. Lips.